

ARADVÁROS TANÜGYI TÖRTÉNETE

ARADMEGYE

TANÜGYÉT TÁRGYALÓ FÜGGELÉKKEL.

IRTA :

NÉMETHY KÁROLY,

ARADVÁROSI KÖZS. TANÍTÓ.

I. KÖTET.

ARAD, 1890.

NYOMATOTT RÉTHY L. ÉS FIÁNÁL.

A R A D

SZAB. KIR. VÁROS

NAGYÉRDEMŰ KÖZÖNSÉGÉNEK

HÓDOLÓ TISZTELETTEL

AJÁNLJA

A SZERZŐ.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	1
Aradváros közs. elemi iskoláinak története 1708-tól 1867-ig	9
Aradváros közs. elemi iskoláinak története 1867-től az 188 ⁸ / ₉ . iskolai év végeig	15
Az 186 ⁷ / ₈ -iki isk. év	16
Az 186 ⁸ / ₉ -iki isk. év	20
Első iskolaszék	22
Az 186 ⁹ / ₁₀ . isk. év	26
Az 187 ⁰ / ₁ . isk. év	30
Az 187 ¹ / ₂ . isk. év	33
Az 187 ² / ₃ . isk. év	34
Az 187 ³ / ₄ . isk. év	37
Az 187 ⁴ / ₅ . isk. év	40
Az 187 ⁵ / ₆ . isk. év	42
Az 187 ⁶ / ₇ . isk. év	44
Az 187 ⁷ / ₈ . isk. év	45
Az 187 ⁸ / ₉ . isk. év	47
Az 187 ⁹ / ₁₀ . isk. év	48
Az 188 ⁰ / ₁ . isk. év	51
Az 188 ¹ / ₂ . isk. év	55
Az 188 ² / ₃ . isk. év	58
Az 188 ³ / ₄ . isk. év	61
Az 188 ⁴ / ₅ . isk. év	64
Az 188 ⁵ / ₆ . isk. év	67
Az 188 ⁶ / ₇ . isk. év	69
Az 188 ⁷ / ₈ . isk. év	70
Az 188 ⁸ / ₉ . isk. év	73
A kir. tanfelügyelőnek táblás kimutatása	85
Iskolaszéki elnökök	89
Iskolaszéki tagok 1867-től 1890-ig	99
Iskolafelügyelők és tanügyi bizottság	105
Aradváros szervezési szabályai és az iskolafelügyelői intézmény	114
Aradváros közs. elemi isk. tanítótestülete	124
A közoktatási tanács a népoktatási törvény revíziójáról	134
Váltakozó vagy osztályrendszer	140
»Leányiskoláink Aradon«	147

Az aradi tanítók tanulmányutja Szegedre	163
A szegedi tanítók Aradon	171
A községi tanítótestület irodalmi működése	177
Az aradi tanítók gr. Csáky Albinnál	179
Az ösztetület	182
A közs. isk. tanítótestületnek iskolaszéki képviselői	187
Polg. fiu-iskola	191
Állami felső leány-iskola	216
A polgári leány-iskola	227
Aradi női ipariskola	235
Görög kel. rom. tanintézetek	247
Görög kel. szerb elemi iskola	257
Görög kath. elemi iskola	261
Az ágostai hitvallásu evangélikus elemi fiu-iskola	265
Helvét hitvallásu elemi iskola	271
Izraelita elemi iskolák	277
Magán leánynevelő-intézetek	285
Az aradvárosi alsófoku kereskedelmi iskola	291
Az aradvárosi alsófoku ipariskola	297
Az aradi siket-némák iskolája	313
Kisdédóvodák	345
Az aradi árvaház	361
Az aradi polg. jótékony nőegylet	365
Szegény tanulókat segélyző egyesület	371
Az aradi kis honvédek	379

ELŐSZÓ.

Jelige: „Az emberek jóban és rosszban egymás példáját követik. A ki tehát azt hiszi magáról, hogy életét nem töltötte egészen hiába, embertársainak tartozik azzal, hogy életrajzának megírásához, művelődését előmozdító ifjúkori élményeinek ecseteléséhez hozzá fogjon. Mert minél távolabb esünk ifjú korunktól, annál nehezebben leljük fel művelődésünk valódi kezdőpontjait és cselekedeteink igaz rugóit; pedig csak úgy tanulhatunk egymás életéből, ha e mozzanatok ok és okozatos összefüggése ismeretes előttünk.“

Cellini.

Ezen magasztos jelentőségű jeligéből kiindulva leginkább Arad lévén az, mely a kulturális törekvések ítélőszéke előtt bátran vallhatja magáról, hogy életét hiába nem töltötte, kedvencz följegyzéseimet szentebb célra, mint azok közzétételére fordíthattam-e? Egyébiránt ezzel tartoztam is ugy e város tanügyének, melynek 1858 óta szolgálhatni szerencsés vagyok, valamint Arad fenkölt közönségének, melynek számos babérjai közül tán egyetlenegy sem virulóbb annál, melyet a tanügy harcmezéjén önerejéből tett hódításai érdeméül szerzett.

Hanem, mihelyt e munkámat sajtó alá rendezni kezdem, azonnal meg kellett győződnöm, hogy bizonyos tényezőkkel, azaz a jelzett tartozásom leróvása iránti lelkesültségben az ezzel egybekötött nem lényegtelen anyagi részszel nem számoltam.

Hogy ily körülmény szemben Aradváros és Arad-megye fenkölt közönségével egy becsületes törekvésre nézve akadályt nem képez, arról az alábbi határozatok tegyenek tanubizonyyságot.

18300/452 1889.

Határozat.

Tekintve, hogy Némethy Károly, midőn Aradváros tanügyének fejlődésére vonatkozó mozzanatokot összegyűjtötte, oly munkát végzett, mely eddig hiányt képzett, tekintve, hogy ezen összegyűjtött adatok első sorban Aradváros közönségét érdeklik, mely abból megtudhatja, hogy mindaz, mit a tanügy felölel, miként terjedtek s mily átalakulásokon jutott arra a fokra, melyen jelenleg áll, ennél fogva Némethy Károly azon kérvényének, hogy ezen művét Arad szab. kir. város közönségének ajánlhassa, elfogadtatik.

Némethy Károly által irt mű nyomtatási és kiadási költségeire anyagi támogatásként háromszáz (300) frt a f. évi költségvetésben a rendkívüli kiadásokra felvett összeg terhére megszavaztatik stb.

Arad szab. kir. város közönségének 1889. évi november hó 13-án tartott közgyűléséből.

Salacz s. k., polgármester.

Institóris s. k., főjegyző.

Aradvármegye törvényhatósági bizottsága Aradon 1890. évi január hó 14-én tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyvi kivonata.

89. sz./1890.

közgy.

Némethy Károly aradvárosi községi tanító kérvénye, melylyel az általa irt „Aradváros tanügyi története“ című munka kiadását támogattatni kéri.

Határozott:

A kérvényben foglalt tartalommal irt szakmunka a vármegye tanügyi viszonyait is érintvén, annak kiadása kulturális szempontból a vármegyének is érdekében fekszik, miért is tekintettel arra, hogy az ily munkák kiadása csakis anyagi támogatással érhető el, a kérelemnek hely adatik s a szóban forgó szakmunka kiadására a vármegye népnevelési alap kamataiból 100 frt, azaz száz forint megszavaztatik.

Miről további eljárás végett a vármegye alispánja értesittetik.

Kiadta :

Bánhidy s. k., főjegyző.

De Aradmegye nemeslelkű alispánja, t. Szathmáry Gyula ur, a kibocsátandó mű érdekében még többre törekedvén, a járási főszolgabíró urakhoz az alábbi felhívást intézte:

4. sz. 1890.

ü. e.

Aradvármegye alispánjától.

Valamennyi járás főszolgabírájának!

Némethy Károly, aradvárosi községi tanító, „Aradváros tanügyi története, Aradmegye tanügyét tárgyaló függelékkel“ czim alatt egy tanügyi szakmunkát irt s ezt sajtó alá rendezve, reá előfizetési felhívást bocsájtott ki.

A munka tartalma, valamint az annak összeállításánál követett irányelvek, a csatolt előfizetési felhívásban ismertetvék s ebből kitetszőleg a szerző valóban nagy feladatot oldott meg, a midőn a szétszórt anyagokat összegyűjtve, azokat a nagyközönségnek nemcsak hozzáférhetővé tette, hanem egy közművelődési és történeti szempontból egyaránt becses dolgozatba foglalva, irodalmunkat egy tanulságos szakmunkával gazdagítani igyekezett.

S reánk, aradvárosi és aradmegyeiekre nézve e munka annál inkább becses és érdekes, mert a közoktatás helyi viszonyaival foglalkozik, s adatok alapján, saját városunk és megyénk tanügyének fejlődését és állapotát ismerteti.

A munka becsességét és jelentőségét, vármegyénk törvényhatósága is elismerte, midőn annak kiadására a folyó hó 14-iki közgyűlésen 100 frtnyi adományt szavazott meg.

De az adatgyűjtés és kiadás költségeivel szemben e hozzájárulás aránytalanul csekély s teljessé csak úgy válik, ha a törvényhatóság ebbeli pártfogása a nagy közönség részéről is pártfogással kísértetik, a mint ez annál inkább remélhető, mert a város és megye értelmisége s ennek körében a tanügy barátai szívesen meghozzák azon áldozatot, mely a munka megrendelésével s illetőleg az előfizetéssel jár.

Felkérem ennél fogva főszolgabíró urat, hogy a szakmunkára járása értelmiségének figyelmét felhívni s a csatolt előfizetési felhíváson előfizetőket gyűjteni sziveskedjék.

Előfizetési ára: 3 frt.

Az előfizetési pénzeket az aláírási ivvel együtt f. évi február hó 10-ikére hozzám kérem juttatni.

Aradon, 1890. évi január hó 15-én.

Szathmáry Gyula s. k., alispán.

Az Aradvidéki tanítóegylet központi választmányának

1889. évi november 20-án hozott

44. c. sz.
120 1889—90.

Határozata.

T. Némethy Károly urnak!

Az Aradvidéki tanítóegylet központja a f. é. november 14-én tartott ülésén örömmel értesült, hogy Ön éveken át eszközölt munkásságának eredményét: „Aradváros tanügyi

történetét“ a sajtó alá rendezi. Az e fölötti örömünk egyrészt azért nyilvánult, mert ily alapvető munkára olyan szükség van, hogy ha Ön nem fárad önzetlenül e munkán, az egyesületnek kellett volna gondoskodni a hézag kipótlásáról; másrészt azért, mert ily fontos és a kulturális életre kiható műnek megteremtésére éppen egyesületünk egy igen buzgó és szorgalmas tagja vállalkozott, kinek az egyesület körül 20 éven át tanusított eredményes működése elég garantiát nyújt arra nézve, hogy e műve is eredményében teljeseen meg fog felelni kitűzött czéljának.

Ez örömünkben csak azon ürömcsepp éreztetette keserűségét, hogy egyesületünk nem eléggé gazdag arra nézve: e művét megjelenése alkalmával akként támogatni anyagilag, hogy a szerkesztő anyagi jutalomban is részesülhetne. — Így azonban nagy fájdal munkra meg kell elégednünk azzal, hogy Önnek az egyesület teljes erkölcsi támogatását felajánlva, a „Népn. egyesület“ 800 frtnyi alapítványából Ötven frtnyi kamat összeget biztosítsunk.

Midőn erről Önt értesíteni örömmel sietünk, engedje reménylenünk, hogy fáradságát siker koronázza, mely siker egy sugara egyesületünket is érinti, a miért is erkölcsi támogatásunkról ujjalag biztosítjuk.

Az Aradvidéki Tanítóegyesület nevében :

Aradon, 1889. november 20-án

Záray Ödön s. k.,
egyl. elnök.

Schrodt György s. k.,
egyl. titkár.

4704. szám.

1890.

Aradi kereskedelmi és iparkamara.

Tekintetes N é m e t h y K á r o l y aradvárosi községi tanító urnak A r a d o n.

Az alulírott kamara méltányolva azon közhasznú munkásságot, melyet Uraságod Arad város tanügyi történetének megírása által kifejtett: kérelme folytán indittatva érezte magát az említett mű kiadási költségeihez 50, azaz Ötven forinttal hozzájárulni.

Miről Czimedet azzal értesítjük, hogy a vonatkozó teljes ülési határozat jóváhagyás végett a nagyméltóságú kereskedelemügyi m. kir. miniszteriumhoz felterjesztendő lesz.

Aradon, az aradi kereskedelmi és iparkamarának 1890. évi január hó 31-én tartott teljes üléséből:

Réthy Lipót s. k.,
alelnök.

Dr. Marschall Lajos s. k.,
m. titkár.

Az irányadó körök eme lélekemelő magatartásukkal tehát nemcsak e műnek megjelenését anyagilag elősegítették, hanem egyidejűleg szerzőnek évtizedeken át folytatott becsületes törekvéseért a legmagasztosabb és legszebb erkölcsi elismerést nyújtották. Élte estéjén mely halandó várhatna ennél különb kitüntetését?

Ezek után jelen történeti művemet a nagyérdemű közönségnek és a tisztelt tanférfiaknak becses figyelmébe és jóindulatába ajánlva, szíves elnézésért esedezem, ha az egyes mozzanatok elbirálásában itt-ott netalán túlszigorú voltam, vagy ha az érdemet netán az elfogultság látszatáig kiemeltem. Ezen elnézésre egyébiránt bizton számíthatok, miután ismeretes tény, hogy culturális eszmék körüli törekvések érdekében eszközölt birálatok közül nem az egyéni izlésé — mert ez nagyon is csalfa álarczot visel — hanem az őszintén, önzetlenül és hazafiasan ítélő közvéleményé a mérvadó. — Kell-e ennél magasztosabb és megnyugtatóbb tudat?

Aradon, 1890. január hóban.

A szerző.

I.

ARADVÁROS KÖZS. ELEMI ISKOLÁINAK TÖRTÉNETE

1708-tól—1867-ig.

I.

Aradváros elemi iskoláinak története 1708-tól 1867-ig.

Halhatatlan emlékű történetírónk néhai főt. L a k a t o s Ottónak, „Aradváros története“ című művében a fentjelzett korszak lehetőleg ecsetelve lévén, az én feladatom más nem lehetett volna, mint: a történet fonalát tovább szőni onnan, hol az megszakított, de miután czéлом Aradváros tanügyi fejlődését egy egészszé kikerekített közleményben feltüntetni, rövid ismételtsbe kellett bocsátkoznom, mely ismételts azonban érdekessé és szükségessé válik azáltal, mivel abban, kiváltkép a tanítótestület szervezetére és beléletére nézve eddig közzé nem tett adathalmaz foglaltatik.

És most üdv neked

Első iskolai év Aradon!

Höfflich Kamil atya, minorita rendű áldozár és tábori lelkész, utóbbi tisztségéről gróf F a l k e n s t e i n csanádi püspök beleegyezésével lemondva,

1708-ban

Aradon telepedett le, s a zsenge ifjuságot a tudományok elemeire oktatni kezdé. A derék lelkész működésével az általa képviselt tanügynek csakhamar barátokat és pártfogókat szervezván, ezek arra a helyre, hol most a minoriták zárdája áll, egy szerény de az ügynek teljesen megfelelő épületet a saját költségükön emeltettek. Tehát a hogy ma van, ugy volt az már 192 évvel ezelőtt: az iskolaügyi eszme első hullámfodra az elméket mindig a maga javára lebilineselni tudta.

1745-ben

e téren már nagyobb jelentőségű mozgalom indított meg, a mennyiben a minorita atyák az elemi oktatást rendszeres mederbe terelték, miből kifolyólag az elemi iskola az ő vezetésök alatt állott

1788-ig,

amidőn II. József császárnak ismert reformeszméi következtében a már két osztályból álló iskola vezetése világi tanítókra bízott. Ezeknek évi fizetése 150—200 frt volt.

1813-ban

ipartanoda létesített és pedig az elemi iskolától elkülönítve. Mennyi lélekemelő törekvés oly korszakban, melyben a Cultura iránti érzék sok helyt egyenlő volt még a zéróval és a tanügy terén divott non-chalance még annyira sem vitte, hogy megtudta volna mondani: a tanítói állásra ki alkalmasabb: a helybeli kovács-e, ki a sillabizálásig vitt tudományát valamely vándor-paedagogusnak köszönhette, vagy Palkó, az obsitos, kinek egész tudománya a káplár pálcza-auktoritásától eredt, vagy pedig ama ifju, ki a középtanodából kilépve, valamely tanító-képző intézetben sajátította el a tanítói pályára szükséges ismereteket? . . . Hja, Aradnak voltak már akkor is nemesen gondolkodó, a közművelődésben előtörekedni vágyó polgárai, kik — a tanügyet méltó nivóra emelendő, — ez ügynek készségesen áldoztak. Álljon itt erre egy példa:

1815-ben

Arsits Sebők, akkori polgármester, minden elemi tanítónak valláskülömbőség nélkül nyolcz hold földet hagyományozott. Későbbi időkben, midőn az osztályok szaporodtával a tanítótestület több új taggal gyarapodott, hogy utóbbiak oly javadalmazást élvezhessenek mint a régiek, Heim Domokos, az 50-es években polgármester és iskolai igazgató, az ujonnan megválasztott tanítókat szintén földadományozásban részesítette. (Ezen földeket a város a 60-as évek végén az illető tanítóktól 200 frt fizetés fölemeléssel megváltotta.)

1822 ben

nagy lévén már azon kisdedek száma, kik kiképeztetésük czéljából a tudományok csarnokába siettek, tágabb iskolai helyiségekről kellett gondoskodni, miért is a város a templom utczában egy emeletes épületet emeltetett. (Mostani templom utcai elemi leányiskola.) De miután a még csak két osztályból álló iskola az itt levő őszszes helyiségeket nem vette igénybe, a fenmaradtakban a város kisebb hivatalai helyeztettek el.

Az 184^{8/9}-iki szabadságharcz

idején a tudomány csarnokai bezárulván, a fegyvergyár foglalt itt helyet.

1850-ben

a két osztályu elemi iskola három osztályura emeltetett,

1855-ben

pedig a nagyváradí cs. k. helytartóság 13788. sz. a. kelt rendeletével ez intézet a negyedik osztálylyal kiegészítettvén, az elemi főtanodák közé soroztatott. Ugyanez évben a rajziskola is megnyílt, melyben — miután ezen kívül Aradon más rajziskola nem létezett — az elemi, gymnásiumi és iparostanulók oktattattak.

Ez intézet dicséretére legyen mondva, hogy daczára a sok K. K. Statthalterei Verordnungoknak és daczára annak, hogy a tanítótestület szakelőadásai német nyelven tartattak és jegyzőkönyvei német nyelven vezettettek, miután az abszolutizmus szigora így parancsolta, mégis annyira a legmagyarabb szellemben vezettetett, hogy Arad megye román és a szomszéd Uj-Arad német ajku közönsége a magyarosodás tekintetében ez intézetnek sokat köszönhet.

II.

ARADVÁROS KÖZS. ELEMI ISKOLÁINAK TÖRTÉNETE

1867-től az 188⁸/₉ iskolai év végéig.

II.

Aradváros községi elemi iskoláinak története

1867-től az 188^{8/9} iskolai év végéig.

1867.

A magyar alkotmány helyreállítása és a magyar tanügy.

Felséges királyunk, I. Ferencz Józsefnek 1867-ben történt megkoronáztatásával hazánk alkotmánya helyreállítván, törvényhozó testületünknek figyelme azonnal ama tényező felé irányult, mely egyedül képes alkotmányos szabadságnak szilárd alapot kölcsönözni. A népnevelés magasztos eszméje volt az, melynek érdekében a jelszó kiadott s melynek élére az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter, a halhatatlan emlékű b. Eötvös József állott. Vezetői: páratlan egyszerűsége, magas műveltsége s kegyeletteljes humanizmusa voltak. Áldozatoktól vissza nem retentve, hazánk nagyobb községei s ezek közt első sorban

Arad szab. kir. város

a népnevelés zászlaját hazánk boldogítására fennen lobogtatni kezdé.

A törvény értelmében megalakult a t a n s z é k. Ennek elnöke lett Aradváros polgármestere méltóságos Borosjenői A t z é l Péter, helyettese Aradváros első tanácsosa és helyettes polgármestere P á s z t h o r y Ferencz; a szellemi vezetéssel F é n y e s Károly, ügyvédi iroda-vezető, bizatott meg.

Tagok :

K á d a s Péter, ügyvéd. †

T a v a s z y Antal, ügyvéd. (Budapestre költözött.)

N a c h t n é b e l Ödön, ügyvéd.

Ft. Sujánszky Eustak, minorita, r. k. plébános. †
T. Bökényi János, helv. lelkész, jelenleg magánzó.
Nt. Nikodém János, ágost lelkész, jelenleg magánzó.
Ft. Steinhardt Jakab, főrabbi. †
Ft. Petrovits Tivadar, g. k. szerb lelkész.
Ft. Bercsán János, g. kath. lelkész, jelenleg kanonok

Lugoson.

Ft. Lidy Nándor, minorita. A helybeli gymnásium volt igazgatója. Midőn ez intézet államivá lett, a helybeli polg. iskolához a matematika, természet- és vegytan tanárává megválasztatott. † (Lidy életrajzát, valamint működését jelző érdemeit az illető tanintézetek rovatában teszszük közzé.)

Rotter János, a létezett magánreáltanodának volt igazgatója és tulajdonosa. Jelenleg a helybeli polg. leányiskolánál van alkalmazva.

Dr. Aradi István, t. főorvos. †

Bettelheim Vilmos, könyvkereskedő.

Goldscheider Henrik, az „Arader Zeitung“ volt szerkesztője. Bécsbe költözött.

Hirschmann József, az izr. hitközség elnöke. †

*

Egy új aerába lépven, a következő idők eseményeit chronologiai rendben iskolai évekre osztottam.

Az 186⁷/₈-iki iskolai év.

Az alkotmányos aerának első iskolai évében, a többi felekezeti iskolákon kívül, a következő róm. kath. jellegű elemi iskolák léteztek, nevezetesen:

a) a templom-utczai négy osztályu elemi ju-tanoda.

Tanítói voltak:

Bercsényi Lajos I. oszt.

Fifánszky János II. oszt.

Losonczy Alajos III. oszt.

Máyer Antal IV. oszt.

Létezett továbbá:

b) a templom-utczai két osztályu leányiskola.

Tanítónői voltak :

Kornis Ilona, I. osztály.

Köpf Zsuzsánna, II. osztály.

Volt még:

c) az Orczy-utczában egy két osztályu vegyes iskola Lendvay Sándor vezetése alatt;

d) a Sarkadban egy két osztályu vegyes iskola Kornis Pál vezetése alatt.

e) a Pernyáväban egy két osztályu vegyes iskola Sinkovich József vezetése alatt s

f) a Gájban egy két osztályú vegyes iskola egy bizonyos Baranyi József vezetése alatt.

Összesen 6 iskola 10 tanítóval. Nagy Péter rajztanítóval együtt a tanítótestület 11 tagból állott. Ma ezen szám hatszorozva van.

*

1868. évi június 24-én hunyt el Máyer Antal, a IV. osztály tanítója. (Működéséről a tanítótestületi rovatban megemlékezünk.

*

Mayer elhunytát a templom-utczai iskola IV. osztályára szóló pályázat követte. Nem tuzok, ha azt állitom, hogy ez érintett állásnak betöltése városunk csaknem összes társadalmi rétegeiben, úgy szólva, az érdekeltség vonzó zománczával birt. A pályázók voltak: Györgyössy Rudolf nagyváradi, Máyer helyettese, Millig József szt.-annai, Némethy Károly aradi, Simay István gyulai, Szücs József lippai, Zadravátz (Záray) Ödön pankotai és Györfy István a néhány évvel ezelőtt Esztergomban elhunyt tanító, összesen 7 pályázó.

Örvendetesen vehető tudomásul azon tény, hogy a közönség és a tanszék-bizottság tetszésével mind a hét pályázó találkozott. De csak egy állás betöltendő; quid nunc?

A dilemmából a tanszék úgy vélekedett kivergődni, ha próbaelőadást elrendel. El is rendelte s a pályázók arra meghivattak. Színhelyül az akkori tanácsterem (Hermann-ház.

első emelet) tüzetett ki. A kitüzött nap délelőtti óráiban Györfy és Szűcs kivételével, a többi pályázók szám szerint öten az említett tanácsterem előszobájába gyülekeztek.

A próba-előadás kezdetét vevén, a pályázók egyenkint a tanácsterembe hivattak. Arcopaguskénti hideg komolysággal ültek ott a tanügyi bizottság tagjai.

A próba-előadás elnevezésének megfelelt-e? Bátran mondhatjuk, hogy annak teljesen meg nem felelt. Mert azon urak nem azt keresték, hogy ki tud élénken előadni, rendszeresen magyarázni, hanem: ki tudja jobban a leczkét? . . . Ennek megvilágítására néhány momentummal szolgálunk. A többek között kérdés intéztetett: mikor lehet az öszszetett mássalhangzókat csonkitva és nem csonkitva használni? . . . továbbá miként kell a német rendhagyó igéket tárgyalni? Mikor használható a „bíz“ és „bízik“? Erre a kérdésre persze az egyik pályázó így felelt: „Ha a tanszék bennem bíz, egy tanítói állást rám bíz.“ stb. stb. . . Ez extemporáció egyéb-iránt megbocsátható, miután eme eljárásra a tanszék sem a hiuság, sem üres tudákosság, vagy a tanképesítő bizonyítvány iránti bizalmatlanság, hanem egyedül a pályázókkal való személyes megismerkedés utáni vágy ösztönözte. Állításom mellett azon tény tanuskodik, hogy néhai Szűcs József, daczára annak, hogy a próbaelőadáson meg nem jelent, egyik állásra mégis meghivatott.

Valahára bekövetkezett a nagy nap: az 1868. szeptember 15-iki közgyűlés. (Abban az időben a tanítókat a városi közgyűlés választotta.) 84 városi képviselő jelent meg a közgyűlésen; hogy a megejtendő választás alkalmával polgári jogával éljen. A szavazás megejtetvén, Atzél Péter polgármester következőleg szólalt fel: „Tisztelt közgyűlés! Miután Aradváros közönsége azon szerencsés helyzetben van, hogy a pályázott tanítók mindegyike hivatta van városunk tanügyét előmozdítani, indítványozom, hogy valamennyi pályázó (Györfy kivételével) megválasztassék. Miért is továbbá indítványozom, hogy még egy négy osztályu elemi iskola állittassék fel.“ A polgármesternek indítványa viharos éljenzések közt elfogadtatván, a fent említett közgyűlésen Györf-

gyössy Rudolf, Millig József, Némethy Károly, Simay István, Szűcs József és Zadravátz Ödön Aradváros tanítóivá egyhangulag megválasztattak.

Ugyanezen közgyűlésen határozatott, hogy az új négy osztályu elemi tanoda a pesti-uton (ma Kossuth-utca) felállítandó, mely czélra Atzél polgármester a pesti uton létezõ házáat, mely azelőtt katonai laktanya volt, a legelõnyösebb feltételek mellett a városnak engedte át.

A szeptember 18-án tartott tanszéki ülésen, nevezett tanítók következõleg lettek beosztva:

A temp.-utczai isk. elõkészítõi oszt.		Györgyössy Rudolf.
a	" " " I.	" Bercsényi Lajos.
a	" " " II.	" Fifánszky János,
a	" " " III.	" Losonczy Alajos,
a	" " " IV.	" Némethy Károly.
A pesti-uti iskola I. osztályába:		Szűcs József.
a	" " " II.	" Millig József,
a	" " " III.	" Záray Ödön,
a	" " " IV.	" Simay István.

Rajztanító: Nagy Péter.

A külvárosi iskolák tanítóira nézve az eddigi beosztás tartatott fenn

*

Mielõtt e két testületnek mûködésével s egyéb mozzanatokkal foglalkoznám, az akkor fennállott és kitünõ hírnévnek örvendett rajziskolát ki kell emelnem azért, mivel volt vezetõje: boldogult Nagy Péter emléke követeli, hogy elismerésünkkel adózzunk neki mindannyiszor, valahányszor a kötelességérzettõl áthatott ügybuzgó tanítóról szó van. Ő volt az, ki iparosainkkal a rajz-tudományt annyira megkedveltette, hogy nemcsak tanulók, hanem segítõk, sõt mesterek is körülette csoportosultak. Tanhelyisége valóságos mûhelyhez hasonlított. Itt rajzoltak, ott készítettek gypsöntvényeket, vagy építészeti mûvek miniature kivitelével foglalkoztak; szóval az ember ott magát mûteremben képzelte. Nem egy fényes pályát kivivott volt tanítványa áldja kedves emlékét még ma is.

*

Időszerűnek tartjuk ezen pont alatt a tanítóknak 1869-ig fennállott javadalmaságát jelezni.

Rendes fizetésük volt	400	frt.
Az iparos tanulók vasárnapi tanításáért	100	„
Lakbér-illetmény	80	„
9 öl tűzifa a házhoz szállítva á 10 frt.	90	„
(Ebből az iskolát is kellett fával ellátni.)		
Beirási díj minden helybeli tanuló után 1 frt 80 kr, számitva 50 tanulót	90	„
Beirási díj minden vidéki tanuló után 3 frt, számitva 20 vidékit	60	„
8 hold földnek haszonélvezete	100	„
Összesen	920	frt.

Az azon korszakbeli még jelenleg működő tanítók mostanában következőleg vannak díjazva:

Rendes fizetés	850	frt.
Lakbér-illetmény	200	„
Fa-átalány	60	„
Összesen	1110	frt.

Huszonkét év alatt tehát mintegy 200 frt jövedelem-szaporulat. E két összeg, a különböző korszakok szerint egymáshoz viszonyítva, mily arányban áll, annak a meghatározását a tisztelt olvasóra bizzuk.

Az 186⁸/₉-iki iskolai év.

Ez iskolai évben kezdette meg az 1868. szeptember 15-én megválasztott tanítói testület működését. Örömmel fogott a munkához, miután működését szakember (Fényes Károly) figyelemmel kísérte. A neveléstanítás ujabbkori iskolájából kikerült tanítók közt nemes verseny keletkezett, mely nemsokára azt eredményezte, hogy Aradváros elemi iskolái a haza irányadó körei és tanítósága által a legjobboknak elismertettek. De fel kell említenem azt is, hogy ezen két tanítói testület tagjai a társadalom iránt tartozó kötelességeiket sem tévesztették ám szem elől. Intellektuális képzettségüknél fogva szívesen voltak látva azon körökben, hol közügyeinket tár-

gyalják; számos humánus egyletünk a siker érdekében vaszorgalmukhoz és kitartásukhoz folyamodott, a tanügynek propagandát csinálандó megteremtettek hazánk legtágabb köreiből népszerűségnek örvendő szakegyletet, a hirlap- és tankönyv-irodalomnak odaadó munkásai voltak; szóval versenyterük volt az iskola, melynek felvirágoztatására a továbbképzést célzó feladatot megoldani törekedtek, valamint a társadalom, melylyel szemben a tanügy érdekében hódítási tervei voltak mindig és mely tervek mindig sikerültek is. A fiatal generációnak igaz ma már nincs oly könnyű feladata, mert a régi időben t. i. akkor, midőn az abszolutizmus bilincseinek mogor csörömpölését a haza nagy alkotmányos épülete körül szorgoskodó halhatatlan munkásoknak bátorítólag ható isteni szavaik fölvaltották, a hazafias munkára ajánlkozó honpolgártól nem kérdezték ám, diplomáját mely fakultás állította ki? Azt sem: doktor, tanár, tanító, tisztelendő, vagy főtisztelendő-e az illető lelkesülő; hanem egyszerűen megnézték, valjon van-e benne intellektuális képzettség és akaraterő, ezzel a munkához láttak. És a munka oly sikeres volt, hogy a közművelődésnek általa létrehozott nivója ma már a külföld által is elismerésben részesítettik. A mai társadalom azonban felállította ismét a kasztokat és hangzatos neveket hajhászva, közművelődési egyesületeinket pangásba hozta. A reakció beállt tehát s így van reményünk, hogy a divó viszás helyzet előbb-utóbb elenyészni fog.

*

A pesti-uti iskola épület átalakítási munkálatai befejeztetvén, ez iskolának ünnepléses felavatása 1868. november 10-én történt, az előadások pedig november 11-én kezdetüket vették.

*

Az 1868/9-iki iskolai év arról is nevezetes, hogy akkor a félévi vizsgák fölött a halálitélet kimondatott. Eme az időrablást előmozdító intézmény, az uszályhosszuságu czopffel díszelgő s csupán haszontalan parádékra alkalmas rendszer méltó sorsában részesült.

*

Az 1869. évi márczius 17-én tartott városi közgyűlésen a közművelődés és szabadelvűség magasztos eszméi első diadalukat ülték. E közgyűlésen ugyanis Bettelheim Vilmos indítványozta, hogy Aradváros katolikus jellegű iskolái közöseké nyilváníttassanak; Fényes Károly az 1868. évi XXXVIII. törvénycikknek életbeléptetését sürgette s ezzel kapcsolatban az iskolaszékek életbeléptetését szorgalmazta.

Ebbeli határozatait a közgyűlés a hitfelekezetek véleményének meghallgatásáig halasztotta el.

*

Ugyanez év április 13-án a városi közgyűlés a tanítók fizetését következőleg szabályozta:

Rendes fizetés (a régi 400 frt helyett) 500 frt. Lakbér (a régi 80 frt helyett) 200 frt. Tehát 220 frt fizetés fölemelés, anélkül azonban, hogy a fa-átalány, a földek haszonélvezete s a beirási díjnak tulajdonjoga eltöröltetett volna. Ki nem látja ebben a nemes tényben a feladatnak igen helyes felfogását? Szükségtelen ezen állításunknak fejtegetése, miután mi mindnyájan tudjuk, hogy mennyivel tartozunk azon tényezőknek, melyek magasztos eszméink valósítását keresztülviszik.

*

Az 1869. évi május 22-én tartott városi közgyűlésen alakított meg az

első Iskolaszék,

az alkotmányban. Megválasztott tagjai voltak:

id. Andrényi Károly, kereskedő,
dr. Aradi István, t. városi főorvos,
dr. Balogh Tihamér, hasonszenvi orvos,
Barabás Péter, iparos,
Bettelheim Vilmos, könyvkereskedő,
Bonts Döme, ügyvéd,
Boros József, iparos,
Jeiteles Leo, izr. tanító,
Fábián Gábor, a koszorus író,

Fényes Károly, ügyvédi irodavezető,
Horváth Ferencz, városi tanácsnok,
dr. Herzfeld Sándor, orvos,
Hirschmann József, az izr. hitközség elnöke,
Izsó István, iparos,
Kádas Péter, ügyvéd,
Lukácsy Miklós, az I. aradi takpt. vezértitkára,
Kalmár Samu, kir. főmérnök,
Nachtnébel Ödön, ügyvéd,
Tavaszy Antal, ügyvéd,
Pullio Constantin, városi tanácsnok,
Prodanovits Döme, kereskedő,
Ring Károly, gyógyszerész,
Rochel János, magánzó,
dr. Schuszter Illés, orvos,
Vagács Mihály, iparos,
Wallfisch Pál, kereskedő,

Simay István, a pesti-uti IV. osztály tanítója (Megválasztott ez év június 13-án.) Képviselte a róm. kath. jellegű iskola tantestületét; és

Tiszti Lajos, segédszerkesztő. (Fényes indítványára)

A megyei tanácsba bevásztattak: Fábrián Gábor, Hirschmann József, Kádas Péter, Kalmár Samu, Bettelheim Vilmos, Pullió Constantin, Konstantiny György, Pászthóry Ferencz, Rochel János, Ruszu János lelkész, Tavaszzy Antal és dr. Tanfyy József orvos.

Szükségesnek tartom felemlíteni, hogy a megyei tanács a tanügyre nézve képezte a második forumot. Föl kell végül említnem azt is, hogy az inkompatibilitás ez időben még ki nem lévén mondva, egyes tagok, mint látjuk, mindkét fórumnak voltak tagjai.

*

Ugyan e hóban kelt miniszteri rendelet alapján az országos segélyző- és nyugdíjalap életbelépttetett. Erre a célra a tanítók fizetéséből 20% volt ezentul levonandó.

Általános volt az öröm; hisz valahára a tanító aggkora képezte az irányadó körök figyelemreméltó tárgyát; de mi-

dön 1872-ben Aradon a nyugdíjintézmény szerveztetett s az Aradvárosi községi tanítók a szabályok értelmében ennek tagjaivá lettek, azon kifejezett óhajukra, hogy az 1872-ig az országos segélyző- és nyugdíjalap javára általuk lefizetett összegek visszatéríttessenek, ama válaszszal lepettek meg, hogy a befizetett díjak nem nyugdíjakra, hanem kegydíjakra fordíttatnak.

Az adott válaszszal meg kellett elégedniök s szívesen abba bele is nyugodtak, mert kárpótlásukat a városi nyugdíjintézményben találták. Midőn 1872-ben az országos nyugdíjintézmény csakugyan létesült, annak kötelékébe, a rájuk nézve előnyösb körülményeknél fogva, nem léptek.

*

Ez iskolai év vizsgái küszöbön lévén, kedves kötelességemnek tartom annak a konstatálását, hogy azok iránt a társadalomnak minden rétege a legmelegebben érdeklődött. Ezen érdeklődés nyilvánult először abban, hogy a közönség szorgalmas tanulók jutalmaztatásáról gondoskodott, másodszor abban, hogy akkor nemcsak az illető tanulóknak szülőit, hanem érdeklődő tanügy-barátokat is láttunk a vizsgákon és végül harmadszor abban is, hogy a közönség mohó vágygyal várta a szellemi haladásról a helybeli lapokba közétett terjedelmes hivatalos jelentéseket.

Az első pontot azzal illusztráljuk, hogy midőn Fényes a szorgalmas tanulók jutalmaztatása tárgyában a helybeli lapokban felhívást intézett a közönséghez, az ösztöndíjak gazdagon folytak be. Már Aradon ilyen a szokás. És most lássuk a jutalmakra szánt összegeket és azok felajánlóit:

Mélt. Atzél Péter polgármester ajánlott fel 40 frtot;

Fényes Károly a magánvizsgálati díjakból öt megillető 30 frtot;

Szathmáry János, megyei főszámvevő, a magyar nyelvben legkitünőbb előmenetelt felmutatott IV. osztálybeli tanulóknak 1 magyar aranyat;

Nachtnébel Ödön ügyvéd a IV. osztály legügyesebb számolójának 2 ezüst frtot;

főt. Schaffer Antal zádorlaci plébános 5 frtot;

Az egyesült kovács- és bognárczéh a vasár-
nap i iskola tanulói számára 8 frtot;

Heim István építész 5 frtot;

Szecsánszky Lázár magánzó 5 frtot;

Wallfisch Pál kereskedő 5 frtot;

Nagy József alapnevelő 5 drb ezüst frtot:

Dr. Aradi István 5 drb ezüst frtot;

Bisztriczky József kereskedő 2 frtot;

Dracsay Zsigmond városi tanácsos 2 frtot;

Ring Károly gyógyszerész 2 frtot;

Bogdánffy Gergely ügyvéd 2 frtot;

Hirschmann József az izr. hitk. elnöke 2 frtot;

Tiszt i Lajos segédszerkesztő 2 frtot;

Némethy Károly aradi községi tanító 1 frtot;

Losonczy Alajos községi tanító 1 frtot;

Sziklay Mária nőnev. tulajdonosnő 1 lázsiás tallért;

Dániel Lajos birtokos 1 frtot;

Árkay Jakab mérnök 1 frtot;

Bund Henrik városi főszámvevő 1 frtot;

Dr. Szathmáry István 1 frtot;

Herz Miksa kereskedő 1 frtot;

Urbányi János városi alkapitány 1 frtot;

Vagács Mihály cipész 1 frtot;

Bettelheim Vilmos könyvkereskedő 10 drb könyvet;

Urbányi Béla városi árvaszéki ülnök 1 drb könyvet;

Rosenberg Lipót izr. hitk. jegyző 2 diszkötetet;

Jeiteles Leó izr. tanító 1 diszkötetet.

Ma már nem jutalmazunk, mert sokat kell a nyomorral
küzdő szülők gyermekeinek ruháztatására fordítani; vagy tán
álhumanismusból mondtunk le e szép szokásról? Nem illik a
hanyag tanulót jutalmazási látványokkal keseríteni?.. Na de,
miután ennek a kérdésnek a tárgyalása történetünk keretébe
nem tartozik, térjünk át az igazgatói (Fényes) jelentésére,
mely a julius végén (akkor augusztus és szeptember voltak
még a szünhónapok) lezajlott vizsgák után az „Alföld“ aug.
első napján megjelent számában következőleg volt bemutatva:

„A templom-utczai főelemi tanoda Napoleon gárdájá-
ként küzdött. A dicsőséget tőle el nem ragadta senki

Az előkészítői osztály csudákat művelt.

Az első osztály oly hatalmas sikert, eredményt tanusított, hogy az igazgató asztala a próbatét alatt a derék tanulók közt kiosztott pénzhalmazzal telt meg.

A 2. és 3. osztályokat szintén a kitűnők közé sorozhatom.

A 4. osztály válogatott virágfüzér volt, melynek minden szála lelkiismerettel növelt virágként diszelgett abban. A próbatét vendégei feltűnő nagy számának padokat kellett kiüríteni.

A rajzok teljesen meggyőznek bennünket a Nagy Péter ur rajztanodájának évről-évrei haladásáról és a derék rajztanár ur helyes oktatás-módjáról.“

Igy szólt az első vizsgáról az alkotmányban az első nyilvános jelentés. Szakkörök által az e fajta jelentések ugyan elítéltettek, a közönség azonban ezeket örömmel olvasta. Nem csoda, abban a korszakban az alkotmány megszilárdítására szolgáló porszem is örömmel üdvözlötetett.

*

Ez év augusztus 14-én, az iskolaszék alakuló ülésén Fényes Károly lett annak elnökévé megválasztva. (Iskolaszéki elnökök rovata alatt működésével foglalkozunk.)

*

Az 186⁹/70-iki iskolai év.

Az 186⁹/70-iki iskolai év beköszöntésével a tanügy téren a szabadelvű mozgalmak vették kezdetüket. Bevezetésül az 1869. évi október 10-én tartott iskolaszéki ülésen kimondatott, hogy a tanulók tanítóik vezetése alatt a templomba csak is vasárnapi napon mennek. Ez volt a felekezetenküli iskola eszméjéhez az első lépés. A jelszó ki lévén adva, a folytatás már könnyebb volt.

Következett az ugyanez év október 28-án hozott isko-

laszéki határozat, mely a felekezeti jellegű imádságot eltörölte, s helyébe a Györgyössy Rudolf községi tanító által szerkesztett s alább idézett előadás előtti s előadás utáni ima hozatott be; s pedig

Előadás előtt:

Eljöttünk az iskolába,
Hogy tanuljunk szépet, jókat.
Áldj meg Isten, segíts minket,
Lelkünket a rosztól óvjad.
Adj figyelmet, adj értelmet,
Szorgalmat a tanulásra,
Hogy hiába ne járjunk a
Nemescsélu iskolába.
Elméinket gazdagítsa,
Sziveinket nemesítse,
Szülénk, hazánk reménységét
A jó gyermek teljesítse.
Kérünk Atyánk, jó Istenünk,
Oh, segíts meg, oh, légy velünk! Amen!

Előadás után:

Bevégeztük leczkéinket,
Jó Istenünk áldunk érte.
Köszönjük, hogy figyelmezni
Engedtél a jó intésre.
Iskolán túl is segíts meg,
Rosz társaktól óvj meg minket,
Hogy otthon is tanulgatva,
Művelhessük lelkeinket,
Anyánk, atyánk örömére,
Édes hazánk jóvoltára,
Ne feledjük el azt, a mit
Tanultunk az iskolába.
Kérünk Atyánk, jó Istenünk,
Oh, segíts meg, oh, légy velünk! Amen!

*

Az 1869. évi november 14-én tartott városi közgyűlésen az iskola-alap létesítésére a város közlegelője egy részének bérjövödelme indítványba hozatván, ez el is fogadtatott.

Lett pénz quantum satis, legalább annyi, hogy a tani-

tóknak nem kellett többé vagy hatszor havonként a városi pénztárnoknál antichambrirozni, Páris János, főgondnok az iskolaalapból a szükséges összegeket fölvette s a tanítókat pontosan kifizette.

Boldog korszak! Nemeslelkűen foglalkoztak a tanító jövőjével; terhes állását tekintetbe vették; a fukarkodást mindenütt és mindenre — csak ő reá nem — alkalmazták. Gyönyörű kép, csak az a kár, hogy egy alkalommal e kép varázsteljes árnyalatait kontárkezek elélteleníteni törekedtek. Erről a thémáról más rovat alatt.

*

Aradváros magasztos, nagy napjainak egyike:

1870. évi január 19-ike!

Ezen a napon fényes szótöbbséggel vetett el a városi közgyűlés egy ellenindítványt, mely a haladáson és felvilágosodottságon merényletet elkövetni készült és áldozatoktól vissza nem rettenve, azt az indítványt fogadta el, melynek zászlóján a szabadság, egyenlőség és testvériség magasztos eszméi tündökölnék.

Lássuk a tényeket.

1870. évi január 19-én Tavaszy Antal, Bettelheim Vilmosnak azon indítványára, hogy az Aradvárosi katolikus jellegű iskolák községiékné nyilvánítottassanak, ellenindítványt terjesztett elő, mely oda irányult, hogy a közgyűlés Bettelheim indítványa fölött a napirendre térjen át. Az eredmény az lett, hogy az érintett ellenindítvány 52 szavazattal 17 szavazat ellenében elvettetett. Három napig tartott élénk vita, zajos speechek, érvek és ellenérvek a tárgyat végre annyira meritették ki, hogy a január 21-iki közgyűlés azon kellemes helyzetben látta magát, a város által fentartott katolikus jellegű elemi iskolákat felekezeti nélkülieknek kinyilváníthatni; egyidejűleg kimondván, hogy a felekezeti iskolák addig csak, míg a törvényt szabta kellé-

keknek megfelelelendnek, a város által segélyeztetni fognak

Volt taps és viharos éljenzés a közönség, tetszés- és köszönetnyilvánítás a tanítók részéről. És jogosan; hisz ezen a közgyűlés által hozott határozattal Aradváros közművelődési láthatárán egy új tündöklő csillag foglalt helyet, mely majdan hivatva lesz a tanítói működést feszélyező lidércznyomást eltávolítani s helyette egy szabadelvű körben való működést létrehozni.

*

Február hóban Bodányi József Aradmegye birtokosa a templom-utczai tanoda rajziskolájának egy 238 darabból álló gipszöntvény-gyűjteményt, más alkalommal egy általa lőtt saskeselyűt s egy héját a kitömésre szükségelt összeggel együtt ajándékozott.

*

Április 8-án az iskolaszék elhatározta, hogy a közös iskolák tanulói az egyházi körmenetekben ezentul testületileg nem vesznek részt.

*

Az 1870. évi zárvizsgák közeledvén, ismét akadtak nemeskeblűek, kik buzgó törekvésük közben a tanügyről sem feledkeztek meg. Ösztöndijakra ugyanis adakoztak: az Aradvárosi I-ső takarékpénztár 50 frt, Fényes Károly iskolaszéki elnök a részére befolyt vizsgadíjakat 31 frt 50 kr, méltsg. Atzél Péter ur 20 frt, Bettelheim Vilmos könyvkereskedő 3 frt 98 kr.

A lezajlott zárvizsgák után az „Alföld“-ben a következő jelentés és elmélkedés volt olvasható: (Azért közlöm, mivel ebben egy akkoriban modern reform-eszméről említés tétetik.) „A főelemi tanodákban a másodfélévi vizsgák már bevégeztettek A közönség nagy érdekeltséget tanusított s főleg a felsőbb osztályokban sok vendég vett részt a vizsgákon, melyek némi kivétellel kedvező eredménnyel s a közönség megelégedésére folytak le. A leánytanodák igen szűk termekben vannak elhelyezve s e mellett is a vizsgák kimenetele nagyon mutatá, mennyire czélszerű azon intézkedés, melynél fogva a leányosztályok egészen ujjonnan fognak

szerveztetni, nevezetesen a tanítást **férfiak** fogják itt is vezetni; a nők csakis a női kézimunkában fognak oktatást adni. (Andere Zeiten, andere Sitten!)

Az 186⁹/₇₀-iki iskolai év ezzel befejezéséhez jutott.

*

Az 187⁰/₁-iki iskolai év.

Az 187⁰/₁-iki iskolai év mozgalmas korszak gyanánt szerepelhet történetünk keretében.

Az első mozgalom akkor volt, midőn az iskolaszék újalakulásakor nem Fényes Károly, az approbált szakférfiu, hanem Dr. Tanfy F. J. elnökké lett megválasztva. Honnan e mellőzés? (L. iskolaszéki elnökök rovata.)

*

1871. évi január 24-én Dr. Chorin Ferencz, Györgyössy Rudolf, Némethy Károly, Dr. Szathmáry Miklós, Szöllösy Károly, Tutsch József, jelenleg polg. iskolai tanár Zsombolyán és Záray Ödön népszerű előadások megtartására egyesültek. E célra a vármegye-ház nagy gyűlésterme a szövetkezetnek át lett ugyan engedve, sőt néhány előadás meg is tartatott, de be lettek szüntetve és pedig részvét hiányában. Hiába, az ifju alkotmány inkább politizálni szeretett és mindenféle egyletek megteremtése körül tanácskozni kezdett. Hisz az ötvenet megközelítő egyletek száma csaknem annak a korszaknak köszönheti létét. Csak töltsék be a hivatásukat, akkor ez a szám sohasem fog nagyon feltűnni.

*

1871. évi február 2-ika gyászt hozott egész hazánkra. Gyászt öltött a szellemi értelmiség, gyászt a közművelődés hirdetésére kitűzött zászló; de legsötétebb gyászba borult a népnevelésügy!... És e gyász igazolt volt, mert könnyei egy tántorithatlan jellemű hazafi, a lángeszű író, báró Eötvös József, m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszter ravatalára hullottak. A magyar néptanító mindenét vesztette benne; tán még bizalmát is egy jobb jövőbe! Hisz halála csaknem határt vetett ama emberbaráti

eszméknek, melyeknek valósitására egyedül Ő lett volna hivatva. Örök áldás és béke lengjen a nagy férfit hamvai fölött!

Le roi est mort, vive le roi! — Azaz br. Eöt-vös József halála után Dr. Pauler Tivadar vette át a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárczát. Hogy jeles jogász volt, azt nemcsak Magyarország, hanem egész Európa is ismerte el; de a népoktatás ügye rá nézve terra incognita volt. Ő maga nyilatkozott egyszer az országgyűlésen oly értelemben, hogy a népoktatás ma már szakmát képez, mely téren őt, mint egyetemi tanárt, minden néptanító megbuktathatná. Hiányzott is nála a szervezési képesség; mert míg a jogügyi téren a legbámulatosabb rugékonyságot fejtette ki, addig új pályáján csak merevséget tanusított. Midőn a közoktatásügyi tárczát letette, működéséről még hódolói sem tudtak dicsbeszédet mondani. Már ugyanez év augusztus havában Trefort Ágoston vette át a közoktatásügyi tárczát.

Örömmel üdvözölte hazánk tanitósága az új minisztert, mert hát köztudomásu dolog volt, hogy Ő Nagyméltósága Trefort miniszter sok életrevalósággal bíró, tevékeny és encyklopedikus ismeretekkel bíró férfiú. Mondták ugyan, hogy szakférfiakra nem igen szokott hederitni; na de hát Magyarország tanitósága a mendemondáknak nem adott hitelt, hanem tele torokkal és őszinte szívvel kiáltotta: „Éljen Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter!”

*

1871-ik évi július végén fejeztetett be az 1870/1-iki iskolai év. Tanfoly iskolaszéki elnök folytatta a tanítóknak hivatalos osztályozását a nyilvánosság előtt, a mennyiben az „Alföld“-ben augusztus 1-én az általa szerkesztett jelentése jelent meg. Az abban előforduló s Aradváros tanügyére vonatkozó újabb reformeszmék megismertetése céljából egész terjedelmében közöljük.

„A templom-utczai főtanoda előkészítő osztályában a vizsgálati bizottság meglegegedéssel tapasztalta, hogy a gyenge gyermekek okszerű előkészítést nyertek a jövő komoly tanításra. Itt csak az jegyzendő meg, hogy ezen előkészítő osztály a népiskolai közoktatási törvény szerint be-

szüntetendő, minek alkalmazása most annál inkább alkalmazandó, miután 2 új osztály az V. és VI. osztályok fölállításának küszöbén állunk.

Az első osztályban szorgalom és fegyelem uralkodik. A tanítási rendszer sikerteljesen alkalmaztatik. A haladás örvendetesen kielégítő. Ezen osztály a szigorubb igényeknek is dicséretesen felel meg.

A II-i k o s z t á l y b a n is szorgalmat és jóakaratot tapasztaltunk. A fiuk az első osztályban szerzett tanulmányaikat tovább fejlesztették és biztosbak lettek mindabban, a mit már tudtak, illetőleg egy év előtt tanultak. Ha az előmenetel, melyet a fiuk ezen osztályban tanusítottak, nem felelt meg minden méltó igénynek, azt a megváltozott tanítási rendszernek kell tulajdonítani.

A III-i k o s z t á l y is fokozatosan emelte ugyan növendékeinek ismereteit és szorgalmat is tanusított, a nélkül azonban, hogy minden jogos követelésnek megfelelt volna. Ennek oka az, hogy a II-ik és III-ik osztályban a tanítási rendszer nem vág teljességgel össze, a többi osztályokban használt tanmódszerrel, és így nem oly egyöntetű, mint azt a pesti uti tanodánál kiemelni alkalmunk volt.

A IV-i k o s z t á l y szép előhaladásának jeleit adta. A szépíráásra ugyanitt kevesebb súly lett fektetve, annál nagyobb az anyai és német nyelvre. A számtanban az egész osztály különös készültséget tanusított; ezen tan a IV-ik osztály keretét túlhaladó terjedelemben lett tanítva, a mi jövőben — ha az V-ik és VI-ik osztályok fölállítva lesznek, — megszorítandó. Az ezen osztályba foglalt több mint 80 növendék, mind értelmi, mind emlékezeti oldalról, észszerű kiképeztetést és a tantárgyakban alapos oktatást nyert. A szakképzett és buzgó tanító ur elismerést érdemel.

*

Az 1871. évi augusztus hó 16-án tartott városi közgyűlésen az V-ik osztálynak felállítása elhatároztatván és a pályázatnak kiírása elrendeltetvén, ugyanez év október 1-én az V-ik osztály vezetésével Györgyössy Rudolf bizatott meg.

*

Az 187¹/₂-iki iskolai év.

1871. évi november hó 25-én mltsgs Dáni Ferencz, Aradváros főispánjának elnöklete alatt iskolaszéki ülés tartott a végből, hogy a visszalépett Tanfy helyébe más elnök megválasztassék. A megejtett szavazás után dr. Aradi István neve került ki az urnából (Lásd: iskolaszéki elnökök rovata.)

*

Ez iskolai évben a templom-utczai iskolánál létező előkészítő osztály be lett szüntetve és ugyanekkor a templom-utczai iskolánál az V. osztály nyitattott meg. Vezetője: Györgyössy Rudolf.

Utóbbi osztály vizsgálatáról évi jeientésében dr. Tanfy így nyilatkozott:

„Az V. osztály ezen iskolai évben megnyilván, csak 12 növendéket foglalt magába. Ezen osztályban az előbbeni négy osztályban előfordult tantárgyak nemcsak meg bővítést, hanem életrevaló alkalmazást is nyertek. A nyelvtan iránytanná emelkedik: egy egész sor szépen szerkesztett levél mutatattott be; a földirat térképek által, melyek ipar vagy kereskedelem, terményképi vagy közlekedési vázlatot képeztek; — a természetrajzzal a gazdaszat tanittatott. — A tanító komoly higgadsággal párosult szakképzettséggel és buzgósággal bírván, ezen tulajdonokat e téren is úgy fogja érvényesíteni, mint eddig más osztályban; és mind a mellett az V. és VI. osztály haszna, a mi városi körülményeink közt, igen kérdéses. A IV. osztályt végzett tanulók, a kik tanulmányaikat folytatni szándékoznak, vagy a gymnáziumba, vagy pedig a reáltanodába lépnek; a kik azokat folytatni nem szándékoznak, arra a törvény értelmében nem kényszeríthetők, mert többnyire a 12-ik évet túlhaladták. Így az idén a templom-utczai IV-ik osztályban 70 növendék 12 éven tul van; tehát attól kell tartanunk, hogy az V. és VI. osztályban a növendékek elegendő számmal megjelenni nem fognak. A jövő tanév erről bővebb felvilágosítást hozand.“

Ezen jelentésből kifolyólag élénk eszmecsere folytattott az „Alföld“-ben. Részt vettek abban laikusok épp úgy,

mint szakférfiak. A cikksorozatnak végeredménye abban az indítványban pontosult össze, hogy a város az V. és VI. osztályt szüntesse be és helyébe polgári iskolát állítson.

*

Az 187²/₃-iki iskolai év.

1872. szeptember 5-én dr. Aradi István, miután iskolaszéki elnöksége, miként másutt jelezzük, csak provisórium volt, e tisztségről lemondván, az iskolaszék élére ugyanekkor br. Bánhidy Béla állott. (l. Iskolaszéki elnökök rovata.)

*

Az 1872. évi szeptember 5-én tartott iskolaszéki ülésen felolvastatott Molnár Pál és dr. Tanfy József a polgári iskola felállítását és a jelenlegi V. osztálynak megszüntetését illető javaslatuk. — Hosszas vita után végre határozott, hogy a polgári iskola lehetőleg a közeledő tanévben nyitassék meg, azon hozzáadással, miszerint küldessék ki egy bizottság, melynek feladata legyen, a polgári iskola megnyitása folytán keletkezendő költségek iránti javaslatot a közgyűlés elé terjeszteni. A bizottságba dr. Tanfy József, Molnár Pál és Nachtnébel Ödön lettek beválasztva. Egyidejűleg kimondatott az is, hogy a javaslat kidolgozásánál a tanítók véleménye is kihallgattassék. (l. Polg. isk.)

*

1872. december 19-én br. Bánhidy Béla az iskolaszéki elnökségről lemondott. Ideiglenes elnökké Molnár Pál választatott meg; és ugyanez év december 30-án dr. Köpf János orvos foglalta el az elnöki tiszteletet. (l. Iskolaszéki elnökök.)

*

A február 13-iki városi közgyűlésen a tisztviselők és tanítók nyugdíjazási szabályzatai fogadtattak el.

A szabályzatok értelmében a nyugdíjazási intézmény 1872. évi február 1-től fogva életbeléptetnek nyilvánított.

A nyugdíjképeség a 10-ik szolgálati év leteltével áll be, Ekkor kapja a nyugdíjazandó élvezett fizetésének 400/0-át nyugdíj gyanánt; minden későbbi szolgálati évvel a nyugdíj 20/0-al növekedik.

A szolgálati idő 30 évre terjed. Ezen időn túl senki szolgálatátételre nem kötelezhető.

Az özvegyek és árvák az elhunyt családfő által élvezett vagy élvezendő nyugdíjnak két harmadában részesíttetnek.

A nyugdíj-alap javára a fizetésnek 30/0-a levonásba hozatik.

(A szabályzatok terjedelmes följegyzéseit egyébiránt a tisztviselők és tanítók birtokában levő nyugdíjfizetési füzetben föllelhetők.)

*

1873. márczius 5-én a tanfelügyelő tudatta az iskolaszékekkel, hogy a m. kir. miniszterium az iskolaszék által előterjesztett tantervet jóvá nem hagyta. Történt pedig azért, mivel a népiskola hat osztályaira előirt tananyagot a tantestület a létező négy osztályra összeszorította. — A tanfelügyelő egyuttal az iskolaszéket utasítja, hogy a jövő tanévben a templom-utczai és pesti-uti tanodában az V. és VI. egyesített osztályt felállítsa.

Ennek a rendeletnek a hatóság azért nem tett eleget, mivel a városunkban létező gymnázium, reál- és polgári iskola az V. és VI. osztályt teljesen nélkülözhetőkké teszik.

*

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter Aradon.

1873. évi április 24-én Trefort miniszter Aradra érkezett. A különféle fogadtatások után átvette a városnak azon folyamodványát, melyben ez a polgári iskola számára emelendő épületre 80,000 forintnyi államkölesönt kérvényezett.

Április 25-én Aradváros összes tanintézeteit Mészáros Imre és Gönczy Pál miniszteri taná-

csosok kíséretében látogatta meg. A benyomás, melyet e város községi iskolái ő nagyméltóságára tettek, nyilatkozatai után ítélve, határozottan kedvezőnek mondható. Kijelenté legelőször, hogy azon nagy költség, melyet Aradváros iskoláira és általában a tanügy emelésére fordít, bőven meghozza már ma is gyümölcseit.

Ugyanaz nap ő nagyméltósága a várost a déli vonattal elhagyta.

*

Az 1873. évi július 9-én tartott városi közgyűlésen tárgyalás alá vétetett az iskolaszék kérelme, miszerint a régi gymnáziumi épület rendelkezése alá bocsáttassék és pedig a szándékolt átalakítások és javításoknak még a kellő időben leendő eszközölhetése végett, legalább is hat hét vagy két hónappal a jövő tanév megnyitja előtt.

Wallfisch Pál nem helyeselte, hogy azon régi és czélszerűtlen épület ismét iskolai czélokra használtassék. Végül pedig kijelenté, hogy nincs kifogása az ellen, hogy a régi gymnáziumi épület ideiglenesen ne használtassék tantermekre; csak is azt nem akarja, hogy ezen czélszerűtlen épület véglegesen e célra rendeltessék. — Hosszas vita után az iskolaszék kérelme teljesített ni határozottatott.

Minélfogva azon anyaiskola, mely ötven évig fiuk művelési csarnokát képezte, leányok számára rendeztetett be.

Aradváros leányiskolái az 1870 $\frac{1}{2}$ -iki iskolai évig igen mostohán voltak szervezve. A külvárosokban egy-egy két osztályu vegyes iskola, a belvárosban pedig egy két osztályu leányiskola állott fenn. Nem csoda tehát, ha Arad városa a magán leány-nevelő intézetektől hemzsegett. Voltak ezek közt hivatottak, de nagyobb részt nem hivatottak. A jelesek közé egyedül a Heeger és Pichler-féle intézetek voltak sorozhatók. Ezen intézetek a követelmények szerint fel voltak szerelve és a törvényszabta keretben mozogtak. Ámde ezen intézetek igénybe vétele tetemes anyagi áldozatokba került a szülőknek, (a havi

tandij 5 6 forintot tett), mely körülmény a legmagasabb pontig emelkedett szükségleteknél fogva, a szülőket minden esetre súlyosan terhelte.

Itt kezdődik dr. Köpf János, iskolaszéki elnöknek a város által nem eléggé méltányolható érdeme, mert neki tulajdonítható azon örvendetes tény, hogy Aradváros ma oly leánytanodákkal bir, melyek szervezésüknél fogva a legszigorubb követelményeknek megfelelnek. Állításomat azon tapasztalat igazolja, hogy ma már az intelligenzia is küldi gyermekeit a város által fentartott leányiskolákba.

Erre nézve találkozunk az iskolaszék által 1873. évi július 24-én hozott következő határozatával:

„A templom-utczai leánytanoda hat tanítóval biró külön hat tanteremben elhelyezendő és addig, míg a kellő létszám el nem éretik, a tanterők évenként egygyel szaporítandók. Továbbá a szülők óhajtása szerint a franczia nyelv is, mint rendkívüli tantárgy vétetik fel; végül a megválasztandó tanítónő csak egy kifogástalanul töltött próbaév után végleges alkalmazást nyer.

*

Ugyanez ülés alkalmával felolvastatott a tanfelügyelőnek egy átírat, melyben az iskolaszéket értesíti, hogy a törvény értelmében a népiskolában is tandij szedhető.

*

A megyei iskolatanács elrendelvén, hogy a kertészeti ismereteknek a tanulók általi elsajátíthatása céljából, kerti helyiség nyitassék, a város e célra a honvédkaszárnya mögötti városi kertet jelölte ki. E kertben a III. és IV. osztályok tanulói Jánosy János városi kertész által a fanemesítésben és konyhakertészetben oktattatnak.

*

Az 187³/₄-iki iskolai év.

Ebben az iskolai évben kezdte meg a templom-utczai elemi fiu-tanoda tanítótestülete működését a régi gymnasium épületben. Palotából kunyhóba.

Ez iskolai év kezdete előtt vette át a város a községinek nyilvánított helyv. hitv. elemi iskolát, melynek volt tanítója, Somogyi József, a közs. isk. tan-testületbe felvétetett. (az isk. helyiség volt a g. k. róm. egyház tanácsépületében.)

*

1873-ik évi szeptember 6-ika

szintén Arad magasztos és nagy napjainak egyike, mert akkor mondta ki az iskolaszék az **ingyen oktatást** s a beírási díjat egyuttal eltörölte.

A lapok ezt a határozatot megéljenezték. Hát a tanítók, kik eme határozat által évi 100—150 frtot vesztek? Nos azok megéljeneztetés nélkül áldoztak az eszmének.

*

Az október 2-án tartott városi közgyűlésen előadatott a vallás- és közoktatásügyi miniszternek ama értesítése, hogy a polgári iskola fölépítésére kért 80,000 forintnyi kölcsön, alap hiányában, meg nem adható.

Továbbá értesítette a miniszter a várost, hogy a külön iskolatanács életbeléptetése tárgyában fölterjesztett kérelemnek, minthogy az a törvény rendeletével ellenkezésben áll, hely nem adatik. (L. Iskolaszéki elnökök.) — Ezzel kapcsolatban br. Bánhidy Béla javaslatba hozza, miszerint intéztessék fölterjesztés az országgyűléshez az iránt, hogy utasítsa a miniszteriumot, a törvényt oly szellemben módosítani, hogy a szabad kir. városok külön iskolatanácsot kapjanak, mely csak oly közvetlen összeköttetésben álljon a tanfelügyelővel és az iskolaszék felső foruma legyen, mint eddig a megyei volt. E fölterjesztés egyszermind pártolás végett az ország összes kir. városaival is közlendő lenne. A javaslat általános helyesléssel elfogadtatott.

*

Az október 23-án tartott városi közgyűlésen felolvasztatott a vallás- és közoktatásügyi miniszter intézvénye, mely-

lyel a közgyűlés br. Bánhidy Béla indítványára hozott azon határozatát, miszerint a felekezeti iskoláktól az eddig nyújtott segély az 187³/₄-iki iskolai évtől kezdve megvonatik, a román és szerb hitközségek fellebbezésének mellőzése mellett jóváhagyja és pedig részint a fellebbezésben felhozott indokokból, részint mivel sem törvény, sem szabályrendelet nem létezik, mely a várost a segélynyújtásra kötelezné.

Ugyanezen közgyűlésen élénk vitát idézett elő az iskolaszéknek ama előterjesztése, hogy a leánynövendékek nagy számbani jelentkezése miatt, a templom-utczai leánytanodánál párhuzamos első osztály állittassék fel. — Bánhidy ellenezte annak az osztálynak a felállítását, mivel a város ezután iskolai czélokra 40,000 forintot, tehát a fejedelmi adónak majdnem 150/0-át fizetni fogja. Lukácsy indítványozza, hogy a tandíj hozassék be. Chorin Ferencz kifejté, hogy a tandíj behozatala homlokegyenest ellenkeznék azon szellemmel, mely a várost ez ideig a népoktatás előmozdítása körül vezérlé. — A vita után kimondatván, hogy a párhuzamos első osztálynak felállítása elfogadtatik, annak keresztülvitelével az iskolaszék megbízott.

*

Az 1873. évi december 9-én tartott városi közgyűlésen

a tandíj behozatala nagy szótöbbséggel mellőzendőnek

kimondatott.

Az ingyenoktatás magasztos eszméjénél fogva egy izben már hozott határozatból kifolyólag a közgyűlés csakis ennek a végzésnek a kimondásába bocsátkozhatott.

*

Arad-Csanádmegye tanfelügyelőjének 1874. június 17-én kibocsátott értesítvénye értelmében, a méter rendszernek rendes tantárgykénti behozatalát, az 1874. VIII. törv. czikk alapján, már az 187⁴/₅-iki iskolai évre a népiskolákban elrendelte.

*

Az 187³/₄. év szünhónapjaiban, az oktatásügyi miniszter rendelete folytán, a néptanítók számára Aradon hat heti tornatanfolyam életbelépttetett.

*

Az 187⁴/₅-iki iskolai év.

Ez iskolai évben a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelte, hogy az egyetemek, akadémiák és tanítóképezdek kivételével, tehát csupán a nép- és polgári iskolákban, valamint a gymnáziumok- és reáltanodákban a nagy szünidő július és augusztus hónapokban tartassék. A miniszternek eme intézkedése számos hazai tanító-egyletnek kérelmezésén alapszik. Ezen rendelet alapján az iskolaszék megállapodása szerint már a jövő nagy szünidő július és augusztus hónapokra tétetett át.

*

Eddig az osztályok folyton szaporodtak és pedig oly mértékben, hogy ez év márczius havában, midőn az iskolaszék mandatumának lejártával az elnök az eddigi működésről jelentést tett, a létesített osztályokra nézve ezen számok mutatkoztak:

1868-ban volt :

A templom-utczai	négy osztályu fiu-tanoda	4 teremben,
a	két	„ leány-tanoda 2
a választó-utczai	„	„ vegy.-tanoda 1
a Sarkad	„	„ „ 1
az Orczy-utczai	„	„ „ 1
a Gájban	„	„ „ 1

Összesen . . . . 6 intézet és 10 teremmel.

1868-ban felállítatván

a pesti-uti négy osztályu elemi iskola . . . . 4 teremmel,
a templom-utczai fiu-iskolához pedig egy előkészítői osztály, volt ekkor 7 intézet . . . . 15 teremmel.

1875-ben,

midőn már a polgári iskola felállítva és a leányiskolák részben kiegészítve voltak, kimutatva lett már 12 intézet 28 osztálylyal.

Nyolcz év alatt 18 osztály-többltet.

1708-tól 1868-ig, tehát épp **160 év alatt** Aradon kath. jellegű 10 osztály lett életbe léptetve s az alkotmányos aerában 8 év alatt 18 osztály.

Pedig hajdanában sokkal gazdagabb volt az ország s így városunk is; az egyéni szükséglet sem terjedt annyira, mint ma . . . Hja! akkor Ausztriának szyréni bájhangon eldúdolt bölcsődala mellett szépen szunyokáltunk.

*

Az 1875. márczius 11-én tartott városi törvényhatósági bizottsági ülésen az iskolaszékbe a következő tagok lettek bevásáztva: dr. Aradi István, Bettelheim Vilmos, Bund Henrik, Chorin Ferencz, Izsó István, Institóris Kálmán, dr. Köpf János, Lukácsy Miklós, Molnár Pál, Nachtnébel Ödön, Nikolits Péter, Páris János, Prodanovits Döme, Reichert Béla, Simay István, dr. Schöpkesz Ede, Szőke Károly, dr. Tanfny József, Tisztli Lajos, Varjassy József, Vagács Mihály, Papp Sándor, Kishalmy Ferencz, Fényes Károly, Laczay József, Remetey F. Károly.

*

A márczius hó 15-én tartott iskolaszéki alakuló ülésen dr. Köpf János újból elnöknek megválasztatott.

A tandij fizetésének kérdése

az 1875. évi április 28-án tartott iskolaszéki ülésen olykép lett megoldva, hogy tandij igenis szedendő, még pedig már a jövő 187⁵/₆-iki iskolai évben és pedig következőkép:

az elemi iskola	I és II. osztályaiban	4	frt,
"	" " III. " IV. "	6	"
"	" " V. " VI. valamint a		
polgári iskola	I és II. osztályában	8	"
"	" " III. " IV. "	10	"

Tehát ingyenoktatás nincs többé! Nem is lehet, ha csak nem akarjuk üres frázisokkal a nevelés-tanítás ügyét és magunkat ámitgatni. A törvényben előirt tanköteles gyermekek iskoláztatása érdekében így intézkedni kellett, mivel

a) a városnak tanügyi budgetje abban az időben már 40,000 frtot tett; — és

b) mivel a miniszter kölcsön- vagy segélyről mit sem akart hallani.

Ily körülmények közt az 5000-nél több tanköteles gyermek iskoláztatásáról csakis ily uton lehetett gondoskodni. S ez intézkedés, miként e történet folyamán meggyőződhetni alkalmunk lesz, óriási eredményt hozott létre.

*

Az 187⁵/₆-iki iskolai év.

Ebben az iskolai évben nyílt meg az **uj telepi vegyes iskola** I. osztálya Horváth József tanító vezetése alatt és a **Batthányi-utcái** (Réthy-féle ház) leány-iskola I. II. és III. osztálya.

*

Deczember 18-án dr. Köpf János iskolaszéki elnök a helybeli lapokba a következő felhívást tette közzé: „Tekintettel arra, hogy a méterrendszer minden honpolgárra nézve kötelező, minélfogva e rendszernek a tanulókkal való megismertetése az iskolákban jelenleg eszközöltetik, intézkedés történt, hogy a nem iskola-köteles városi lakosok is e téren ingyenes oktatást nyerjenek. Az előadások naponkint este 7 órától 8 óráig a templom-utcái és pesti-uti (Kossuth-utcái) iskoláknál tartatnak.

Az előadások kezdete ugyan ki lett hirdetve, de hallgatónak nem jelentkezett senki; mely körülményből kifolyólag hosszú időig zaklatták a rőfös kereskedőt egy kiló vászon, a mészárost egy liter hús stb. kiszolgáltatásával. Hiába, idő kell mindenhez.

*

Február 5-én, az iskolaszék intézkedése folytán, Arad város összes népiskoláiban az elhunyt nagy hazánkfia: **Deák**

Ferencz emlékére gyászünnepeley rendeztetett. — És a tanitói kar által az ifjuságnak meg lett magyarázva, hogy miért **Deák Ferencz** a nemzet halottja? Miért gyászolja őt a király épp úgy, mint az utolsó pór? És az ifjak szemeiben nem egy könny bizonyoságot nyújtott arról, hogy a magyarázatot átértették, hogy a vesztség fölötti legmélyebb fájdalomtól vannak áthatva és hogy megértették, miszerint körünkben csupán egyetlen egy önzetlen hazafi élt és hogy ezen önzetlen hazafi nem volt más, mint **Deák Ferencz**. — Az aradi községi tanítótestület nagy hazánkfia számára a legdicsőbb emlékoszlopot emeltette tehát. Nem a művész vésője faragta; nem a géniusz sugallata tervezte; hanem az emberiség legmagasztosb erénye, az ártatlanság könnye emelte. — Szellemed, óh, nagy hazafi, ennél dicsőbb halhatatlanság után vágyódik-e? . . .

*

A márczius havi közgyűlésen jelentette a polgármester, hogy a megalakult népnevelési-bizottság elnökévé dr. Köpf János választatott meg. A népnevelési-bizottság a mai napig folyton megalakul ugyan, de munkakört nem képesek számára kijelölni. A városi törvényhatósági bizottságnak tehát olyan, a törvények alapján nyugvó kiegészítő része, melynek egyéb rendeltetése nincsen, mint a különböző bizottságok keretében tétlenül figurálni.

*

1876-ban a „Fraternitás szabad-kömvés-páholy“ engedélyt kért a városi iskolaszéktől arra, hogy az idei tanév végén tiz oly idegen ajku gyermeket, kik a magyar nyelvben szép előmenetelt tettek, két-két ezüst forinttal jutalmazhasson. Az engedély persze megadatott, minélfogva a jutalmazás is eszközöltetett.

*

Április 15-én hunyt el Rochel János az aradvárosi iskolaszéknek az alkotmányos aera óta volt igen buzgó tagja. Rochel magas műveltségénél és a legkiterjedtebb tudományosságánál fogva Aradváros elemi iskoláinak ujjá szervezősekor sok hasznos szolgálatot tett. Az iskoláknak legszorgalmasb látogatója lévén, azok állapotára nézve folyton annyira

à jour volt, hogy utmutatásait az iskolai hatóság mindig szívesen fogadta; előzékeny és művelt modora pedig a tanítókat barátjaivá tette. Nyugodjék békében! (L. Tanítótestület.)

*

Az 187⁶/₇-iki iskolai év.

Ez iskolai évben a miniszteri utasítás szerint az igazgatói intézmény és a váltakozó rendszer léptetett életbe. (Váltakozó rendszer. L. Tanítótestület.)

A templom-utczai elemi fiu-tanodánál eddig igazgatók voltak: Somogyi József, Györgyössy Rudolf és Preisinger József; a Kossuth-utczai iskolánál: Záray Ödön; a templom-utczai leányiskolánál: Messer Márton, Rotter János, Mársits Rozin, Ujházy Mária, Máday Mátyás, Simon Karolin, Boros Janka; a Batthyányi-utczai leányiskolánál: Kircz István, Boros Janka; a Szent Péter-téri iskolánál: Máday Mátyás, Gregus István, Gellér János; a kapa-utczai iskolánál: Csik János; az uj-telepi iskolánál: Györgyössy Rudolf és Rákosy Flóris, mint vezetőtanítók, a gáji iskolánál: Babits József, mint vezető-tanító és az V. és VI. leányiskolánál: Ekkert Irma igazgatónő.

*

A május 11-én tartott városi közgyűlésen a Gáj külváros lakosainak azon kérelme, hogy oda a kántori teendőkkel megbizható tanító választassék, tagadó határozat utján intéztetett el. A határozat helyes volt azért, mivel a város által fentartott iskolák felekezetenlküli jelleggel lettek felruházva és ha ezen utóbbi körülmény nem is létezett volna, Aradváros közművelődési törekvése soha meg nem engedte volna, hogy tanítói a tanteremből egyházi funkciók foganatosítása céljából távozzanak. Természetes: vagy kántor, vagy tanító. Ezen tárgyról egyébiránt lesz még alkalmunk értekezhetni.

*

Történetünk keretébe tartozónak véljük a hazai oktatásügy állásáról az oktatásügyi miniszter által az országgyűlés elé terjesztett jelentésének fölemlítését, melyben számokkal és a tények meggyőző érvei alapján van kimutatva az oktatásügy terén észlelhető nagy haladás. El-

mondja benne a miniszter, hogy az elemi népiskolák szükségletére ma (1876) 541,095 frtot költ az állam, középtanodákat állított fel s a reáliskolai oktatás szervezése érdekében minden lehetőt elkövetett. A tanítóképezdékben jelenleg több mint másfélezer növendék van, kik közül állami ellátásban 1488 növendék részesül. Ezek tartása évi 167 ezer forintba kerül az államnak. A tanítóképezdékből kikerült képesített tanítók száma meghaladja az ezeret. S ez által részben legyőzött a legnehezebb akadály: a tanerők hiánya. Kiemeli a népiskolákban uralkodó hazafias szellemet s amaz örvendetes mozzanat felemlítésével fejezi be a jelentést, hogy a tanköteles gyermekek 70 százaléka látogatja az iskolákat, míg 1869-ben csak 47⁰/₀ látogatta az előadásokat.

*

1876. évi október havában Gajdos József kir. tanfelügyelő intézkedett, hogy a város területén létező zúgiskolák bezárattassanak. A közigazgatási bizottság azonban humánus szempontokból az illető zúgiskolák tulajdonosainak egy évi határidőt engedett, hogy ezen idő alatt esetleg tanképesítést szerezhessenek.

Az 1877—78-iki iskolai év.

Ez iskolai évben nyílt meg a tandijból épült

Szt.-Péter-téri elemi iskola.

Az építkezési költségek 20,882 forintot tettek.

Ez iskola keretéhez tartozik 4 elemi fiu- és 4 elemi leányosztály. Ezen osztályok közül, miután az új épületben annyi helyiség nincs, az 188⁸/₉. iskolai évig 2 leányosztály az ó-városházán volt elhelyezve, de midőn az érintett iskolai évben a kör-uti leányiskola megnyitott, e két osztály oda lett áthelyezve.

Ez intézetnek első igazgatója Máday Mátyás volt; jelenlegi igazgatója: Gellér János, a testület jelenlegi tagjai pedig: Gregus István, Kovács Vincze, Kömives József, Skultéty Irma, Kopp-Kömives Józsefné, Frankó-Kovács Vinczéné és Szvoboda Ilona.

*

1878. február havában a közoktatásügyi miniszter leiratot intézett az egyházmegyei hatóságokhoz és tanfelügyelőkhöz, melyben felkéri, hogy a kormányzatuk alatt levő egyházmegyében és tankerületekben a nép, illetőleg népiszkolai könyvtárak létrehozását nagyhatályu befolyásukkal s tekintélyükkel támogassák és előmozdítsák; miután a miniszter tapasztalta, hogy a műveltségnek a nép közti terjesztésére legbiztosabb eszköz a helyesen szervezett népi-illetőleg iskolai könyvtárak. Ez okból ajánlja, hogy a ponyvairodalom tovább terjedése ellen mindent megtegyenek.

Ezen leiratra nézve csupán azon megjegyzésünk van, hogy már 1874-ben indított meg az aradvidéki tanító-egylet a ponyvairodalom ellensúlyozására „Népirodalom“ czim alatt egy vállalatot, mely — a tapasztaltak után ítélve — tért kezdett hódítani, azaz a népirodalom termékei rendelkezési helyein — a pór nép kunyhóiban is kezdett már népszerűsége vergődni, de fájdalom, a vállalat az anyagiak szirtjei közt hajótörést szenvedett. Ha a közoktatásügyi miniszter ur az egyletet e tekintetben még a legszerényebb támogatásban is részesítette volna, ma már nem árulnák a piacokon ama a pór nép ártatlan képző tehetségét csiklandozó csudákról regélő ocsmány firkát, hanem okvetlenül kitalasztva, ott fetrengene már a reá méltó posványban. Nem azért hoztuk fel ezeket, mintha a közoktatásügyi miniszter urat vádaldal sujtani akarnók; mert ha ez lett volna szándékunk, minden esetre igaztalan cselekményt követtünk volna el azért, mivel tudtunkkal a miniszter ur támogató közbejötté iránt az aradvidéki tanító-egylet soha semmiféle lépést nem tett; de megilleti a szemrehányás az aradvidéki tanító-egyletet, mely ama aranyokat, mikkel elhangzott és az egylet irattárába ad acta tett céltalan szellemi röppentyüket jutalmazott, valamint azon több száz forintot, miket egyesek dicsőségét (!) hirdető évkönyvekre költött, sokkal üdvösebb célra fordíthatta volna: megalapíthatta volna ama tekintélyes összegekkel a népirodalom létét. — A könyvtárak ügyében azonban Aradváros közönsége a legdicséretesebben intézkedett és intézkedik jelenleg is, a menyiben minden a községi elemi és polgári iskolába beiratkozó

tanuló a könyvtár részére 10, illetőleg 30 krt befizetni tartozik; a város pedig külön három könyvtárat létesített, és pedig egyet az elemi fiu-, egyet az elemi leány-iskolák és egyet a polgári iskola számára. Minden egyes könyvtár részére évenként 50—50 frt a város pénztárából kiutalványoztatik. Így lett a miniszteri leiratnak elég téve.

*

A június 12-én tartott törvényhatósági bizottsági közgyűlésen a tandíj olyképen emeltetett fel, hogy ezentúl az elemi iskolában 4 frt helyett 6 frt, a polgári iskolában pedig 6 frt helyett 8 frt fizetendő. — Ez alkalommal többen az ingyennoktatás mellett plaidiroztak. Persze eredmény nélkül; mert semmiből nem lehet iskolákat állítani. Elég, ha a város a tandíjat a szegényeknek egészen, kevésbé szegényeknek pedig részint fél-, részint negyed tandíjat engedélyez.

*

Az augusztus 17-én tartott városi közgyűlésen a közigazgatási bizottság által tett javaslata alapján határozottatott, hogy egy felsőbb leányiskola életbeléptethetése céljából feliratilag államsegély fog kéretni.

*

Az 1878—79-iki iskolai év.

Ez évben a vallás- és közoktatásügyi miniszter az ujabban hozott törvény értelmében Aradon, Kolozsvártt, Losonczon és Székelykeresztúron magyar nyelvi tanfolyamot léptetett életbe. (Lásd: Képezde.)

Augusztus 23-án Trefort vallás- és közoktatásügyi minisztert szerencsénk volt Aradon üdvözölhetni. Midőn a lyceumot megszemlélte, fejcsóválva nézegette meg az aránylag új és sok pénzbe került diszépület toldozott-foldozott folyosótalaját, esőtől csurgó plafondjait, majd meggyőződött, hogy az általa roppant nagy épületnek tartott lyceum még sem oly nagy, hogy a 3 intézet kellő kényelemmel volna elhelyezhető benne. Egyuttal kifejezte ugyan azt a nézetet is, hogy a képezde számára külön épületet kellene emelni; csak hogy eme nézetnél vagyunk még mai napig is, mert még

mindig ott nyomorog a képezde abban az épületben, melynek többi részei a főgymnásium- és főreáltanodának vajmi kevés kényelmet nyújtanak. Kiváncsiak vagyunk, kitől várja ez ügy elintézését? Vajjon ebben a kérdésben is kell, hogy Aradváros közönsége előtt lebegjen a noblesse oblige, mint a mely értelemben a műipari tanműhely kérdésében Gönczy Pál államtitkár is várta a megoldást? Nem tudjuk ugyan, mit várnak a magas körök, annyi mégis igaz, hogy az önerejéből való emelkedésével Aradváros közönsége a magas köröket túlságosan elkényeztette.

*

Az 1879 — 80-iki iskolai év.

Ez iskolai évben állítottatott fel a leányiskola VII. osztály a. (L. Aradváros közs. elemi isk. tanító-testülete.)

*

A hazaszeretet ápolása az aradi elemi iskolákban.

Az aradi honvédegylet fennállása óta a legmagasztosabb munkakörben mozog; mert először is gondoskodik a nyomorral sínlődő 48-as honvédbajtársak segélyeztetésére megkivántató összegek beszerzéséről és végül másodsor a nemzeti történetünkben örökké ragyogó betűkkel följegyzett nagy események iránt a tartozó kegyeletet ápolja. Ilyen tartozó kegyelet az is, mely az 1848/9-iki szabadságharcz történetében jogosultságát találja. Mondhatni, hogy utóbbi feladatával ez egylet a szó szoros értelmében nevel, azaz karöltve jár az iskolával, tanítván a hazaszeretetet ép úgy, mint a tanító az iskolában; mert míg a tanító az iskolában az eseményeket elbeszéli és magyarázza, az egylet megmutatja, hogy miként kell azok iránt a hálát és kegyeletet leróvni. Ünnepeket rendez **márczius 15-én** a szabadság első napjának emlékére, **február 8-án** Aradváros önvédelmi harczárol megemlékezik és **október 6-án**, mely napon 41 évvel ezelőtt a magyar nemzet legjobb fiai a bakó keze alatt elvérzetek, gyászünnepet ül. A ki ennek az eredményéről meggyőződést akar szerezni, az jöjjön ide közénk, midőn Aradváros fenkölt

lelkü közönsége azok közös sírjához zarándokol, kik egykoron e város közös védelmében elestek és oly látványnak lesz tanuja, melynek lélekemelő volta, párját ritkítja. És mi az, mi a jelenlevőre lélekemelően hat? Feleljenek erre a kérdésre azok, kik ily alkalmakkal az impozáns ünneplő néptömegben gyönyörködhetnek már, mi pedig az e cikkben megoldandó feladathoz fogunk, kezdvén azzal, hogy az aradi honvédegy-let megkereste a városi közgyűlést, miszerint nevezett ünne-
pélyeknek rendezését most már a város vállalja magára. Hiába a 48-as honvéd is öregszik, és így rugékonyságát is veszti. A közgyűlés azonban miért miért nem, a rendezésről mit sem akart hallani.

Létezik ugyan az ifjusági hetes bizottság, melynek tag-
jai dr. Barabás Béla, Csepreghy Mihály, dr. Priegl István, Dániel Endre, dr. Keresztes Gyula, Aknay Andor és ifj. Urbányi János, mind meg annyi derék fér-
fiu, kik nem szoktak bele fáradni, midőn hazafias eszmék ke-
resztülviteléről szó van; na de hát vegyük ám tekintetbe,
hogy ezek közül többen ma már családtyák. A családtyá-
nak pedig sokkal fontosabb feladata van, mint többször éven-
kint ünnepélyeket rendezni.

Ennélfogva ha azt akarjuk, hogy az emlékezet el ne
enyésszen, és elenyésznie nem is szabad, kire bizzuk tehát a
rendezést? — Feleletünk erre az, hogy egyedül az iskola
lehet hivatva a kegyeletet oly t érre terelni, hol az el-
vetett mag rendesen a maga gyümölcsét hozza. A ki az isko-
lában megérteti tanítványaival a történeti eseményeket, az
folytassa lehetőleg a magyarázatot azon helyeken is, hol egy-
koron utánzásra méltó példa adatott.

1879. október 6-án például tanítójelöltek adták
elő a gyásztéren a „Szózat“-ot és „Hymnus“-t; tanító
mondta el az emlékbeszédet, melynek befejezte után vagy
300 elemi iskolai tanuló gyászdalt énekelt, melynek
dallamát tanító, szövegét pedig szintén tanító szerkesz-
tette, végül leány n ö v e n d é k e k koszorúzták meg az em-
lékszobrot.

És e mozzanat a tanuló-ifjuságra oly lélekemelően ha-
tott, hogy nincs most már Aradon oly magyar jellegű tan-

intézet, mely a hazafias ünnepélyeken teljes számban meg nem jelenne, ritka ihlettséggel a tartozó kegyeletnek³ adózva. Hát vajjon ki tagadhatja, hogy a kicsinyek példája a nagyokat magával nem ragadja?

Az aradi községi tanítók egykoron hangoztatták ugyan, hogy nevelészeti szempontból igen óhajtandó lenne, ha a nemzeti ünnepélyekről az iskola is oly értelemben venne tudomást, hogy ily napokon az egyes osztályokban egyedül az illető nap jelentősége tárgyalatnék, sőt hangoztatták azt is, hogy ennek keresztülvitele czéljából az iskolaszéket megkeresni fogják; mi azonban, tudtunkkal, eddig nem történt. Miből kifolyólag azon bizony nem méltányolandó körülmény áll be, hogy míg ama bizonyos napokon e városnak minden igaz lelkű magyarja, imáját elmondandó, a templomba és onnan a történeti nevezetességű helyre zarándokol, addig az elemi iskolai tanulók és azok tanítói — a külvilággal és annak kegyeletes eseményeivel mit sem törődve — az órarendnek néha száraz lényét tárgyalják.

Hogy itt intézkedni kell és pedig kötelességszerűleg, azt helyeselni fogja még az is, ki multunkat egyedül a történetből ismeri.

*

Ez iskolai év december havában az iskolaszék elrendelte, miszerint tekintettel arra, hogy télen a reggeli órákban az idő sokkal zordabb mint a későbbi órákban, valamint tekintettel azon körülményre is, hogy a téli reggelek gyakran oly borultak, hogy ez által az iskolai tanulás hátráltatva van, a téli hónapok alatt az előadások reggel $\frac{1}{2}$ 9 órától $\frac{1}{2}$ 11 óráig tartassanak. — Kezdetnek ugyan ez is elég, mert az első lépés meg volt téve arra nézve, hogy még czélszerűbb intézkedések lássanak napvilágot.

*

1880. január havában a közoktatásügyi miniszter körrendeletet intézett a törvényhatóságokhoz az ipari szakoktatás tárgyában. A körrendelet — hivatkozva ha-

zánkban az ipar fejlesztésének szükségére, — fölhívja a törvényhatóságok figyelmét az e czélból Budapesten föllállított közép-ipartanodára, a melyben építészekké, gépészekké és gyáriparosokká képezhetik ki magukat az ifjak. Elég látogatott ugyan jelenleg is nevezett középipartanoda, de tekintve az ipar fejlődésének országos szükségét, kívánatos, hogy az ország minden vidékéről látogassák az intézetet, s épp azért felhívja a miniszter a törvényhatóságokat, hogy a mennyiben lehet, közkiöltségen küldjenek fel ifjakat, mert már teljességgel nem szégyen az iparos pálya, sőt ép oly tisztességes, mint a tudományos professiók, a melyek vagyon és talentum nélkül épp oly keveset érnek, mint a mily veszélyes a társadalomra ezeknek tultömöttsége.“

Bizony ideje lenne már, hogy ifjuságunk felfogja, miszerint a becsületes munka minden pályán teszi az embert tiszteltté. Ugy tudjuk, hogy a város nem intézkedett.

*

Az 1880—81-iki iskolai év.

Az 1880. deczember 16-án tartott aradvárosi törvényhatósági biz. ülésen ng. Salacz Gyula polgármester az iskolaügyi adminisztráció tekintetében behozandó reform tárgyában a következő javaslatot terjesztette elő:

Az 1868-iki XXXVIII. t. cz. az iskolaszékeket teljes önállósággal ruházta fel, mely önállóság 1868-ban feltétlenül indokolva volt, nehogy az oktatás ügyének fejlődése a szűkeblűség vagy avatatlanság által gátolva legyen. A helyzet azonban azóta megváltozott s különösen városunkban megszűnt az iskolaügyek teljes elkülönöttségének szüksége, sőt óhajtandó, hogy a város befolyással birjon az iskolaügyek intézésére, a tanügyi adminisztrációra. Mert mi történik mostan? A bizottsági tagokból álló iskolaszék élén adminisztrál az iskolaszéki elnök, a ki csak kedvtelésből dolgozik s akkor dolgozik, mikor magánügyei időt engednek neki iskolaugyekkel foglalkozni. A gondnokok szintén önkénytesen vállalkozott polgárok, kik épp úgy, mint az elnök, nem lévén

tisztviselők, felelősség alá nem is vonhatók, s mégis évi negyvenegy ezer forint felett rendelkeznek, a nélkül, hogy intézkedéseikbe a város beleszólhatna. Azért azt indítványozza a polgármester: állíttassék az iskolaszék élére a polgármester, mint a város első tisztviselője és tartozzék ő intézni az iskolaügyeket teljes felelősség mellett. Miután azonban a város 32 osztályu iskolái, melyekben 39 tanító működik, annyi dolgot adnak, hogy azok vezetése és elintézése egy embernek minden idejét elfoglalja, állíttassék a polgármester mellé egy fizetéses közeg, a kit a városi közgyűlés választana s kinek fizetése a tandíjjakból, a város megterheltetése nélkül kerülne ki. E közeg végrehajtaná az iskolaszék határozatait s a gondnoki teendőket teljesitené. — A javaslat indítványai összefoglalva a következők:

1. Határozza el a közgyűlés, hogy az iskolaszék elnöke a polgármester, akadályoztatása esetén helyettese a főjegyző legyen.

2. E változás engedélyezése végett a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumhoz felirat küldessék.

3. A törvényhatósági bizottság által választandó és 600 frt fizetés, 200 frt irodai és fűtési átalánynyal díjazandó igazgatói, illetve gondnoki állás rendszeresítettik.

4. A jelenlegi iskolaszéki jegyző a legelső üresedés esetében tanítói állásba helyeztetik s 420 frt fizetéssel egy segédtanító mint iskolaszéki jegyző választatik.

A javaslat egész terjedelmében elfogadtatván, egyéb észrevételünk nincs, mint hogy e javaslatnak elfogadtatását e város tanitósága is lelkesedéssel vette tudomásul. Lelkesedése indokoltságát abban lelte, mivel egy régen várt óhaját teljesedésbe menni látta, azt az óhajt ugyanis, mely a tanügynek a város többi közügyeivel való koncentrációja felé irányult és mivel nevezett javaslatnál fogva elenyészni vélte már látni azt az indolenciát, mely, az utóbb jelzett korszakban egyes ember önkényének, rokon- vagy ellenszenvének legszentebb ügyünket prédául odadobta. E nyilatkozatunk miatt reméljük, senki sem fog minket részrehajlással, elfogultsággal vagy túlzással vádolni; mert a polgármester ja-

vaslatának indokolását figyelemmel átolvasva, a mi állításunkat épp csak más burkolatban kifejezve találjuk.

*

Az 1881. január hó 14-én tartott városi közgyűlésen a vallás- és közoktatási miniszternek egy leirata olvastatott fel, melylyel az iskolaszék elnöksége tárgyában hozott ama határozatot, hogy az iskolaszék elnöke hivatalból a polgármester legyen, nem hagyja helyben, ellenben az iskolagondnoki állás rendszeresítése ellen kifogást nem emel.

Ennélfogva a közgyűlés azonnal az iskolagondnoki állás betöltéséhez fogott és miután egyedül dr. Köpf János pályázott, (nem lévén pályázat kiírva, jelentkezhetett-e más is?) ez állást el is nyerte, és pedig 3 évre. (L. Iskolafelügyelők.)

Az 1881. január 14-én tartott városi közgyűlésen a bizottságok és választmányok újjáalakítása eszközöltetvén, az iskolaszékbe a hivatalos tagokon kívül alábbi törvényhatósági biz. tagok lettek beválasztva: Aradi István orvos, Bettelheim Vilmos könyvkereskedő, Bund Henrik Aradváros főszámvevője, Boros Vida gymnásiumi tanár, Institóris Kálmán Aradváros főjegyzője, Kövér Gábor birtokos, Hász Sándor ügyvéd, Nagy Sándor kisededovodatulajdonos, Bonts Döme kir. közjegyző, Bogdánffy Gergely ügyvéd, Lukácsy Miklós az I. aradi takarékpénztár vezértitkára, Nikolits Péter iparos, Schöpkesz Ede ügyvéd, Tishti Lajos az „Alföld“ szerkesztője, Varjassy József ügyvéd, dr. Pollák Gyula orvos, Vagács Mihály iparos, Fényes Károly magánzó, Remetey Károly ügyvéd, Kugler József nyug. kincstári tisztviselő, Varga János ügyvéd, Schusztér Illés orvos, Náray Imre ügyvéd, ifj. Kristyóry János iparos, dr. Szathmáry Miklós orvos, Árkay Kálmán ügyvéd, dr. Múlek Lajos ügyvéd.

Január 26-án tartotta az iskolaszék alakuló ülését, melynek tárgyát az elnökválasztás is képezte. Általános volt ugyan azon óhaj, hogy a város tanügye körül folyton lelkes odaadással buzgolkodó Salacz polgármester vállalja el az elnökséget; miután azonban a törvény értelmében Salacz

mint nem iskolaszéki tag, megválasztható nem volt, szavazás utján Institóris Kálmán, Aradváros érdemdús főjegyzője, a diszes tisztséggel megbízott. Ezzel — bátran mondhatjuk — Aradváros községi iskoláira derengni kezdett; mert ezen újabb aera mindenkit, különösen pedig a tantestületet oly reményekkel kecsegtette, melyek a várakozáson felül is valósultak.

Légy tehát üdvöz uj aera!

*

1881. évi augusztus 16-án hunyt el Lakatos Ottó, a magyarországi minorita-rend Nesztora, az aradi rendház főnöke és az aradi gymnasiumnak több éven át volt tanára és igazgatója.

Osztatlan részvét kísérte utolsó nyughelyéig az elhunytat, ki tekintély volt nemcsak a papi és tanári pályán, hanem tekintély azon a téren is, melyen a hazafiság sugalta kötelmek diktálnak. Ugyanis az 1848^{8/9}-iki szabadságharczban mint nemzetör tevékenyen vett részt, és az 1854-ben Aradon nagy feltűnést keltett Kossuth-dollárok ügyébe belebonyolódván, hadi törvényszék elé állíttatott, melynek ítélete folytán 14 évi fogságra ítéltetett. Kegyelem utján a büntetés 7 évre szállíttatott le, mely azonban két és fél évi fogság után amnesztia utján véget ért. Ez időt a jósefstadti várban töltötte. Fogságának élményeit sikerült rajzokkal illusztrálva — Lakatos egyes rajzoló lévén, — az általa halála előtt néhány évvel irt „Aradváros történeté“-ben érdekeltséget keltő modorban vázolta. A fogságból kiszabadulván, miután a tanárkodástól el lett tiltva, előbb az Almay-, később a Bohus-családnál nevelősködött, honnan 8 év múlva mint házfőnök Aradra ismét visszatért.

Hivatalát elfoglalván, első dolga volt Arad a szabadságharcz alatti történetének megírásához hozzáfogni. Könnyen tűzhetette ki magának e feladatot, miután naplója és a legérdekesebb adatok rendelkezésére állottak. És mi történt erre? Sem több, sem kevesebb, mint, midőn tisztelői a 70 éves agastyánnak ifju tetterejét látták, fölkérték őt, hogy írja meg Aradváros egész történetét. Lakatos nem habozott, hanem

hanyatló egészsége daczára, hozzálátott a munkához. A kérésnek egész odaadással engedett, miután annak lerovásában a tisztelői iránti szeretet nyilvánulását és az általa a rajongásig imádott hazája és Aradváros iránti hódolatának jellegét látta. Az erkölcsi hatásnak ily tünetei alatt jött létre „Aradváros története“.

Lakatos — mondhatni halála órájában — két kitüntetés érte. Ugyanis Aradváros közönsége megválasztotta őt diszpolgárává, az I. általános ipartársulat pedig disztagjává. E két kitüntetés meglepetés lett volna arany-miséjére, melyet ez év augusztus 20-án megtartani szándékozott. És Lakatos erre a két kitüntetésre oly büszke volt, hogy élte utolsó perceiben, mindazonáltal, hogy teljesen meg volt győződve, miszerint a tervbe vett arany-mise napján már Isten magas trónja előtt álland, mégis örömsugárzó tekintettel pillantott mindenkire, mintha mondani akarta volna: „Ti enyészetet vártok, pedig élet kínálkozik.“ És a haldokló tekintetének igaza is volt; mert e kimult lét Arad város fenkölt polgárait egy önzetlen és nemes törekvésű hazafi elévülhetlen érdemeire folyton emlékezteti. Legyen áldott az ő emléke! (Az „Alföld“ után.)

*

Az 1881—82-iki iskolai év.

A községi elemi iskolák körül ez iskolai évben lényeges mozzanatok elő nem fordulván, kuriozum gyanánt közöljük az év végén megtartott vizsgálatokról beterjesztett vizgabiztosi jelentések osztályozásait és pedig ezen fokozatok szerint:

1. kitünő,
2. nagyon jó,
3. nagyon kielégítő,
4. a lehető legjobb,
5. jó,
6. eredményteljes,
7. dicséretes,

8. a tavalyihoz képest haladást mutat,

9. gyenge,

10. valamivel jobb.

E bizár osztályozásból kifolyólag az iskolaszék osztályozási fokozatokat állapított meg.

*

Julius hóban a községi tanítók és tanítónőknek a városi nyugdíjintézet kebelébe leendő fölvétele tárgyában a minisztertől azon végelhatározás érkezett le, hogy megengedi, miszerint az 1880. augusztus 11-ike előtt alkalmazásban volt aradi tanítók és tanítónők ne az ő országos alapjokhoz, hanem a városi alaphoz tartozzanak, oly föltétellel, hogy az esetleges részarányos felosztás szükségének beálltakor is olyan teljes nyugdíjat kapjanak, a milyent a város nekik fizetései és szolgálati éveik arányában biztosított.

Ezen miniszteri rendelettel szemben az augusztus 9-én tartott városi közgyűlés oly álláspontot foglalt el, mely nemcsak azért méltánylandó, mivel egy tanító (Záray Ödön) a tanítók nevében kinyilvánította, hogy ezek a részarányos felosztás mellett is a városi nyugdíj-intézmény kebelében megmaradnak, sőt ebben az értelemben készek írásbelileg is nyilatkozni, de méltánylandó leginkább azért, mivel a törvények egyik legtántorithatlanabb öre, a jognak egyik részrehajlatlan magyarzója, mélt. Tabajdy Károly főispán erélyesen kimondta, hogy a miniszter ez ügyben a határt túllépte, a mennyiben nem vette tekintetbe, hogy ezen rendeletnek keresztülvitele által a többi tisztviselők megrövidíttetnének. A közgyűlés erre kimondta, hogy ily értelemben fölterjesztés menesztendő a miniszterhez.

*

Augusztus 26-án hunyt el Páris János nyug. m. k. jövedéki főpénztárnok, Aradváros törvényhatósági bizottságának és iskolaszékének több éven át egyik legbuzgóbb tagja. Párisnak e város közigazgatási érdekeinek előmozdítása körül számos érdeme van, de mint iskolaszéki tag, puritán

jelleménél fogva, azok sorába tartozott, kik a valódi hivatott bajnok és annak szent ügye közt soha különbséget nem tesznek. Ezen oknál fogva soha nálánál lelkiismeretesebb iskolalátogató és a tanítóknak nálánál igazabb lelkü barátja nem létezett. Halála fölött tanítói körökben a legmélyebben érzett fájdalomnak kifejezés adatott. Emléke köztünk azért örökre éljen!

*

1874. óta a községi iskolák létszámáról kimutatást nem nyujtván, ezt jelenleg annál is inkább szives örömmel megteszszük, mivel azokra nézve lényeges szaporulatot jelezhetünk. Ez iskolai évben ugyanis a következő intézetek léteztek:

1. A polgári fiu iskola . . .	4 osztálylyal.
2. A templom-utczaei elemi fiu iskola	4 „
3. A templom-utczaei elemi leányiskola	7 „
4. A Kossuth-utczaei elemi fiu iskola	4 „
5. A Szt.-Péter-téri elemi fiu iskola	4 „
6. A Batthyányi-utczaei elemi leányiskola	4 „
7. A választó-utczaei elemi leányiskola	2 „
8. Az ó-városházi elemi leányiskola	2 „
9. A Perényi-utczaei elemi leányiskola	2 „
10. A gáji iskola	2 „
11. Az uj-telepi iskola	2 „
Összesen . . .	37 osztálylyal.

1874. óta tehát 9 osztály-szaporulat. Ez osztályok vezetése 41 tanítóra volt bízva.

A tanügyi budget ez évben 50,000 frtot tett.

*

Az 1882 – 83-iki iskolai év.

Trefort Ágoston, vallás- és közoktatásügyi miniszter 1882. szeptember havában ülte meg miniszterségének 10-ik évfordulóját, mely alkalommal Aradváros közönsége is üdvözölte a tanügy felvirágoztatása körül számos érdemet kivívott államférfiut.

E jubileum méltó megörökítésére a mi részünkről csak azt a levelet akarjuk közölni, melyet abban az időben az országos tanítónő-képezde igazgatónjéhez, Zirzen Jankához intézett. Lényegesb része ez: „Midőn mi magyar nevelőnőket fogunk képezni, leányaink számára új munkakört nyitunk, melyet eddig többnyire idegenek foglaltak el. De a dolognak más oldala is van. Tudom, hogy társadalmunk minden rétegében vannak lelkes magyar nők, kik birják a magyar nyelvet és érdeklődnek a haza ügyei iránt. De nekünk ennél többre van szükségünk. Mi azt kívánjuk, hogy a magyar nőben legyen az a közszellem, melytől áthatva azonosítsa magát az ország lételevel, felvirágzásával; ne akarjon egyéb lenni, de követve az angol vagy franczia nők példáját, ő magyar nő akarjon maradni. Ne tartson bontonnak mindent lenézni, ami nem párisi vagy legalább is nem bécsi, és miután a magyar ipar jövője nagy részben éppen a nők kezében fekszik, ne tanusitson kicsinylést vagy éppen idegenkedést a magyar kézi- s hazai ipar készítményei iránt, a külföldi divat előnyére. Mert a jelenség, fájdalom, mindennapi. Okai pedig nagyrészen az idegen nevelőnők, kik sok hamis fogalmat s hamis izlést oltanak be a leányok szellemébe és sok hamis érzést a kedélyekbe. Ez ellen nincs más ellenszer, mint a magyar leányok nevelését magyar nevelőnők kezébe adni.

Ámde azok nem fognak tért nyerni az előkelő házakban, ha ezek kívánalmainak nem lesznek képesek megfelelni; e tekintetben még sok előítéllettel kell megküzdeni. Az első feltétel tehát, hogy nyelveket tudjanak, első sorban németül és francziául, ha lehet angolul is, továbbá a zenében és rajzban is képzettséggel birjanak. S a mi a nyelveket illeti: azokat szabatosan és jól kell tudniok, nem szabad sem a németet, sem a francziát hortobágyi accentussal beszélniök. A jó mo-

dor és ladylike megjelenés is szükséges, hogy a műveltségnek ne csak valóságos, hanem tetszetős és megnyerő külső színe is meglegyen.“

Mennyi hazafiság és érzelemdús gondolkodás, mennyi szakértelem, viszonyítva a körülményekhez!

*

Az 1882^{2/3}-iki iskolai évben nyílt meg a gáji új iskola. Ezzel a város egy igen égető kérdést oldott meg.

*

1882. december havában az országos magyar gazdasági egyesület az iskolai takarékpénztárak tárgyában átiratot intézett a tanácshoz, melyben felemlítették, hogy ezen gazdasági egyesület buzdító felszólítást intézett a népiskolai tanítókhöz az iskolai takarékpénztárak felállítása iránt s hogy 24—24 forintnyi jutalmat osztogatott a takarékpénztárak felállításában legjobban igyekezőknek. Mint-hogy azonban a jutalmazandók száma nagyon felszaporodott s az országos gazdasági egyesület nem lenne képes a nagy összegre rugó jutalmakat osztani, a tekintetben kereste meg a tanácsot: pártolná ama indítványát, hogy az ilyen tanítóknak a törvényhatóság szavazza meg jutalmukat. — A tanács Institóris főjegyző azon indítványával szemben, mely szerint 40 forint lett volna megszavazandó, nem véli az iskolai takarékpénztárakat célravezetőknek, ennél fogva az átiratot tudomásul vevén, levéltárba helyezteti. — Csak is oda való az indítványba hozott intézménnyel együtt, mely egyesek erőlködése daczára sem tudott népszerűsége jutni. Az okokat elmondtuk. (L. Aradvidéki tanítóegylet.)

*

Az 1883-ik évi február 14-én tartott városi közgyűlésen az iskolaszékeknek azon átirata bocsáttatván tárgyalás alá, hogy egy róm. kath. hitoktatói állás rendszeresítették, miután a törvényhatóság erre a célra nagyobb összeget megszavazni nem akart, határozatott, hogy a 2800 frtnyi dotáció 3600 frtra emeltessék.

*

Az 1883. április 26-án tartott iskolaszéki ülésen a régi gymnasium helyére — hol t. i. abban az időben a templom-utczai elemi fiu tanoda 4 osztálya volt elhelyezve, egy új iskolaépületnek emelése elhatározott. A tervbe fölveendő volt az elemi iskola számára 4 tanterem, 1 iroda, 1 rajzterem és 1 muzeumi helyiség; a polgári iskola számára 5 tanterem, (lévén akkor egy parallel első osztályról a szó), 1 rajzterem, 1 iroda s 1 muzeumi helyiség; a felállítandó kereskedelmi akadémia számára 3 tanterem, 1 iroda s egy könyvtárhelyiség; végül 1 vizsga- vagy díszterem.

*

Ugyanezen ülésen kimondatott, hogy a templom-utczai leányiskola falaira egy második emelet építtessék. E határozat még mai napig sincs végrehajtva, hanem inkább az épület elárusítása iránt folytak már az alkudozások. Pedig kár lenne ez épületen túladni, mert ha e helyiség a szomszéd telekkel kibővítettnek, oly épületet lehetne ott emelni, melyben a templom-utczai elemi leányiskola 8 osztálya, a polgári leányiskola 4 osztálya és végül az V. és VI. osztály kényelmesen elférnének. Az épületnek homlokzata — magától értetik — a Deák Ferencz-utca felé lenne építve. Ily módon Aradváros a leányiskolai helyiségekre vonatkozó kérdést jó hosszú időre elintéztnek látná.

Ama bizonyos telek, melyről fent említést tettünk, a görög kath. hitközség tulajdona. A város tudvalevőleg e teleket átakarná venni s azt a város szépítése szempontjából átalakítani; azonban a g. kath. püspök meg akarja tartani a hitközségnek. A város a püspöknek határozata ellen óvást emelt ugyan, de azért, úgy látszik, az ügy régi stádiumában fog maradni addig, míg a város, mint pátronus, a hitközség számára más épületet nem emel.

*

Ez ülésen az is kimondatott, hogy a vidéki tanulóktól a tandíj kétszerese szedessék, miután ez által a tandíj-alap évenként mintegy 1400 frttal növekednék. Helyes. A vidékiek az iskolák fenntartásához ugy sem járulnak.

*

Az 1883 — 84-iki iskolai év.

A tanítói fizetések szervezése.

Hogy miként szokott ng. Salacz Gyula polgármester, midőn jogos alapon nyugvó kérelemmel hozzá fordulnak, nyilatkozni, azt az alábbi tényből megtudhatjuk. Ugyanis a községi tanítótestületnek egy küldöttsége 1883. november 8-án a polgármester előtt azon kérésnek adván kifejezést, miszerint támogatná az ötödévi pótlék tárgyában a törvényhatósági bizottsághoz beterjesztendő testületi kérvényt, a polgármester a küldöttségnek a következő választ adta: „Kérelmük jogos, mert ha a többi hivatalnokok fizetésfelemelésben részesülnek, ugy a tanítók is kívánhatják fizetésük szervezését. Csodálatos, hogy a bizottság, mely a fizetések felemelését javasolta, a városi orvosok- és tanítókról egészen megfeledkezett.“ Nagy volt erre az öröm Izráelban és a tanítók azonnal fizetésük szervezése czéljából emlékiratot terjesztettek a városi törvényhatósági bizottság elé, mely a december 27-én tartott ülésen, következőleg lett elintézve:

1. Segédtanítói illetmények. (A polgári iskolánál segédtanítói állás nincs szervezve.) 600 frt évi törzsfizetés és 200 frt lakbér átalány vagy természetbeni lakás.

2. Rendes tanítói illetmények. A polgári iskolai tanítók évi járandóságai 900 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér átalány vagy természetbeni lakás és korpótlék — tekintet nélkül az élvezett fizetésre — ötödévi 50 frt.

Az elemi iskolai rendes tanítók évi járandóságai: 700 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér átalány vagy természetbeni lakás és ötödévi korpótlékul 50 frtot. Ezekhez tartoznak még az iskolaszéki jegyző, a rajz-, tornatanítók és kézimunka tanítónők.

3. Igazgatói illetmények. A polg. isk. igazgatónak évi járandóságai 900 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér vagy természetbeni lakás, 200 frt tiszteletdíj és ötödévi korpótlék gyanánt 50 frtot. — Az elemi iskolai igazgatók évi járandóságai 700 frt törzsfizetés, 200 frt lakbér vagy természetbeni

lakás, 100 forint tiszteletdíj és korpótlék gyanánt ötödévi 50 forintot.

Az újtelepi vezető tanítónak a fenti fizetésen kívül 50 frt tiszteletdíj, a gáji vezető tanítónak illetménye a fenti, tiszteletdíja 25 frt.

Segédtanítói illetmény a polgári iskolánál havi 58 frt 33 kr; az elemi iskolánál havi 25 frt. (Később az utóbbiaknak havi fizetése 41 frt 66 krban lett megállapítva.)

Az elemi iskolához egy próbaévre meghívott vagy megválasztott segédtanító évi 600 frt fizetése és 200 frt lakbéré mellett marad a próbaéven kívül még 4 évig, vagyis mint segédtanító a próba évvel együtt 5 évig működik, mely 5 év eltelte után a segédtanító a rendes tanítók sorába lép elő és a rendes tanítói 700 frtnyi törzsfizetésben részesül.

Ez alkalommal két segédtanítói állás 300—300 frt évi fizetés mellett rendszeresítettett.

Megjegyeznünk kell, hogy az 1872. évi fizetésszervezés idejéből jelenleg még működő Záray Ödön, Györgyössy Rudolf, Némethy Károly, Preisinger József és Drescher Alajos törzsfizetése — miután az első ötödéven túl vannak már — 850 frt 200, frt lakbér átalány és 60 frt fa-átalány.

*

1883. végével az iskolaszék mandátuma lejárván, a tagokkal együtt Institoris elnök is lemondott. (L. Iskolaszéki elnökök.)

*

Az 1884. évi január 9-én tartott városi közgyűlésen az iskolaszékbe a következő törvényhatósági bizottsági tagok lettek beosztva:

ngs. Salacz Gyula, Aradváros polgármestere,	} ügyvédek,
Bonts Döme, kir. közjegyző,	
Hász Sándor,	
Bogdánffy Gergely,	
Robitsek Ágoston,	
Remetey Károly,	

Árkay Kálmán,	}	ügyvédek,
Varjassy József,		
Mülek Lajos,		
Schöpkesz Ede,		
Péterffy Antal,		
Heeger Ernő,		
Fényes Károly,	}	gyógyszerészek,
Boros Vida, gymnasiumi tanár,		
Ring Lajos,	}	orvosok,
Rozsnyay Mátyás,		
Dr. Szathmáry Miklós,		
Dr. Pollák Gyula,	}	iparosok,
Dr. Schusztér Illés,		
Institóris Kálmán, Aradváros főjegyzője,		
Bettelheim Vilmos könyvkereskedő,		
Ifj. Kristyóry János,	}	
Nikolits Péter,		
Lukácsy Miklós, az I. aradi takarékpénzt. vezértitkára.		
Kugler József, nyug. kincst. főerdész,		
Tishti Lajos, Aradváros levéltárnoka,		
Hann Alajos, kereskedő,		
Herrl Ignátz gyáros.		

A tantestület részéről beválasztottak: Mádai Mátyás, Millig József és Záray Ödön.

A január 24-ikén tartott alakuló ülésen elnökké nagys. **Salacz Gyula** kir. tanácsos, Aradváros polgármestere választott meg. (L. Iskolaszéki elnökök.)

*

A templom- és Kazinczy-utcza sarkán a polgári és elemi iskolák, valamint az akadémia számára emelendő új iskola tárgyában a pályatervek beérkezvén, az ezek megbirálására kiküldött bizottság Salacz Gyula polgármester elnöklete alatt Parecz István, Virágh Lajos, Simay István, Boros Béni és Walder Gyula márczius 14-én tanácskozássra gyűltek egybe s következőleg itéltek: ámbár a 7 pályamű közül egyetlen egy terv sem felelt meg mindenben a feltételeknek s így egyik terv sem kifogástalan, mégis aránylag a „Jövő nemzedék” jeligéjű legjobbnak talált tervnek az

első díj 400 frt: a második díj 200 frt, az „Egyszerűség” jellegű pályaműnek oda íteltetett. — A levelek felbontatván, kitűnt, hogy az elsőnek szerzője Jiraszek Lajos építész, a másodiké Nesnera Aladár és Dömötör László lyceumi tanárok. — Jiraszek terve szerint az iskola a berendezéssel együtt 120,252 forint 02 krba kerülne, tehát 20,252 frt 62 krral többbe, mint az előirányzott 100,000 frt; Dömötör és Nesnera terve 112,140 frt 99 krnyi összeget igényelt volna.

A május 17-iki városi közgyűlés elhatározta, hogy a Kazinczy-utczai új iskola-épület költségei kölcsön útján szereztetnek be az árvapénzekből s a tisztii nyugdíjalapból. A kamat- és tőketörlesztés, évenként 9100 forint, a tandíjalapot terheli.

*

Május első napján Gönczy Pál, oktatásügyi miniszteri tanácsos, érkezett Aradra; és miután ifj. Kristyóry Jánost, az ipartanodai bizottság elnökét, valamint Szontágh Gyulát, a kereskedelmi testület elnökét biztosította, hogy a miniszter úgy az ipariskolának, mind pedig a kereskedelmi iskolának segélyt fog kiutalványozni, fogadta még Simay István felügyelőt a községi, úgy szintén Kerner Pétert, a képezde tanári karával. Több iskolát is látogatott.

*

Az 1884—85-iki iskolai év.

A kapa-utczai új iskola.

1884. november 4-én nyílt meg. Ez épületet Aradváros közönsége a Dániel-féle telken Jiraszek és Kocsis építészek által emeltette. A kellemes benyomást keltő csinos épület jobbról-balra földszintes, középen pedig emeletes részből áll. A bejáratától jobbról-balra van a négy tanterem, melyek hosszú négyszög alakúak. Földszint van még a tanszerhelyiség és az igazgatói iroda. Az emeletben az igazgató számára épült lakhelyiség három szobából s egy konyhából áll. (Ez iskola 19,000 frtba került a városnak.)

Adja az ég, hogy ez iskolában még igen sokáig hirdethessék Aradváros közönségének a kulturális törekvések körül kivivott érdemeit! Salacz Gyulát, Aradváros polgármesterét és lelkes iskolaszéki elnökét pedig még igen sokáig boldogítsa ama öntudat, hogy az újabbkori Aradnak megteremtésében kifejtett bámulatos küzdelemnek élén a győztes vezért mindig ő benne üdvözölte a polgárság.

*

A november 5-én tartott városi közgyűlésen 3 könyvtárnak létesítésére az 1885-iki költségvetésbe 50—50 frt, összesen 150 frt vétetett fel. Ide nem tartoznak az egyes intézetek könyvtárai, melyek a beírások alkalmával a tanulóktól szedett 10, illetve 30 korból gyarapíttatnak.

*

A templom- és Kazinczy-utczák sarkán emelendő iskola-épület munkái Aradváros törvényhatósági bizottságának február 12-iki közgyűlésén a következő iparosokra bizattak: a kömives munkát Szlavicsek és Kondorossy építésszek, az ácsmunkát Probst Ferencz és fia, az asztalosmunkát Reiner Károly szegedi vállalkozó és a lakatosmunkát Tessényi Zsigmond (Reineren kívül) aradi iparosok végzendik. A művezetőséggel Jiraszek Lajos bizatott meg; az építés ellenőrzésére pedig ng. Salacz Gyula polgármester elnöklete alatt Zigler Győző államvasuti főmérnök, Simay István iskolafelügyelő, Virágh Lajos városi főmérnök, Traytler Antal fakereskedő, Reicher Ferencz vasáros, Barabás Péter iparos, Eckstein György iparos, Heincz Gábor iparos, Millig József polg. iskolai igazgató és dr. Posgay Lajos tisztlb. főorvos küldettek ki. Az építési költségek 130,000 frtban lettek megállapítva.

Erre az „Alföld“ 1885. 37. számában a „Különfélék“ rovata alatt ezeket közölte: „A csütörtöki városi közgyűlés kimondta a halálítéletet a templom- és Kazinczy-utczák sarkán levő régi épület fölött. A félszázados fák kivágását meg is kezdték s a jövő héten kivetkeztetik eredeti alakjából a hajdani gymnásium épületet, hogy pár hó mulva végleg el-

tüntessék a földszinéről az emlékekben gazdag házat. Mielőtt azonban ez megtörténék, Drescher Alajos rajztanár lefényképezte a régi iskola-épületeket, a tantestületeket a tanuló-ifjúsággal együtt. Egyik képen a polgári iskola, másik képen a templom-utczai elemi fiu-iskola van megörökítve emlékül azoknak, kik ez alacsony földél alatt szítták magukba az első ismereteket.“

Érdekes felemlitni, hogy a hajdani gymnásium homlokzatából a következő felirattal ellátott márványlapot bontottak ki: „Senatus Populique Aradiensis Bonarum Artium Ardens Amore Liberalitas Hoc Palladi Musisque Domicilium Et Perennaturae Virtutis Palastram Hanc Suscitavit MDCCCI. (Az aradi tanács és népnek a szépművészetek iránti lángoló szeretettel való bőkezősége Minervának és Muzsáknak ezen hajlékot, az elévülhetlen erénynek ezen palotát emelte. 1801.) Az emlékkő az új iskola-épület Kazinczy-utcza felőli kapualj baloldali falába helyeztetett.

Február 24-én költözött ki az elemi iskolai ifjúság — miután az épületet rombolni kezdték, — és elhelyeztetett a Kossuth-utczai iskolában olykép, hogy délelőtt az egyik, délután pedig a másik csoport 3 órán át tanittatott; a polgári iskola pedig átköltözött e régi épület elemi iskolai helyiségeibe, mivel a rombolás ebben a részben csak május vége felé volt eszközendő. Ez okból a vizsgák a polgári iskolában már május hóban voltak.

*

„Eddig és nem tovább!...“ Ez volt a július 8-án tartott városi közgyűlésnek a jelszava, midőn az iskolaszék osztályok szaporítását és nyolcz tanítói állásnak rendszeresítését sürgette. És a közgyűlés mit tett? Az iskolaszéket tán elutasította? Ezt nem tette, hanem a 6000 frtnyi költséget a tandijalapból kiutalványozta azzal, hogy államsegélyért fog folyamodni. És ha nem kap? Arad, miként multja és jelene bizonyítja, az elutasító válaszzal sem fog törődni, hanem... ha közművelődési czélokra 60,000 frt nem elég, ad addig, a mig kell. — Ennyire azonban nem engedte a miniszter a dolgot jönni,

mert már a jövő augusztus hóban értesítette a várost, hogy 3000 frtnyi segílyt megszavazott. Lehetett most osztályokat szaporítani és hét tanítói állást szervezni.

*

Az 1885—86-iki iskolai év.

Ez iskolaév 2-ik hónapjában — október 1-én nyitak meg a múzsaijak előtt a templom- és Kazinczy-utczák sarkán monumentális stylben emelt uj iskolának kapui. (Épületnek leírását l. polgári iskola.) Helyt foglalt abban a templom-utczai elemi fiu tanoda 4 osztálya a kibővítésére létesített 4 párhuzamos osztálylyal, a polgári iskola 4 osztálya párhuzamos osztályaival (jelenleg 3 párhuzamos osztálylyal bir) és a kereskedelmi akadémiának ez évben létesített első osztálya. A későbbi évektől fogva az alsó foku kereskedelmi és alsó foku ipariskolák tanulói számára szintén itt tartatnak az előadások. És így ez intézetet naponkint mintegy 1400 növendék látogatja — 6 éves koruaktól kezdve 18—20 éves koruakig.

*

Ez évben Aradváros közéletének két kimagasló alakja oly kitüntetésben részesült, melyre nemcsak az illető kitüntettek, hanem maga Aradváros is büszke lehet. E férfiak egyike

főt. **Dr. Jánosy Dömjén,**

a minoriták magyarországi rendfőnöke, kinek Király ő Felsege a közügyek és különösen a közoktatás terén kifejtett eredményes működése elismeréseül a koronás arany érdemkeresztet adományozta; a másik kitüntetett pedig

ngs. **Salacz Gyula** kir. tanácsos,

Aradváros polgármestere és iskolaszéki elnöke, kit a franczia kormány az akadémia tisztjévé — officier de l'Académie

— nevezte ki. A kinevezési okmány G o b l e t, a közoktatás-ügy- és a szépművészetek miniszterének aláírásával van ellátva; mellékelve a kitüntetés jelvénye: finom ezüsből készült gyönyörű kiállítású pálma-levélfkoszorú — az Akadémia pálmája — sötétkék selyem szalagon.

De a közvélemény is nyújtott ám kitüntetést. Kinek? Azt mondja majd az alábbi cikk, mely az „Alföld” 1886. 195. számában megjelent:

„Hogy a közoktatás ügyének Aradváros mennyiben felel meg szellemileg, azt volt alkalmunk látni a múlt tanév záróvizsgálatain, hol majd minden tanító osztályában kitűnő volt az eredmény; hogy pedig anyagi tekintetben mennyit áldoz a város a tanügynek, azt illusztrálja az iskolaszék által tegnap összeállított költségvetés. E szerint Arad a jövő tanévben 54,943 forintot fog költeni a gyermekek oktatására s ez összeg 3000 forint államsegély leszámításával teljesen a város terhére esik. Ez összegből a város tanerőknek oly fizetést biztosít, hogy igen szerencsésnek érzi magát az a tanító, kit Aradon megválasztanak. E nagy kiadás mellett a város nem nyúl a tandíjból befolyó összeghez és azt mint tandíjalapot kezeli, kizárólag iskolaépítési célokra. A múlt évben emeltette a város a templom-utczai tanügyi palotát és a kapa-utczai szép iskolaépületet. És ha meggondoljuk, hogy két évtizeddel ezelőtt még csak 6—7 ezer forint tanügyi kiadása volt a városnak, ehhez mérten óriásinak mondható a tanügyi haladás. — Vegyük még hozzá, hogy a város felsőbb kereskedelmi iskolát, kereskedelmi alsó iskolát, ipariskolákat, zenedét és süketnéma-iskolát segélyez, előbbieket tetemes összegekkel: úgy bátran elmondható, hogy városunk tanügyi áldozatok tekintetében közvetlenül a főváros után áll és a mi még örvendetesebb, azaz, hogy szellemi tekintetben is másodiknak van elismerve az országban. És ebben nem csekély érdeme van az iskolaszék buzgó tagjainak, meg a városi tantestületnek.“

(Egyéb ez iskolai évben előfordult tanügyi mozzanatok más rovatok alatt találhatók.)

Az 1886—87-iki iskolai év.

Tabajdi Károly.

1833—1886.

1886. október 7-én az a rémhír terjedt el városunkban, hogy Tabajdi Károly, Aradmegye és város főispánja elhunyt. Nem volt az az igazlelkű polgára Aradmegye és Arad városának, kinek lénye e szomorú hirre gyászba ne borult volna, mert hisz mindenkinek be kellett vallania, hogy e férfi halálával egy nemes törekvésű élet szűnt meg lenni, egy hazafias szív szűnt meg nagy eszmékért lelkesülni. Fenn lobogtatta a magyar állameszme és a magyarosodás zászlóját és azért nem létezett az a közművelődési vállalat, mely benne a legodaadóbb támogatót nem találta volna. Hisz tudjuk, mennyit köszönhet neki a Kölcsey-egyesület, mi tanítók pedig tudjuk, hogy mennyi érdeklődéssel viseltetett a mi ügyünk iránt és hogy mily megindító figyelemre méltatta a tanítók működését. Csak egyet említsünk: az aradvidéki tanítóegylet évi közgyűlésein, mint ez egylet tiszteletbeli tagja, több alkalommal megjelenvén, egy tanügyi kérdés megvitatásánál valaki így szólt az akkor még Tabajdi alispánhoz: „Nem untatja a vita alispán urat?“ „Dehogyan untat, viszonzá Tabajdi; unalmas lehet csak a sötétségnek argumentálása, de itt, hol fénysugarak vetélkednek egymással, bebizonyítani akarván, hogy ki melyik tud nagyobb fényt árasztani, unalomról szó sem lehet.“ A tanítónak jóakarója, barátja volt, de büszkék vagyunk arra, hogy ezen nagyférfi a tanítói körben lett azzá. A legforróbban érzett kegyeletünknek könnyei kísérei voltak tehát utolsó útján és sírdombjára halhatatlan emléket emelének. Örök béke lengjen porai fölött! . . .

*

November első felében a hivatalos közlöny az új főispánnak kineveztetését közölte, és pedig:

„A belügyminiszterium vezetésével megbizott miniszterelnököm előterjesztése folytán, F á b i á n László törvényeségi elnököt, Aradvármegye és Arad szab. kir. város főispánjává kinevezem. Kelt Budapesten, 1886. november hó 9-én. Ferencz József, s. k., Tisza Kálmán, s. k.“

November 29-én a főispáni beigtató napján az aradvárosi községi tanítótestület, S i m a y vezetése alatt szintén tisztelgett a főispánnál. E tisztelgés nem hordta magán az e fajta hódolatoknak merev voltát, mert daczára a még várakozó nagyszámu küldöttségeknek, a főispán a tisztelgő tanítókkal, szokott lekötelező modorával, meglehető időig társalgott és távoztakor biztosította a testületet, hogy az általuk képviselt ügyet támogatásában minden időben és minden esetben részesíteni fogja.

Ő méltósága F á b i á n László, Aradmegye és Aradváros főispánja, a tanítóknak tett ígéretét miként váltotta be eddig, szerénységből nem fejtegethetjük és azért hadd szóljanak inkább ama tények, melyeket a tanításág hálájának kifejezése céljából, egy későbbi fejezetben összegezve, felsorolni fogunk.

*

Az 1887—88-iki iskolai év.

Valahára került Aradra is a sor, t. i. miután Aradváros tanügyi budgetje már az 55.000 forintot elérte, a miniszter maga is megrestelte tán ezt az önerejéből való haladást, miért is a városnak tanügyi czélokra az 1886. és 1887-ik évekre 3 - 3000 frt, összesen 6000 frtot kiutalványozott. A mely város kulturális czélokra annyit fordított már, mint Arad, attól nem szabad ám követelni, hogy áldozatait a kimerülésig hozza.

*

Az 1887. január 27-én 3 évre megalakult

i s k o l a s z é k.

Elnök: **Salacz** Gyula, kir. tanácsos, polgármester. Al-
elnök: **Institoris** Kálmán, Aradváros főjegyzője. Iskola-
felügyelő: **Millig** József

Tagok:

Árkay Kálmán ügyvéd.	Némethy Károly, el. isk. tanító,
Bing Vilmos, kereskedő,	Nikolits Péter, iparos,
Bonts Döme kir. tanácsos és kir. közjegyző,	Péterffy Antal, ügyvéd,
Boros Vida, gymn. tanár,	Petrovits Tivadar, g. k. szerb lelkész,
Ferenczy Gedeon helv. lelkész,	Dr. Pollák Gyula, orvos,
Fényes Dezső reáliskolai tanár,	Dr. Remetey F. K. ügyvéd,
Frint Lajos, ágostai lelkész,	Ring Lajos, gyógyszerész,
Györgyössy Rudolf, elemi isk. tanító,	Dr. Robitsek Ág. ügyvéd,
Haán Alajos, kereskedő,	Dr. Rosenberg Sándor. főrabbi,
Hász Sándor, kir. tanácsos, ügyvéd,	Russu János, g. kel. román lelkész,
Heeger Ernő, ügyvéd,	Rozsnyay Mátyás, gyógyszerész,
Dr. Jánosy Demjén, rendfőnök,	Dr. Sallai Béla, ügyvéd,
Kerner Péter, tanítókép. igazgató,	Dr. Schöpkesz Ede, ügyvéd,
ifj. Kristyóry János, iparos,	Schusztér Illés, t. főorvos,
Kuncz Elek, gymn. és reáliskolai igazgató,	Szalay Károly, ügyvéd,
Lukácsy Miklós, takarékpénztári vezértitkár,	Szóllóssy Károly, polg. isk. igazgató,
Dr. Marschall Lajos, keresk. ak. tanár és kamarai fogalmazó,	Dr. Szathmáry Miklós, orvos,
Dr. Múlek Lajos, ügyvéd,	Tarjányi Vilmos, ügyvéd,
Müller Károly, ügyvéd,	Telescu György, g. kath. lelkész,
Máday Mátyás, polgári isk. tanár,	Tishti Lajos, városi levéltárnok,
	Varjassy József, ügyvéd,
	Vizer Péter, ügyvéd.

(Ezen iskolaszéknek mandatuma 1889. év végén lejárt.)

A Hertschka-féle ösztöndíj.

Néhai Hertschka Mór végrendeletében olyképp intézkedvén, hogy Vörösmarty-utczai házának jövedelme, mely 1887-ben egy 5000 frtnyi összegnek levonása után kerek számban 10,000 frtot teend, kamatoztassék s a befolyó jövedelem szorgalmas tanulók közt elosztassék, miután az e körüli intézkedések, — és pedig minden irányban — Aradváros törvényhatósági bizottságának hatásköréhez tartozónak örökhagyó által kimondatott:

a február 8-án tartott városi közgyűlésen ösztöndíj szavaztatott meg:

1. Neidlinger Béla polg. isk. tanulónak,	
2. Ifj. Mittelmann Ferencz és	} reáliskolai } tanulóknak,
3. Tabakovits György	
4. Laboda Lajos	} gymnásiumi tanulóknak.
5. Fuchs József és	
6. Wohlfart Lajos	

*

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a város iskoláira 1888-ra 2000 forint államsegélyt utalványozott ki

*

Tizenhat évig vezette a közoktatási tárczát annyi lelkes odaadással, rutinirt szakértelemmel és hazafias buzgalommal, hogy minden intézkedése a hazai tanügynek újabb meg újabb vívmányokat szerzett. Nagy tudományossága nagy ideálokat teremtett, érlelt, ezeknek aztán a haza felvirágoztatására lelkének minden gondolatát, szívének minden dobbanását, szóval egész életét áldozta fel. A magyar kabi-

netet, a magyar tudományos akadémiát, a magyar tanügyet e jeles férfinak halálával súlyos csapás érte és körükben, ha mindjárt nem is pótolhatatlan ür támadt, de sokáig lesz az ő távollevő vezérszelleme érezhető hiány. Neve és érdemei a magyar pantheonban méltóan helyt foglalandnak. Lengjen örök-béke porai fölött, és az emléke iránti kegyeletünk szolgáljon szövétnekül a boldogult által kijelölt ösvényen!

*

Szeptember hónapban már meg volt az utódja Csáky Albin gróf személyében. Programmjáról más helyen értekezünk. (L. Tantestület.)

*

Az 1888—89-iki iskolai év.

Ezt a rovatot egy igen érdekes kimutatással nyitjuk meg, t. i. a városnak ez évi tanügyi budget-nek regisztrálásával. E szerint a város következő összegekkel fog járulni:

1. A polgári iskola költsége . . .	8648	frt.
2. A templ.-utczei fiu-iskola . . .	7913	„
3. A templom-utczei leány-iskola (beleértve a Batthyányi is) . . .	12560	„
4. A Kossuth-utczei fiu-iskola . . .	5628	„
5. A Szt.-Péter-téri és ó-városházi . . .	6194	„
6. A kapa-utczei-iskola	6672	„
7. Az uj-telepi iskola	1780	„
8. A gáji iskola	2100	„
9. Az iskolaszéki kiadások	2000	„
10. 49 tanteremnek fűtése, fentartása	2068	„
11. Tanszerekre	2760	„
12. A tanítók állami nyugdíjára	336	„
	<hr/>	
Összesen	58659	frt.
Levonandó az államsegély	2000	„
	<hr/>	
Marad kiadás	56659	frt.

Megjegyzendő, hogy a tandijból befolyó, mintegy 14,000 frt tandij kizárólag iskolaépítésre fordítottatik; ehhez még számítva a felekezeti, alsó foku kereskedelmi és alsó foku ipariskoláknak, valamint a kereskedelmi akadémiának nyújtott segély, a budget a **80,000 frtot** kevéssel meg is haladja.

Hogy e tekintélyes tétel Aradváros fenkölt közönségét szükkeblüvé nem tette, bizonyítja azon körülmény, hogy augusztus 8-án tartott közgyűlésén a kisegítő tanítóknak évi fizetését 300 frtról 500 frtra emelte.

*

1889. január 31-én hunyt el dr. Szathmáry Miklós, az iskolaszéknek több éven át volt igen buzgó tagja. Béke hamvaira!

*

Az augusztus 1-én tartott iskolaszéki ülésen az iskola-felügyelő egy indítványt terjesztett elő, melyben mindenek előtt kiemelvén, hogy a férjes tanítónők bizonyos kényes körülményeknél fogva, továbbá háztartási és családi teendők miatt osztályaikban hosszasan helyettesítetik magukat, mely tények már csak azért is bénító hatással vannak a tanulók előmenetelére, mivel mindig előtérben van az a helyzet, hogy sem az illető osztálytanító, sem annak esetleges helyettese az előmenetel iránt felelősségre nem vonható, indítványozza tehát, miszerint ezen kérdés olykép oldassék meg, hogy végzésileg mondassék ki: állásáról lemondottnak tekintessék azon tanítónő, ki házasságra lép. És az iskolaszék ez indítványt 9 szavazattal 6 ellenében elfogadta.

A közigazgatási bizottság eme határozatot olykép oldotta fel, hogy miután 6-an mellette és 6-an ellene szavaztak, az érintett eredményben elnöklő főispánnak szavazata döntött.

Az iskolaszék erre az ügyet a miniszterhez megappellálta, kinek azonban a coelibátus szintén nem volt inyére. — S így megmaradt minden a réginél, t. i. a tanítónők ezentul is boldog családi tűzhelyt alapíthatnak és taníthatnak.

*

Aradváros községi polgári és elemi iskolák tanítói és tanítónői

az 1889/90. iskolai évben.

I. Polgári fiu-iskola.

1. Szöllősy Károly igazgató,
2. Niedermayer Tóbiás r. tanító,
3. Somogyi Ágoston r. rajztanító,
4. Dancs Ferencz r. t.,
5. Széchy Ákos r. t.,
6. Máday Mátyás r. t.,
7. Drescher Alajos rajztanító (1889/90 óta.)
8. Szathmáry István s. t. (1889/90 óta.)

II. Nagyköruti polgári és elemi leány-iskolák.

9. Simon Karolin igazgató-tanítónő,
10. Ekkert Irma igazgató-tanítónő,
11. Rotter János rendes tanító,
12. Tanfi Mária rendes tanítónő,
13. Boros Jusztin „ „
14. Steinitzer Eugénia segéd-tanítónő,
15. Földes Izabella segéd kézimunka tanítónő,
16. Szabóné-Láng Berta énektanítónő.

Templom-utczai elemi leányiskola.

17. Boros Janka igazgató-tanítónő,
18. Kernerné H. Julia r. t.,
19. Hauser Henriette „
20. Hanthó Ilona „
21. Gyurkovits Mária „
22. Mihájlovits Hermin „
23. Polgár Anna s. t.,
24. Hoffbauer Olga „

IV. Templom-utczai elemi fiu-iskola.

25. Preisinger József igazgató-tanító,
26. Némethy Károly rendes tanító,

27. Györgyössy Rudolf rendes-tanító,
28. Szilágyi György " "
29. Fischer Antal " "
30. Wlacsil Károly " "
31. Brusch Alajos " "
32. Verner László segéd-tanító.

V. Kossuth-utczai elemi fiu-iskola.

33. Záray Ödön igazgató-tanító,
34. Schrodt György rendes-tanító,
35. Vagács Ágoston " "
36. Wagner I. Ágoston rendes-tanító,
37. Lászká Lajos rendes tornatanító.

VI. Szt.-Péter-téri elemi fiu- és leány iskola.

38. Gellér János igazgató-tanító,
39. Gregus István rendes tanító,
40. Kőmives József " "
41. Kovács Vincze " "
42. Szwoboda Ilona rendes tanítónő,
43. Skultéty Mária segéd-tanítónő,
44. Kovácsné-Frankó Sarolta segéd-tanítónő,
45. Kőmivesné-Kopp Mária " "

VII. Kapa-utczai elemi leány-iskola.

46. Csik János igazgató-tanító,
47. Kinczel Emilia segéd-tanítónő,
48. Drescher Gizella " "
49. Ujházy Julia " "

VIII. Ujtelepi vegyes-iskola.

50. Rákosi Flóris segéd- és vezető-tanító,
51. Weber József segéd-tanító.

IX. Gáj külvárosi vegyes-iskola.

52. Babits József rendes- és vezető-tanító,

53. Marinkovits Péter segéd-tanító,
54. Ivanovszky Mária kisegítő kézimunka tanítónő.

X. Női ipariskola.

55. Steinitzer Lujza, igazgató-tanítónő,
56. Marinkovits Mária, segéd-kézimunka-tanítónő,
57. Hauser Kinczelné H. segéd-kézimunka-tanítónő.

XI. Pernyáva külvárosi városi óvoda.

58. Kornis Ilona óvónő.
Végül:
59. Bonts Aurél iskolaszéki jegyző,
60. Nagy János kisegítő-tanító,
61. Kresz Károly kisegítő-tanító.

*

Aradváros községi elemi és polgári iskoláinál eddig alkalmazásban volt tanítók és tanítónők.

Tanítók és tanítónők.

(1708 – 1868.)

Bene Elek,	Köpf Zsuzsánna,
Bercsényi Lajos,	Lendvay Sándor,
Boros-Szikra Márton,	Losonczy Alajos,
Bökényi, rajztanító,	Májér Antal,
Fehér Miklós,	Nagy Péter, rajztanító,
Fifánszky János,	Neuwirth Mihály,
Fricz János,	Nimsgern Antal,
Girsik Károly, rajztanító,	Nuny József,
Grizel Ferenczné,	Pokorny N.
Horváth József,	Sinkovich József,
Kornis Pál,	Szentlélek János,
Kornis-Király Ilona,	Varga Péter.

(Lakatos „Arad története.“)

*

Az alkotmányos aera beálltakor (1867) a tanítótestülethez tartozott:

Májér Antal,	Lendvay Sándor,
Losonczy Alajos,	Kornis Pál,
Fifánszky János,	Sinkovits József,
Bercsényi Alajos,	Kornis Király Ilona,
Nagy Péter, rajztanító.	Köpf Zsuzsánna.

*

Arad szab. kir. város közönsége

a tanítói választásokra nézve alkotmányos jogával 1868. évi szeptember 15-én először élt.

Ez alkalommal megválasztott:

G y ö r g y ö s s y Rudolf,
M i l l i g József, jelenleg Aradváros iskolafelügyelője,
N é m e t h y Károly,
S i m a y István nyugalmazott iskolafelügyelő,
S z ű c s József,
Z á r a y Ödön,

*

1869. óta megválasztott tanítók:

Babits József,	Katona István, (lemondott.)
Bonts Aurél,	Kircz István, †
Brusch Alajos,	Kovács Vincze,
Csik János,	Kőmives József,
Dancs Ferencz,	Krausz Jakab. (jelenleg Vilá-
Drescher Lajos,	goson állomásoz),
Fischer Antal,	Kresz Károly,
Gellér János,	Lászka Lajos,
Gregus István.	Lele János, nyugdíjaztatott,
Horváth József, nyugdíjaz-	Marinkovits Péter,
tatott,	Máday Mátyás, (jelenleg pol-
Dr. Joó Imre, (megválaszta-	gári isk. t.)
tott, de az állást nem fog-	Messer Márton, †
lalta el.)	Nagy János,

Niedermayer Tóbiás, (jelen-
leg polg. isk. r. t.)
Preisinger József,
Rákosi Flóris,
Rotter János,
Schrodt György,
Somogyi Ágoston,
Somogyi József, †
Szathmáry István,
Széchy Ákos,

Szilágyi György,
Szöllőssy Károly,
Urhegyi János, (Aradról el-
költözött.)
Vagáts Ágoston,
Verner László,
Wagner Ágoston,
Weber József,
Wlacsil Károly.

*

Tanítónők:

Balogh Irma, †
Boros Janka,
Boros Jusztin,
Drescher Gizella,
Ekkert Irma,
Ficsor Irma, †
Földes Izabella,
Frankó Kovács Sarolta,
Gavora Kovács Gizella, †
Gluzek Etelka, (elköltözött),
Gyurkovits Mária,
Hanthó Ilona,
Hauser Henriette,
Hauser Kintzel Hermin,
Hofbauer Olga,
Kerner Holló Julia, (elkül-
tözött),
Kintzel Emilia,
Kiss Ida, (elköltözött),
Kopp Kőmives Mária,
Kornis Király Ilona, †
Kornis Ilona,
Kökényessy Ida, †
Köpf Zsuzsánna, nyugdíjazt.,
Marinkovits Mária,
Marsits Rozin, (elköltözött)

Marsits Erzsi, (férjhez ment,
lemondott.)
Mihájlovits Hermin,
Pauli Teréz, †
Polgár Anna,
Roboz József,
Rózsa Hermin, (férjhez men-
vén, lemondott),
Simon Karolina,
Sinkovits Ida, (férjhez men-
vén, lemondott),
Skultéty Irma,
Steinitzer Louise,
Steinitzer Eugénia,
Szalay Bertalan Ágnes, (el-
költözött),
Szilágyi Szalay Amália, †
Szwoboda Mária,
Tanfy Adél, †
Tanfy Mária,
Tavassy Mária, (elköltözött),
Tiborcza Ida, (elköltözött),
Turcsányi Gizella, (férjhez
menvén, lemondott),
Ujházi Mária, †
Ujházi Julia.

*

Rendkívüli tanítónők:

Abaffy Paulin, kézimunka-tanítónő,
Joanovszky Mária, kézimunka-tanítónő,
Somogyi Francziska, kézimunka-tanítónő.
Szabóné Láng Berta, énektanítónő,

*

Ezen tanerőkön kívül vannak óraadó tanárok is. (Lásd polg. isk. rovat.)

*

Említettük már, miszerint

1868-ban a városi elemi iskoláknál alkalmazva

volt	11 tanító,
1890-ben	61 tanító,

22 év alatt tehát a tantestület 50 tanítóval szaporodott.

Az anyagiakra nézve az arány épp oly érdekes, mert 1868-ban az iskolai költségelőirányzat mintegy **7000 frtot** tett, 1889-ben pedig a 2000 frt államségély után az előirányzat **58751 frtot** tett.

Ez összeg a következő tételekre oszlik:

1. Rendes fizetések	42918 frt.
2. A tanítók ötödéves első korpótléka	1050 „
3. Lakbér illetmények	9700 „
4. Igazgató- és vezető-tanítói tiszteletdíjak	900 „
5. Faátalány	709 „
6. Iskolai szükségletekre	2068 „
7. Különfélékre	3406 „
	<hr/>
	60751 frt.

Állami segély lévén . . . . . 2000 „

A fedezet nélküli kiadás . . . . . 58751 frt.

Ez összeg — az iskolafelügyelőnek 1889. évi jelentése szerint — a város közönsége 1889. évi közkölségének 11.5520/0-át teszi.

E téren valóban a meglepőbbnél meglepőbb adatokra akadunk.

Föl kell még említünk, hogy az 1888/9-iki iskolai évben a fenti összegből alábbi tanintézetek tartattak fenn:

1. A polgári fiuiskola 10 rendes tanárral és az óraadó tanárokkal.

2. A templ.-utczai elemi fiuiskola 8 tanítóval.

3. A templom-utczai elemi leányiskola 9 tanítónővel.

4. A nagyköruti leányiskola 7 tanítónővel.

5. A Kossuth-utcai elemi fiuiskola 6 tanítóval.

6. A szent-pétertéri és ó-városházi iskolák 4 tanítóval és 4 tanítónővel.

7. A kapa-utczai elemi leányiskola 3 tanítónővel és 1 tanítóval.

8. Az uj-telepi vegyes iskola 3 tanítónővel.

9. A gáj-külvárosi vegyes iskola 2 tanítóval és 1 tanítónővel.

A felügyelői jelentésből továbbá kitűnik, miszerint Arad szab. kir. város területén és a hozzátartozó pusztákon az 1888-ik évben feltalált és összeirt 6—12 és 13—15 éves tanköteles gyermekek létszáma 7211 és pedig 3485 fiu s 3726 leány; ezek közül volt 6—12 éves 4902 gyermek, 13—14 éves 2309.

A kimutatott tankötelesek közül iskolába járt **4525** 6-tól 15 éves gyermek; iskolába nem járt 790 fiu és 1896 leány, összesen 2686 tanköteles gyermek.

A fenti létszámon kívül volt 365 vidéki tanuló is.

*

A mult 1888⁸/₉-iki iskolai évben befolyt tandíj.

A polgári fiuiskolában befolyt	3151	frt	—	kr.
A templ.-utczai el. fiuiskolában	2458	"	—	"
A " " " leányiskolában	2508	"	72	"
A nagyköruti leányiskolában	2501	"	50	"
A Kossuth-utczai elemi fiuiskolában . .	738	"	25	"
A szt-pétertéri el. fiu és leányiskolában .	1297	"	75	"
A kapa-utczai " " " "	400	"	05	"
Az uj-telepi vegyes-iskolában	310	"	—	"
A gáj-külvárosi vegyes-iskolában . . .	200	"	25	"
Összesen	13574	frt	52	kr.

Előírva volt 14590 frt 25 kr. Mutatkozik tehát 1009 frt 23 kr hátralék. Ez nem nagy összeg, ha tekintetbe vesszük, hogy midőn beíráskor a vagyontalan szülők nagy tömege tandij-elengedés végett az illető hivatalt zsufoolásig megtölti, bizony-bizony a nagy sietségben megtörténik, hogy néha a betevő falattal nem bíró szülőre egy bizonyos összeg rovatik. Egyébiránt, miután a hátralékok behajtását az adóügyi osztály eszközli, a fizetéseképtelenség kiderülvén, az illető hátralék leiratik.

Még csak azt kell megjegyeznünk, hogy minden aradvárosi tanintézet mellett létezik egy jól berendezett könyvtár, mely a beíratáskor minden egyes tanuló által befizetendő 10 illetve 30 krból (a polg. iskolában) gyarapíttatik. Így például az elmúlt 188^{8/9}-iki iskolai évben a városi tanintézetekben ez uton befolyt 344 frt 14 kr.

*

Iskolaszék az 1890—1893-iki czyklusra.

Dr. Schöpkesz Ede ügyvéd,
Müller Károly ügyvéd,
Bing Vilmos kereskedő, az izr. hitközség elnöke,
Ring Lajos gyógyszerész,
Dr. Sallay Béla ügyvéd,
Dr. Remetey F. Károly ügyvéd,
Ifj. Kristyóry János iparos, az aradi általános ipartársulat és az ipartanodai-bizottság elnöke,
Hász Sándor ügyvéd,
Vizer Péter ügyvéd,
Fényes Dezső főreáliskolai tanár,
Dr. Pollák Gyula orvos,
Dr. Schuszter Illés orvos,
Tarjányi Vilmos ügyvéd,
Árkay Kálmán ügyvéd,
Millig József Aradváros iskolafelügyelője,
Nesnera Aladár főreáliskolai tanár és az alsó-foku ipariskola igazgatója,
Ábray Lajos a kereskedelmi akadémia igazgatója,

Nikolits Péter, iparos,
Kuncz Elek, az aradi kir. főgymnásium és főreáliskola igazgatója,

Varjassy József, ügyvéd,

Péterffy Antal, ügyvéd,

Dr. Barabás Béla ügyvéd,

Boros Vida, főgymnásiumi tanár,

Heéger Ernő, ügyvéd,

Dr. Marschall Lajos kereskedelmi akad. tanár,

Szalay Károly, ügyvéd,

Dr. Mülek Lajos ügyvéd,

Simay István, nyugalmazott aradvárosi iskolafelügyelő,

Institóris Kálmán, Aradváros főjegyzője,

Tiszti Lajos, Aradváros levéltárnoka,

Dr. Robitsek Ágoston ügyvéd,

Rozsnyay Mátyás, gyógyszerész,

Salacz Gyula, kir. tanácsos, Aradváros polgármestere,

Dr. Avarffy Ferencz ügyvéd,

Az alakuló ülésen ngs Salacz Gyula kir. tanácsos polgármester elnökké, Institóris Kálmán főjegyző alelnökké újlag lettek megválasztva. Tehát Salacz Gyulában ismét üdvözölhetjük Aradváros iskolaszékének elnökét. Ki nem üdvözli őt örömmel ezen a téren, mely újabbkori szilárd alkotmányát első sorban neki köszönheti?

*

Az iskolák építésére fölvett kölcsönök conversiója.

(Az iskolafelügyelői jelentésből.)

A templom-utczai elemi fiiskola felépítésére a városi árvapénztárból eredetileg felvétellett	115,000	frt.
A tiszti nyugdij-alapból felvétellett	15,000	frt.
A nagy-köruti leányiskola felépítésére a tiszti nyugdijból felvétellett	10,000	frt.
Az első aradi takarékpénztárból kölcsönképen	20,000	frt.
Összesen	160,000	frt.

mely összegből 1889. év végéig teljesítendő törlesztések levonása után marad még 154,063

Hatalmas összeg! S mégis újból mutatkozott a szükség, hogy leányiskola építtessék. Persze, miután az ó-városház, melyben leányosztályok voltak elhelyezve, eladatott, a polgári leányiskola és női ipariskola létesítése következtében pedig több elemi leányosztály a nagyköruti iskolaépületből kiszorult, ezen félig-meddig hajléktalanokká vált osztályokról ám gondoskodni is kell, de úgy hogy a város meg ne terheltesse. De lehetséges-e ez? Hogy ne lenne lehetséges, ha Salacz áll az ügy élére. A ki nekünk nem hisz, annak a meggyőződésére az alábbi adatokkal bátorítok szolgálni.

Salacz az ő Archimédesével (Bund Henrik városi főszámvevő) ugyanis összeült és vele számolgatni kezdett és ketten addig számolgattak, míg az alábbi műveletet, melyre minden fináncz-genie büszke lehetne, bènem mutathatták. Tudniillik:

ha ezen fennmaradó összeg konvertáltatik, illetve 50 évre $5\frac{3}{4}\%$ -os tőke és kamattörlesztési kölcsönre átváltoztatik, úgy a 100,000 frt kölcsön után évenként tőke és kamattörlesztés fejében eddig fizetett	12900 frt — kr.
helyett a convertálandó	154063 „ — „
kölcsön után évenként csak	8858 „ 65 „

vagyis ezután . . . . . 4041 frt 35 kr-

ral kevesebb fizettetnék, mint eddig.

Ha ezen ekként convertált összegzen felül az építendő új leányiskola felépítésére szükséges 20,000 frt kölcsön szintén 50 évi $5\frac{3}{4}\%$ -os tőke- és kamattörlesztés mellett felvétetik, úgy ennek törlesztésére kell évenként 1150 frt — kr. mely összeget levonva a még fennmaradó . 4041 „ 35 „

ból, maradna még tiszta megtakarítás . . 2891 frt 35 kr. melyhez az új iskolában építendő tanítói lakás fejében hozzászámítandó még 200 frt tanit. lakbér, tehát megmaradna még a 12,900 forintból . . . . . 3091 frt 35 kr.

A közgyűlés a tervezett conversiót elfogadván, annak keresztülvitelével a polgármestert bizta meg, ki az egész műveletet szokott pontosságával már végre is hajtotta.

A kimutatott tartozás convertálása és a fölvett kölcsön lehetővé tették tehát, hogy a nyolcz osztályu leányiskola már a folyó 1890-ik évben felépíthető lesz. Az új iskola a volt ó-városház megett, a város tulajdonát képező Hasszinger-utcza telken emeltetik majd.

E keretben mindent lehetőleg kimerítvén, az az óhajunk, hogy hazánk nagyságának emelése céljából mindenütt és mindenkor ilyen legyen a haladás.

*

A kir. tanfelügyelőnek táblás kimutatása az 188⁸/₉-ik évről.

Arad szab. kir. város lakosainak száma a fentjelzett évben volt . . . . . 35691.

Hány iskola van?

Állami	4,
Községi	11,
Felekezeti	10,
Magán	2,
Egyleti	2,
	<hr/>
Összesen	29.

Tankötelesek száma :

6—12 éves	4902
12—15 „	2309
	<hr/>
Összesen	7211

Ezek közül

elemi iskolába járt	1964 fiu
„ „ „	1772 leány
	<hr/>
Összesen	3736

Ismétlő-iskolába	344 fiu,
Felső népiskolába	89 leány,
Polgári iskolába	412 fiu,
Magán-intézetbe 7 fiu, 88 leány	95
Középiskolába	214
	<hr/>
Az iskolába járók főösszege	4890
Iskolába nem jár	2321

Vallásra nézve a tanulók:

Róm. kath.	2571
Görög kath.	35
Görög keleti	895
Református	285
Ágostai	156
Unitárius	1
Izraelita	947
Összesen	4890

Nyelvre nézve a tanulók:

Magyar	3791
Német	215
Román	644
Tót	12
Szerb	226
Ruthén	2
Összesen	4890

III.

ISKOLASZÉKI ELNÖKÖK.

III.

Iskolaszéki elnökök.

1. Tanszéki elnök: Borosjenői **Atzél Péter**, Aradváros polgármestere. (1867—1869.)

Helyettese: P á s z t h ó r y Ferencz, helyettes polgármester.

Iskolai igazgató: F é n y e s Károly.

Jegyző: N a c h t n é b e l Ödön.

Atzél Péter, mint e város minden ügyét, úgy a tanügyet is folyton a legmelegebben támogatta, a Kossuth-utcza négy osztályu elemi iskolát, mely mint varázs-szóra létesült, tetemes áldozataival teremté meg. Az alkotmányos aera beköszöntésekor folytatott lázas munka közben — jól kiérdemelt nyugalma árán — az iskolának is szentelt annyi időt, hogy annak szellemi haladásáról meggyőződést szerezhessen.

*

2. **Fényes Károly** (1869—1870.) 1869. augusztus 14-én, az iskolaszék a XXXVIII. t. cz. értelmében megalakulván, elnökévé F é n y e s Károly,

másodelnökké dr. T a n f y József orvos választatott meg.

F é n y e s kiváló szakférfiu volt. A módszert mint bármely tanító vagy tanár ismerte. Ha kérdést intézett a tanulóhoz, a tanítónak nem kellett ám a kérdést átvenni, hogy azt a tanulóval megértesse, mert az úgy volt stilizálva, hogy a bírálatot bátran kiállhatta. F é n y e s kitűnő filológus és jeles matematikus is volt; a tanügy oly annyira képezte kedvencz eszméjét, hogy szabad idejének legnagyobb részét az iskolákban szokta volt tölteni. Nem volt az a nap, melyen valamely osztályban az előadást végig nem hallgatta volna; hanem azon körülmény miatt, hogy a mily mértékben tisztelte volt a szakavatott tanítónak nézeteit tanügyi kérdé-

sekben, épp oly mértékben szokta volt desavouálni azokat a nézeteket, melyeket a laikusok az érintett kérdésekben nyilvánítottak, sok és nehéz küzdelemnek volt kitéve, különösen az iskolaszéki üléseken, hol miként ma, úgy akkor is léteztek oly férfiak, kik nagyon is hivatva érezhették magukat, hogy bármely közügyi kérdésben önálló véleményt kockáztassanak. Egy ily küzdelmes ülés után Fényes az „Alföld“-be egy czikket tett közzé, melyben a satyra gyeplőit neki eresztve, küzdelmeiről enyelgő gúnynyal regélt, fejtegetni óhajtván ez uton, hogy mily nehéz az ő helyzete, mint elnöké. S így, miután senki a saját tájékozását más halandó tájékozásának feláldozni nem hajlandó, Fényesnek az elnöki széktől meg kellett válnia. — Egy kis pletyka az egész, de azért igaz. — Fényes azonban nem vált meg az iskolaszéktől; sokkal jobban szerette a tanügyet, semhogy sértett ambícióból arról lemondott volna. Ő megmaradt tovább is e kedvenczének harczosa, apostola, mondhatni haláláig, mely 1884. május 16-án bekövetkezett. Aradváros tanitóságának e veszteség miatti őszinte gyásza a legodaadóbb és legkitartóbb vezért illette. Legyen áldott az emléke! (I. Tantestület.)

*

3. Dr. Tanfy József.

(1870—1871.)

Fényes után dr. Tanfy, mint másodelnök, vette át az elnöki tiszteletet. Azonban 1871. november 25-ikén, tehát mintegy tizenegy hónapig tartott működése után az elnöki tisztségről lemondott. Jobbat dr. Tanfy nem is tehetett volna, miután ő nagy tudományu férfiú volt ugyan, de kevés eréllyel ellátott elnök, e nélkül pedig abban az átmeneti korszakban, mely némely irányban a hagyományos czopfot még teljesen le nem nyirbálta volt, boldogulni nem lehetett. Dr. Tanfy különben nem igen ragaszkodott az elnöki székhez, mi leginkább abból tűnik ki, hogy modern tanügyi ismereteit értékesítendő, az iskolaszékben megmaradt és halála napjáig szentelte annak legodaadóbb törekvését. (Meghalt 1877. január 12-én.)

*

4. Dr. Aradi István.

(1871—1872.)

Azon a napon, melyen dr. Tanfy lépett vissza, t. i. 1871. november 25-én, dr. Aradi lett az iskolaszék elnöke. Ez elnökség csak provizorium volt, mely — arról a tanitóság teljesen meg volt győződve, — csak addig fog tartani, míg akad oly elnök, ki erélyesebb lesz és a tanítókkal majd megérteti, hogy önérzetre még gondolniok sem szabad. Hja, ilyenek voltak akkor a viszonyok, nemcsak mi nálunk, hanem majdnem mindenütt széles e hazában, mely jelenség természetes kifolyása volt annak, hogy az alkotmányos korszak hajnalán akadtak még olyanok is, kik a modern iskolából kikerült tanítóban az ókor páriáját lenézni szerették. 1884. április 15-én hunyt el Práskfalván a Szepességben dr. **Aradi István**, Aradmegye és Arad sz. kir. város tiszteletbeli főorvosa, az aradi orvosi kör elnöke, 50 éves jubilált orvos, a Ferencz József-rend lovagja, az 1848^{8/9}-iki évi szabadságharcz honvéd-törzsorvosa és Aradváros iskolaszékének sok éven át volt tagja. — Így szólt a gyászjelentés, mely egy ritka emberbarát, tántorithatatlan hazafi és e város tanügyének egyik legtevékenyebb apostolának halálát jelzé. Az alkotmányos aera beálltától fogva csaknem halála napjáig teljesen a kulturális eszméknek szentelte életét; nem volt tehát az a hazafias mozzanat, melyben ő a legtevékenyebben részt nem vett volna. Ezért Aradvárosában az ő emléke örökké élni fog!

*

5. Br. Bánhidy Béla.

(1872.)

Br. Bánhidy Bélának 1872. szeptember 5-én iskolaszéki elnökké történt megválasztásával a dr. Aradi-féle provizorium megszűnt. Az új elnököt a tanitóság épp úgy, mint az iskolaszék, örömmel üdvözölte. Ez öröm jogosult is volt, mert mindenki ismerte br. Bánhidyt humánus és lovasias férfinak, mindenki tudta, hogy a kulturális törekvésekért rajongó lényét különösen Aradváros tanügye lelke-

siti s így előre tudta Aradváros tanitósága, hogy az új elnökben jó vezére leend. Nem is csalódott a tanitóság, de csalódott akkor, midőn hitte, hogy a báró, ki nettó 3 s fél hónap mulva az elnökségről lemondott, a nála tisztelgett tanító-küldöttségnek kérésére hallgatva, lemondási szándékától majd elálland. Lemondásának oka s az ebből eredt következmények sokkal fontosabbak lévén, semhogy rajtuk könnyedén átsurranva, napirendre térhetnénk, az erre vonatkozó adatainkat közöljük. — Történt ugyanis, hogy egy megürült tanítói állásra 121, mondd **egy száz huszonegy pályázó** jelentkezett. Az iskolaszék ily nagy számú pályázóval szemben czélszerűbbet nem tehetett, mint az összes folyamodványok és képesítő okmányok megvizsgálását egy bizottságra ruházni. A bizottság a ráruházott tisztségben eljárva, a következő javaslatban történt a megállapodás: miután a folyamodók kitünőkre, kevésbé kitünőkre és mellőzendőkre osztattak és az első két csoport pályázóira nézve a próbaszavazás megejtetett, a bizottság a kijelölésre ajánlja Csik János, Szabados József és Schneider Adolf tanítókat. Az iskolaszéki ülésen elnöklő megyei iskolatanácsos (Tabajdy Károly, Aradmegye akkori alispánja) azonban valamennyi képesített pályázó fölött rendelte el a szavazást, melynek megejtése azt eredményezvén, hogy a megválasztott tanító a három kijelölt sorába nem tartozott, br. Bánhidya az elnökségről lemondott. — De volt ennek az eseménynek folytatása is.

Az 1873. évi február 15-én tartott városi közgyűlésen ugyanis Salacz Gyula, akkori városi főügyész, következőleg szólalt fel: „A város közönségének legszebb hivatása, hogy a népnevelés ügyét minden tőle telhető eszközzel előmozdítsa és Aradváros, mint a most tárgyalt költségvetésből is kitűnik, a lehető legnagyobb áldozatokat is hozza e téren. Ebből kifolyólag a törvényhatósági bizottságnak kiváló feladatává válik, a saját kebeléből megválasztott és a népnevelés körébe vágó ügyek közvetlen intézésére felhatalmazott iskolaszékeknek működését ellenőrizni. — Nem mellőzhető hallgatással ennélfogva azon közmegebotránko-

zást keltett eset, mely az iskolaszék körében nem rég üresedésben vált Orczy-utczai tanítói állás betöltésénél fölmerült. Ez állásra tudvalevőleg 121, ezek közül igen sok kitünő egyén pályázott, és az iskolaszék e 121 közül egy oly egyént választott meg, ki nem bir a kellő qualificaczióval. Teljesen indokolva látom ennek következtében a közönség által általánosan emelt azon vádat, miszerint a iskolaszék az említett választás eszközzésénél nem volt áthatva nemes hivatása tudatától és kötelességérzetétől, hanem személyes tekintetek által engedé magát vezetetni. — Indítványozom ennél fogva:

1. Mondja ki a közgyűlés, miszerint az iskolaszék elvesztette bizalmát.

2. Elvárja a tagok önérzetétől, miszerint állásukról, melyben a közbizalmat ki nem érdemlik, le fognak köszönni; végül

3. Tekintettel azon körülményre, hogy a megyei iskolatanács által a városnak ez ügyben orvoslát nem adatott, intéztessék a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez egy fölterjesztés, miszerint a népoktatásügyi törvény átalakításánál gondoskodni sziveskedjék az iránt, hogy a városok a megyei-től különálló iskolatanácsot nyerjenek.“

Ezzel kapcsolatban *I n s t i t ú r i s* Kálmán, városi főjegyző a következő indítványt terjesztette elő:

„Az ezután üresedésbe jövő vagy ezután rendszeresítendő tanítói állások csak oly egyének által tölthessenek be, kik 4 algymnáziumi vagy 3 reáltanodai osztályt és a tanítóképezdei tanfolyamokat kitünő sikerrel végezték el; továbbá 25 évnél nem fiatalabbak és 35 évnél nem idősebbek; végül a vallás- és közoktatásügyi miniszter fölterjesztésben megkerestessék, hogy oly város, mint Arad is, mely a tanügyért annyit áldoz, önálló iskolatanácscsal láttassék el.“

Salacz és *I n s t i t ú r i s* indítványai a legélénkebb vitát idézték elő. Végül a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez az önálló iskolatanács tárgyában intézendő föliratra vonatkozó indítványnak elfogadtatása után; *Varjassy József* indítványára, a közgyűlés a többi pontokra nézve, a napirendre tért át.

6. Molnár Pál.

Második provisorium

Csak néhány hétig elnökösködött. Molnár, mint iskolaszéki tag a legdicséretesebb tevékenységet fejtette ki. A helybeli polgári iskola létesítésében övé volt az oroszlánrész. Aradról Nagy-Becserekre költözött.

*

7. Dr. Köpf János.

(1872—1880.)

1872. deczember 30-án dr. Köpf János, az abszolutizmus idejében Aradmegye volt főorvosa, szavazat-többséggel elnökké választatott meg.

Istenemre mondom, zavarban vagyok, hogy dr. Köpfnek regime-jét miként ecseteljem; mert hogy a leanyiskolák emelése körüli érdemei számosak, azt be kell ismernünk, de viszont azt is be kell ismernünk, hogy soha testület az ugynevezett esprit du corps, az iskolai hatóság iránti bizalom, tán még az egyéni ambícióznak is annyira hiányában nem volt, mint az ő regime-je alatt az aradvárosi községi tanító-testület. Ennek a körülménynek azonban nem az elnök volt az oka, hanem a szellem, mely abban az időben tán magában az iskolaszékben is uralgott. Ehhez kommentárul szolgáljon Salacz Gyula, akkor városi főügyésznek az 1873. évi február 15-én tartott városi közgyűlésen városunk legszélesebb köreiben megdöbbenést keltett fölszólalása. (L. Bánhidy elnöksége.) Dr. Köpf János elnöksége az aradi községi tanítóság történetében szó szerint az abszolutizmus korszakát képezte. Ezt az abszolutizmust pedig az akkori iskolaszék segítette elő, melynek ülésin az elnök a tárgyat előadta, hozzá pedig mindjárt a hozandó határozatot s miután az iskolaszék a tárgyat tudomásul vette, az elnök javaslatát szankcionálta s ezt annak végrehajtásával megbizta, az ülés berekesztetett. Hallgassunk ma egy iskolaszéki tárgyalást végig. Mit tapasztalhatunk? A legforróbb érdeklődést minden iránt, mi a tanügy keretébe tartozik, komoly, higgadt

és szakavatott eszmecserét, de mindenek fölött tiszteletet azon testülettel szemben, mely hivatva van Aradváros legszentebb ügyét győzelemre vinni.

Hogy azonban e közlemények íróját senki elfogultsággal vagy személyes antipathiával ne vádolhassa, bátor lesznek ez elnökségnek akkori időből eredő néhány communique-jét bemutatni, illusztrálásául azon gyakorlatnak, mely abban az időben a tanítói tekintélynek lerombolása körül divott:

Az 1873. június 18-án tartott iskolaszéki ülésen felolvastatván a nagyméltóságú m. k. földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszternek felhívása a vasárnapi iskolák működései eredményéről benyújtandó kimutatás tárgyában, elnök ebből kifolyólag előadja, ámbár saját nyilatkozata szerint nehezőre esik ezen ügyet az iskolaszék előtt fölemlíteni; de most már a főntebb említett miniszteri intézmény után, tisztével egybekötött felelősségénél fogva, kénytelenítve érzi magát már csak az iskolai fegyelem és a közoktatás érdekében az iskolaszéknek bejelenteni, miszerint több városi iskolai tanító — kiknek neveit ezuttal elhallgatja — részben az épen most felolvasott miniszteri intézményre vonatkozó kimutatásokat — jó lehet ismételten figyelmeztetve lettek — igen hanyagul, vagy épen nem terjesztik be hozzá, minél fogva különösen a vasárnapi iskolába járni köteles iparostanulók mulasztásairól a közigazgatási hatósághoz nem terjeszthetett kötelességszerűleg kellő kimutatást.

H a t á r o z t a t o t t: az iskolaszéki elnök azon tanítót, a ki a népiskolai közoktatás tárgyában hozott törvény és miniszteri rendeletben foglalt utasítás ellenére kötelességének meg nem felel és az ő ezekből kifolyó egyéb utasításait vonakodás nélkül, pontosan teljesíteni elmulasztja, vegye fegyelmi eljárás alá, szüntesse be fizetését s eme eljárásáról — a további intézkedés végett — a legközelebb tartandó iskolaszékhez jelentést tegyen. És ezen drákói szigorral sujtva lettek volna olyanok, kik vagy a szükséges nyomtatványokkal el sem voltak látva, vagy az iskola újbóli szervezkedésének korszakában szőnyegre került sok irányu intézkedéseinek egyikéről véletlenül tán megfeledeztek, mert az

aradvárosi községi tanítótestület történetéből kötelességérzetére igen, de a hatóság rendeletei ellen való ellenszegülésre nincs eset a históriában. (Hja, abban az időben keletkezett ezen határozat, midőn Aradváros tanítói, mint az Aradvidéki tanítóegylet közp. választm. tagjai, a Rill-féle ügyben önérvetesen föllépni merészkedtek) (L. Aradv. tan. egyll.)

*

Ugyanekkor az iskolaszék az elnöknek azon javaslatát fogadta el, hogy a szülőknek gyermekeik iskolai életéről időről-időre tudomásuk legyen, minden tanuló részére egy évre szóló „iskolai értesítő“ adassék ki, melybe a tanító a gyermek magaviseletét, szorgalmát, előmenetelét és iskolai mulasztását koronkint bejegyzi. A gyermek köteles ezen könyvecskét minden hónapban szülőinek bemutatni, s harmad nap alatt szülője neve aláírásával az illető osztály tanítójának ismét beszolgáltatni.

És a tanítói tekintély ez alkalommal is alapjában megrendítettett, lévén abban az értesítőben a következő pont: „A mely szülőnek valamely tanító ellen panasa lenne, az egyenesen az iskolaszéki elnökhöz forduljon.“ Pedig ezen értesítő ezer és néhány száz tanuló és körülbelül ennyi szülő által vétetett tudomásul. Nem lerombolása ez a tanítói tekintélynek? Hát az iskolai fegyelemnek ily figyelmeztetések hasznára vannak? Szerencsére azonban az aradi tanítótság oly közönséggel állott szemben, mely az álbuzgalmat első pillanatra fölismerni és alpárin alól rajta tudadni szokott.

De létezik ám ebből a korszakból egy érdekesebb iskolaszéki határozat. Szóról-szóra így hangzik: „Elnök megbizatik, hogy azon tanítókkal kik az iskola fűtését és takarítását elvállalni óhajtanának, egyességre lépjen.“ ... Aztán mi csodálkozunk és megbotránkozunk, ha faluhelyt a tanítót a harangozó i tisztséggel megkinálják. Sokan kérdezni fogják: miért türte ezt Aradváros értelmisége? Azon értelmiség, mely hazánkban párját ritkítja? Miért? Mert hát szokása a magyaroknak: türni a zsarnokságot, míg magát le nem járta; és a ta-

nitóság még akkor sem jajdult fel, midőn az iskolaszék a tanítónak szabad ideje fölött is rendelkezni készült, meg akarván neki tiltani, hogy szabad idejében a helybeli magán nevelő-intézetekben tanítson.

Hála a gondviselésnek, a tanítóság nem hiába türt, nem eredménytelenül táplált reményt egy jobb jövő iránt, mert jött a nagy nap, midőn nagys. **Salacz Gyula**, kir. tanácsos, Aradváros polgármestere, Aradváros törvényhatósági bizottságának 1880. évi december hó 16-án tartott közgyűlésén vétóját a ház asztalára letette. (Elemi isk. történet; 1880/1. isk. év; 1880. december 16. városi közgyűlés.)

E vetónak eredménye az volt, hogy dr. Köpf János érdemeinek elismeréséül a „sine cura“-féle állapotba lépett, t. i. lett olyan közeg, melynek a tanítósághoz abban az időben semmi köze nem volt, iskolaszéki elnökké pedig **Institóris Kálmán**, Aradváros érdemdús főjegyzője lett.

*

8. Institóris Kálmán

1881. január 26-án lépett az iskolaszéki elnökök sorába.

A tanítóság lelkes örömmel üdvözölte az új elnököt, ki — mint a modern eszmék embere — egy jobb jövő iránt elegendő garanciát nyújtott. És e garancia be is vált, mert a tanügy iránti lelkesültsége, a minden nemes és magasztos előmozdítása körül minden alkalommal kifejtett ügybuzgalma és gazdag tapasztalatokkal egybekötött ismeretei mindannyiszor a legfényesebben nyilvánultak, valahányszor a tanügy és annak hivatott bajnokaiért cselekedni kellett. Azért hálásan emlékezik vissza a tanítóság arra a korszakra, melyet Institóris nagygyá, széppé és elfelejthetetlené tett. Ezen derék vezére a tanítóságnak 1883. december 17-én vált meg az iskolaszéki elnökségtől, de nem az iskolaszéktől, melynek jelenleg is tevékeny és buzgó alelnöke. Maradjon is a miénk sokáig, igen sokáig!

*

9. Nagys. Salacz Gyula,

kir. tanácsos, Aradváros polgármestere 1884. január 24-én.

Alelnök: **Institóris** Kálmán, Aradváros főjegyzője.

Aradváros tanügye az új elnökben egy régi, jó ismerősére akadt és oly vezért nyert benne, ki az ügyet mindig győzelemre tudta vinni. — Bölcs intézkedései közé tartozik első sorban az, hogy a közös iskolák szellemi és adminisztrációs ügyeinek vezetését a városházán összpontosította, honnan aztán mindkét irány felé az intézkedések megtételnek. Ebben a feladatában egy szakközeg, az iskolafelügyelő segítségére van, kinek hivatala a városházán van elhelyezve. Továbbá oda törekedett, hogy a tanköteles gyermekek számára megfelelő iskolai helyiségek legyenek, mely nemes törekvésből kifolyólag a kapu-utcza, új-telepi és gáji iskolaépületek emeltettek. Hogy miként váltotta be a nemesszívű elnök ama szavát: „Addig nem nyugszom, míg a templom-utcza elemi fiu- és a polgári iskolát (régi gymnázium) diszes helyiségbe el nem helyeztem,“ hirdeti a Kazinczy- és templom-utcza sarkán emelt monumentális iskolai épület. Hogy mily fontos szerep jutott továbbá Salacznak a kereskedelmi akadémia és a siketnémák iskolájának létesítése körül, azt tudja mindenki, ki közművelődési ügyeink iránt érdeklődik. A létesítés küszöbén álló árvaházra megkívántató költségnek mintegy 73404 frt a megteremtése nem-e az ő emberbaráti érzelmeinek és szívós kitartásának köszönhető? A nőnevelés kedvencz eszméjét képezvén, nem mulaszt el egy alkalmat sem, mely ez irányban az utat neki kijelöli. E körülménynek köszönhető, hogy Aradvárosnak ma a modern igényeknek megfelelő leány-, polgári- és női ipariskolája van, de azért ő folyton tervezget. Mostani eszméje egy új leányiskolának a felállítása az ó-városház, most Domány-épület háta mögött (Hasszinger-utcza). Ez érdeknek egyik részében azonban bátran osztozkodhatik Aradváros ritka ügybuzgó iskolaszéke. Ezek után még csak azt kívánjuk, hogy ez iskolaszéki elnök tanügyünk felvirágoztatására még igen sokáig működhessek!

Iskolaszéki tagok.

1867—1890.

Mlt. Atzél Péter, volt tanszéki elnök,
id. Andrén yi Károly, nagykereskedő,
dr. Aradi István, t. főorvos, helyettes elnök,
dr. Avarfy Ferencz, ügyvéd,
Ábray Lajos, keresk. akad. igazgató,
Árkay Kálmán, ügyvéd,
dr. Balogh Tihamér, orvos,
Barabás Péter, iparos,
dr. Barabás Béla, ügyvéd,
br. Bánhid y Béla, földbirtokos, volt elnök,
Bercsán János, görög kath. lelkész,
Bettelheim Vilmos, könyvkereskedő,
Bing Vilmos, nagykereskedő,
Bonts Döme, kir. közjegyző,
Boros József, iparos,
Boros Vida, gymn. tanár,
Bökényi János, volt helv. hitv. lelkész,
Brusch Alajos, közs. tanító,
Bund Henrik, városi főszámvivő,
Chorin Ferencz, ügyvéd,
Fábián Gábor, Aradváros volt országgy. képviselője,
Ferenczy Gedeon, helv. hitv. lelkész,
Fényes Károly, ügyvédi irodavezető, volt elnök,
Fényes Dezső, reálisk. tanár,
Fischer Antal, közs. tanító,
Frint Lajos, ágost. hitv. lelkész,
Goldscheider Henrik, könyvker., volt lapszerkesztő,
Györgyössy Rudolf, közs. tanító,
Hann Alajos, kereskedő,
Hász Sándor, ügyvéd,
Herrl Ignátz, gyáros,
Héger Ernő, ügyvéd.
Hirschmann József, az izr. hitk. elnöke,
dr. Horváth János, orvos,
Institóris Kálmán, Aradváros főjegyzője, volt elnök,

Izsó István, iparos,
dr. Jánosy Demjén, minorita rendfőnök,
Jeiteles Leó, izr. hitk. tanító,
Kalmár Samu, kir. főmérnök,
Kádas Péter, ügyvéd,
Kernper Péter, tanítóképezdei igazgató,
Kishalmy Ferencz, magánzó,
dr. Köpf János, orvos, volt elnök,
ifj. Kristyóry János, iparos, az aradi általános ipar-
társulat elnöke,
Kugler József, kincst. erdészeti főnök,
Kuncz Elek, gymn. és főreálisk. igazgató,
Laczay József, magánzó,
Lidy Nándor, volt gymn. igazgató,
Losonczy Alajos, közs. tanító,
Lukácsy Miklós, az I. aradi takarékp. vezértitkára,
dr. Marschall Lajos, keresk. akad. tanár,
Máday Mátyás, polg. isk. tanító,
Millig József, iskolafelügyelő,
Molnár János, kir. főmérnök,
dr. Mülek Lajos, ügyvéd,
Müller Károly, ügyvéd,
Nachtnébel Ödön, ügyvéd,
Nagy József, alapnevelő,
Náray Imre, ügyvéd,
Nesnera Aladár, főreálisk. tanár,
Némethy Károly, községi tanító,
Nikodém János, volt ágost. hitv. lelkész,
Nicolits Péter, iparos,
dr. Ötvös Dániel, orvos,
Páris János, nyugalmazott kir. adópénztárnok,
Pászthory Ferencz, h. polgármester, volt h. elnök,
Petrovits Tivadar, g. k. szerb lelkész,
Péterffy Antal, ügyvéd,
dr. Pollák Gyula, orvos,
Preisinger József, elemi isk. igazgató,
Prodanovits Döme, kereskedő,
Pullio Constantin, városi tanácsos,

Reicher Károly, városi főpénztáros,
Remetey Fülöp Károly, ügyvéd,
Ring Károly, gyógyszerész,
Ring Lajos, gyógyszerész,
Robitsek Agoston, ügyvéd,
Rochel János, magánzó, volt felügyelő,
dr. Rosenberg Sándor, főrabbi,
Rotter János, volt magán reálisk. igazgató,
ngs. Salacz Gyula, kir. tanácsos, Aradváros polgár-
mestere, jelenlegi elnök,
Sallay Béla, ügyvéd,
Sakrak Szergius, g. k. szerb lelkész,
Simay István, nyug. iskolafelügyelő,
Sujánszky Eustach, r. k. plebános,
dr. Schöpkesz Ede, ügyvéd,
dr. Schuszter Illés, orvos,
dr. Steinhardt Mór, főrabbi,
Stiegler Gusztáv, ágost. hitv. lelkész,
Szalay Károly, ügyvéd,
dr. Szathmáry Miklós, orvos,
Szőke Károly, földbirtokos,
Szöllössy Károly, polg. isk. igazgató,
Szűcs József, közs. tanító,
dr. Tanfy József, orvos, volt h. elnök,
Tarjányi Vilmos, ügyvéd,
Tavaszi Antal, ügyvéd,
Telescu György, g. kath. lelkész,
Tisztai Lajos, városi levéltárnok,
Vagáts Mihály, iparos,
Varjassy József, ügyvéd,
Vizer Péter, ügyvéd,
Wallfisch Pál, kereskedő.

Iskolaszéki tagok 1868-tól 1890-ig folyton.

Bonts Döme,	dr. Schuszter Illés,
Lukácsy Miklós,	Simay István,
Petrovics Tivadar (1890- ben lépett ki),	Tisztai Lajos.

Meghaltak :

dr. Aradi István,
dr. Balogh Tihamér,
Boros József,
Fábián Gábor,
Fényes Károly,
Hirschmann József,
Izsó István,
Jeiteles Leó,
Kádas Péter,
dr. Köpf János,
Kugler Ferencz,
Laczay József,
Lidy Nándor,

Losonczy Alajos,
Nagy József,
Páris János,
Pászthory Ferencz,
Pullio Constantin,
Ring Károly,
Rochel János,
Sujánszky Eustach,
dr. Steinhardt Mór,
Szücs József,
dr. Tanfy József,
Vagáts Mihály,
Wallfisch Pál.

IV.

ISKOLAFELÜGYELŐK ÉS TANÜGYI BIZOTTSÁG.

IV.

Iskolafelügyelők és a tanügyi bizottság.

1881. évi január havában Aradváros közönsége s ezzel együtt a községi tanítótestület oly meglepetésben részesült, melyet az itt érintett körök általános méltánylással fogadtak, t. i. életbeléptettetett az iskolafelügyelői intézmény. Ezzel az iskolák anyagi adminisztrációja azok szellemi vezetésétől elkülönítettvén, az előbbire vonatkozó intézkedések ott lettek összpontosítva, hol a város összes pénzügyi dolgait a város feje, a polgármester, ellenőrzi, az utóbb megnevezett vezetés pedig a megválasztott iskolafelügyelőre bízott. Ezen megválasztott első iskolafelügyelő volt **Dr. Köpf János** Aradváros volt iskolaszéki elnöke.

Igaz, hogy Aradváros tanítószága reményében némileg csalódott, mert biztosra vevén, hogy a szellemi vezetéssel szakférfi fog megbízni, ismét csak tapasztalnia kellett, hogy mellőzve van ott, hol hivatottságánál fogva vezérszerepe jogos alapon áll. Na de a jövő bebizonyította, hogy ez esetben Aradváros közönsége másként nem cselekedhetett, miután a nyolcz évig annyi ügybuzgalmat kifejtett elnöknek mintegy lekötelezettje volt.

*

Arad szab. kir. város községi iskolai felügyelő teendőinek szabályzata.

I. A szellemiekre nézve.

1. Teljesíti az iskolaszék közvetlen rendeleteit.
2. Felügyel, hogy a beiratások pontosan és az arra kiszabott határidőben eszközöltessenek.

3. Felügyel, hogy a tanítók és tanítónők a hetenkint kötelezett tanóráikat pontosan betartsák és ezen részükre megszabott időben a tanítást eszközöljék.

4. Felügyel, hogy a parallel osztályokban a fokozatos tanítás egyöntetűleg történjék és a tananyag ezen osztályokban egyidejűleg, valamint a többi osztályokban az arra kiszabott határidőben feldolgoztassék.

5. A felügyelő az iskolaszéki elnök akadályoztatása esetében a rendes, valamint a pótvizsgákon jelen lenni tartozik.

6. Havonként meglátogatja az összes tanosztályokat és figyelemmel kíséri a tanítók oktatását, valamint a növendékek előmenetelét, az utóbbiakra nézve különösen arra vigyáz, hogy az önálló gondolkozás, a tananyag értelmezése, miként fejlesztetik.

7. Szigoruan felügyel, hogy a növendékek a vallási tanórákat pontosan látogassák, és hogy az igazgató-tanítók a felekezeti tanonczok névjegyzékét mindjárt az iskolai év elején az illető hitoktatóknak bejelentsék.

8. Valamely tanító akadályoztatása esetében annak haladéktalan helyettesítéséről az iskolaszéki elnök közbenjöttével az iskolaszék utólagos jóváhagyása mellett gondoskodik.

(A miké ntről hallgat a szabályzat. De kérdjük mi: azzal az egy-két segédtanítóval eleget lehet-e tenni a helyettesítési esélyeknek oly testületnél, mely jelenleg 61 tagot számlál? Persze, hogy nem. De miután Aradváros közönsége, mely tanügyi budgetjére 60,000 forintnál többet fordít, nem terhelhető még azzal is, hogy 5—6 kiségitő tanítót is alkalmazzon, ezen körülményt tekintetbe véve, tanügyi irányadó köreinknek nem eléggé ajánlhatjuk, miszerint — minden nehézséget és áldozatot kikerülendő — a fenforgó feladat megoldása céljából a helybeli állami tanítóképezdéhez folyamodni sziveskedjenek. Meg vagyunk győződve, hogy a képezde tanárkara ez ajánlatot ezer örömmel fogja elfogadni, mert ezentul a negyed éves tanulók nem egyedül a képezde gyakorló iskolájára lennének utalva, hanem megnyílnék előttük egy sokkal tágabb kör: Aradváros községi iskolái. Ennek keresztülvitele céljából azonban okvetlenül meg-

kivántatnék, hogy az illető képezdészek Aradváros községi iskoláinak osztályaiban többször megforduljanak; és pedig azért, hogy a nyilvános iskolában uralgó szellemmel megismerkedjenek. Jövőjükre nézve ezen tanulmány hátrányukra egyáltalában nem leend.

9. Felváltva megjelenik a tanítótestületek által havonkint tartatni szokott üléseken. Bemutattatja magának az ily ülésekről felvett jegyzőkönyveket, melyekből és tapasztalataiból a feldolgozott tananyagot és a növendékek előmenetelét illetőleg az iskolaszéknek jelentést tesz.

10. Felügyel az iskolaszék irattárára, minek folytán ellenőrzi, hogy az iskolaszékhez vagy annak elnökéhez benyújtott beadványok az iskolaszéki jegyző által rendszeren beiktattassanak, és ha elintézés nyertek, irattárba helyezzessenek.

11. Foganatosítja vagy foganatosíttatja az iskolaszék határozatait és az iskolaszéki elnök utasításait, és az ily határozatok vagy utasítások pontos végrehajtását ellenőrzi.

12. Minden hiányról vagy mulasztásról, a mit szellemi és erkölcsi tekintetben akár a tanítóknál, akár pedig a tanítványoknál tapasztalt, az iskolaszéki elnöknek és az iskolaszéknek véleményes jelentést tesz.

13. Előadja az iskolaszéki ülések sorrendjére kitűzött ügydarabokat.

14. A községi iskolák anyagi állapotáról félévenkint, a szellemiekről évenkint az iskolaszéknek jelentést tesz.

II. Az anyagiakra nézve.

1. Minden hóban köteles az összes városi községi iskolákat meglátogatni és felügyelni:

a) az iskola-épületekre;

b) az egyes osztályok tisztántartására és szellőztetésére;

c) az iskolai felszerelvények épségére és jegyzékbe venni a felszerelvényekben mutatkozó hiányokat vagy romlásokat, ha a hiányok olyanok, hogy azoknak helyreállítása vagy pótlása halasztást nem tűr, az iskolaszéki elnöknek utólagosan teendő jelentés terhe alatt, a helyreállításról vagy pót-

lásról azonnal gondoskodik, ellen esetben csak akkor intézkedik, ha erre nézve az iskolaszéki elnök vagy az iskolaszék jóváhagyását vagy utasítását kinyerte;

d) ellenőrzi, hogy az iskolai felszerelvényekben megrendelt javítások vagy pótlások pontosan kiigazítottak vagy beszereztek.

2. Felügyel a tanítók által kötelezett tandíj beszédésére, mi végből átveszi tőlük az általuk készített számadási tandíj kimutatását.

3. Bekéri minden hónapban a tanítóktól a tandíj-hátralékosok névjegyzékét.

4. Felügyel, hogy a tanítók minden két hétben az iskola-mulasztók névjegyzékét pontosan bemutassák.

5. Az évi iskolai költségvetés keretén belül az iskolaszéki elnök által részére utalványozott előlegről, az iskolaszéknek havonként okmányokkal felszerelt számadást terjeszt elő.

6. Havonként bekéri a tanítóktól azon szegény tanulók névjegyzékét, kiknek ruházatra vagy taneszközökre van szükségük.

7. Felügyel, hogy a városi hatóság által az iskolákra nézve kiadott rendeletek pontosan végrehajtassanak.

8. Havonként jelentést tesz az iskolaszéknek az iskolák egészségi állapotáról.

9. Ellenjegyzzi az ideiglenesen alkalmazott városi tanítók és tanítónőknek a fizetés felvétele tekintetéből a városi pénztárhoz beadott nyugtáit.

Aradon, 1881. február 5.

*

A felügyelői szabályokat bemutatván, bátran kockáztathatjuk újból azon állításunkat, hogy azoknak pontosan csakis szakértő tehet eleget. Ezt Aradváros feladatának magaslátán álló iskolaszéke és annak az önfeláldozásig buzgó elnöke, nagys. Salacz Gyula kir. tanácsos ur is átlátván, dr. Köpf János volt eddig az első és utolsó laikus iskola-felügyelő.

*

1881. szeptember 11-én tartotta az iskolaszék által alakított **tanügyi bizottság** első ülését és pedig miután dr. Köpf iskolafelügyelő fekvő beteg volt, Simay elnöklete alatt.

Az ülésnek tárgya volt egy bizonyos kérvény a nyugdíj-kérdésben, mely a közoktatási miniszterhez intéztett, és ... a német nyelv egyöntetű tanítása.

A nyugdíjkérdés általános érdekű nem lévén és miután erről ugyanis még szó lesz, nem tárgyaljuk, úgy szintén a német nyelv kérdését sem, miután ezzel az iskolaszék a későbbi időkben ugyanis elbánt.

*

1882. évi szeptember 18-án tartotta a tanügyi bizottság 2-ik ülését. Tárgyaltatott első sorban a német nyelv tanítása, jelezve minden osztály számára a feldolgozandó tananyagot. — *Tant de bruit pour une omelette!* Magyarán mondva: az e gyűlés alkalmával egyesek által a német nyelv tanítása érdekében kinyilvánított ellenszenv mutatta már azt a jövőt, melyről majd annak idején szólni fogunk.

Ez ülésen igen szép reményekre jogosított intézkedés is tétetett, a mennyiben egy specziális, viszonyainknak s a célnak megfelelő jó tankönyv szerkesztésére az egyes testületek tagjaiból bizottság küldetett ki.

Ez intézkedést eléggé nem méltányolhatta az, ki az akkori — vásári munkába menő — tankönyvekkel megismerkedett, vagy plane, akinek ama férczművek taneszközkül szolgáltak. Különösen az olvasó könyvek ellen nagy volt a panasz, mert irányuk nehézkes, rendszerük valódi chaos volt. Ma sem vagyunk sokkal jobban rajta, mint akkor: úton-útfélen csupa gyári munka... És a szerkesztő bizottság? Tán még meg sincs alakítva? Meglehet ez is... Azért kérünk kevesebbet a dikciókból, de annál többet abból a munkából, mely az ügynek lendületet tud adni.

*

Ugyanez év szeptember havában a főispán a beteges dr. Köpf iskolafelügyelő helyettesítésével Simay István, polg. iskolai igazgatót bizta meg.

Október 20 án tartotta * a tanügyi bizottság harmadik ülését.

Első tárgyát képezte Roth Amália gyermekkert-tulajdonosnőnek az iskolaszékhez beterjesztett segély iránti kérvénye, miután az iskolaszék e tárgyban határozathozatal előtt a tantestületnek ebbeli véleményét tudni óhajtotta. Sajátságosnak találjuk ugyan, hogy a bizottság — adminisztrációs ügyről lévén a szó, — ennek tárgyalásába bocsátkozott, de miután a rá bizott kérdést helyesen oldotta meg, csak gratulálhatunk hozzá.

Kimondatott ugyanis, miután a testület nem ismeri kérvényező intézetét sem paedagogiai oldalról, sem annak alaki berendezéséről, sem oktatásának sikeréről; nem tudja, hazafias irányu-e ezen gyermekkert, s oly szellemben van-e vezetve, mely kiváló sikert képes felmutatni, vélemény nem adható.

Volt szó aztán az alsó foku ipariskolának tantervéről, melyet a közigazgatási bizottság véleményezés végett kiadott, de miután ennek eszközlése az intézetet fenntartó által választandó bizottságot illeti, a tanügyi bizottság ily értelembeni javaslatot terjesztett be az iskolaszékhez.

*

Az 1883. évi február 14-én tartott városi közgyűlésen az orvosi hivatal által jelentés tétetvén, hogy dr. Köpf János iskolafelügyelő a hivatalos működésre képtelenné vált, ez állásától fölmentetett és érdemeinek elismerésül részére három havi fizetés végkielégítés fejében kitalványoztatott.

*

Az ugyanez év február 28-án tartott iskolaszéki ülésen érdekes és élénk vitát idézett elő a városi közgyűlésnek ama átirata, melyben az üresedésbe jött iskolafelügyelői

állás módozatainak megállapítására az iskolaszéket felhívta. Inſtitoris elnök paedagógust óhajt. (Helyes.) Mülek azon szempontból kiindulva, hogy a minisztertől lefelé hétféle paedagogiai felügyelet létezik már, legyen legalább a 8-ik olyan, ki az iskola gazdasági részét elintézné. Ezt pedig annál is inkább óhajtaná, mivel az eddigi 800 frtért paedagógus-felügyelő nem lenne kapható. (Mülek urnak igazat adnánk, t. i. a gazdasági dolgokat végzendő 8-ik közegre nézve, ha az előbb általa hangsúlyozott 7 felügyeleti közeg annyira nem lenne túlterhelve, hogy egyáltalában nem lehet tőlük várni, miszerint részletes jelentésekbe bocsátkozzanak; holott Aradváros 56,000 frt tanügyi budgetje ezt jogosan követelhetné.) R e m e t e y szakfelügyeletet akart. V a r j a s s y J. meg van győződve, hogy akadna az iskolaszéki tagok közt olyan, ki ez állást az előbbi 800 forintért elfogadná. (Meglehet, de nem nyomós argumentum arra nézve, hogy az iskolafelügyelő laikus is lehetne.) B o r o s tanár csakis szakembernek a megválasztatását találja célszerűnek; mert ily módon remélhetjük, hogy a 8-ik közeg az iskola szellemi tekintetére nézve meg fogja tenni azt, mit az a másik 7 közeg kényszerűségből elmulaszt. (Ugy van. Maguk a tanítók is ezt a kérdést ily értelemben szeretnék elintézve látni.) F é n y e s Károly, miután tapasztalásból tudja, hogy a laikus még hosszú gyakorlat után sem szerzi meg magának a kellő módszertani ismereteket, még akkor is óhajtana diplomatikus tanítót, ha ezen óhaj a városnak 500 frttal évi többlet-kiadásába is kerülne. (Igy nyilatkozik a szakértelem.)

In ultima ratió mégis csak a szakfelügyelet győzött, melynek kapcsában ez állásra S i m a y István, a polgári iskola igazgatója, ajánlatba hozatott.

És az iskolaszék eme határozatát nemcsak Arad város, hanem — örömmel kinyilváníthatjuk — Magyarország tanítósa ga lelkesedettséggel fogadta, mert e határozat által lobogtatott zászlóján dicsfényben tündököltek e szavak: „Végre valahára működésünk fölött szakember fog ítélni!“

Arad szab. kir. város ebben a kérdésben is úttörő volt.

1883. márczius 14-én a városi közgyűlés elvben ki-
mondta, hogy az iskolafelügyelői állás szakfér-
fiuval betöltendő. A választás az iskola év végén lesz
eszközlendő.

*

Az április 26-án tartott iskolaszéki ülésen az iskolafel-
ügyelőnek fizetése következőkép lett megállapítva: 1200 frt
rendes fizetés és 160 frt személyes pótlék.

*

A május 9-én tartott városi közgyűlésen élénk vita
folyt a körül, hogy az új iskolafelügyelői intéz-
mény vezetésére megválasztott, mily czimet
kapjon. Egy némelyek főigazgatónak, mások isko-
lai tanácsosnak és ismét mások felügyelőnek akar-
ták az illetőt titulálni; végül az utolsó cím győzött. A ta-
nitóság pedig nem a czimek lomtárában böngészett, hanem
vérmes reményekkel várta a szakfelügyelet édes gyümölcseit.

*

Junius 8-án ülésezett a tanügyi bizottság ne-
gyedszer, mely alkalommal ifjusági könyvtárnak lé-
tesítése határozottatott azzal, miszerint az iskolaszék az enge-
dély iránt megkerestessék, hogy minden tanulótól a könyv-
tár számára 10 kr beszedhető legyen. Az iskolaszék meg is
adta az engedélyt. A kivitel módzatait egy későbbi időszak-
ban fogjuk közzétenni.

Ezen ülésen tárgyalatott a szt.-pétertéri tanítótestület-
nek következő javaslata: „Az iskolában s a falakon
vallásos, erkölcsös és hazafias mondatok le-
gyenek alkalmazva.“ A javaslat elvben elfogadtatott
ugyan, de végrehajtva még nem lett. Jobb is. Minek minden-
ben a Gründlichkeitjáról híres németeket utánozni?

*

II. Simay István.

(1882—1888.)

Az 1883. évi szeptember 17-én tartott városi közgyűlésen Simay István helyettes felügyelő véglegesen megválasztatott azon hozzáadással, hogy az iskolafelügyelői állás tartama élethosszigan tart arra nézve, a ki ezt ezen-tul betölti. A fizetés 1200 frtban és 163 frt irodai átalányban lett megállapítva.

Ráadásul kapta Simay a főispántól a tiszteletbeli tanácsnoki czímet, mi által a felügyelői állás a megfelelő tekintélyre is szert tett.

Erre persze következtek a hivatalos tisztelgések, melyeket a szebbnél-szebb, lelkesebbnél-lelkesebb dikciók fűszereztek. Az üdvözlő beszédekben magasztaltatott és hozsanna kiáltatott a szakfelügyeletnek, mely a tanító-ságnak mindennapi imáját képezi, de dicsőítetet első sorban Aradváros közönsége, mely mint számos esetben ugy a jelenlegiben is mint első uttörő szerepelt. Éljen!

*

November 14-én tartotta a tanügyi bizottság 5-ik ülését, melynek egyedüli tárgyát Simay iskolafelügyelőnek a tantestületi képviselőtről az iskolaszékben történt lemondása képezte. — Nehéz szívvel vált meg tőle a testület, mert élénk emlékezetében voltak még azon fényes eredmények, melyeket Simay az átmeneti korszak nehéz tusái közt az aradi községi tanítótság javára kivivott. — A megürült tisztség Millig József, polg. isk. igazgatóra bízott. A csere ellen nem volt senkinek kifogása, miután Milliget is tán semmi sem tudja jobban lelkesíteni, mint azon ügy, melynek szolgálatában a becsületes munkánál hazafiasabb kötelességet soha sem ismert.

*

1884. január 31-én nagy apparátussal fogott a tanügyi bizottság egy tanterv szerkesztéséhez. A tananyagának hónapokra leendő beosztása lett kimondva; a vita

folyamán érvényre emelkedett tervezetnek kidolgozásával pedig Szilágyi György, a templom-utcai elemi fiu-tanoda tantestületének tagja, bizatott meg. Az elaborátum el is készült, az iskolaszék által elfogadtatott, még sajtó alá is bocsátatott, hanem egy évi használat után — t. i. a ki használta, — a tanterv örökre elszenderedett. Ez örök álmot előre meg lehetett volna jósolni, miután a tanterv érdekében megtartott 7—8 ülésen mindannyiszor hangsúlyoztatott, hogy egy általános tantervről nem lehet a szó oly községben, hol bel- és külvárosi tanulók jönnek számításba, hogy sok egyéb — térszüke miatt itt fel nem sorolható körülményeknél fogva — havi — tán még negyedévi tananyag — felosztásra sem lehet gondolni, miután e feladat egyáltalában csakis az osztályának viszonyait alaposan ismerő tanítónak hatásköréhez tartozhatik. Na de hát 10—20 forint nyomdai költség nem a világ; a tantervnek szárnyacsattogtatása megérte ez összeget. Legalább ebben a kérdésben is Aradváros előbbre van, mint hazánk többi városai.

*

Dr. Köpf János

Aradváros egykori iskolaszéki elnöke, majd iskolafelügyelője meghalt 1887. január 28-án. Béke hamvaira!

*

Aradváros szervezési szabályai és az iskolafelügyelői intézmény.

Midőn 1887-ben a város szervezési szabályait jóváhagyás végett a miniszteriumhoz fölterjesztette, a miniszter az iskolafelügyelői állásnak fölöslegességét tüntette fel, egyidejűleg annak beszüntetését rendelte el, hozzátevéen azonban, ha a város ez állást még továbbra óhajtana fentartani, formulázza meg az iskolafelügyelőnek hatáskörét olykép, hogy az iskolafelügyelő az iskolaszéki üléseken az elnököt ne helyettesithesse és az egyes osztályok szellemi előmeneteléről csakis az iskolalátogatók közbejöttével tehessen jelentést.

Ennyire jutott ez intézmény! Általa az aradi tanító-ságnak s magának az iskolaszéknek is sok szép reménye füstbe ment.

Néhány nappal ezután az a hír elterjedvén, hogy Simay lemondani készül, Aradváros ösz tantestülete csaknem tüntetőleg tisztelgett Simaynál, őt arra kérve, miszerint lemondási szándékától álljon el s ez alkalommal kézbesítettett neki egy — Aradváros összes tanítói és tanítónői által aláírt — emlékirat, melyben ő fölkérte, hogy lengesse ezentul is azt a zászlót, melyet Arad községi tanítói rábízta, vivja ki amaz elv győzelmét, hogy a paedagogiai felügyeletre szakképzettség szükséges.

És Simay erre mit válaszolt: „Lemondási szándékomtól el nem állhatok, hanem a közpályától elvonulva, féltett kincsként fogom kartársaim szeretetét őrizni.“

Erre a monstre küldöttség lecsüggesztett fővel, mintha csak halott-kiséretet képezett volna, távozott.

De kérjük, egyedül ennek a féltett kincsnek a megőrzésével elég van-e téve annak az ügynek, mely miatt Aradváros tanítósa Simay mellett folyton küzdött?... Ama szeretet, melyet az érte lelkesülő tanítósa számára biztosított, vajon pótolhatta-e annak a zászlónak a méltóságát, melyet csüggedten lábainkhoz rakott? Bármennyire is fáj-laljuk, de mindkét kérdésre nem-mel kell felelnünk; mert nem a visszavonulást várta a tanítósa Simaytól, hanem azt a szívós kitartást, mely neki a régi jó időkben annyi tisztelőt szerzett. Szabadjon azonban e jeles férfit biztosítunk, hogy érdemeit méltányolva, őt mindig, de mindig őszintén szeretni fogjuk.

És most halljnk az 1887. deczember 29-én tartott iskolaszéki ülésnek a tárgyalását, miután Simaynak nyugdíjaztatása iránt beterjesztett kérvénye felolvasatott.

Remetey F. Károly: Mélyen meghatva hallottam felolvasni Simay lemondási kérvényét. Mert Simay 1868-tól, az iskolák szervezésétől a mai magaslatig, szakértő és hű munkása volt az iskolaügynek. Érdemeit el kell ismer-nünk. S az, ki ennyit fáradozott, törődött, bírná azt továbbra is. Más körülmények okozzák tehát lemondá-

sát. Ennélfogva indítványozom, hogy az iskolaszék fejezze ki bizalmát és mondja ki, hogy a lemondást el nem fogadja, Simayt a maradásra felkéri.

Salacz melegen emlékszik szintén Simay érdemeiről, ügybuzgalmáról s ő is más okát sejti a lemondásnak, de ez okot sehol sem képes megtalálni, mert hisz az iskolák szellemi vezetése függetlenül bízott rá, s benne a bizalom mindig összpontosult. Ő tehát szintén szívesen elfogadja Remetey indítványát. Bizik Simay ügybuzgalmában, úgyszeretében és hiszi Simayban azt az ambíciót, hogy a mit ő épített, nem fogja most ott hagyni, hanem küzd annak érdekében körömszakadtáig. (Tehát Salacz is említette azt a zászlót.)

És ekkor Simay lemondásának valódi okát leplezetlenül ki is mondta. Említett bizonyos vexálást, mely működése elé akadályokat gördít. — De már erre az a megjegyzésünk, hogy az aradi iskolaszék elég biztos paizs. Hisz elég-szer volt neki alkalmá erről meggyőződhetni.

Simay, szemben az iskolaszéknek irányában tanusított valóban lovagias eljárásával, tehetett-e mást, mint lemondását visszavonni. És hogy valóban megtette, az illetékes körökben méltányolva lőn.

Az 1888. június 13-án tartott városi közgyűléshez Simay — tekintettel gyenge egészségi állapotára — lemondását ismét beterjesztette, mire a közgyűlés azzal válaszolt, hogy egészségi állapotának megvizsgálására dr. Darányi Jánost, dr. Pollák Gyulát és dr. Schusztér Illést küldte ki.

A július 11-iki közgyűlésen Simaynak nyugdíjaztása az orvosi bizottság jelentése alapján kimondatott és egyidejűleg a pályázatnak kihirdetése elrendeltetett.

*

1888. augusztus hóban mélt. Fábrián László főispán

Millig József

polg. isk. igazgatót, helyettes iskolafelügyelővé nevezte ki, és egy hónappal később a miniszter megerősítette a városi

törvényhatósági bizottságnak az iskolafelügyelői állás továbbra leendő fentartása iránt hozott határozatát, egyidejűleg elutasítván azok fellebbezését, kik ez intézménynek eltörlesztését kívánták.

Igy oszlattatott el Aradváros községi tanítótestületének ama aggodalma, mely Simay lemondásakor következtetni engedte, hogy a szakfelügyeletnek immár ütött az utolsó órája.

Az október 18-iki közgyűlésen Millig József helyettes iskola-felügyelő egyhangulag iskola-felügyelővé megválasztatott.

Aradváros tanítósa e napon kettős ünnepet ült, mert népszerű és általánosan kedvelt kartársát méltó jutalmát venni látta és végül mivel a szakfelügyelet ez alkalommal valószínűleg örök időkre megerősített.

*

Tanügyi bizottsági ülés

1889. január 12-én.

Tárgy: *Tulterhelés az elemi iskolában.*

Az érdekes tárgy érdekes vitát idézett elő, mely közben különböző, de azért szilárd alappal bíró véleményeknek adatott kifejezés. Így például egyesek a tulterhelést az egyéni módszernek tulajdonították, mások a t a n k ö n y v e k silány és pongyola szerkesztésében, ismét mások a t a n t á r g y a k s o k a s á g á b a n találtak tulterhelést. — Ebből kifolyólag az ügy egyelőre egy bizottságnak javaslat-tétel végett adatott ki. A bizottságnak Millig J. iskolafelügyelő elnök ajánlotta, hogy az amerikai rendszer fölött gondolkozzék.

Márczius 16-án a bizottság jelentését azzal terjesztette be, hogy csak az V. és VI. leányosztályban lát tulterhelést, a mennyiben a miniszteri rendelet csak a polgári iskolára írja elő a kézi munkát; egyébként a tulterhelés az egyéni módszer terhére irandó. Csik János azonban, ki más irányokban is lát tulterhelést, több pontot tartalmazó ellenvéleményt terjesztett az iskolaszék elé.

A túlterhelés kérdése az iskolaszék előtt.

1889. márczius 28-án.

Bővebb tárgyalás előtt az iskolaszék jónak látta a be-
terjesztett véleményt az egészségügyi bizottságnak
kiadni azzal, hogy szakvéleményt mondjon, meddig lehet az
iskolás gyermekeknek egészségük veszélyeztetése nélkül is-
kolai padokban ülni?

Az ezen kérdésre vonatkozó szakvélemény beérkezvén,
az iskolaszék márczius hó 28-án tartott ülésén végzésileg
kimondta:

1. hogy csak a 6. életévet betöltött gyermekek vétes-
senek fel az elemi iskola I-ső osztályába.

2. A heti órák száma

az I. és II. osztályban 18-ban,

a III. és IV. osztályban 20, illetőleg 21-ben,

az V. és VI. osztályban 25, illetőleg 26-ban állapitta-
tott meg.

3. Hogy a heti óraszámot leszállítani lehessen, a nép-
iskolai törvényben nem követelt melléktárgyak, milyenek a
német nyelv, rajz, egészségtan a népiskola IV. osztályából
kiküszöböltetett.

4. A tanítási órán túl a gyermekek az iskolában ne
tartassanak.

5. A 10 percnyi óráközök céljukra fordittassanak.

6. A népiskolai tanítás sulypontja az olvasókönyvre
fektettség és a földrajzon kívül a gyermekeknek egyéb
iskolai könyvük ne legyen.

7. A házi feladványok mérsékeltebbnek s az V-ik és
VI-ik leányosztályokban a tantestület közös megállapodásai
alapján adassanak fel.

8. A kézimunka heti óramennyisége két órával apasz-
tassék.

Az e pontokat indokoló egészségügyi, valamint a Mil-
lig József iskolafelügyelő elnöklete alatt kiküldött bizott-
ságnak emlékiratba foglalt jelentések egész terjedelmükben
találhatók az iskolaszék által „Bizottsági jelentés a

népiskolai túlterhelés tárgyában“ című s nyomtatásban kiadott füzetben.

Végül csak az a megjegyzésünk van még, miszerint tekintettel arra, hogy az elemi iskolából a tankönyvek kiküszöböltettek, időszerű, hogy az aradvárosi közs. tanítótestület egy jó olvasókönyv szerkesztéséről gondoskodjék. Egyébiránt, miután tudtunkkal többen ez eszmével régóta foglalkoznak már, nincs egyéb hátra, mint a dolgot testületileg mielőbb komolyan megbeszélni és végrehajtani. Hát ha a mi kedves mesterünk, Millig József iskolafelügyelő, az ügy élére állana? . . .

---

v.

ARADVÁROS KÖZS. ELEMI ISKOLAI
TANÍTÓTESTÜLETE.

Aradváros községi elemi iskolai tanítótestülete.

Elemi iskoláink 1745—1781-ig a minoriták vezetése alatt állottak; igazgatók és tanítók tehát e rend tagjai voltak. Tudjuk, hogy utóbbiak szivós kitartással munkálkodtak már akkor a magyarosodás eszméjének terjesztése körül, a tanítótestület beléletét jelző irányt azonban teljes homály borítja. Egyébiránt egy megállapított tanrendszer nem lévén s e szerint indokoltnak találtatván ama jelmondat, hogy: minden ut Romába vezet, tanítótestületi tanácskozmányok egészen fölöslegéseknek mutatkoztak talán. E helyzet így maradt fenn egészen az 1848—49-iki szabadságharc lezajlásáig, a midőn az iskolai igazgatóságot Heim Domokos polgármester vette át. Az ő elnöklete alatt tartattak meg a testületi tanácskozmányok is, melyeknek jegyzőkönyvei német nyelven vezettettek. Persze a k. k. Statthaltereit így rendelte el.

Számos okból közlünk néhány jegyzőkönyvet az akkori időkből, hát ha azokban a mostani és a jövő tanítónemzedék figyelembe veendőit találna.

Hű fordításuk a következő:

„Jegyzőkönyv,

felvétellett 1856. évi április hó 11-én t. Heim Domokos iskolai igazgató, Pléva Balázs és Reindl Narzis hitoktatók, (a tanítói tanácskozmányokon miért nem jelennek meg most is a hitoktatók?) Fifanszky János, Luszkánder (Losonczy) Alajos, Kubis József, valamint Mayer Antal elemi iskolai főtanítók és Nagy Péter rajztanító, végül Kräszmann Johanna és Adelkofer Mária tanítónők jelenlétében.

Tekinteteiket ég felé emelve, Isten segélyeért fohászokdtak, mire a tanácskozmány kezdetét vette.

1. Tudomásul vétettek a 6694. és 13194. sz. leérkezett magas rendeletek szigorú mihez tartás végett.

2. Mayer Antal tanító előadja, hogy a IV. osztályra előírt 3 hittani óra be nem tartatik és hogy a bibliai történetnek előadása, valamint a szent evangéliumoknak magyarázata, mint a hittani tanítást lényegesen kiegészítő tantárgyak, Pléva Balázs hitoktató által nem taníttatnak. A hitoktató kápláni minősége folytán ráháramló elfoglaltságára hivatkozván, a tanácskozmány elhatározta, hogy a cs. k. helytartóság fölkéressék, miszerint e bajon segíteni kegyeskedjék.

3. Előadatott, hogy a III. és IV. osztály tanulóinak igen csekély része gyakorolja a rajzot, mert melléktárgynak tekintti, mire az igazgató a 6694. §. 8. számú helytartósági rendeletre hivatkozva, kimondta, hogy a IV. osztályban a rajz kötelezett tantárgy.

Második tanácskozmány.

1856. május 30-án.

1. Bejelentetett, hogy ő nagysága Schmidt Szeverin Nagyvárad helytartóságának tanácsosa Aradra érkezend, miért is ő nagysága határozata értelmében a jegyzőkönyvbe egyedül a tanító-testület szellemi működésének megfelelő tárgyak fölveendőek.

2. A testület bejelentvén, hogy az iparostanonczok a vasárnapi iskolát léhán látogatják, határozatott, hogy a polgármesteri hivatal fel fog kéretni, miszerint utassítsa a czéheket, hogy a beszegődött tanonczok névjegyzékét betérjesszék és hogy az előadásokon meg nem jelenő tanonczok mesterei felelősségre vonassanak.

3. Tekintettel azon körülményre, hogy a sikeres tanítás egyedül jó könyvek olvasása és czélszerű segédkönyvek használása által elérhető, egy tanítói és ifjusági könyvtárnak a megalapítása kimondatott. A szabályok

a helytartósághoz fölterjesztetni, az alap pedig aláírás útján beszereztetni fog.

4. Ez alkalommal Kubis József a helyes olvasásról tartott kimerítő és utbaigazító előadást.

Ájtatos ima után az ülés berekesztetett.

Harmadik tanácskozmány

1856. június 30-án.

1. Szemben a cs. k. helytartóság azon rendeletével, hogy a heti szünidő péntek helyett egész nap szerdán és pénteken délután legyen, a testület tekintettel arra, hogy

a) fél napi szünidő mellett a gyakori félbeszakítás a tanításra káros,

b) hogy fél napi szünidő mellett a tanítónak nem jut elegendő idő az előadásokra és a tanácskozmányokra előkészülni;

c) hogy fél napi szünidő mellett a szegényebb sorsu tanulók tisztáztatása elegendően nem eszközölhető,

a csütörtök egész napi szünidőt fogja kérni.

2. Luszkander Alajos arról értekezett, hogy az előadások folyamán a tanulók figyelmét miként lehet lebilincselni.

Heim Domokos

mint első aláíró az elemi iskola tanítói és ifjusági könyvtár alapjára az 1856. évi június 30-án tartott tanítói tanácskozmány alkalmával.

A fent jelzett napon Heim Domokos, iskolaigazgató, a könyvtár alapítását 60 forintra nyitotta meg.

Szabadjon azt a feliratot, melyet a tanítótestület ez alkalomból a nagyvárad cs. k. helytartósághoz menesztett, úgy közölni, mint a hogy szerkesztetett, t. i. eredeti német nyelven. Így szól a felirat:

„Hochlöbliche K. K. Statthaltereien-Abtheilung! Das Lehrpersonal der Arader RC. Elementar Hauptschule hält es für seine angenehmste Pflicht dem Drange freidiger Gefühle nachzugeben, um Er. Hochwohlgeboren K. K. Statthaltereien-Ab-

theilung die wahre edle und opferwillige Handlung⁷des sehr geehrten Local-Directors, Herrn Dominik Heim unterthänigst zur Kenntniss zu bringen. — Sr. Hochwohlgeboren der Herr Schulen-Director Dominik Heim haben nämlich der zu errichtenden Lehrer- und Jugendbibliothek bei der am 30-ten Juni stattgefundenen Lehrer-Conferenz 60 Gulden subscribirt. Dies erfreuliche Ereigniss in tiefster Hochachtung unterbreitend zeichnet sich im Namen des gesammten Lehrpersonal, Er. Hochlöblichen K. K. Statthalterei-Abtheilung unterthänigster Diener Anton Mayer Protokoll-Führer.“

Negyedik tanácskozmány

1856. július 24-én.

Schmidt Szeverin a nagyvárad i cs. k. helytartóság iskolatanácsosának elnökte alatt.

1. Üdvözölte a tanító-testület tagjait egyidejüleg a hivatásukhoz való hűséget figyelmükbe ajánlv a.

2. Megállapított a t a n t e r v.

3. Elnök elrendelte, miután Gräszmann Susanna a magyar és német nyelvben egyaránt jártas, Adelkofer Mária pedig csak is német nyelven képes előadni, utóbbi az I. osztályba helyeztetik át.

4. Elnök határozottan megtiltotta, hogy magántanítók nyilvános iskolákban tanithassanak.

Ötödik tanácskozmány

1856. augusztus 15-én.

Elnök Dominik Heim mindenek előtt benső öröme nek és hálának adott kifejezést a fölött, hogy Horváth Ádám polgármester, kinek Aradváros tanügyének felvirágzása annyit köszönhet, az évi vizsgákon megjelent és az észlelt haladás fölött meglegedését kinyilvánította. Aztán felolvas tatott az „Arader Zeitung“-ban akkor megjelent cikk, mely a leghizelgőbb módon nyilatkozott azon meglepő szép eredményről, melyet minden egyes osztály az elmúlt év végén felmutatott.

2. Ez ülésen a testület abban állapodott meg, hogy azon tanulók, kik az elmúlt iskolai évben úgy erkölcsi mind szellemi tekintetben többi tanulótársaik közül kiváltak, jelen jegyzőkönyvben megörökíttessenek; a következő tanulók lettek bejegyezve:

Az elemi fiu-iskola első osztályából: Keilinger József és Széhl József,

a II-ik osztályból: Vannay Ignácz,

a III-ik osztályból: Hufnagel János,

a IV-ik osztályból: Weil Ferdinánd.

A leányiskola I. osztályából: Gáspár Etelka, Magyar Francziska és Dobrov Antonia,

a II. osztályból: Huszár Anna, Széles Teréz és Szirti Francziska.

3. Már akkor volt a tanulók iskolamulasztásaival nagy baj és akkor kisütötték, hogy többnyire a szülők a bűnösök. Tout comme chez nous. A testület folyamodott tehát a helytartósághoz, hogy ennek az anomáliának elhárítása céljából az illető szülőket birságpénzben lehessen elmarasztalni. (Bánták is azok ott fent. Tőlük a tudatlanság posványában akár egész Magyarország is elveszhetett volna. Na de később mégis megengedte a K. K. Statthalterei, hogy az illető szülők megbirságotassanak.)

Első tanácskozmány

1856. október 26-án.

Bemutattattak a nagyvárad helytartóság által jóváhagyott könyvtári szabályok, melyekre vonatkozólag az illető fenhatóság még elrendelte, hogy

1. egyedül oly paedagogiai, didaktikai segéd- és tan-könyvek beszerezhetők, melyek a keresztényi erkölcs- és az (halljuk! halljuk!)

osztrák állampolitikával

ellentétben nem állanak. (Persze akkor még nem volt szabad a hirneves „és“ fölött vitatkozni.)

2. hogy a tanuló, míg az elemi iskolát látogatja, egyszer s mindenkorra csak 10 krt, fizessen a könyvtári alapba.

Abszolutizmus az aradi r. k. elemi iskolában.

Bizarr ugyan a czim, de megfelelő; miután arról tanuságot tehet nygt. N i k o d é m János, a helybeli ágost. iskolának volt tanítója és a hitközség lelkésze, kinek szigoruan megparancsoltatott, hogy r. k. tanulókat iskolájába föl ne vegyen. De az intelligenzia nem tágitott, hanem továbbra is bizta gyermekeit N i k o d e m r e, ki a Kazinczy-utczában a Házy-, — most Lusztig — féle ház hátsó udvarában (a helyiség még most is fennáll) lakást bérelt és ott külön tanította a r. k. gyermekeket. Regélhetne erről R o t t e r János is, az akkori időben általa létesített kereskedelmi iskolának igazgatója, valamint R ó z s a á g i Márton, (ha t. i. az üldöztetések elől menekülendő, Budapestre nem költözött volna, hol, nem sokára nyomorba jutva, a Duna hullámaiban kereste halálát,) kinek főtér, Reck-féle házban egy jól berendezett felső népiskolája volt. Hogy állításunk alapos, arra szolgáljon az 1856. évi október 26-án a tanítótestület ülésén fölvevett jegyzőkönyvnek alábbi pontja.

A német szövegű pontnak tartalma hű fordításban a következő:

„3. Miután az itt engedély mellett fennálló magániskolák előljárai (derogálta az igazgatói czimet alkalmazni.) R o t t e r János és R ó z s a á g i Márton az engedély határát túllépve, oly tantárgyakat adnak elő, melyekre képesítve nincsenek, sőt intézeteikbe oly tanulókat is vesznek föl, melyek koruknál fogva nem oda valók, az illető előljárok a magas miniszterium- és a helytartóság erre vonatkozó rendeletére figyelmeztetendők.“ Mayer Antal IV. oszt. tanító, jegyzők. vezető.

(Mi köze volt ehhez az elemi iskolai tanítótestületnek, és miért nem intézkedett a nagyvárad helytartóság?)

Nem irtuk volna e fejezetet, mert hát de mortui nil nisi bene, ha az a cél nem lebegett volna előttünk, hogy az akkori abszolutizmust tanügyi szempontból is némileg jelezzük.

Ugyanezen ülésen egy faiskolának létesítése tervbe vétetett.

*

A helytartóságnak 1857. évi április 16-án 13050. sz. rendelettel, Rochel János iskolafelügyelővé neveztetett ki. Rochelről bátran mondható, hogy a városi iskolák szellemi előhaladásának életét szentelte. Nagy tudományossága és humánus modoránál fogva erre hivatott is volt.

*

1857. július havában Heim Domokos az iskolai igazgatóságról lemondván, a helytartóság **Horváth Ádám** polgármestert nevezte ki ez állásra. A tanítótestületi üléseken Horváth polgármester iskolai igazgató elnökölt ugyan, de azért a jegyzőkönyvek továbbra is német nyelven vezettek.

Ez első ülésen, melyen már az új igazgató elnökölt, felolvastatott a helytartóságnak egy rendelete, melynek értelmében a dicséretes magaviseletet és kitartó szorgalom által az elmúlt iskolai évben magukat kitüntetett tanulók névjegyzéke a helytartósághoz fölterjesztendő. E rendeletnek eleget teendő, az érintett jegyzékbe alábbi tanulók lettek fölvéve:

a IV. osztályból: Nimsgern Antal, Weil Ferdinánd és Horváth István,

a III. osztályból: Földes János és Levkutz Mihály,

a II. osztályból: Márton Miklós és Kamocsay Imre,

az I. osztályból: Heincz Imre, Fazekas János és

Jankó János.

A leányiskola II. osztályából: Huszár Anna és Szélesi Teréz,

az I. osztályból: Botka Mária és Kriszt Teréz.

*

1857-ben a helytartóság megengedte, hogy Rózsáagi Márton iparos-segédek számára ismétlő iskolát nyithasson, egyidejűleg az elemi iskola tanítótestületét a felügyelettel megbizta. Ez iskola azonban tanulók hiányában nem jött létre.

*

1858. május 27-én Ő cs. kir. Fensége **Albrecht** főherceg, Magyarországnak akkori katonai és polgári kormányzója meglátogatta a r. k. elemi iskola összes osztályait. Horváth Ádám iskolai igazgató-polgármester az 1858. évi június havi ülésen e fölötti örömének a legboldogabb érzettel kifejezést adván, a tanítótestület e napot **örömnapp** gyanánt a jegyzőkönyvbe iktatta.

*

Az első magyar jegyzőkönyv

1858. november 11-én.

Ez ülésen Horváth Ádám polgármester, iskolai igazgató, a tanítótestületnek tudomására hozta, hogy Schmidt Szeverin iskolatanácsos, a kassai kerületbe helyeztetett át. helyébe ft. Gotsár János vette át e kerületet.

Minden tanférfit és tanügybarát sajnálta a főigazgatónak távoztát, miután nem egyszer volt alkalmuk tapasztalhatni, hogy Schmidt Szeverin minden Gutgesintheit-je mellett derék magyar ember volt, mi abból tűnik ki, hogy a magyarul nem tudó tanítókat szysztematicze üldözte. Ő neki köszönhette Arad, hogy 3 osztályu elemi iskolája 4 osztályura emeltetett. (Gotsár testestől-lelkestől tót volt. Örültünk, mikor tőle szabadultunk.)

Ugyanezen tanácskozmány alkalmával az igazgató jelenté, hogy a helytartóság sajnosan veszi, hogy csak a II. III. és IV. osztályok vannak Krisztusképpel ellátva.

*

A régi jegyzőkönyvekből eddig fölemlittetteken kívül érintenünk kell még, hogy az akkori tanítótestületnek élénk mozgalmi közé tartoztak a szakelőadások, valamint azon buzgó törekvés, mely egy nem épp megvetendő könyvtárnak megalapítását eredményezte. (Jelenleg a templomutcai leányiskola mellett van elhelyezve.)

A könyvtár, mely muzeummal van egybekötve, igen érdekes gyűjteményeket tartalmaz;

nevezetesen: kitömött emlősök és madarak gyönyörű példányait;

szeszben őrzött különféle hüllőket, becses kagylókat és csigákat nagy mennyiségben;

megehető és mérges gombák hű gipsz-utánzatait;

a kereskedésben előforduló különféle magokat, fűszereket és festő anyagokat;

az ásványoknak majdnem minden osztályát szakszerű elrendezésben;

régi papir, réz és ezüst pénzeket és 250 darab gipszminta, melyeket néhai Bodányi József, aradmegyei birtokos ajándékozott.

A muzeum különös disze egy 60 darabból álló és üvegszekrényben elhelyezett kolibri-gyűjtemény, melyet a Braziliában mint emigráns lakott néhai Kornis K. ott gyűjtött s vizatértékor a templom-utczai elemi fiu-tanodának mérsékelt áron átengedett;

továbbá igen szép rovargyűjteményt; Arad megye faunának okszerűen szárított példányait;

egy esőmérőt, egy telluriumot s végre a gyűjtemények rendelkezésére álló hatalmas üvegszekrényeket.

A könyvtár tartalmaz részint magyar, részint német műveket mintegy 500 kötetben.

Ezen gyűjtemények részint adakozások útján, részint pedig azon 14 kros összegekből, melyeket a tanítók minden egyes tanuló után befizetni tartoztak, szereztettek be. Érintett befizetéseket a tanítók a beiratási dijakból eszközölték. Sokan a kötelezett befizetéseket a sajátjukból följajánlott adakozásokkal megtoldották.

E könyvtár és muzeum a templom-utczai elemi fiu-tanodának, mint törzsiskolának tulajdonát képezte. És jogosan, miután ennek a tanítótestülete az említett intézményt tervezte és nagyrészt általa hozott áldozatokkal létesítette. De azért a könyvtár és muzeum gazdát cserélt, mert midőn a templom-utczai elemi fiu-tanoda a régi gymnáziumba helyeztetett át, a gyűjtemények a törzépületbe (templom-utcza, minoriták palotájával szemben) bevonult

leányiskolának tulajdonába mentek át. Ez ellen maga a kegyelet is tiltakozhatnók.

*

1868. évi június 24-én Mayer Antal 4. osztálybeli tanító, hosszas szenvedés után Gyorokon elhunyt s ott el is temettetett.

Mayer halála Aradváros s Aradmegye tág köreiben a legmélyebb részvétet keltette. S jogosan, mert a tanügy ténen hivatásától áthatott tanítóként működött; társadalmi körökben pedig a modern követelményeknek megfelelő modoránál fogva szívesen látott egyéniség volt. Többen, kik a boldogult ismerősei közé tartoztak, őt azon váddal sujtották, hogy mindezen jelzett tulajdonainál fogva miért nem tudott hivatása körében testületi szellemet létrehozni? ... Mentségéül azon körülményt hozhatjuk fel, hogy egy megállapított tanítási rendszer hiányában keresendő fel azon tényező, mely az akkori időben az egyöntetű működést akadályozva, számos testület beléletében az egyenetlenség magvát hintette. S nem is lehet ezen csudálkozni; hisz régi kartársaink a porhintésnek korszakát élték. Ezen mesterségben egymást felülmulni főtörekvésük volt. Ilyen körülmények közt testületi szellemről szó sem lehetett. Váddal tehát csak is az akkori időben dívott tullicizáló rendszert illethetjük meg.

*

Az alkotmányos korszak első tanítói.

E korszak első évében, t. i. 1868. évi szeptember 15-én, a városi közgyűlésen (abban az időben a közgyűlés választotta a tanítókat), a következők választattak meg:

Györgyössy Rudolf, (Nagyváradról.)

Millig József, (Szent-Annáról.)

Némethy Károly, (1858-tól 1868-ig Aradon magántanító és nyelvmester.)

Simay István, (Gyuláról.)

Szűts József (Lippáról) és

Záray Ödön, (Pankotáról.)

Ugyanekkor az aradi r. k. jellegű iskoláknál alkalmazásban voltak már:

Losonczy Alajos, } a templom-utczai elemi
Fifánszky János, } fiu-tanodánál,
Bercsényi Alajos, }
Köpf Zsuzsánna, } a templom-utczai leány-
Kornis Ilona, } tanodánál,
Lendvay Sándor, az Orczy-utczai leány-iskolánál,
Kornis Pál, a sarkadi iskolánál,
Sinkovich József, a pernyávai iskolánál,
Baranyi József, a gáji iskolánál,
Nagy Péter, rajztanító.

Tehát az 186⁷/₈-iki iskolai évben volt a városi iskoláknál alkalmazásban 11 tanító, az 186⁸/₉-iki iskolai évben 16 tanító.

Az 188⁹/₉₀-iki isk. évben működik már 61 tanító. Huszonhárom év alatt tehát a tanítótestület 50 taggal szaporodott. Ehhez ugyan nem kell kommentár.

*

1869-ben Preisinger József választatott meg, ki a gáji iskolának vezetésével lett megbízva.

*

1871. évi december 25-én hunyt el Nagy Péter, aradvárosi rajztanár. Mit vesztett el benne az ügy, azt már egy előbbi fejezetben kiemeltük, de hogy mit vesztett benne az általa imádott családja, hiven hozzá ragaszkodó kartársai és az őt határtalanul tisztelő és szerető tanítványai, azt chronologicze fogom felsorolni, midőn hiányát mind azon említett irányokban majd észreveendjük. — Nagy Péter az 184⁸/₉-iki szabadságharcban szintén tevékenyen vett részt. Örök béke lengjen porai fölött!

*

1872. évi november 10-én az aradi helvét valásu iskola egyhangulag községinek nyilvánított. Az iskola tanítója, Somogyi József, ennél fogva a városi községi elemi iskola tanító karába beosztatott.

Somogyi Aradváros tanügye és a községi tanítói testület körében oly bajnoknak vált be, kire mindannyiszor számitni lehetett, valahányszor arról volt a szó, hogy valamely életrevaló eszmének győzelmet kell szerezni. De mindenek fölött páratlan jó kartárs volt. És meddig? 1879. évi október 4-ig csak, midőn fájdalunkra tőlünk s ez élettől megvált. Legyen áldott az ő szeretett emléke!

*

1872-ben Lele János, a községivé lett görög kath. felekezeti iskolának volt tanítója, vétetett fel a tanítói karba. Jelenleg nyugdíjban van.

*

1872-ben Gellér János, a Szt.-pétertéri iskola jelen igazgatója, választatott meg; ugyanekkor

Drescher Lajos, az elhunyt Nagy Péter helyébe rajztanár lett.

*

Trefort Ágoston vallás és közoktatásügyi miniszternek április hó 2-án kibocsátott rendelete melegen ajánlja az illető iskolai hatóságoknak, miszerint tekintetbe véve a nappal napra érezhetőbbé vált tanítók hiánya következtében a leánynövendékek és kisebb fiu- gyermekek tanítására kiválólág nők alkalmaztassanak.

Hát miért nincs férfi-tanító? Azért nincs, mivel a kormány a fizetéseket erélyesen nem szabályozta. És így sok falusi tanító inkább vasuti őrnék csapott fel, csakhogy anyagi helyzetén javithasson. Szomorú, de való!

*

Az akkori viszonyokat illusztrálándó, közöljük az alábbi javaslatot.

A közoktatási tanács a népoktatási törvény revíziójáról.

A községi iskolákra vonatkozó általános szabályoknál felszólalt a szakosztály a mellett, hogy a fiu- és leány-

gyermekek közös oktatása legalább az alsóbb osztályokban engedjék meg.

2. Az ingyenoctatás elvét nem fogadja el; de a tanpénz beszedésével ne terheltesék a tanító.

3. A községek a tanítók nyugdíjazásához hozzájáruljanak.

4. Egy osztályban ne 80, hanem 60 legyen a tanulók számának minimuma.

5. Az 50%-os iskolaadót csak oly értelemmel fogadják el, hogy ez minden kiadásokon felül a községi általános budget fedezetének elégtelensége esetében vetendő ki. Meghagyja azonban azon pontot, hogy ezen adóhoz járulni azok, kik felekezeti iskolákat tartanak fenn, nem köteleztetnek.

6. A felsőbb népiskolákat a polgári iskolák mellett megtartandóknak véli. Mindkettőben a heti tanórák száma 24-re állapíttassék meg s fizetésük a középtanodai tanárokkal egy fokra helyeztessék. A polgári iskola tantárgyai közül a német nyelv ne a 3-ik évben, hanem mint rendkívüli tantárgy már az első évben taníttassék s a számvetés alatt ne az algebrát értsék. A tanterv gyakorlati célú s önmagában zárt egész legyen; de az elemi iskolával szerves összeköttetésbe hozassék. Együttal

7. Óhaját fejezi ki, hogy az elemi iskola IV. osztálya a gymnázium- és reáltanodába átmenetet képezzen.

Sok üdvös határozat, melyek közül azonban kevés hajtatik végre. (1873.)

*

1873. július 24-én a helybeli leányiskolához Kőkényessy Ida lett megválasztva. Kőkényessy Ida valódi disze volt az aradi tanítónői karnak. Fáradhatatlan buzgalomával az iskolai hatóságot, művelt modorával a társadalmat, gyengéd mosolyaival és csaknem anyai szeretetével a rá bízott gyermekereget annyira tudta lebilincselni, hogy mind-

ezen nemes tulajdonainál fogva nemsokára Aradváros társadalmának kedvenczévé lőn. Fájdalom, nem sokáig örvendhetek e körök az ő emberbaráti törekvésének; mert már 1879. június 14-én bucsut vett ez élettől, melyre oly nagyon alkalmazhatók voltak a költőnek emes szavai: „Azon élet igazán életnek nevezhető, mely megteremtésekor bájaival elragadni, törekvése közben mindenkít hálára kötelezni és letűnésekor a legenyészhetetlenebb emléket hátrahagyni tudja.“ Ha valaha, ugy minden esetre a június 14-én elhunyt Kökényessy Idának élete volt az, mely a költő szavai szerint minden tekintetben megfelelt. Erényei csillogtak, mint virágon a reggeli harmat, törekvése elragadóan hatott minden vele érintkezésben álló körre, halála pedig olyan volt, mely számos tisztelőjét arra emlékeztette, hogy K ö k é n y e s s y Idánál soha hivatottabb tanítónő nem volt és nem is lesz. Örökké lebegjen hamvai fölött az általa terjesztett szeretetnek legelenyészhetetlenebb emléke!

*

Az iskolaszéknek 1873. november 15-én tartott ülésén Gavora Gizella a párhuzamos első osztály segéd-tanítónőjévé lett megválasztva. Ez oly tanítónő volt, ki minden törekvése daczára népszerűségre vergődni nem tudott. Meglehet, hogy ennek oka családi életének fátuma volt. Életét 1889. május hóban a lipótmezei tébolydában fejezte be. Legyen tul e világon nyugalmasabb örök léte!

*

1874. évi január 19-én hunyt el Fifánszky János, aradvárosi elemi községi tanító, élte 62-ik évében. — Hivatásának egész odaadással élt. Hajlongni nem tudott, de az nem akadályozta őt, hogy a legőszintébb kartárs ne legyen.

Az osztály vezetésével ideiglenesen Csik János segéd-tanító bizatott meg.

*

1874. márczius 10-én Krausz Jakab, galsai tanító, segédtanítóvá lett megválasztva. Krausz kitűnő szakember és minden tekintetben intelligens férfiú. De csak rövid ideig működött Aradon, mert Világoson vállalt állást.

Megválasztattak továbbá:

Sinkovich Ida. (Férjhez menvén, lemondott alig 3 havi működés után.)

Pauli Teréz. (Alig 3 havi működés után meghalt.)

Csik János. (Jelenleg a kapa-utczai leány-iskola igazgatója.)

*

1875. január 22-én Bertalan Szalay Ágnes tanítónőnek megválasztatott.

*

1875. márczius 15-én hunyt el Kornis Pál, az aranykéz-utczai iskolának tanítója. Szorgalmas tanító volt. Az 1848/9-iki szabadságharcban mint honvédszázados vett részt. Testvéröccse volt néhai Kornis Károly, ki a szabadságharcban szintén részt vevén, a fegyverletétel után Braziliába menekült. Onnan a 60-as években hazájába visszatért ugyan, de rövid idő múlva meghalt. Örök béke lengjen a két derék honfi porai fölött!

*

1875. április hóban Ficsor Irma tanítónő választatott meg. Meghalt 1879. január 2-án.

E fiatal tanítónő, mint sok más pályatársnője, áldozatul esett buzgó és fáradhatlan törekvésének. Hiába, a nőnek csak ritka esetben edzett testi erejét a tanterem kemény próbára teszi.

*

1875-ben ismét politizálni kezdtünk, a mennyiben a második egyetemes tanítógyűlés 50-es bizottsága nevében Simay István és Péterffy Sándor felhívást intéztek Magyarország néptanítóihoz, hogy a következő országgyűlési képviselőválasztás alkalmával csak oly jelöltre adják szavazatukat, ki a közok-

tás ügy fontosságát felismerni s azért működni is képes. A többit hadd mondják el az alábbi sorok.

Az „Alföld“ 1875. évi június 22-iki számában ugyanis az alábbi „Több választó“ aláírással ellátott levél jelent meg. Kuriózum gyanánt közöljük; de közöljük leginkább azért, mivel ez ügyre nézve megjegyzéseink is lesznek. A jelzett levél így szól: „T. szerkesztő ur! Midőn a választási törvény minden presszió gyakorlatát szigoruan és határozottan tiltja, szabadjon kérdeznünk, valjon a törvény szellemében járt-e el a helybeli városi t. tanítótestület, midőn szavazás útján elhatározta, hogy minden városi iskolatanító — tekintet nélkül politikai vagy személyes meggyőződésére — ugyanazon egy követjelöltre, bárki legyen az, szavazni legyen köteles? Vagy talán nem presszió, ha a kisebbség a majoritás után indulni erkölcsileg kényszerítették. Arad, 1875. június 21. Több választó.“ Ezen levélhez ígéretünkhez képest hozzászólva, mindenekelőtt kinyilvánítunk kell, hogy ez esetben a kisebbségre a majoritás által azért nem gyakoroltatott presszió, mivel kisebbség egyáltalában nem is létezett. Ha csak azon egy szál tanító-választót nem vesszük, ki akkor folyton azt hangsúlyozta, hogy az árral uszni kell. Ezen egy szál kisebbség, hála bölcs mondásának, folyton a felszínen is maradt. És most lássuk a történeti igazságot. Igaz, hogy ama bizonyos választási campagne alkalmával, midőn Varjassy József Chorin Ferenczcel a képvisleti mandátum érdekében megmérkőzött, az aradi községi tanítók a dicső emlékü Nagy József lakásán egybegyültek, de ám nem azért, hogy egymást kapacitálják, hanem hogy közös nyilatkozataikban adhassanak kifejezést ama megbotránkoztatásuknak, melyet a választók egyik táborának magatartása ébresztett. A tanítótestületnek ugyanis tudomására jutván, hogy egy — Chorin Ferencz képviselőjelölt lakásán — tartott értekezleten oly nézetek lettek döntő eredménnyel megvitatva és elfogadva, melyek a tanítói tekintély sérthetetlenségét nem czélozták, (Ama bizonyos értekezleten ugyanis a többek közt ki lett mondva, hogy tanító a városi törvényhatósági bizottságba ne választassék.) a tani-

tók a jelzett időben egyedül azért értekeztek, hogy ama értekezlet fölött sajnálatukat kifejezve, a Varjassy József képviselőjelölthez való csatlakozásuknak módozatait megbeszéljék. Tiszta dolog tehát, hogy itt presszió egyáltalában nem insceniroztatott. Hogy azonban a tanitóság oly jelölthez csatlakozott, ki anyagi és erkölcsi érdekeinek megvédését és támogatását programjában felölelte, tőle, ugy hiszszük, senki rosz néven nem veendi. Igaz ugyan, hogy jelöltünkkel együtt diadalmasan buktunk; (Pedig hej, mily lelkesedéssel s mily óriási szívóssággal hajtottuk mi, régi tanitók, a nyomdában esttől-reggelig a gép kerekét, csakhogy a Varjassy-féle szavazó-czédulák s a Varjassy programját tartalmazó falragaszok más napra, a választás napjára elkészüljenek!) de vigasztaltuk magunkat azzal, hogy semmitem tart örökké.

Visszatérve az imént közlött „Több választó“ felszólalására, álljon itt „Több városi tanító“ válasza is. De mielőbb annak közzétételébe bocsátkoznánk, a fölötti sajnálkozásunknak kell kifejezést adnunk, hogy azon nyilatkozó tanitók nem beszéltek őszintén, azaz nem rukkoltak ki a farbával. Na de hát lássuk a választ! „Tisztelt szerkesztő ur! Több választó azon kérdést intézte önhöz az „Alföld“ 140-ik számában: Valjon a mostani, minden pressziót tiltó választási törvény szellemében járt-e el a helybeli városi tanítótestület, midőn szavazás utján elhatározta, hogy minden városi iskolatanító ugyanazon egy követjelöltre legyen köteles szavazni, s így erkölcsileg kényszerítettett a kisebbség a többséget követni. A mint e kérdés fel van téve, sem szerkesztő ur, sem más alkotmányos érzelmű polgár nem felelhetne mást, mint: nem. Azonban ezen kérdésre adandó válasznál, azon másik kérdés merül fel: Vajjon a kérdést tevő több választó jól volt-e értesülve a városi tanitók követválasztási eszmecseréjéről, vagy nem? Ez utóbbi kérdésre mi, érdeklett városi tanitók, mint kik a választásra legilletékesebbek vagyunk, határozottan állítjuk, hogy a több választó nem volt jól értesülve. Kinyilatkoztatjuk továbbá több választó főlháborodott jogérzelmeinek megnyugtatóására, hogy a kérdéses tárgyban az aradvárosi tanítótestület, mint olyan

nem is szerepelt, s az egyesek közt történt eszmecserénél a pressziónak árnyéka sem volt. Végre kijelentjük azt is, hogy minden városi tanítónak meggyőződését tetszése szerint érvényesíteni jogában áll, s szavazatát akár egyik, akár másik képviselőjelöltre adni semmi kötelezettség nem tiltja.

Tisztelettel maradván

több városi tanító.“

Kár volt bizony, uraim, a sok mentegetőzés; mert nem lévén amolyan lealacsonyító korteskedésről szó, bátran lehetett volna az igazat oda mondani annak, ki erre okot szolgáltatott. És pedig: „Ha te nem védelmezed a mi ügyünket, nekünk a tiédhez sincs közünk.“ Így engedte utnak Aradváros közönsége ama bizonyos képviselőt akkor, midőn magának arról szerzett meggyőződést, hogy a Budapesten létező ügyvédi irodájának a mandátum csak nimbusul szolgál. Ugy, ugy, uraim, szabad ám a tanítónak is jogaihoz ragaszkodnia. és mióta a tanítóság a kicsapott deákok légióitól megtisztult, kötelessége neki is, mint bármely más intelligens testületnek decorumját megóvni.

*

Váltakozó vagy osztályrendszer?

Melyik cél-irányosabb: a váltakozó vagy az osztályrendszer-e? Ezen kérdéssel a tanítói körök 15 évvel ezelőtt igen élénken foglalkozván, szükséges, hogy ezen tárgybani érveléseknek mi is itt helyt adjunk leginkább azért, mivel:

1-ször, Aradváros elemi iskoláiban eddig már mindkét rendszer behozva volt; hivatva vagyunk tehát ítéletet mondani;

2-ször, mivel minden, mi Aradváros tanügyére vonatkozik, e történeti mű keretében kell hogy helyt foglaljon s így az érvelések pro és contrája is, végül pedig

3-szor, mivel egy eredeti körülményt is konstantálnunk kell, azt a körülményt ugyanis, hogy annak a tábornak egy része, mely 15 évvel ezelőtt a váltakozó rendszer behozatala körül élet-halálharcot vívott, e rendszernek 12 évi fennállása után retirádát fuvatott, azaz — valamennyi a nyilvá-

nosság előtt kimondott érvelési pontjait halomra döntve — az ellentáborba szökött át. Hja, erre a német azt szokta mondani: „*A nd e r e Z e i t e n, a n d e r e S i t t e n*“; a latin pedig: *O tempora, o mores!* . . . S most térjünk át a tárgyra.

Halljuk, mivel érvelt az a tábor, mely az osztályrendszer fölött pálczát tört. Először azzal, hogy az osztályrendszer mellett a tanító a vezetése alatt álló osztály teendőibe magát beleélve, géppé lesz. (Sajátságos érvelés! Mintha bizony a beleélés nem vezetne biztosabban célhoz, mint a feledés, mely minden ciklus befejeztével, tehát minden 4-ik illetőleg minden 6-ik év végén ismétlődik.) Továbbá azzal, hogy az osztályrendszer a tanítónak önképzését is gátolja. (Igen naiv érv. Valjon annak, ki mindig ugyanegy osztályban tanít, nem kell-e az újabb rendszerekkel megismerkednie? Nem parancsolják-e ezt neki részint a kormányrendeletek, részint az illető hatóságok, melyek működését ellenőrzik?) Roppant szegénységi bizonyítványt állítottatott ki a tanítóknak azzal az érveléssel, hogy az osztályrendszer alkalmazása mellett a tanulók tulajdonságainak megismerése évenként legalább három hónapot vesz igénybe. (Ezen merész állítást megczáfolandó, kérjük: ama tulajdonságok alatt szellemi vagy erkölcsi tulajdonságokat értettek-e? Egyébiránt felelhetünk mindkét irányban. És pedig olykép, hogy az előbbi tulajdonságokkal megismerkedhetik a tanító igen könnyen akkor, midőn az iskolaév kezdetén az előirt ismétléssel foglalkozni kezd; utóbbiak pedig — a gyermekkel született meggondolatlanságnál fogva minden időben nyilvánulván, — nem nagy Lavateri tudomány igényeltetik, hogy azokkal mielőbb megismerkedhesünk.) Eszmájuknek utat törendő, a tanítóságot továbbá igen súlyos váddal terhelik, bátran kimondván, hogy a váltakozó rendszer tanítója több buzgalmat és szorgalmat fejt ki, mint az osztályrendszer tanítója; mert tudja, hogy a mit elmulaszt, azt neki kell pótolni. Nem tukmálhatja tehát hibáját másra. (Ehhez nem kell kommentár.) Mit szól majd a tisztelt olvasó ehhez, hogy azért is ajánlatos a váltakozó rendszer, mivel elismert tény,

hogy a szülők a magasabb osztályu tanítókat többre becsülik és mivel továbbá az is megtörténik, hogy midőn egy felsőbb osztály üresedésbe jön, a hatóság ezt előbb egy alsóbb osztályu tanítóval tölti be és aztán utóbbinak osztályára írja ki a pályázatot? (Ezen eljárás nem-e méltányos? Ez magában elegendő arra, hogy a tanítót buzgalomra serkentse. A törekvő haladjon, a közönyös maradjon.) Et nunc ad fortissimum! Ama tábor szerint az osztályrendszer azért is rossz, mivel a 4-ik osztály vizsgáján nem lehet megítélni, az eredmény a 4-ik vagy a 3-ik osztálynak tulajdonítható-e? (Ezen állítás azt engedné következtetni, hogy ama tábor azon hitben él, miszerint eme két osztálynak tanterve ugyanaz. De mivel szakférfiakról ilyesmit következtetnünk nem szabad, valóban nem értjük, hogy ez érveléssel mit akartak mondani.

A váltakozó rendszer propaganda-csinálása tehát megindult. És sikeresen. Hiába érvelt az ellentábor is, t. i. az osztályrendszer suiteje. Hiába emelte ki az osztályrendszernek sokkal csattanósabb előnyeit. Elmondattott, hogy egyedül ezen rendszer teszi a tanítót osztályában otthonossá; hogy a gyermek szokjék különféle tanítók különböző előadási modorához és különböző szeszélyeihez; hogy egy indolens tanító gyakran egy egész generációt tönkresilányíthat; hogy a buzgó tanítónak egyedül ezen rendszer nyújthat erkölcsi jutalmat stb. De ez mit sem használt. Kisebbségben maradt az ellentábor nézete. Miből kifolyólag, miként a későbbi adatokból majd kiderülni fog, az osztályrendszer a váltakozó rendszer váltotta föl. A váltakozó rendszer 3-ik ciklusának lezajlása után a váltakozó rendszernek egyes hívei megtértek.

*

Az 1876. augusztus hó 5-én tartott iskolaszéki ülésen Mársits Rozin segédtanítónőül megválasztatott. Mársits Rozin jeles képzettsége, buzgósága és a tanítás körül folyton

tanusított komoly magatartása következtében szép carriére-t tett. Ugyanis a templomutczai hat osztályu elemi leányiskola igazgatásával bízott meg. Az irányadó köröknek figyelmét e jeles tanítónő működése ébresztvén, a temesvári állami felsőbb leányiskola igazgatónőjévé lett kinevezve, hol jelenleg is működik.

*

1876. augusztus 9-én Kernerné-Holló Julia asszony, Gluzek és Boros Janka kisasszonyok tanítónőkké lettek megválasztva. Jó aquizicziók.

*

1876. augusztus havában az 5. és 6. leányosztályra a szaktanítás kimondatván, a nem rég megválasztott Messer Márton tanító és Gluzek tanítónő e két osztály vezetésével bizattak meg.

*

1876. szeptember 30-án Babics József, Gáj külvárosi magán-tanító, az ottani iskolába rendes tanítónak megválasztatott.

*

A különböző felekezetek hitoktatói által 1876-ban illetékes helyen panasz tétetvén, hogy a hittanból elégtelen vagy épp semmi osztályzatot nem nyert elemi tanulók magasabb osztályba bocsáttatnak, ha a rendes tantárgyak ismereteit elsajátították, felsőbb helyről érkezett rendelet alapján a tanítók oda utasítottak, miszerint a hittanból bukott tanuló még azon esetben is magasabb osztályba nem bocsátható, ha mindjárt a többi tantárgyakból megfelelt. — Ezen rendelettel szemben a tanítók tehettek-e egyebet, mint: engedelmessé válni? Érdemes lenne a hitoktatás kérdésével, mely a tanítóknak és tanulóknak, de maguknak a hitoktatóknak is annyi küzdelmet okozott már és okoz még mindig, behatóan foglalkozni. Némelyek a hitoktatási rendszert ódonnak és nehézkesnek mondják, mások az egyéni módszerben talál-

ják a hibát; bármint legyen is, hiszszük, hogy ez üggyen sokat lenditne az, ha a hitoktatók a tantestületi üléseken megjelenének. Közös megbeszélés számos nehézséget elhárít.

*

1876. október 8-ikán Gluzsek Etelka állásáról lemondott.

*

Az 1877/8-iki iskolai év kezdetén Szalay Bertalan Ágnes roncsolt egészségi állapota miatt a tanítói pályától bucsut vevén, itteni állásáról lemondott. Sokkal rövidebb időig állott e tanítónő Aradváros tanügyének szolgálatában, semhogy működéséről sokat lehetne írni.

Ugyanekkor Tiborcza Ida választatott meg tanítónőnek. Kár, hogy e tanítónő alig 3 évi működés után a paedagogiának egészségi szempontból isten hozzádot mondott, mert ritka tanítónőben van annyi komoly hivatottság, mint a mennyi Tiborcza Idában volt; szóval kiváló képzettség és önfeláldozó ügybuzgalom által tünt ki.

Szalay Ágnes helyébe Turcsányi Gizella választatott meg. És alig 5 évi szolgálat után ő is elhagyta a katedrát, hogy családi tűzhelyt alapítson. Ugyanis neje lett Sváby Pál, az aradi kir. főgymnázium és főreáltanoda volt igazgatójának. Benne, — s ezt teljes meggyőződésünkből mondjuk — Aradváros tanügye egy lelkes bajnokot, a tantestület pedig egy hű kartársnőt veszített. Ha ezen ügy veszített is, nyert ez által egy másik épp oly magasztos ügy, melynek most szenteli életét.

*

1877. évi december 3-án hunyt el Messer Márton, a templom-utczai leányiskolának igazgató-tanítója. Messer szerény modora, képzettsége és ritka buzgóságánál fogva a népnevelőnek valódi mintaképe volt. Sirba követte őt Aradváros közönségének tisztelete és kartársainak szeretete. Özvegyet és két kiskorú gyermeket hagyott hátra. Áldás lengjen porai fölött! — Helyén Rotter János, a fennállott

magánreáliskola volt tulajdonosa és igazgatója, a leányiskola 5. és 6. osztályának vezetésével ideiglenesen megbízott.

Rotter jelenleg a polg. leányiskolánál működik.

*

Az 1877. évi deczember 29-én tartott iskolaszéki ülésen Horváth József, Lászka Lajos, Szalay Amália és Katona István, a kiállott próbaidő leteltével, állásaikban megerősítettek.

*

1878. évi április 24-én Aradváros tanitósága kettős gyászt öltött; lévén ezen a napon két halottja. Lidy Nándor volt az egyik, Bercsényi Lajos a másik.

Lidy Nándorról művünk gymnásiumi és polgári iskolai rovatában megemlékezvén, rövid vázlatban adjuk csak Bercsényi életrajzát.

Bercsényi a 60-as évek elején Vásárhelyről, hol a legszebb hirnevet hagyta hátra, átjött Aradra. Itt a templomutcai elemi fiu-iskola I-ső osztályában, később a szent-Pétertéri iskolánál a legkitartóbb ügybuzgalommal halála napjáig dicséretesen működött. Ezért kivivta volt magának Aradváros közönségének tiszteletét; szerény és simulékony modora miatt pedig kartársainak hozzá való ragaszkodását és szeretetét. Éltének egy másik fényes korszaka az, midőn az 1848—49-iki szabadságharcban mint honvédfőhadnagy részt vett. Midőn a 60-as években a m. kir. honvédség szerveztett, Bercsényi is jelentkezett, mire mint szabadságolt állományu főhadnagy besoroztatott, illetőleg kineveztetett. Tisztársai nem győzték eléggé dicsérni azt a ritka szívósságot és fáradhatatlan kitartást, melyet a legnehezebb gyakorlatoknál tanusított. Pedig Bercsényi akkor már 60 éves volt. Özvegyet és négy kiskoru árvát hagyott hátra, kik apjuk, illetve férje utáni érdemeiért csak annyit nyertek, hogy a város szegény alapjából összesen havi tiz forintot kaptak. Épp elég arra, hogy éhen meghalhassanak. Nyugodjék békében a kedves kartárs!

*

Az 1879/80. iskolai év elején Hauser Henriette és Tanfy Mária állásaikban véglegesítették. Ezen két derék tanítónő még jelenleg is Aradváros tanügyének fejlesztése körül a legjobb sikerrel buzgólkodik. Az újonnan felállított VII. osztály elméleti tantárgyainak tanításával pedig Tavassy Mária lett megbízva. Továbbá az elhunyt Kőkényessy Ida helyére Marsits Erzsébet választatott meg. E kisasszonynak a tanügy iránti minden előszeretete daczára pár év múlva a holtomiglan-holtodiglan kedvéért a paedagógiát a faképnél hagyta. Meg lett még választva Tanfy Adél kézi munka és női ipar tanítónővé, ki azonban tág ismereteit munkakörében csak rövid időig értékesíthette, miután alig másfél évi működése után a halál őt elragadta. Nyugodjék békével!

*

Az 1879/80-iki iskolai évben

az iskolaszék mindenek előtt egy kis különlegességgel szolgált Aradváros szülőinek, felállítván egy VII. osztályt azon növendékek számára, kiknek szüleik azon kedvező helyzetben vannak, hogy egy-egy gyermekért évi 30 frt tandíjat fizetni tudnak. Olyan ismétlő iskolaféle akart az lenni, melyben elméletileg tanultak szappant főzni, kenyeret dagasztani, és tán szegedi halpaprikást is főzni. Mennyi haszna volt ez intézménynek, vagy mennyi haszna lehetett volna a jövőben, ha be nem szüntetik, azt nem tudjuk, annyi áll, hogy hiányát a jelenben senki sem érzi.

De ki hitte volna, hogy ennek a VII. osztálynak életbe léptetése annyi port fog fölverni, annyi kedélyt fellázítani és annyi jóakaratsnak nyugtalan perczeket szerezni? Ha senki sem hitte ezeket, de mindenesetre elhitte mindenki, hogy az „Általános tanügyi Közlöny“-ben 1880. január hó 29-én e cím alatt „Leányiskolánk Aradon“ megjelent cikk megtorlatlanul nem maradand. Állításunkat igazolandó közöljük az érintett cikket és annak következményeit.

„Leányiskoláink Aradon.

Arad, 1880. jan. 24.

A ki az aradi leányiskolákat csak az értesítőkből s egyéb jelentésekből vagy az évi vizsgálatokból ismeri, szentül meg van győződve a felől, hogy sehol Magyarországon nincsenek olyan leányiskolák, mint Aradon s hogy ha valahol nevelnek igazi honleányokat, művelt hölgyeket, jó gazdaszonyokat és derék családanyákat, hát az csakis Aradon történik. Hanem aztán, ha valaki nem röstelli az időt és a fáradságot és kissé közelebbről vizsgálja az állapotokat, bizony arra az eredményre fog jutni, hogy az aradi leányiskola olyan valami bábeli torony-féle, a melyről maga az, a ki tervezte, sem tudná megmondani, hogy micsoda tulajdonképen.

Tudom, hogy ez merész mondás Aradon, ahol nebántsdvirágnak tekintik a leányiskolát, melyet csak dicsérni szabad. De hát épen mert mindig csak dicsérik, nem is hozhatják helyre a hiányokat és félszepségeket s azért szükséges, hogy egyszer valaki megmondja az igazat. Ne áltassuk magunkat, mást úgy sem áltathatunk, leányiskoláink nem felelnek meg a czélnak; a leánynevelésnek nálunk ferde az alapja; a mi leányiskoláink több kárt tesznek a jövő társadalomnak, mint a mennyit használhatnának helyes irányban működve.

Nem akarok a kicsinységekbe menni, nem a technikai hibákról fogok beszélni, hanem a szellemről, mely ez iskolát átlengi. Ez a szellem — egyenesen kimondva — ellentétben áll halhatatlan Eötvösünk szellemével, a ki felakarta emelni a nőt a kezdetleges műveltségi fokról, melyben eddigelé részesítették, de nem akarta, mert nem is akarhatta többé tenni művelt nőnél, a ki méltóan tölthesse be helyét a társadalomban. Bezzeg nem így van ez nálunk, hol az iskolából kilépő leány teljesen elő van készítve arra, hogy udvarlásokat fogadjon el, szerelmi vallomásokat viszonzozzon stb., de egyáltalán nincs előkészítve arra, hogy a nő nemesebb hivatását betölthesse. Modern intézet ez a leányiskola, de nem komoly irányu tan- és nevelő-intézet. Azonban lássuk állításainkat közelebbről.

Mindenekelőtt azt a rébuszt kellene megfejtenünk: vajon milyen kathegóriába tartozik a mi leányiskolánk? Van hét osztálya, tanítanak benne mindent. Azt mondják, a hetedik osztály kiegészítő- és ismétlő osztály. Azon magas tandíj után ítélve, mely a teljesen nyilvános és törvényes alapra fektetett iskolánál megengedhető nem volna, hajlandók vagyunk mi is hinni, hogy ezen hetedik osztály szorosán nem tartozik a leányiskolához, hanem olyan különleges valami az, a melynek látogatására senki sem kötelezhető s melynek felállításával csak egy hiányzó (illetőleg a tulajdonosnő elhunytja folytán megszűnt) magán nőnevelőt akartak pótolni. De hát akkor miért van összekötve mégis a többi osztályokkal? Miért van a tanterv kapcsolatosan kidolgozva az 5-ik és 6-ik népiskolai osztályokéval? Ha 6 osztályu népiskolánk van, nem kötelességünk-e a 6 osztályban befejezni az előirt tananyagot, hogy bevégezett feladattal álljunk szemben, ha kilép a növendék az iskolából? Mi ad jogot az iskolaszéknek arra, hogy felállítson egy 7-ik osztályt, melyben Aradváros első tisztviselőjének hivatalos székéből tett nyilatkozata szerint „azért legyen 30 frt a tandíj, hogy ne jár hasson oda mindenki“, tehát exclusiv intézet legyen és e 7-ik osztályt megosztja az 5-ik és 6-ik osztály tananyagát azoknak a szegényebb sorsu növendékeknek a rovására, a kiknek nincsen 30 frtjuk, hogy a 7-ik osztályba jár hassanak? Mindezekre a kérdésekre mi nem tudunk magunknak felelni. De még egyébire sem tudunk.

Nevezetesen mély rejtély előttünk — eltekintve a fennebbi qualifikálhatatlan 7-ik osztálytól — micsoda hát a 6 osztályu iskola? A felső két osztályban feldolgozott tananyag után ítélve, az 5-ik és 6-ik osztály nem felső két osztálya a 6 osztályu elemi leányiskolának, hanem különálló polgári leányiskola. De hát hét osztályból álló polgári leányiskolát nem ismerünk s abból következtetve, hogy egy exclusiv jellegű kiegészítő osztályt állítottak fel a helyett, hogy a polgári leányiskola fokozatos kiegészítéséhez fogtak volna, lehet látni, miszerint leányiskolánk 5-ik és 6-ik osztályát a világ — és az ide soha nem jövő miniszteri közegek — előtt gyűntetik fel, mint a népiskola felső két osztályát, de való-

ságban polgári iskolának tekintik s ennek egész tananyagát dolgozzák azokban fel.

Valóban ember legyen, a ki itt magát kiismeri! És ember legyen az, a ki leányát nyugodt lélekismerettel az aradi iskola felsőbb osztályaiba merje ereszteni. Mig a négy alsó osztály szorosán megfelel a népiskolai tantervnek, addig a felsőbb osztályokban szaktanítóktól látja magát szemben a gyermek, óriási vastagságu és a gymnásiumok vagy reális-kolák felsőbb osztályai számára irt könyveket kap. Tanulja meg tartalmát és értse meg, ha képes reá, ha nem érti, magolja be, úgy is jó. Ha olyanokat talál e könyvekben, a mik egy 18 éves fiatal ember kifejlődöttebb gondolkozásához vannak mérve, ez nem baj; hisz leányainkat úgy kell nevelnünk, hogy tudósabbak legyenek a tudósoknál; ha pedig olyan dolgok fordulnak elő, melyeket nem egy 12—13 éves leánygyermeknek, de a középtanodába járó ifjunak sem szabad eléje adni, mit tesz az; felvilágosult korban élünk, nem szabad, hogy valami titok maradjon a gyermek előtt. Olvassa drámák, vigjátékok ellemzését, tanuljon szerelemről, szöktezésekről stb. (lásd a Névy-féle magyar irodalmi kézikönyvet, melyet ez iskolában használnak), hisz annak mindennek hasznát veheti, ha kijön az iskolából és összeakad a táncziskolában vagy a majálison egy bőbeszédű diákemberrel, a ki ugyanezen források nyomán mint imádó lép fel.

Azonban félre a tréfával! Komolyan kezdtük, végezzük komolyan, akármilyen mulatságos legyen is a thema. A mi leányiskoláink felső osztályai kékharisnyákat nevelnek, nem általános műveltséggel bíró nőket. Megtöltik az alig fejlődő, korlátolt felfogású és phisikailag is gyenge leánygyermek fejét az exact tudományok minden nemével oly arányban és mennyiségben, hogy teljes lehetetlen, miszerint az iskolában feldolgozott tananyagot a növendék elméjében feldolgozza és maradandó hasznává tegye. Tudós nőket nevelnek, a kik mire kilépnek az iskolából, meg vannak csömörülve teljesen, elvesztették tudnivágyukat és összezavarják fejükben mind azt, a mit tanitnak. Példákat hozhatnánk fel állításunk bizonyítására.

Hogy mi haszna van aztán az ily iskolának, ítéljék meg

azok, a kiket illet, ha ugyan saját alkotásunk felett tudnak elfogulatlanul gondolkozni. Mert a nőneveléshez nem elég, hogy azt mondhassuk: többet tanítunk a leányoknak, mint akárhol az országban, oda az is szükséges, hogy felfoghassuk: mit és mennyit kell és mennyit szabad tanítani leányainknak.

E sorokkal nem volt egyéb célunk, mint rámutatni leányiskolánk ferdeségére, remélve, hogy a sorainkat olvasó érdekeltek felébrednek azon szendergésből, melybe iskolájuk iránti előszeretetük ringatta őket. Adja Isten!

Egy, a ki nem iskolaszéki tag.“

Eddig a cikk, mire csillag alatt a szerkesztő a következő észrevételt tette: „Czikkiróval ha nem is mindenben, de sokban értünk egyet. Az bizonyos, hogy leányiskolánk felsőbb osztályaiban már a könyvek megválasztásában sem voltak szerencsések. A 7-ik osztályra nézve merjük reményleni, hogy rövid időn határozott jelleget kap s — mint már lapunkban vonatkoztunk is reá — jól berendezett női ipartanodává alakul.“

Egy következő cikkben egy valaki megismerteti az olvasó közönséget a leányiskola V. és VI. osztályában használt tankönyvekkel a következő csoportban:

Magyar nyelv. Az V. és VI. osztályban csak Gáspár olvasó könyve van. Irnak ugyan a leánykák egy iránytanfélélt, de ezt komolyan nem mondhatjuk iránytannak. A VII. osztályban már Névy magyar irodalomtörténetét tanítják, tehát azt a könyvet, melynek tanulmányozásához és megértéséhez gymnásiumokban IV., V., VI. és VII. osztályban készülnek. Tanítanak tehát irodalomtörténetet iránytan, költészetten, szónoklattan nélkül! Bocsánat, tanítanak költészetten, de csak egyeseknek magán órákban. Hol van itt tehát az előkészület az irodalomtörténet tanulásához, hol és mikor tették az előző tanulmányokat? A VII. osztály tehát a magyarból azt adja, mit a gymnasium VIII. osztálya.

Német nyelv. Az V. osztálytól kezdve Felsmannt tanulják és Jausz olvasókönyvét használják. A feldolgozandó anyag tehát egy, a középiskolák négy alsó osztályának tanítás anyagával.

Földrajz. Az V. osztályban elvégezik az V. és VI. osztály anyagát, a VI. és VII-ben Schwickert tanítják. Gymnasiumi alapon megy itt is a tanítás.

Magyarok történetét csak az V. osztályban adják elő, még pedig Horváth M. legkisebb kézikönyve nyomán. Hogy áll ez Névy irodalomtörténetével párhuzamban? A VI. és VII-ben Ribárynak a polgári iskolák részére irt világtörténetét tanítják.

Természettant Schubert után az V. és VI. osztályban gymnasiumi anyaggal.

Természetrajzot Krieschnek három kötetes nagy munkája után egészen középiskolai alapon. (!!)

Konyhavegytant a VII-ben.

Ugyancsak ez osztályban a növendékek már nem rajzolnak, hanem festenek.

Ezekből kifolyólag ezen cikkíró is mondja, hogy leányiskolánk három felső osztálya sem a népiskola két felső osztályának, sem pedig a polgári iskola két alsó osztályának tanítási anyagát nem tanítja.

Február 4-én megadták a leányiskola V. VI. és VII. osztály tanítónői replikájukat az „Általános Tanügyi Közlöny“-ben január 29-én megjelent cikkekre és pedig az alábbi nyilatkozat képében.

„Nyilatkozat.

A „Tanügyi Közlöny“ f. é. január hó 29-iki számában, „Leányiskoláink Aradon“ czim alatt „Egy, a ki nem iskolaszéki tag“ aláírással ellátott s a „Neue Arader Zeitung“ f. é. január hó 30-iki számába is átvett cikk jelent meg, mely egyebek között a következő állításokat tartalmazza: „Bezzeg nem így van ez nálunk, hol az iskolából kilépő leány teljesen elő van készítve arra, hogy udvarlásokat fogadjon el, szerelmi valomásokat viszonzzon stb., de egyáltalán nincs előkészítve arra, hogy a nő nemesebb hivatását betöltse,“ és „ember legyen az, a ki leányát nyugodt lelkiismerettel az aradi

leányiskola felsőbb osztályaiba merje ereszteni.“

A fentemlitett cikknek ezen, mivel sem bizonyított állításai, bár nyugodt lelkiismeretünk mellett éppen nem sérthetnek, tagadhatatlanul egyenesen tanítási képességünk és nevelésünk erkölcsösségének megtámadását célozzák a nagy közönség előtt.

Mi részünkről a fentebbi állításokat, valamint a cikknek, tantervünk correctsége és tankönyveink helyessége ellen emelt vádjait, mint teljesen valótlanokat, ezennel a meghatározottabban visszautasítjuk, s egyuttal kijelentjük, hogy a nagy közönség irányában tartozó kötelességünk tudatában, a felhozott vádak tekintetében, illetékes helyen fegyelmi vizsgálatot kérelmeztünk magunk ellen. A fegyelmi vizsgálat eredményét mindenestre nyilvánosságra fogjuk juttatni.

Aradon, 1880. évi február hó 4-én.

Az aradi felsőbb leányiskola tantestülete: Mársits Rozin, igazgatótanitónő, VII. osztály főnöke, Rotter János, IV. oszt. főn., Tavassy Mária, V. a/oszt. főn. Tiborcz Ida, V. VI. oszt. főn., Tanfny Adél, kézimunkatanitónő.

*

Pár nappal ezután az iskolaszék zöld asztalán brillirozott a már közlött nyilatkozatot közzétett tanitónők nem tudjuk már kérelmük vagy panaszuk, mely szigoru vizsgálatot illetőleg ítéletet kérvényezett. És az akkori iskolaszék dr. Köpf János elnökkel az élén elég lovagias volt az „Általános tanügyi Közlöny“ szerkesztője fölött legmélyebb megbotránkozását kifejezni, a panaszt tett tanitónőket rehabilitálni, azaz a február 10-én tartott iskolaszéki ülésen, határozatott, hogy egy a helybeli hirlapokba közzéteendő nyilatkozatban, ama bizonyos cikkírók aljas rágalmazóknak, a tanitónők pedig minden tekintetben rehabilitáltaknak fognak kinyilváníttatni.

Az iskolaszék február 10-én tartott ülésének határozata értelmében az „Alföld“ 35. számába a következő jegyzőkönyvi kivonat lett közzétéve:

„Kivonat Arad sz. k. város iskolaszéke f. évi február 10-én tartott ülésének jegyzőkönyvéből: Az „Általános tanügyi Közlöny“ 5—6. számában a leányiskola V., VI. és VII. ismétlődő osztályában alkalmazott tan módszer, tankönyvek, a tanítás egész szelleme s annak erkölcsi hatása ellen emelt, az illető szülők bizalmát megrendíteni szándékozó, valamint az ezen osztályokban működő tanítónők paedagogiai képességét, erkölcsi hatását s egész eljárását minősíthetetlenül gyanúsító cikkek ellen emelt vádakkal szemben Arad szab. kir. város iskolaszéke kijelenti: Miután az iskolai illetékes hatóság, úgy a rendes iskolalátogató, az iskolaszéki elnök s más ellenőrködésre hivatott és jogosult közegek lelkiismeretes felügyelete s az illetők tanítása tekintetében tett szorgos észlelete s ezekről előterjesztett hivatalos jelentései folytán teljesen meggyőződött arról, hogy a nevezett lapban vádolt tanítónők egyedül a nmlt. miniszterium által jóváhagyott tanterv alapján a legméltánylandóbb buzgalom, kifogástalan erkölcsös irány és szellemben valódi általános sikerrel teljesítik magasztos hivatásukat: az „Általános tanügyi Közlöny“ összes vádjait minden alapot nélkülöző rágalmaknak, roszaakaratu koholmányoknak s Aradváros egyik büszkeségét képező, kitünően vezetett leányiskoláink ellen intézett botrányos merényletnek nyilatkoztatja. Egyszersmind mély megbotrányozását fejezi ki nevezett lapnak azon úgy a tanügy s a város érdekeivel, valamint a kollegialitás legelemibb követelményeivel ellenkező eljárása felett, hogy ily, a tanügyet megmétélyező cikkeknek helyt adott. — Kiadta Lele János, iskolaszéki jegyző.“

Folytatva lón az úgy Aradváros törvényhatósági közgyűlésén február 11-én, a midőn ugyanis Schöpkesz Ede bizottsági tag interpellációt terjesztett elő a városi leányiskolák megtámadtatása iránt. Ez interpellációra a polgármester oly értelemben válaszolt, hogy a jelen volt iskolaszéki elnököt, dr. Köpf Jánost, nyilatkozattételre hivta fel — dr. Köpf János, iskolaszéki elnök, körülbelül ezeket mondta: „A leginkább megtámadott VII. leányosztály tanterve szakbizottságok és felsőbb tanügyi hatóságok véleménye alapján lett megállá-

pitva s az osztatlan elismerésével találkozik mindazoknak, **a kik hivatva vannak ily dolgokban véleményyt adni.** Az iskolaszék e tekintetben már határozott és kinyilatkoztatá, hogy **a leányiskolák elleni vádak a tanítók roszakaratából származnak.** — Tabajdi főispán erre oda nyilatkozott, hogy nem hiszi, miszerint a kérdéses cikk a tanítótestülettől eredjen. — Egy képviselő (Náray) azon egyéni véleményének ad kifejezést, hogy a cikkirónak az fáj, miszerint a leányiskola magyar szellemben vezetetik. — Laczay e cikkezést elégedetlen tanítóknak tulajdonítja, egyuttal kiemelve, hogy az illető tanítókat ezen eljárásra az iskolaszék jogositja fel, lévén annak tagjai közül sokan, kik iskolaügyekkel csak akkor foglalkoznak, ha választás van s kegyek osztására felkéretnek. Az iskolaszék tagjai — tisztelet a kivételeknek — csak jogokat gyakorolnak, és oly választásokhoz nyujtanak segédkezet, melyek nem válnak előnyére a tanügynek. Kéri a törvényhatóságot, hogy jövőre az iskolaszék akként alakittassék meg, hogy ily dolgok elő ne fordulhassanak. — Végül a hosszas vitának Tabajdi főispán azzal vetett véget, hogy — miután nem tartja czélszerűnek, miszerint a közgyűlés egy hirlapi cikkel szemben állást foglaljon, — indítványára a cikkben foglaltak alaptalan vádaknak lettek kinyilvánitva, és a tanítónőknek a közgyűlés megelégedését fejezte ki.

Ez ügynek befejező jelenetét a városi tantestület által az „Alföld“ 36-ik számába közzétett alábbi nyilatkozata képezte:

„Nyilatkozat.

Arad sz. kir. város községi iskoláinak férfitanítói köszönetüket fejezik ki ugy a mlt. főispán urnak, mint Arad sz. kir. város tek. törvényhatósági bizottságának azon határozataért, hogy az „Általános Tanügyi Közlöny“-ben megjelent cikkeket nem tulajdonítja a városi tanítók roszakaratának, mint azt a tek. iskolaszék elnöke, dr. Köpf János ur a közgyűlésen kifejezte.

Miután a tek. iskolaszék elnöke a közgyűlésen az iskolaszék határozatára hivatkozott, de minthogy e sértő kifejezések az „Alföld“ 1880. február 13-iki számában megjelent iskolaszéki jegyzőkönyvi közzétett kivonatban nem foglaltatnak, mintha a megjelent czikkek a városi tanítóknak a városi tanítónők iránti roszakaratból származnának, felkérjük az iskolaszéki elnök urat nyilatkozata igazolására.

Mindaddig, míg a tek. iskolaszéki elnök ur állítását nem igazolja, a közgyűlésen ellenünk szórt sértő kifejezéseit és gyanúsításait ünnepélyesen visszautasítjuk.

Arad, 1880. február 12.

A városi tanítótestület.“

Ezen nyilatkozatot az iskolaszéki elnök válasz nélkül hagyván, az egész ügy tehát befejezettnek tekinthető.

*

1879. október 3-án hunyt el Somogyi József a templom-utczai elemi fiu-tanoda igazgató tanítója. Aradváros tanítótestületét e gyászeset mélyen sujtotta, mert az elhunytban városunk közművelődésének legodaadóbb apostolatát, a hivatásáért a legtisztább érzelmekkel lelkesülő tanítót és a legjobb kartárst siratta. Gyászolta őt továbbá az aradi honvédegylet, melynek mint 48-as honvéd igazolt tagja volt; valamint az aradvidéki tanítóegylet, melynek törekvése körül ő is mint nevezetes tényező közreműködött és végül Arad társadalma, melynek szeretetét és tiszteletét a legnagyobb mértékben birta, nemkülömben az aradi református hitközség, melynek iskoláját, mielőbb az a hitfelekezeti jellegről lemondott, fáradhatlan vezetője volt. Legyen könnyű neki a föld, és sirhalmán kartársainak szeretete nefelejtésként örökké virágozzék!

*

1879. december havában Szilágyi György, ki eddig Világoson tanítóskodott, tanítóvá megválasztatván, a Kossuth-utczai iskolához lett beosztva.

Szilágyiban Aradváros tanügye igen képzett, lelkiismeretes és hivatását szíven hordozó tanítót nyert. Ezt

eléggé igazolja azon elismerés, melyben az iskolai hatóság, Aradváros tanítótestülete és az aradvidéki tanítóegylet részéről folyton részesítettik. Szívből kívánjuk neki és az ügynek, hogy még igen sokáig nevelhesse és taníthassa az aradi ifjuság rá bizott csemetéit.

*

1880. évi márczius 21-én hunyt el L e n d v a y Sándor, aradvárosi nyugalmazott tanító. Csaknem 70 éves koráig buzgólkodott a jó öreg a paedagogia küzdterén; és midőn elavult tanítási princípiumai miatt — mert a kedves Sándor bácsi ifjú kedélye mellett akár halála napjáig taníthatott volna — nyugdíjaztatott, nem követte azok példáját, kik, a nyugdíjat élvezve, többé mit sem törődnek a multtal, hanem ő tovább is fölkereste a tanítói köröket és az ifjú tanítók tanügyi vitáiban oly hévvel vett részt, mintha a módszertani szabályokkal még mindig élnie kellett volna. Higgadtabb pályatárst L e n d v a y n á l sohasem ismertünk; mert ő tanügyi kérdések fölött órákig tudott debattirozni, anélkül, hogy az ellenvéleményüek sodrából őt kihozhatták volna. És azért ő mindörökké pályatársainak kedvence maradt. — Az Orczy-utczai iskolának a régi jó időkben igazgatója volt; azaz nem az iskolaszék, hanem csak isten kegyelméből. Komikus, nemde? Pedig ugy volt; t. i. miután Sándor bácsi a nebulók szekaturáiba beleunt, fogta magát és nyugalomba helyezkedett. Ismét csak isten kegyelméből, — azaz Emilia lányát — a mostani Disztinger Alajosnét, (Disztinger Alajos városunk szülöttje, ki jelenleg Bécsben építész,) helyettesül kinevezte. Eme patriarchális eljárás mellett Sándor bácsi jól érezte magát ugyan, csakhogy az iskolaszék azzal megbarátkozni nem tudván, őt nyugalomba helyezte. Elég is volt neki az 50 évi működése, melynek elismerésül sírján ott díszlik a korhadt kereszt. Béke hamvaira!

*

Az 1879/80. iskolai évben a t e m p l o m - u t c z a i leány-tanító-testület egy oly határozatban állapodott meg, mely nem eléggé méltánylandó azért, mivel bizonyos

tekintetben különösen a nőtanítókra nézve csak üdvös következményü lehet.

Mielőtt ama bizonyos határozatot közölnök, a régi időknek egy szokására kell reflektálnunk. E szokás ugyanis abból állott, hogy a tanulók tanítójuk nevenapján és május elsején az osztályt az ismeretes papirból készült lánczokkal földiszitették, a táblára „Isten éltesse N. N. tanító urat!” a legszebb írásu tanuló által oda iratták, ügyes szavalló által köszöntő verset elmondattak és hogy az ünnepélynek ize és zamata is legyen; a katedrára elhelyeztek egy koszoru-fügét, egynehány narancsot, egy-két üveg bort, továbbá a bor ízét fokozódó 25 darab szivart és végül miután a tanító amugy is elég keserőségben részesül, hogy a nikotin keserőségét ne halmozza, egy körülbelül 50 kros szivarszipkát is tettek az osztály oltárára. Pardon! kapott a tanító még egyebeket is; t. i. festett angyalokkal, galambokkal, virágfüzérékkel és virágkosarakkal diszitett diszüdvözleteket és végül számos névjegyvet, melyek a szülők üdvkívánataikat tartalmazták. Ezen ünnepélyek egyike, t. i. a névnap a tanító iránti hálaérzetnek kinyilvánítására rendeztett, a májusi pedig valószínűleg azért hogy a tanítót a szokásos majálisra emlékeztesse. Statisztikailag tudnók bebizonyítani, hogy mindkét ünnepély egy-egy tanulónak körülbelül 9 krba került; de miután meg vagyunk győződve, hogy a felsorolt adatok alapján a költségvetést a tisztelt olvasó is fogja elkészíteni tudni, folytatjuk az érintett ünnepélyekre vonatkozó történetet.

Midőn városi leányiskoláink szellemi emelkedésével a magániskolák tanulóinak létszáma mindinkább apadni kezdett, és ennél fogva leányiskoláink az intelligencia sarjadékaival népesedni kezdtek, e sarjadékokkal ama szokás is csempésztetett be, mely a következő jelmondatban pontosult össze: „A tanítónőt születése- és nevenapján, karácsony és az iskolaév berekesztésekor drágábbnál-drágább ajándékokkal megtisztelni kell.“ Miért is 50—60 frtnak való gyűjtéséig meg sem állottak. Természetesen a szülők most már zuglódni kezdtek, mit ám a koszorufügék, narancsok és papirlánczok korszakában soha sem tettek, hanem inkább tetszés-

sel fogadták gyermekeiknek eme tanítóik felé irányuló szeretetnek bizony lélekemelő nyilvánításait. Nem csoda tehát, ha ama bizonyos az iskola falai közé belopódzott szokás reakciót szült.

A leányiskola tanítótestülete tehát tekintélyének megóvására jobbat nem tehetett, mint kimondani, hogy a már sokszor megbeszélte és kárhoztatott karácsonyi és névnapi ajándékozásra való gyűjtést az illető osztályokban szigorúan eltiltja, kimondván, hogy a még netalán előforduló esetekben az ily ajándékokat az illető osztálytanítónők visszautasítják.

*

1880. november 27-én hunyt el Tanfy Adél községi tanítónő. Fiatalon kellett ez élettől és oly feladattól megválnia, melyhez képzettségénél és buzgalmánál fogva magában hivatást érzett. A könyvek milliárdjai kísérik e derék tanítónőt örök nyughelyéig. Nyugodjék békében!

*

1881. február hó 12-én kézimunka tanítónővé Steinitzer Lujza, képesített női ipartanítónő, megválasztatott. Mondhatni, hogy egyedül e tanítónőnek érdeme, hogy a női ipar az aradi leányiskola felsőbb osztályaiban annyira meghonosodott s a növendékekkel oly örvendetesen megkedveltetett. Utalunk a vizsgákon általa bemutatott eredményre, mely soha chablonszerű reklamot, de folyton komoly törekvést tüntetett fel. Az 188⁹/₉₀-iki iskolai évben alapított aradvárosi női ipariskolának igazgatásával az iskolaszék Steinitzer kisasszonyt megbízván, gratulálunk a kijelöléshez, az igazgatónőnek pedig hosszú sikeres működést kívánunk.

*

Ez év április havában Tavassy Mária községi tanítónő Aradról rövid itt működése után távozván, helyét Kiss Ida foglalta el.

*

1881. október hó 24-én az aradi községi tanítók egyik veteránja, Losonezy Alajos, hunyt el. Aradi működését Rotter János magán kereskedelmi iskolájában kezdte. Az 1848/9-iki szabadságharcban szintén résztvett. Béke hamvaira!

*

1881. október 29-én Simon Karolina, mint ki az el-távozott Tiborcz Idát egy év óta helyettesítette, községi tanítónővé megválasztatott. Képzett és magasztos hivatásának teljes tudatában lévén, egyedül ezen jeles előnyöknek tulajdonitható, hogy ifjusága daczára, eddig is már oly multtal dicsekedhetik, mely nemcsak neki, hanem választóinak is dicséretére válik. Ezen állításunknak hű illusztrálása szempontjából csak annyit hozunk fel, hogy körülbelül nyolcz év alatt, azaz 1881. évi október 29-től 1889. évi szeptember 1-ig kiváló szakértelme és önfeláldozással határos buzgalmánál fogva odáig vitte, hogy rangfokozatát az alábbiakban mutathatjuk be. Ő ugyanis a segédtanítónői minőségnél kezdte meg pályafutását, hogy nemsokára mint a templom-utczai leánytanoda igazgatónöje tündököljön. Alig két év mulva az V. a/ és VI. a/ valamint az V. b/ és VI. b/ leányosztályok az 1890-ik iskolai évben pedig a négy osztályu polgári leányiskola igazgatásával megbízott. És e tevékenysége mellett az aradvidéki tanító-egylet nőszakosztályának felvirágoztatása körül is fáradozott és fáradozik mostanában is.

*

1881. december 2-án Bonts Aurél tanítóvá megválasztatott. Helyét azonban mint az iskolaszék jegyzője foglalta el, miután a volt jegyző Lele János az elhunyt Losonezynek osztályát vette át. Bonts páratlan ügybuzgalommal éveken át dolgozik már az iskolaszék irodájában, melynek ügyeit dicséretes lelkiismeretességgel és pontossággal végzi.

*

1882. szeptember hó 1-jén Rózsá Hermina kisasszony lett szótöbbséggel megválasztva tanítónővé. Ha e kisasszonyról azt mondanók, hogy jó aquiziczió volt a tanügyre nézve, keveset mondanánk, azért inkább azt emeljük ki, hogy rövid

működése után történt távoztával csaknem kitölthetetlen űrt hagyott hátra. (Nejévé lőn Boros Béni országgyűlési képviselőnek, az arad-csanádi vasutttársulat érdemdús igazgatójának.)

*

1882. november 27-én Szathmáry István lett szó többséggel megválasztva. Szathmáry az 1888^{8/9}-iki iskolai év végéig tanított részint a Szent-Péter-téri, részint a templom-utczai elemi iskoláknál. Az 1889^{9/90}-iki iskolaévben a helybeli polgári iskolához helyeztetett át. Jó és buzgó tanító, osztálya mindig valóságos mintakép.

*

1883-ban, midőn Turtsányi Svábyné Aradról távozott, helyettesítésével Boros Jusztin bizatott meg, ki jelenleg a polg. leányiskolának fáradhatlan és jeles tanítónője.

*

1883. márczius 19-én — miként az „Alföld“-ben megjelent nekrológ írta: „Mehalt az aradi községi leányiskolák disze, virága, meghalt a kedves Ujházy Mariska, a templom-utcza elemi leányiskola igazgatónője.“ — Gyászolták őt hozzátartozói, kik benne örömeiket és büszkeségüket veszítették; tanulói, kik elhunyt tanítónőjüket a rajongásig szerették; gyászolta őt a tantestület, mely vezetőjében soha nem látott egyebet, mint azt a varázst, melylyel mindenkit hódítani tudott és gyászolta őt az „Aradvidéki Tanítóegylet“, mely az elhunytban egy odaadó munkást veszített, valamint a vezetése alatt állott gyermekek szülői, kik, midőn Ujházy koporsójára az első göröngyök dübörögve hullottak, azt hitték, hogy e perczen gyermekeik jövő boldogságát örökre eltemetik.

Nem hiába mondta Simay, az akkori iskolafelügyelő: „Az állás, melyet a boldogult elhagy, betölthető, de az űr, melyet maga után családja, tisztelői s a növendékek szívében hagy, betölthetetlen.“ Hát az iskolaszék miként gyászolt? Megmondom azt is. Hadd tanuljon abból a jövő nemzedék. Mert hát megindító és vigaszul szolgáló jelenség gya-

nánt tekinthető az elismerés, melylyel Arad szab. kir. város iskolaszéke az elhunyt tanítónő emlékének adózott az által, hogy annak népszerű, általánosan kedvelt, a közművelődési eszmékért rajongó elnöke, Institóris Kálmán, Arad szab. kir. város főjegyzője, a ravatalra gyönyörű virágkoszorút csipkés végű fehér szalaggal tett le. — Legyen könnyű a hant azon sziv fölött, mely — midőn még lelkesen dobogott, — nem tűrte, hogy kicsinyes törekvések feszélyezzék!

*

1883-ban, midőn Simaynak h. iskolafelügyelővé történt megválasztatása következtében a polg. iskolai igazgatói állás megürült, az igazgatói teendőkkel Millig József polg. isk. tanár lett megbízva, utóbbinak helyére Niedermayer Tóbiás, a Kossuth-utczai elemi iskola tanítója, az így megürült elemi iskolai tanítói állás pedig Fischer Antallal lett betöltve.

*

Az iskolaszéknek 1883. márczius 29-iki ülésén Ujház Mária helyére Rottér János bizatott meg az igazgatói teendőkkel. A megürült állásra pedig Balogh Irma lett megválasztva.

*

Az iskolaszéknek 1883. augusztus 16-án tartott ülésén tanítókká megválasztattak Schrodty György és Wlacsil Károly; tanítónőkké Balogh Irma és Boros Jusztin; az 57 pályázó közül oly négy szakegyén, kik működésük első perczétől fogva a legfényesebben bebizonyították, hogy Arad legszentebb ügyének méltó apostolai.

*

Az 1883^{3/4}. iskolai évben, miután a város a róm. kath. dótációt 800 frttal fölemelte, a helybeli minoriták t. Zatykó Fridolint választották hittanárnak. E derék lelkész a szó szoros értelmében hivatásának magaslatán állva, nem úgy mint számos pályatársa, egyedül hitoktató, hanem tanulói által örömmel meghallgatott erkölcsstanító is volt.

Bizonyos büszkeséggel nevezte magát tanítónak és a midőn csak lehetett, a községi iskolák tantestületi gyűlésein megjelent, hogy a modern nevelés-tanításon a saját meggyőző eszméivel szintén lendítsen.

*

Az 1884. február hó 15-ikén tartott iskolaszéki ülésen Katona József közs. tanítónak súlyos megbetegedése elnök által bejelentetvén, a helyettesítést eszközölnö Brusch Alajos Baranyamegye Daroczhalmon volt tanító meghivatott és miután Katona állását többé el nem foglalta, helyébe Brusch lett megválasztva. Rövid idő alatt vivta ki magának Brusch az iskolai hatóság és a szülők elismerését, valamint kartársainak őszinte szeretetét. És jogosan, mert Brusch a kiváló képzettségű és a leglelkiismeretesb tanítók egyike. Osztálya mutatja is folyton, hogy annak tanulói nem brillirozásra, hanem alapos ismeretekre vannak tanítva. Brusch továbbá a szó szoros értelmében a zenetudományban jártas, a tanügyi irodalom terén megjelenő cikkei pedig arról tesznek tanuságot, hogy írójuk nemcsak ügyesen tudja a tollat forgatni, hanem függetlenül és kiváló szakértelemmel értekezni is szokott.

*

1884. márczius hó 28-ikán hunyt el Kiricz István, a Batthyány-utczai leányiskola igazgató-tanítója. Szorgalmas és lelkiismeretes tanítót vesztett benne Aradváros tanügye. Béke hamvaira!

*

1884. június 26-án Hanthó Ilona és Gyurkovits Mária tanítónők megválasztattak. Minek dicsérjük mi a két kisasszonyt? Hisz eleget dicsérik őket az iskolai hatóság fényes eredményükre vonatkozó jelentései.

*

A július 31-iki iskolaszéki ülésen két tanítói és két tanítónői állás lett betöltve. Tanítókká lettek megválasztva Vagács Ágoston és dr. (!) Joó Imre, középiskolai tanár, tanítónökké pedig Mihájlovits Hermin és Szvoboda Mária.

*

Annyit, de annyit vitatkoztak már a tanítók az évi zár-
vizsgák fölött; egyesek epéskedve, mások élcelődve, de azért
mégis megmaradt a status quo, azaz hintetik a por továbbra
is, mintha csak ama ósdi czopfban a tanítók kedvüket lelnék.
Pedig tudja mindenki, hogy a vizsgák swindlije egyetlen egy
tanítónak sincs inyére. Nos hát ez a swindli miért grasszál
még? . . . Egyszerűen azért, mivel Aradváros községi tantes-
tülete még mai napig is adósa a válaszszal

Aradváros iskolaszékének.

Nem lehet! . . . Nem? . . .

Akkor méltóztassék az iskolaszék 1884. évi július 31-én
tartott ülésének következő határozatát tudomásul venni;
mert eme határozat szóról-szóra így szól:

„A tantestület felhivandó, hogy keressen módot, miként
lehetne az évi zárvizsgálatot kiválóan a szülők számára ren-
dezni s elvben kimondandó, hogy a zárvizsgálatok csak is
erre valók, mert hisz ugy a tanító, mint a vizsgabiztosok
már ennek előtte ismerik a növendékek haladását.

*

1884. augusztus havában Köpf Zsuzsánna tanítónő
és Sinkovics József tanító nyugdíjaztattak. Mindkét
nyugdíjazott a kegydíjjal együtt évi 600 frtot kap.

*

1884. augusztus 19-én tartott iskolaszéki ülésen Ko-
vács Vincze kiségitő tanítóvá választatott. Kovács V.
oly tanító, ki minden irányban hivatásának a legdicsérete-
sebben megfelelni igyekszik.

*

Az aradi tanítók tanulmányutja Szegedre.

Az aradi közs. tanítótestülethez 1884. évi október hó
2-án a következő átirat érkezett:

„A szegedi belterületi (polgári, elemi, óvó és felekezeti)

tanítók örömmel értesültek kedves aradi kartársaink azon szándékáról, hogy városunk megtekintése, tanügyi viszonyaink tanulmányozása és a szegedi tanítókkal leendő szorosabb baráti viszony megkötése végett városunkba óhajtanának rándulni. — Ezen örömünk érzetében valamennyien összejöttek és általános lelkesedéssel elhatározták, hogy az aradi kedves kartársakat szándékuk megvalósítására szeretettel fölkérik, azokat vendégszeretettel fogadják és az itt töltendő idő programját előre megállapítják. — Most pedig még csak egyet kérünk, azt, hogy kedves aradi kartársaink minél nagyobb számmal szerencsétlenség bennünket, alkalmat adván nekünk ezzel arra, hogy szeretett hazánk legintelligensebb, legtekintélyesebb és legszeretettreméltóbb testületének minden tagját megismerjük; körünkben üdvözljük és vendégszeretetünkben részesítsük.

Vass Mátyás,
testületi elnök.

Ez átiratra az aradi ösztantestület a program megállapítására azonnal bizottságot küldött ki. A bizottság tagjai voltak: Záray Ödön, Némethy Károly, Máday Mátyás és Fischer Antal.

Im a bizottság által szerkesztett program:

Az aradi tanítók szegedi látogatásának programja.

1. Megérkezés és fogadtatás az osztrák államvaspálya indulóházánál.
2. Bevonulás a közuti vaspályán a belvárosi elemi fiiskolához, hol az összes tanítótestületek ünnepélyesen fogadják az érkezőket.
3. A vendégek lakásaikra kísértetnek.
4. Délután 2 órakor találkozás a belvárosi iskolában s
5. Ennek tüzetes meg szemlélése, miután ezen iskola a többinek mintája sok tekintetben.
6. A belvárosi óvoda.
7. A közeli „Somogyi könyvtár“.
8. A főreáliskola és a polgári fiiskola.

9. A polgári elemi leányiskola, mely mintája a leányiskoláknak.

10. A városháza (a midőn az aradiak alkalmat vesznek Szeged város polgármesterénél és a tanügyi tanácsos, Szabados Jánosnál tisztelegni.)

Általában, mikor utba esik, tisztelegnek még az aradiak a szegedi iskolaszék kitűnő elnökénél ns. Kováts Albert urnál, kinek főérdeme, hogy meg lettek hívva a szegedi kollégák által. Szintugy tiszteletet tesznek ns. Tóth János iskolafelügyelőnél, kinek a szegedi tanügy felvirágzása körül oly bokros érdemei vannak; nemkülömben Lévy Ferencz kir. tanfelügyelőnél, ki a néptanítók lelkes barátja volt mindenha.

11. A református és ágostai templomok és iskolák.

12. A Szent-Györgyhöz czimzett felsővárosi iskola és a szilléri sugár-uti új iskola épülete.

13. Magy. kir. pénzügyi palota, polgári törvényszék, posta és távirda palotái.

14. Rakodópart és a Mária Terézia-kapu a Stefánia-sétánynyal.

15. Este 7 órakor társasvacsora az „Európa“ éttermében.

16. Másnap: honvédtiszti pavillon és honvédlaktanya, valamint a koresolyázó-tó.

17. A Mátyás-templom és Mátyás király palotájának megtekintése.

18. Alsóvárosi községi népiskola.

19. Alsóvárosi kisdudóvó.

20. Az „Oltványi-féle“ apáca-leányiskola.

21. Rózália fogadalmi kápolna és a belvárosi templom.

22. A városi főgymnázium.

23. Ujszegedi népkert s vele kapcsolatban a vashid, a városi faiskola, a „Vánki-féle“ méhészet.

24. Visszajövet az izraelita népiskola.

25. Magy. kir. bünyfenyítő törvényszéki palota és állami fegyház a csillagbörtönnel.

26. Közshadseregbeli laktanya.

27. Bakay-féle szövő- és kötélgyár.

28. Kalvária.
  29. Árvaház.
  30. Szegényápolda.
  31. Móravárosi iskola.
  32. Pálffy-testvérek paprika-malma.
  33. A rókusi közkórház.
  34. A rókusi községi iskola.
  35. Este szini előadás.
- Kitűzetett 84 tanügyi kérdésnek megbeszélése; és pedig

I. Iskola épületekre nézve.

(Csupán a fontosabbakat közöljük.)

Zajos terekre és utcákra vagy csendes helyekre épültek-e az iskolák? — Van-e tágas udvar s mire használtatik? — Van-e kert az iskola mellett s mi czélból? — Elég tágasak-e a bejárású ajtók, folyosók s a lépcsők, hogy veszély idején veszélyes surlódás kikerülhető legyen?

II. Az osztályok berendezésére nézve.

A tanulók felső ruhájukat hol helyezik el? — Hány tanuló számára épültek a tantermek? — Hány pad van egy-egy teremben és mily rendszer szerint készültek? — Van-e külön szertár, muzeum, könyvtár, iroda, rajzterem, kézimunkaterem, ipartanműhely s milyen a berendezésük? — Milyen a ventiláció?

III. Az iskolák minőségére nézve.

Van-e polgári fiu- s leányiskola s miképen vezetnek? — Vannak-e hat osztályú népiskolák? — Hány külön fiu- s leányiskola van? — Hány iskola van, hol fiuk s leányok egy épületben tanulnak? — Hány iskola van, hol fiuk s leányok együtt tanulnak? — Hány osztatlan népiskola van a városban? — Hány tanyai iskola van? — Valjon tanító-nők is alkalmaztatnak a tanyákon? — Tanítanak-e nők fiu-osztályokban? — Van-e ismétlő tanfolyam?

IV. Iskolai hatóságra nézve.

Hány tagot küldenek a tanítói testületek s általában hány tanító ül az iskolaszékben? — A választott iskolaszéki tagok valjon mindnyájan a köztörvényhatóságnak is tagjai-e? — A külön szakfelügyelőnek mi a hatásköre? — Valamennyi iskolának együtt csak egyetlen egy, vagy minden iskolának külön-külön van-e gondnoka? — Milyen bizottságokra oszlik az iskolaszék? — Van-e külön iskolai vagyion? — Szedetik-e tandíj és mennyi s ki által? — Mily czélokra fordítatik a tandíj?

V. A tanítói testületekre nézve.

A tanyai iskolák miként igazgattatnak? — Hányszor tartanak a testületek ülést s mik képezik a tanácskozmány tárgyát? — Fordulnak-e elő differenciák a testületi tagok közt s ha igen, milyen okoknál fogva? — Miként hatnak a haladás biztosítására? — A testületi tanácskozmányokhoz belevonatnak-e a különféle szakoktatók? — A testületeknek vannak-e együttes tanácskozmányaik?

VI. A tanítókról.

Hány rendes, hány segéd, hány ideiglenes s hány óradó tanító van? — Vannak-e külön tanerők a rajz, a tornászat, a kézimunka, a szépírás s mi egyéb tanítására? — Hány heti órát tart egy belvárosi férfi tanító s hányat egy tanítónő? — Szintugy hány heti órája van egy külvárosi s egy tanyai tanítónak vagy tanítónőnek? — Mi fizetése van egy tanítónak vagy tanítónőnek minősége szerint? — A tanítói választás mi módon eszközöltetik s van-e előnye a bekivánczó tanyainak? — Valjon Szegeden megesik-e, hogy nem helybeli születésű egyéneket is választottak tanítóknak? — Hány nem katolikus tanító van a város szolgálatában?

VII. A tanulókról.

Mily korban hagyják el az iskolát a belvárosi és milyenben a külvárosi s tanyai tanulók? — Ruházatban és taneszközökben segélyeztetnek-e a szegény tanulók, mikor,

ki által s hogyan? — A fegyelmezés okoz-e nehézségeket a szegedi tanulóknál, kivált a tanyákon? — Miként igyekeznek az iskolamulasztásoknak gátat vetni s alkalmaztatik-e a törvényes büntetések módja?

VIII. A tananyagról.

A szegedi tanítók szokták-e részletezni a tananyagot s igyekeznek-e e téren egységes eljárásra jutni? — Mennyit ölelnek fel az alsó négy elemi osztályban az egyes tantárgyakból s a helyi viszonyoknál fogva mennyiben térnek el a miniszteri általánosságoktól? — Mely tanítási ágra fektetik a szegedi iskolák a fősúlyt, már t. i. a polgári fiu- és leányiskolánál? — Miként kezelik az ugynevezett „beszéd s értelemgyakorlatokat“ t. i. melyik vezérkönyv alapján? — A számtanból, különösen a fejbeli számolásból mily eredményt tudnak a szegedi iskolák felmutatni, vagyis ügyelnek-e a tanítók arra, hogy a mechanikai megfejtésnek elébe teendő a logikai? — Hol dolgoztatnak többet a szegedi tanítók a gyermekekkel az iskolában-e, vagy otthon? és mik képezik leginkább a házi feladványokat? — Mely tantárgyakra nézve és mennyiben üt el a heti óra-szám a szegedi iskoláknál az araditól — feltéve, hogy a szegediek is helyi viszonyaik szerint járnak el az órarend készítésénél? Mily tankönyvek vannak Szegeden használatban, mennyiben nem egyeznek az aradiakkal s jobbak-e, vagy nem?

IX. Különfélekről.

Miként ejtik meg Szegeden az iskolai zárvizsgálatokat s lehetne-e tőlük e részben valamit tanulni? — Miként szerkesztik ott az iskolai értesítőket s mely okoknál fogva úgy s nem máskép? — Miként érintkeznek a szegedi tanítók vagy tanítói testületek a szülői házzal, persze eltekintve a havi értesítőktől?

X. Pénzügyi jellegű kérdések.

1. Hány lakosa van Szegednek?
2. Hány hold művelés alatt levő földje van Szegednek és ebből mennyi a városé, mint erkölcsi testületé?

3. Mennyi az egész városra kivetett 1883. évi állami adó?
4. Mennyi az egész városra kivetett 1883. évi községi adó?
5. Mennyit költ a város évenként tanügyére? (Beleértve a nyug- és kegydíjakat is.)
6. Mennyit fizet a felekezeteknek iskoláik fentartására az 1871. évi XVIII. t. cz. 124. §. értelmében?
7. Mennyi a hitfelekezeti összes iskolákban a tanuló?
8. Mennyi olyan tanuló jár községi iskolába, a milyen hitfelekezeteknek maguknak is van a város által segélyezett felekezeti iskolája?
9. Mennyi a tandíjbevétele évenként?
10. Mennyi tandíjat fizet minden osztálybeli — helybeli.
11. Mennyi tandíjat fizet minden osztálybeli és vidéki tanuló?
12. Mibe kerül egy tanuló tanítása a városnak átlag?
13. Hány tanköteles van a városban és hány tanuló?
14. Mi alapon adatik meg a tandíj-mentesség?
15. Mennyi a tandíj a felekezeti iskolákban.
16. Van-e egyáltalán és milyen társadalmi eszköz, t. i. segély-egylet a teljesen szegény tanköteles gyermekek iskolába járhatásának megkönnyítésére, illetve lehetősitésére és mily mérvben gyakorolja ezen egylet a jótékonyt?
17. Hány tandíjmentes tanuló van?
18. Hány iskolai takarékpénztár van s mennyit takarít meg egy-egy tanuló átlag?

*

Mi oknál fogva nem alkalmazzák a szegedi elemi iskoláknál a váltakozó rendszert?

Eme szakkérdések előadására a szegedi és aradi tanítótestületek előadókat választottak, kiknek a határozatok és nyert felvilágosításoknak följegyzése is kötelességükké tételt. Emellett följegyzések a Szöllősy Károly által ez alkalomból sajtó alá bocsátott „Emlékirat az aradi tanítók szegedi utjáról“ című füzetben főtálálhatók.

1885. október 18-án hagyta el Aradot a szegedi tanulmányi utra induló társaság, összesen 75-en. A tanítókhöz

csatlakoztak Aradról: Simay István iskolafelügyelő, E. Illés László, az „Alföld“ volt társszerkesztője, ifj. Kristyóry János, az aradi általános ipartársulat s az ipartanodai bizottság elnöke, Bérczy Alajos, városi kamarás, Kilényi János, városi alszámvevő, Városy Gizella, nőnevelő intézet igazgatónője Aradról Városy Malvin tanítónővel stb. stb.

Szegeden aztán hűségesen bonyolítottatott le a programnak minden száma; ebben pedig főérdeme volt Kállay főispán, Szabados helyettes polgármester, Kovács Albert iskolaszéki elnök, Tóth János iskolafelügyelő uraknak és Szeged szab. kir. város hazafias közönségének, kik mindannyian a találkozást célzó eredménynek elérése körül lélekemelő módon buzgolkodtak; — Arad és Szeged tantestületei pedig ihlettel üdvözölték egymást, miközben az örömtől ragyogó szemek mondani látszottak: „Hát ott fent a tömörülést miért ellenzik?“

*

1884. deczember hóban Wéber József, volt paulisi tanító és Kőmives József kisegítő tanítókká lettek kinevezve. Mindkettő derék tanerő.

*

1885. január havában a vallás- és közoktatásügyi miniszter az egészségtanak tanítását — a polgári iskolában és az elemi iskola felsőbb osztályaiban — elrendelte. Segédkönyvül dr. Széll Lajos „Életmentés és egészségtan“ czimű könyvét ajánlotta. Főlemlítjük e tényt azért, hogy bebizonyítsuk, miszerint akkor, midőn a felső intézők a minisztert eme rendeletnek kibocsátására indították, két dologról feledkeztek meg, és pedig először arról, hogy az egészségtan az olvasókönyv alapján már rég tanított, másodsor arról, hogy dr. Széll ur igen kitűnő orvos lehet, de azért az elemi iskola számára tankönyvet írni még sem tud. No de azért vagy 10,000 példány elkélhetett. — Ah, hivatott tankönyvbíráló-bizottság jöjjön el a te országod! . . .

*

1885. augusztus 27-én tanítónőkül megválasztottak: Skultéty Irma és Kinczel Emilia, tanítókul: Rákosi Flóris és Urhegyi János, kisegítő tanítókul: Marinkovits Péter és Verner László. — Urhegyin kívül, ki másutt állomást vállalt, a többi még köztünk van, működésükkel Aradváros közönségét, hű ragaszkodásukkal a tantesületet örvendeztetve.

*

A szegedi tanítók Aradon.

1886. szeptember 17.

A rekonstruált város tanügyének 92 bajnoka szeptember 17-én érkezett Aradra, hogy revánzsirozzák az aradi tanítók látogatását és szerezzenek mi nálunk is új eszméket, teremtő tapasztalatokat.

Kiséretükben volt Léva y Ferencz csongrádmegyei kir. tanfelügyelő, dr. Lázár György városi főügyész, dr. Erőskövy János kerületi orvos, Endrén yi Antal árvaszéki elnök, Salam on Zsigmond kir. törvysz. bíró, Tanács Imre iskolaszéki irattáros, Endrén yi Imre, Szél Andor, Szakkáll Illés, Török Antal, Zengei Ferencz és ifj. Nagy F. könyvkereskedők, Székács Gyula zenetanár, Schorr Mór főkantor, Rosenberg Dávid hivatalnok, Kemény Nándor alkapitány, Kemény Nándorné magán nőnevelő-intézet tulajdonosnője, Vass Pál városi főjegyző, Fluck Ferencz kir. hivatalnok, iskolaszéki alelnök, Reiniger Jakab ügyvéd és Reiniger Jakabné. A társaság vezetője Vass Mátyás a szegedi ösztantestület elnöke volt.

Az nap este a szegedi vendégek és az aradi tanítók a „Fehér Kereszt“ nagytermében rendezett ismerkedési estélyen teljes számban jelentek meg.

Szeptember 18-án

díszközgyűlés a városház dísztermében.

E díszközgyűlés elnöke volt Máday Mátyás, alelnökök: Vass Mátyás szegedi tanító és Millig József aradi

III. A gyermekirodalom terjesztése

került tárgyalás alá, mely alkalommal a Györgyössy Rudolf által szerkesztett „Józsi és Erzsike“ című képes gyermeklapnak pártolása elhatározott. (Bővebbet a többi tételekre nézve Vass Mátyás által sajtó alá bocsátott „Emlékkönyv a szegedi tanítók aradi tanulmányi utjáról“ című füzetben találjuk.)

A díszközgyűlés befejezése után a szegedi tanítók a politikai hatóságok főnökeinél tisztelegtek, délután pedig körülbelül öt óráig a helybeli tanintézeteket megszemléltek.

Öt órakor történt a kivonulás az aradi vértanúk gyászteréhez, hol az érkezőket dr. Barabás Béla, a hetes bizottság elnöke fogadta. A szózat eléneklése után Vass Mátyás, a szegedi osztantestület elnöke lépett a lépcsőzetre és emelkedett hangú beszédét Széchenyinek eme szavaival kezdé: „A tudományos fők teszik a nemzet valódi erejét, az igaz és hű hazafiak pedig megvédik a hazát a vész napjaiban, igazolja ezredéves történetünk.“ — Gyönyörű beszédét így fejezé be: „A koszorút a szegedi tanítók nevében teszem le a szabadság hős vértanuinak emlékkövére. Éljen a haza! Éljen a király! Éljen a szabadság, egyenlőség és testvériség!“ (A beszéd egész terjedelmében az „Alföld“ 1886. 214. sz.)

Este díszvacsora volt a „Fehér Kereszt“ nagytermében. A nap hősein, t. i. a szegedi és aradi tanítókon kívül ott voltak: Salacz Gyula polgármester, Léva y csongrádmegyei tanfelügyelő, Boros Béni országgyűlési képviselő, Institóris Kálmán Aradváros főjegyzője, Salamon Zsigmond szegedi törvényszéki bíró, Simay István Aradváros iskola-felügyelője, Tarjányi Vilmos ügyvéd, Parecz István városi tanácsos, Heeger Ernő ügyvéd, Kristyóry János az ipartársulat elnöke, Hász Sándor ügyvéd, Virágh Lajos Aradváros főmérnöke, Remetey Károly ügyvéd, Vásárhelyi Béla nagybirtokos, Kuncz Elek az aradi főgymnázium és főreáliskola igazgatója, Varjassy Árpád Aradmegye kir. tanfelügyelője, Rozsnyay Mátyás gyógyszerész,

Lázár György szegedi főügyész, Ábray Lajos az aradi kereskedelmi akadémia igazgatója, Neumann D., Urbányi Béla aradvárosi árvaszéki ülnök, Grünwald Ferencz az aradi kereskedelmi és iparkamara elnöke, Péterffy Antal ügyvéd, Lukácsy Miklós az I. aradi takarékp. vezértitkára, dr. Darányi János Aradváros főorvosa, dr. Posgay Lajos Aradváros t. főorvosa, dr. Szathmáry Miklós az aradi iskolaszék tagja, Somogyi László és Nyáry Béla aradvárosi alkapitányok stb. stb.

Az első pohárköszöntőt mondta Salacz Gyula, éltette a királyt és a királyi családot, Szöllősy Károly éltette Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miuiszttert, Simay István köszöntötte fel Szeged tanítóit, Lázár György éltette Aradváros közönségét és hatóságát. Institóris Kálmán Szeged és Arad tanítótestületeit, Némethy Károly a súlyos beteg főispán mielőbbi felgyógyulására üritett poharat; Ferenczy János éltette Salacz Gyula polgármestert, Preisinger József Léva Ferencz csongrád-megyei tanfelügyelőt, Veszits József Varjassy Árpád aradmegyei tanfelügyelőt köszöntötte fel, Vass Mátyás éltette az aradi tanítókat, Nagy Ferencz Simay Istvánt, Salamon az aradi hölgyeket éltette, Nemcskay pedig az arad-csanádi vasut igazgatóságára emelt poharat, Kemény humorisztikus toasztban éltette Arad lakosait és végül Csik János a sajtót és Boros Janka Kováts Albert Szegedváros iskolaszéki elnökét.

20-án kirándulás rendeztetett Gyorokra, hol Pálya Mátyás plébános és Domány József nagykereskedő által igazi magyar vendégszeretettel fogadtattak.

Örökké emlékezetes fog e két testületnek szegedi és aradi találkozása maradni és örökké igaz fog maradni e jeles mondás: „Egyesült erővel!“ ...

*

1886. december 29-ikén hunyt el Kornis-Király Ilona tanítónő. Negyedszázadon át működött a népnevelői rögs pályán. Béke poraira!

*

Az 1886^{6/7}. iskolaévet az iskolaszéknek két nagy horderejű határozata rekesztette be. Az egyik megszüntette a **váltakozó rendszert** és helyébe behozta az **osztályrendszert**. Eme két rendszer annyiszor lett már megbeszélve, hogy főlegesenek találjuk az iskolaszéknek eme bölcs határozatára vonatkozó érveit itt újból fejtegetni.

A második határozat oda irányult, (egy kiküldött bizottság véleménye alapján) hogy két V-ik és két VI-ik osztály rendszeresítették következőkép: az egyik V-ik és VI-ik osztály fogja az első és második polgári iskolai I. és II-ik osztályának tananyagát feldolgozni, a másik V-ik és VI-ik osztály pedig megtartja a régi rendszert, t. i. hogy innen már az életbe kiléphessenek.

Tekintetbe véve azon körülményt, hogy vannak tanulók, kik csakis egy bizonyos kor eléréséig az iskolát látogatni akarják és olyanok, kiktől a törvény ennél nagyobb kvalifikációt követel, az iskolaszék az érintett határozatnál üdvösebbet nem hozhatott.

*

Az 1887^{1/2}-iki iskolai évben Kiss Ida tanítónő állásáról lemondván, Balogh Irma vizsgázott polg. iskolai tanítónő — a Szent-Péter-téri tantestület tagja — az augusztus 30-án tartott iskolaszéki ülésnek egyhangu határozata folytán az V-ik illetve VI-ik osztály szaktanítónőjévé és ennek helyébe Frankó Sarolta elemi tanítónővé megválasztatott.

*

1887. szeptemberben tanítónővé Polgár Anna lett megválasztva. A kisasszony, ifjúsága daczára, a tanügy terén sok routinnal működik.

*

† **Balogh Irma,**

aradvárosi községi tanítónő,

Meghalt 1887. november 7-én.

A küzdtéren mint bátor és kitartó harcos halt meg e fiatal lény, ezt jogosan lehet Balogh

Irmáról mondani. Szegény! Hónapokig rágódott már ifju éltének gyökerén a veszedelmes betegség anélkül, hogy e tudat miatt kétségbe esett volna, vagy a válságos percz előtt a testi erőt roskadozni engedte volna. Sokkal erősebb és hatalmasabb volt benne a szellemi erő, semhogy földi szenvedés rajta erőt vehetett volna. Az iskola és az abban szeretetreméltósága és tapintatossága által a jóra tanított ifjuság képezték földi boldogságát, az önképzés nemes lelkének szükségét. Halála kétségbeejtette az őt bálványozó anyját, gyászt hozott kartársaira és arra az ügyre, melynek legodaadóbb apostola volt. Legyen üdv egy boldogabb hazába költözött lelkének!

A Balogh Irma halála folytán üresedésbe jött állás Tanfy Máriával -- előléptetés utján töltetett be. Utóbbinak helyébe Kopp Mariska lett megválasztva.

*

1888. február 5-én hunyt el Szilágyi-Szalay Amália tanítónő. Az elhunytban Arad tanügye igen jeles és buzgó tanerőt vesztett. Béke poraira!

*

Az 1889. május havi közgyűlésen Horváth József, községi tanító nyugdíjaztatott.

Ugyane hóban hunyt el K. G a v o r a Gizella tanítónő a lipótmezei tébolydában. Nyugodjék békében a sokat szenvedett asszony!

*

1889. augusztus 22-én Hofbauer Olga és Drescher Gizella választattak meg tanítónőkké.

*

A községi tanítótestület irodalmi működése.

Hogy a 48-as előtti időkben tanügyi hírlapirodalom nemesak mi nálunk Aradon, hanem egyáltalán egész Magyarországon nem létezett, tulajdoníthatjuk első sorban annak, mivel a nyilvánosság a népnevelés primitív voltánál fogva ez ügy iránt vajmi gyengén érdeklődött, másodsor pedig annak, mivel az akkor a fővárosban még igen csekély számban szerkesztett hírlapok egyik része a nagy jövő politikai egyengetésével foglalkozott, másik része pedig szépirodalmi irányeszméivel a nemzeti nyelv tökéletesítését és terjesztését czélozta. Így tartott ez az 50-es évekig, mely időszakban az aradi tanítótestületben tanügyi irodalommal foglalkozó tanítók: Mayer, Losonczy és Kubis felmerültek ugyan, csak hogy az e téren működésük a conferenzia-termen túl nem terjeszkedett. Hiába, abban az időben nem volt tanácsos a cenzurával collizióba jönni. — Mihelyt azonban az 1867. év, az alkotmány visszaállításának korszaka, s ezzel együtt a XXXVIII. t. cikk életbeléptetése bekövetkezett, Magyarország tanítói azonnal a szabad sajtó szolgálatába léptek. Hisz, a modern tanítási rendszer körül fölmerült újabb meg újabb eszméket a legtágabb körben megbeszélendő, a sajtóhoz kellett fordulni; a laikus közönséget az ügynek megnyerendő, szakszerű czikkek közzétételével az eszmecebére a nyilvánosságot is kellett belevonni, és — mihelyt a tanító-egyletek megalakultak — ismét csak a nyilvánosság előtt tanubizonyságot kellett nyújtani arról, hogy az új korszaknak modern tanügye modern eszmékkal ellátott tanítóságot talált. És mindezen teendő programmszerűleg keresztül is vittetett, mert . . . hazánk hazafias hírlapszerkesztői — a tanítósággal mintegy szövetkezve — az általa képviselt szent ügynek minden eszméje, minden óhaja kifejezésére lapjaikban szívesen tért engedtek. Hanem abban az átmeneti korszakban annyi lévén a megbeszélendő anyaghalmaz, hogy az összes közügyeket felölelő hírlapok minden tanügyi kérdést részletezve többé nem tárgyalhatták, a tanügyi szaklapok megindítása időszerűnek találtatott. 1876-ban tehát

Györgyössy Rudolf, aradvárosi közs. tanító szerkesztése

mellett jelent meg az „Aradvidéki Tanítóegylet Közlönye.“ A lap Györgyössy tulajdonát képezvén, az egylet 200 frt szubvenczióban részesítette őt. Később a viszonyok megváltozván, (l. Aradvidéki tanító-egylet) a lap 1879-ben megszűnt az egyletnek organuma lenni és „Általános Tanügyi Közlöny“ czim alatti programját a tanügyi politika képezte. Ez időben szerkesztőtárs volt Mádai Mátyás. A közlönynek utóbbi életpályája nem volt hosszantartó, létének csak néhány hónapig örvendhetett, 1884-ben Györgyössy szerkesztése mellett, népirodalmi vállalatot indított meg Gyulai István helybeli nyomdátulajdonos. (l. Aradvidéki tanító-egylet.) 1885-ben az aradi tanítótestületben conzorcium alakult, mely az „Általános Tanügyi Közlöny“-t Györgyössy szerkesztése mellett újból megindította. Mi volt a lap sorsa, azt már jeleztük, valamint azt is, hogy „Józsi és Erzsike“ czimű ifjúsági lap szintén Györgyössynek vállalata volt.

Záray Ödön 1888. óta szerkeszti a „Házi Közlöny“-t.

Könyvirodalommal foglalkoztak:

Záray Ödön. Irt magyar és német nyelvtant, valamint földrajzot az elemi iskola számára. A betűszekrény, valamint ennek folytatását képező számoló-géppel egybekötött betűszekrény is eszméje alapján készült.

Preisinger József irt énekkönyvet az elemi iskola számára.

Csik János szerkesztette Aradmegye térképét, mely az aradi iskolákban mai nap is használtatik.

Tanügyi értekezők:

Brusch Alajos, Csik János, Fischer Antal, Geller János, Gregus István, Györgyössy Rudolf, Kircz István, Kőmives József, Messer Márton, Némethy Károly, Preisinger József, Somogyi József, Szathmáry István, Szilágyi György, Szűcs József, Verner László, Wéber József, Wlacsil Károly, Záray Ödön.

Szépirodalommal foglalkoztak:

Györgyössy Rudolf, Némethy Károly, Verner László.

Zeneművelők:

Brusch Alajos, Fischer Antal, Kircz István, Preisinger József.

Gyorsírászat- és zeneművelő:

Vagács Ágoston.

Rajzművelő:

Wagner Ágoston.

Tanügyirodalommal foglalkozó tanítónők:

Balogh Irma, Boros Janka, Boros Jusztin, Simon Karolina, Turcsányi Gizella.

Tanügyi értekezők:

Balogh Irma, Boros Janka, Boros Jusztin, Eckert Irma, Hanthó Iлона, Hauser Henriette, Kintzel Emilia, Mihájlovits Hermin, Simon Karolina, Skultéty Irma, Steinitzer Luiza, Turcsányi Gizella és Ujházy Mária.

*

Az aradi tanítók gróf Csáky Albin

vallás- és közoktatásügyi miniszter előtt.

1889. augusztus 20-án.

Mielőtt az aradi tanítók tisztelgéséről értekezni, a tanügy méltósága megkívánja, hogy mutassunk be egy minisztert *comme il faut*, azaz oly államférfiut, ki néhány perc alatt egy 40,000 tagból álló intelligens testületet a

maga részére meghódított. Amaz államférfiu senki más, mint Csáky Albin, vallás- és közoktatásügyi miniszter és hogy mivel hódított, arról szóljanak az alábbi tények:

(Paed. Szemle.) Az egyetemes tanítói gyűlés végrehajtó bizottsága által aug. 20-án Budapesten tartott nagygyűlésen a többek közt a határozat is hozatott, hogy a tanítói nyugdíj méltányos revisiója s a tanítói fizetések minimumának hatszáz forintban megállapítása végett egy küldöttséget küld Csáky Albin gróf közoktatási miniszterhez. A számos, majd ötven tagból álló küldöttség Lakits Vendel vezetése alatt f. évi október 17-én járt a miniszternél, ki előadta, hogy a tanítók nyugdíjügye, valamint fizetésének rendezése égető szükség. Kifejezte a tanítók bizalmát Csáky iránt, ki már eddig is nevezetes tanujeleit adta annak, hogy a tanítók sorsát szíven hordja. Csáky Albin gróf nagy előzékenységgel fogadta a tanítók küldöttségét. Megjegyezte, hogy ő nem a frázisok embere s a mi ígéretet a képviselőházban tett, a tanítók nyugdíja érdekében, azt be is fogja váltani és pedig épen azon a módon, a mint a tanítók kívánják. — A javaslat, melyet még ez ülészakban benyújtani készül, erősen készül a miniszteriumban. Szíven hordja a tanítói fizetések javításának ügyét is, s ez érdekből már is rendeletet bocsátott a tanfelügyelőkhöz, hogy a tanítói javadalmazásokat a lehető legszélesebb alapon írják össze s terjeszszék fel a miniszteriumhoz. Első feladat ugyanis a tényleges helyzet ismerése s a legégetőbb szükség enyhítése. A tanítói fizetések általános emelésének nagy akadályai voltak. Ezek közül kettőt nevezett meg a miniszter: az állam gyarló pénzügyi helyzetét s a felekezeteiket. A mi az elsőt illeti, most, midőn a pénzügyi egyensúly helyreállt, hite s meggyőződése szerint a törvényhozás a legelső alkalmat meg fogja ragadni, hogy a tanítók helyzetén segítsen. — Igéri, hogy ő más tekintetben is előkészíteni igyekszik a tanítók anyagi helyzetének javítását, hogy utódja — mert az alkotmányosság szabályai szerint, szólta a miniszter, a változás bekövetkezhetik, — megtalálja azokat a nyomokat, a

melyeken tovább haladhasson.“ A küldöttség Berzeviczy államtitkárnál is tisztelgett, ki biztosítá a tanítókat, hogy anyagi ügyeikben oldalukon fogják találni.

És most az aradi tanítók tisztelgési ügyéről: Az 1880. szeptember 1-seje óta alkalmazott aradi községi tanítók és tanítónők körülbelül két évvel ezelőtt az iránt keresték meg Arad szab. kir. város köztörvényhatóságát, hogy venné fel őket, — idősebb kartársaikhoz hasonlóul — a városi tisztii nyugdíjjintézet kötelékébe. A város engedett e jogos óhajnak. Az oktatásügyi miniszter ur azonban csak azzal a megszorítással, hogy csak államilag biztosított 300 frton felül engedi át őket a városnak. Így is jól volt az. De közbejöttek a látóhatárra került revisió szép kilátásai és Aradváros szeptember 11-iki rendes havi közgyűlésén hozott eme határozata: „Kérvényezők kötelesek a város közönsége által évenként minden tanító és tanítónő után az országos tanítói nyugdíjjalapba fizetni kötelezett 12 forintot a város közönsége részére megtéríteni.“ — Kissé sujtó határozat! — Az érdekelt aradi tanítók küldöttséget menesztettek tehát a miniszterhez, hogy ügyök fázisait föltárva, ő excellenciáját arra kérvék, hogy a városi határozatot a revízió megtörténteig függőben hagyná. És a miniszter ezt megígérte. A többek közt ezeket is mondta: „A tanítók nyugdíjügyét én komolyan akarom rendezni, még pedig a tanítók anyagi megterhelése nélkül. Sajnálom, hogy szándékomnak megfelelőleg az erre vonatkozó javaslatot már nem novemberben vagy decemberben tehetem a ház asztalára. De mert itt pusztá jóindulatom, hajlandóságom nem elégséges támpontok a rendezés alapos, reális keresztülvitelére, szigorú matematikai megfontolás és elbírálás alá kellett azt vetnem. S ez roppantul complicált munka; 40-féle számítást kell tenni s ez késlelteti előkészülését. Februárban, legkésőbb márcziusban azonban mindenesetre benyujtom a legislatió elé a nyugdíjtörvény módosítása iránti javaslataimat.“ Ily lelkes szavak után nem kell aztán attól tartani, hogy a tanítóknak a nyomor könnyeivel áztatott kérvényük ad acta fog tétetni.

Még csak föl kell említnünk, hogy az illető aradi tani-

tóknak megbizottja *Brusch* Alajos aradvárosi községi tanító volt, kihez még *Záray Ödön* és *Györgyössy Rudolf* szintén aradvárosi községi tanítók csatlakoztak.

Ebbeli referadánkat azzal fejezzük be, hogy: így hódította meg *Csáky Albin* gróf, vallás- és közoktatásügyi miniszter hazánknak 40,000 tanítóját! — Éljen sokáig!

*

A z ö s s z t e s t ü l e t .

Igéretemet beváltva, közlöm az alkotmányos ösztetület működésének folytatását jelző rövid vázlatát.

Az ösztetület tanácskozmányai 1867-ben és 1868-ban *Fényes Károly* igazgató elnöklete alatt tartattak. *Fényes* azonban, ki a tanítóság autonómiáját jobban féltette talán, mint maga a tanítóság, az ösztetületnek megalakítását sürgetvén, ez 1869-ben meg is történt. Elnökké *Simay István*, a pesti-uti tanoda IV. osztályának tanítója, választatott meg. Ez ösztetület az iskolaszék által jóváhagyott szabályzatok mellett működött az 1872 $\frac{2}{3}$ -ik iskolai évig, a midőn *Simay* — az akkor életbeléptetett polgári iskolának igazgatását átvevén, az elnökségről lemondott. *Simay* elnökségének korszaka arra az időre esvén, midőn az iskolaszék a városi iskolák szervezési munkájával — lázas tevékenységet kifejtve — foglalkozott, a testület e munkában annyiban vett részt, hogy iskolaszéki képviselőit (*Simay* és *Szücs*) beható tanácskozmányok útján létrejött megállapodásokkal el látva az iskolaszéki ülésekre küldte és e megbízások különösen *Simayra* nézve a szó szoros értelmében szent misiót képeztek. Volt is ennek nyoma; mert anyagilag a tanítóságnak jóléte óriási léptekkel haladott előre, szellemi tekintetre nézve pedig konstatálható, hogy az iskolaszéki üléseken mindannyiszor a tanítók nézetei győzedelmeskedtek. Ez pedig egyedül *Simaynak*, a hatalmas érvelőnek és kiváló szakképzettségű szószólónak volt az érdeme. Lelkesen is sorakozott a tanítóság zászlója köré s nem létezett azon eszméje, melyért, vele szövetkezve, örömmel sikra nem szállott volna. *Simay* búcsút vett ugyan az elnökségtől, de

nem az elemi iskolai tanítóságtól, melynek nyugalomba lépéig legodaadóbb barátja és szószólója maradt. Számos, a nagyzási mániától vakított tanítónak szolgálhatna e jeles férfiú mintaképül.

Ezután Máday Mátyás lett az ösztetület elnöke. Nehéz időben ült Máday az elnöki székbe, oly időben tudniillik, midőn az aradi tanítóság körében „a testületi szellemnek, az iskolai hatóság iránti bizalomnak, s tán még az egyéni ambícióinak sem volt nyoma.“ Kinek is lett volna kedve ilyenkor gyűlésezni? Ez állapoton lehetőleg segítendő, Máday az iskolaszéki elnökhöz a következő átíratot intézte:

„T. Elnök ur! Mult szerdára összehívtam a tanítói kart a tanrend közös megállapítása végett. A meghívott 29 tag közül azonban csak 10-en jöttünk össze s így a közös megállapításból nem lett semmi. Miután ezt tudomására hozni kötelességemnek tartottam, kérem t. Elnök urat teljes tisztelettel, méltóztassék a tanrend megbeszélésére, összeegyeztetésére más alkalmasabb és biztosabb utat és módot kijelölni, mert magunk között már nem tudunk egységes működésre jutni.

A tantestület feloszlott és többé nem létezik.

Aradon, 1876. szeptember 15-én.

Máday, s. k.“

Már másnap jött erre a következő végzés. (Iskolaszéki jegyzőkönyv 49. pontja 1876. szeptember 16.)

„Máday Mátyás tanítótestületi elnök jelenti, miszerint a tanítótestület feloszlott és nem létezik többé; — határozatott:

Máday Mátyás testületi elnök utasíttatik a tanítótestületet a törvény értelmében továbbra is fentartani, Arad szab. kir. város összes községi tanítóinak pedig meghagyatik, hogy a testületi üléseken pontosan megjelenni multhatatlan kötelességüknek ismerjék.

Dr. Köpf János, s. k.

iskolaszéki elnök.“

Erre az ösztetületi működésben szünet állott be azon körülménynél fogva, hogy Máday nem vágyódott vissza az

elnöki székbe. Az ösztetület annyiban létezett még, hogy a tanítók Losonczy Alajost, mint korelnököt bízták meg, miszerint adandó alkalommal, t. i. midőn közös érdekű ügyek tárgyalandók, a testületet egybehívja s a tanácskozmányokat vezesse. E tanácskozmányokon többnyire a tanítók anyagi kérdései tárgyalattak. Hogy azonban oly szakközeg legyen, melyhez tanügyi kérdésekbeni véleményadás végett az iskolaszék fordulhasson, a tanügyi bizottság 1877-ben hivatalosan megalakíttatott. E bizottság vagy kétszer ülésezett dr. Köpf János iskolaszéki elnök elnöklete alatt; nagyobb és markirtabb tevékenységet csakis Simay István és Millig József iskolafelügyelők alatt fejtett ki. (L. Iskolafelügyelők.)

*

Az 1882. április 28-án tartott iskolaszéki ülésen Simay István az iskolaszéket melegen felhívta, hogy saját kezdeményezésével az összes itteni közs. tanítókat egy testületté tömörítse. — Bonts Döme a maga részéről is igen üdvösnek véli ily testület létesítését, de erre nem az iskolaszéket, mint ilyet tartja illetékesnek és hivatottnak, hanem szervezzék maguk a tanítók magukat ily testületté, s az iskolaszék azt örömmel fogja tudomásul venni.

Bonts nézetét az iskolaszék magáévá tette. (Aradváros iskolaszéke csakis ily határozatot hozhatott.)

*

1881. október 24-től kezdve, mely napon Losonczy korelnök elhunyt, az ösztetület szünetelt egészen 1883-ig. Ekkor újból elnököt választott s pedig e történeti műnek íróját; szönyegen lévén a tanítói fizetések szervezése, kellett egy közeg, mely az e körüli teendőket végzi majd. Ebben a korszakban létesítette az aradi községi tanítótestület az aradvidéki tanító-egylet „segélyalap“ intézményét, hangyaszorgalommal dolgoztatván, hogy ez intézménynek társadalmi uton alapot szerezzen, mi fényesen sikerült. (L. Aradvidéki tanító-egylet.) S mi idézte elő a fényes eredményt? Semmi más, mint az ama időben a testület körében

uralgott lélekemelő testületi szellem, mely folyton egyöntetű szeretetteljes törekvésben nyilvánult. Tanuim lehetnek erre azon kartársak, kik annak a korszaknak mozgalmait figyelemmel kísérve, azokban tevékenyen részt is vettek. Miért állott be tehát az a csodálatos metamorfózis, mely egymást szerető és tisztelő kartársakat két ellenséges táborra osztotta? Miért? . . . Hadd magyarázzák ezt a jelenséget a következő tények:

1885. deczember havában az aradi községi tanítók körében konzorcium alakult meg, mely az „Általános Tanügyi Közlöny“-nek újbóli megjelenését feladatául tűzte ki. A tervezet részvények útján vitetvén keresztül, a szerkesztéssel Györgyössy Rudolf bizatott meg. Az első szám 1886. január 7-én adatott ki. De csak körülbelül 4½ hónapig állott fen. Rövid élet, nemde? — Többen mondják, hogy korai halálának egy *ABC* volt az oka. Meglehet. — Lássuk csak azt a hirhedt *ABC*-ét, mely a Közlöny 7-ik számába lett közzétéve. Így szól:

„*ABC*. Ez igazi jó abc, három vármegyében van elterjedve: Arad, Bihar, Csongrád. Ez az abc ebben a három vármegyében a tanügy előhaladásának egyik alapfeltétele, — s ez, a három vármegyében, a három tanfelügyelő. A lapokból sűrűn olvasunk róluk: ügybuzgalmuk a közönség és tanítókar egyiránt elismeri. Választékos alkalmazkodásukkal a tanügyben sokat bírnak létrehozni a rettentő statisztikai rovatok nyomása alatt is. Az abc-hez a *D* betűt is megtalálnók Hunyad megyén, de az ottani lapszövetkezetet nincs miért dicsérgetni, mely az *E* betűt is elcsalta magához Iglóról. Mi csak annak örvendünk, hogy Alföldünk eme vidéke, — szomszédos három vármegyével — valahára oly három egyént nyert, kik tudnak a tanügyért eredményesen működni. Bár Magyarország valamennyi tanfelügyelőjét a nagy *ABC* sorába iktathatnók; szívesen megmaradnak a kulturális mondatban kis abc-nek a tanítók, ha a kezdő betű kompakt.“ — Tessék most kombinálni.

Még egy adat.

Az ösztantestület 1886. február 25-én a következő kérdéseket vette tárgyalás alá:

1. Az iskolai takarékpénztárakat.
2. Az előadások kezdetét a nyári idény alatt.
3. A gyermek-játszótereket.

Az iskolai takarékpénztárakra nézve határozatott, hogy azok még ez iskolai évben fognak életbeléptetni; a testületek tagjai egyidejűleg fölhivattak, miszerint e körül tett tapasztalataikat összegyűjtve, azokat annak idején az ösztantestület elé terjeszszék.

Az előadások kezdetére nézve egy bizottság azzal küldetett ki, miszerint oly értelmű előterjesztést tegyen az iskolaszéknél, hogy az előadások a nyári idény alatt reggel 7 órakor, délután 3 órakor kezdődjenek.

A gyermek-játszóterek tárgyában szerkesztendő tervezet kidolgozása Györgyössy Rudolf, Csik János, Máday Mátvás és Szilágyi György testületi tagokra bízott.

Mind a három kérdés még függöben van. Pedig az ülésen jelen volt Árkay Kálmán, aradi ügyvéd és városunk tanügye körül lelkesülő iskolaszéki tag, az iskolai takarékpénztárak létesítésénél fölmerülő 25—30 forintnyi költséget a sajátjából fedezni ajánlkozott. — Egyébiránt erre a pontra felelhet legjobban a Simay István iskolafelügyelő által 1886. évi márczius 5-én az ösztantestület elnökéhez intézett 6-ik számú rendelete, mely szerint az ösztantestület összyűlésein az iskola szellemi ügyeiről nem tanácskozhatik, (!) hanem egyedül képviselőválasztásra, tánczvigalom és majális rendezésére terjeszkedhetik. . . Ecce!

Valljuk be őszintén, hogy akkoriban a helyzet ilyen volt. És, hogy csakugyan a tanítókra nézve a helyzet irigylendő nem lehetett, bizonyítja azon tény, hogy bizonyos apprehenziók következtében, melyekről már másutt említést tettünk, a tanítói kar két táborra oszlott.

1886. márczius 5-ike a testület öszműködésének véget vetvén, a lethargia tartott 1889. végéig, t. i. azon idő-

pontig, midőn az aradi általános ipartársulat által 1890-ben rendezendő kiállítás alkalmából megalakított tanügyi osztályba egyetlen egy községi elemi tanító sem lett beválasztva. Nem akarjuk itt megvitatni, ez eljárás által az elemi tanítókön sérelem követtetett-e el, vagy nem, mert csak azt akarjuk konstatálni, hogy a testület a tömörülést ismét szükségesnek találta. Tanácskozássra kell tehát egybegyülni. De ki láttasék el az elnöki tisztséggel? Ekkor kimondatott, hogy valahányszor közös érdekű dolgokról lesz a szó, a t e m p l o m t e c z a i tanító testület hívja meg a többi tanítótestületeket tanácskozássra. Ezzel a gordiusi csomóketté vágatott s elég szerencsésen, mert ezentul sem X-nek, sem Y-nak nem lesz többé alkalma az elnöki czimmal brillirozhatni.

*

A községi iskolai tantestületnek iskolaszéki képviselői

1868-tól 1889. végeig.

Györgyössy Rudolf,	Rotter János,
Losonczy Alajos,	Simay István,
Máday Mátyás,	Szöllőssy Károly,
Millig József,	Szűts József,
Némethy Károly,	Záray Ödön.

(1890. február 19-én iskolaszéki képviselőkké megválasztottak: Szöllőssy Károly, Brusch Alajos és Fischer Antal.)

*

Érdekes intermezzo egy iskolaszéki tanítóképviseelő választásánál.

Idő: 1886.

Színhely: A városház emeleti tanácsterme.

Jelen voltak: a városi törvényhatósági bizottság által az iskolaszékbe beosztott törvényhatósági bizottsági tagok és a tanítótestület képviselői, név szerint: Györgyössy Rudolf, Máday Mátyás és Némethy Károly.

Tárgy: Az iskolaszék megalakulása. Az alakulási procedura végbe menvén, a tagok letették az esküt, ennél fogva a tanítóképviseelők is. Ezután megkezdődtek a tárgyalások.

melyek folyamán felolvastatott a polgári iskolai tanítóknak azon jelentése, hogy a legközelebb megejtett tanítóképviseelő-választásnál a polg. isk. tanítók mellőztettek. Volt erre vita, mely alatt egyesek s pedig igen helyesen állították, hogy a törvény nem jelöli ki a megválasztható tanítókat, hanem egyszerűen így szól: „A tanítók egybegyűlének s képviselőt választanak;” mások azt hangoztatták, hogy a méltányosság is megkívánja, miszerint a polgári, elemi fiu- és elemi leányiskolából egy-egy képviselő választassék meg, (igaz) végül mások kifejezést adtak annak, hogy a tanügyi érdekek is megkívánják, hogy minden intézet képviseltesse magát. (Igaz ez is, de hát alkotmányos korszakot élünk s ilyenkor a választási szabadságot megszorítani nem lehet, különösen akkor nem, ha a választás a törvény értelmében ejtetik meg.)

A testületnek választását mindazonáltal az iskolaszék semmisnek nyilvánította ki s az ügyet az oktatási miniszterhez megappellálta, Vagy két hónap múlva a következő válasz érkezett le: Kivételkép megengedtetik, hogy erre a ciklusra a polgári iskola külön képviselőt válaszson, jövőre nézve azonban meghagyatik, hogy a választásoknál a tanítók tekintettel legyenek a polgári, elemi fiu- és elemi leánytanítótestületekre, (A régi választás tehát jóváhagyatott.)

VI.

POLGÁRI FIU-ISKOLA.

Az aradvárosi polgári iskola.

Az experimentálás néha üdvös és hasznos. Ezen mondás bebizonyult akkor is, midőn városunk iskolaszéke 1872-ben határozatilag kimondta, hogy az V. és VI-ik osztályt beszünteti és helyébe polgári iskolát létesít. Az erre vonatkozó javaslattétel Molnár Pál és dr. Tanfy F. J-től eredt. Meg is éljenezte őket ezért az iskolaszék. Hogy pedig az éljenzést megérdemelték, bizonyítja azon tény, hogy ma Aradváros oly polgári iskolával bír, mely nemcsak a hasonírányu társintézetekkel, hanem bármely középiskolával is vetélkedhetik. Egyébiránt, miután az eredmény szól, dicséretemre nincs szükség.

A polgári iskola az 1872²/₃-iki iskolai évben nyílt meg és pedig egyelőre — magától értetik — csak az I-ső osztály. Attól a perctől kezdve ezen intézet gyűlhelyévé lett azon ifjaknak, kik oszlopai óhajtottak lenni hazánknak oly téren, hol eddig úgy szólva még semmi különöst nem mutattunk. Értjük az ipart és kereskedelmet. Fényes eredményt jogosan várhatott Aradváros minden egyes polgára, miután igazgatóvá Simay István, tanárrá Millig József lettek megválasztva. A várakozás indokoltnak is mutatkozott, miután Aradváros közönsége oly két névnek tudomására jutott, melyeknek tulajdonosaik a tanügynél magasztosabb feladatot nem ismernek. Ezen tudat és a mindjárt az első év eredményének örvendetes ténye meghozta gyümölcsét. Ezen gyümölcs az elismerés legcsalhatatlanabb jele. — Ugyanis Hertská Mór 1000 frtnyi alapítványt tett azon kikötéssel, hogy ez összeg kamatai a polgári iskola egyik szorgalmas és jó magaviseletű tanulójának és pedig vall. felekezeti különbség nélkül évről-évre kiadassanak. Ezen nemes tett folytonos utánczásra talál, a mennyiben városunk számos polgára a törekvő, de szegény tanulókat nagylelkűen segíyezi. Éljenek!

Szükségesnek tartjuk a tantárgyak köréről szintén ismertetést nyújtani annál is inkább, mivel ez hű képét mutatja azon iránynak, mely a kereskedő- és iparosvilág általános műveltségét czélozza. A tantárgyak ezek: hittan, magyar és német nyelv, történelem, földrajz, szám- és mértan. könyvvitel, természetrajz, természettan, vegytan, rajz, szépírás, ének, tornászat, francia nyelv, gyorsírás. — A tantervnek pedig mily lelkiismeretességgel és pontossággal siet a tanárkar eleget tenni, bizonyítja azon körülmény, hogy a polgári iskola tanulói minden akadály nélkül léphetnek át a gymnásiumba, vagy a reáliskolába; a magas kormány pedig olyképen intézkedett, hogy a polgári iskola IV. osztályát végzett tanulók tanulmányaikat a közép kereskedelmi iskolában, az erdészeti és gazdasági akadémiában (kivéve Magyar-Óvár) folytathassák és az állatorvosi tanfolyamot hallgathassák; a VI. osztályt végzett tanulók pedig megyei és városi közigazgatási, alsóbb foku postai, távirtdai, vasuti, adó-, vám-, lottó-, dohánybeváltás- és sóhivatali állásokra pályázhatnak. Ezzel kapcsolatban, a polgári iskola tanuló-ifjúságának kilátásba helyezett kedvezmények kiegészítéseül a következő rendeletet közöljük: „Nagyméltóságú m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszterium 29,818. sz. miniszteri intézkedés értelmében a cs. k. közös hadügyminiszteriummal egyetértőleg, a polgári fiú-iskolák IV. osztályát végzett növendékeknek a cs. k. hadapród-iskolákba vizsgálat nélkül leendő felvételi jogosultságot a cs. k. közös hadügyminiszterium 1882. szeptember 11-én 2752. sz. alatt kelt és közzétett körrendelet értelmében kimondatott.“ Végül a nmlt. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak megtisztelő bizalmaként szerepel azon engedélye, hogy a kvalifikációs törvény életbeléptetésekor több, a hivatalnoki pályára lépni óhajtó fiatal ember a polgári iskola V. és VI. oszt. tantárgyaiból ez intézetnél tette le a vizsgálatot.

Az 1875⁵/₆. iskolai évben a polgári iskola tanárkara az alsó foku kereskedelmi iskola vezetésével a kereskedelmi testület által megbízott.

Már a világ sora az, hogy örömeink közé fájdalmaik is vegyüljenek, nyugal munkát néha zaklató nyugtalanság za-

varja. A polgári iskola szintén ezt mondhatja; alig három évi fennállása után neki is már oly fájdalommal kellett megküzdenie, mely számára az egyedüli vigasz a kegyeletes emlékekben rejlik. „*Lidy Nándor meghalt!*“ Ezen hír riasztá fel 1878. évi április 24-én Aradváros intelligens közönségét, egyszersmint arra is intve őt, hogy gyászt öltön, miután a mai nap fosztotta meg a tudományt egyik leghivatottabb bajnokától, a tanügyet egyik legodaadóbb apostolától, a hazát egyik hű fiától és a főt, minorita-rendet egyik díszére vált tagjától. És a kik *Lidy*t ismerték, csakugyan gyászt öltöttek. Életrajzát is kellene közölnünk. Meg is tesszük azonnal, anélkül azonban, hogy egyes epizódokra reflektálnánk. Az élet epizódjainak vázolója a statisztikusok hatásköre; mert hát a száraz természetű statisztikának azok fűszerül szolgálnak. Legyen tehát elég *Lidy*ről annyit mondanunk, hogy bölcsője szerény falak közt állott; szerény anyagi viszonyok közt lett ő tudományos férfivá és szerény, lekötelező modorával vívta ki magának Aradváros és megye közönségének és tanítványainak szeretetét és tiszteletét. De ő is szerette és tisztelte ám Aradváros közművelődési eszméikért lelkesülő közönségét, mert midőn Aradon az állami főgymnásium életbelépttetett s ennél fogva a minoriták főgymnásiuma, melynek ő tanárja és az utóbbi időben igazgatója is volt, beszünttetett, ő nem helyeztette át magát a rend más gymnásiumába, mert nem tudott megválni Aradtól. Senki sem örült ezen elhatározásának jobban, mint Aradváros közönsége, mely — a kedvező alkalmat felhasználva — őt a polgári iskola tanárjává megválasztotta. Mély szakértelmét és lankadatlan buzgalmát itt is oly módon érvényesítette, hogy az intézet benne egyik fődíszét látta. *Lidy* az új pályával szoros kapcsolatban álló egyéb kötelmeiről s így az Aradvidéki tanítóegylet hozzá támasztott reményeiről sem feledkezett meg, tanusítván annak körében oly lelkes buzgalmat, hogy rövid idő múlva az egylet benne egyik legfőbb szellemi tényezőjét tisztelhetette. Ezek után bátran állithatjuk, hogy Aradváros tanügyére nézve *Lidy Nándor* nagy veszteség. Nyugodjék békével azon férfi, ki e földön csak szeretetet hintett el!

Lidy ethunytával az iskolaszék olykép intézkedett, hogy a boldogultnak hatásköréhez tartozott tantárgyak előadásával a következő főgymnásiumi és főreáltanodai tanárokat bejáró tanárokként bizta meg. Nevezetesen Antolik Károlyt a természettannal, Boros Vidát a matematikával, dr. Hidegh Kálmánt a vegytannal, továbbá egyéb tantárgyakkal Jámbor Sándort, dr. Jánosy Bélát, Nesnera Aladárt, dr. Reichenhaller Kálmánt, Spitko Lajost, Stauber Józsefet, Petrogalli Arthurt.

*

A városi törvényhatósági bizottságnak 1877. december 14-iki közgyűlésén érdekes vitát keltett a jövő évi költségvetés megállapítására kiküldött 7-es bizottságnak azon javaslata, hogy takarékosági szempontból (!) a helybeli polgári iskola beszüntettessék. Hiába! A 4 napig tartott tárgyalásokon a jelszó volt: takarékoskodni, a mennyre csak lehet. Az érdekes vitában résztvettek: dr. Köpf János, Bonts Döme, dr. Aradi István, Bettelheim Vilmos, Nagy József, Herczog József, Varga János, Ösz-Szabó István, Fényes Károly, Boros József, Rozsnyai Mátyás, Varjassy József.

Nem tudjuk ugyan, kik voltak az említett hetes bizottságnak tagjai, de annyit mindazonáltal mégis mondhatunk, hogy az általuk beterjesztett javaslat a laicizmusnál is sokkal kevesebbre vall. Igaz, hogy polgári iskoláink szervezetéhez a hozzászólás nagyon is fér, de nem oly módon, miként azt a hetes bizottság és annak néhány hive megtette. Mert ha nincs polgári iskola, gondoskodnia kell a városnak V. és VI. osztályok létesítéséről, mi a mi viszonyainkhoz képest, t. i. tekintettel arra, hogy Aradon három négy osztályu elemi fiu-iskola van, épp hat osztálynak a létesítését igényli. Ott vagyunk akkor, a hol voltunk. A közgyűlés ennél fogva nem indult az érintett javaslat után, hanem számolva a körülményekkel, a status quo-t fentartotta.

Ezzel kapcsolatban érintetlenül nem hagyhatunk egy tervezetet, mely a polgári iskolára vonatkozólag abban az időben sokat beszéltetett magáról. — Ezen tervezet szerint

a polgári iskolát úgy kellene szervezni, hogy a második osztály befejezte után a tanulók egy része menne a felállítandó ipariskolába, a másik része pedig két évfolyamot képező kereskedelmi iskolába. Kár, hogy irányadó köreink ezen tervezetet nem beszélték meg.

Az 1879. évi augusztus havában a magyar tanfolyam megvizsgálására városunkban megfordult Gönczy Pál államtitkár és Salacz Gyula polgármester előtt hangsúlyozta, hogy kívánatos volna, ha a város a polgári iskolát minél előbb hat osztályúvá kiegészítené s ezzel kapcsolatban valamely műipari (műasztalossági vagy műlakatossági) tanműhely állittasék fel, melyet ugyan magának a városnak vagy az ipartársulatnak kellene fentartani, de melyet a kormány a rendelkezésére álló összegből minden esetre segíyezni fogna. — Nem eléggé csodálkozhatunk, hogy Aradváros művelt közönsége, mely a közművelődési czélok felé minden irányban törekedni siet, e tekintetben tétlenül marad.

*

Tájékozás végett érdekes visszatérni a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1879. évi szeptember 5-én valamenynyi tanfelügyelő és egyházi főhatóságához intézett alábbi rendeletére, mely következőleg szól:

„Midőn a népoktatási 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 67—78. §§-aiban a polgári iskolák felállítása elrendeltetett, a nemzet törvényhozó testülete ez által azt a czélt tűzte ki, hogy a nép azon nagy osztálya, melynek szellemi szükségét az elemi oktatás távolról sem elégíti ki, azonban fensőbb oktatásra előkészülni sem kedve, sem czélja: találja föl a polgári iskolában azon intézetet, melyben művelődése alapjához szükséges ismereteket rövidebb idő alatt megszerezhesse annyira, hogy ezen ismeretekkel közgazdasági és politikai általános műveltsége mellett a mindennapi élet foglalatosságaihoz szükséges tudnivalók birtokába juthasson s vagy ügyes mezzei gazda, vagy mint iparos, vagy mint kereskedő, már az így szerzett alapon megindulhasson, vagy ha e tekintetektől

még több ismeretre kívánna szert tenni, az arra rendelt tanintézetekben tovább tanulhasson.

Ily czéllal nyitattott meg az országban már eddig is számos polgári iskola, de vagy azért, mert nem helyesen fogták fel magánosok és a községek a törvényhozásnak a polgári iskolák felállításához kötött üdvös céljait, vagy azért, mert sokan még most sem tudtak kibontakozni a rég multban meghonosodott iskolák azon tévesen egybekevert állapotából, hogy minden oly iskolának, mely az elemi iskolák fölibe következik, fensőbb oktatásra vezérlőnek kell lenni; a polg. iskolákból is egy kis gymnásiumfélétt akartak csinálni, mi által a polgári iskolák iránt a nagy közönséget zavarba hozták.

A polgári iskolákról alkotott e téves felfogást ki kell tisztázni s a törvényhozás által ez irányban kitüzött czélt kell ugy a magánosokkal, a szülőkkel, mint a községekkel fölfogatni, megértetni minden irányban, mi a polgári iskolában a nevelésnek és a tanításnak közelebbi, mi az az életnek ama tanítás által elérhető végcélja.

A polgári iskolák számára most ujabbán kiadott e rendeletemet kísérő tantervből világosan kitünik, hogy a polgári iskolában a közéletre tartozó azon általános műveltség adatik meg, a melyre tudományos pályára nem törekvő minden jobb módu magyar állampolgárnak szüksége van.

Ezen általános műveltség megszerzése idején alaposan elkészül a tanító egy részben arra, hogy mezei gazdaságát — ha ilyennek birtokában van — észszerűen vezethesse, más részben arra, hogy ha iparos vagy kereskedő akar lenni, az ezen foglalatosságokhoz szükséges alapismeretek birtokába jut; sőt alkalmassá válik arra is, némely köztisztviselői pályára léphet.

A törvény nem tiltja ugyan, hogy a polgári iskola négy osztályát bevégzett tanuló a középtanodákba, vagy a tanítóképezdékebe átléphessen; de sokkal helyesebb azon felfogás, hogy azok, kik a polgári iskolába lépnek, megtartják a kezdetben maguk elé tűzött czélt s bevégzik azt teljesen s lesznek vagy értelmes mezei gazdák, vagy tanult iparosok, kivéven azokat, kik kereskedőkké akarnak lenni, kiknek a polg.

iskola IV. osztálya bevégeztével át kell lépni a közép kereskedelmi iskolákba.

Azokra nézve, kik a polg. iskola hat osztályát bevégzik, intézkedtem, hogy ha még ekkor sem kívánnak a magán polgári életbe, mint már is általános műveltséggel bíró polgárok kilépni, hanem mint gazdák, erdészek vagy állatorvosok magukat teljesen ki akarják képezni, a földművelési miniszter ur f. évi 628/eln sz. a. kiadott rendeleténél fogva, a magyaróvári gazdasági akadémia kivételével, a gazdasági középintézetekbe, avagy az állatorvosi intézetbe fölvetethessenek; valamint a pénzügyminiszter ur f. évi 34.505. sz. a. kiadott rendeletéből, beléphetnek a selmeczi erdészeti akadámiába.

Más részről azok irányában, kik magukat az ipari pályára szentelik s különösen valamely fontosabb iparág megtanulására hajlandók, már is megtettem itt-ott intézkedéseket, hogy a polgári iskolák mellett egy bizonyos iparág folytatására ipar-tanműhely állittassék, melybe a polgári iskola IV. osztályába lépő — mint 13 éves korba jutott növendék ifju — ugy vétetik fel, hogy a polg. iskola részére kiszabott közismeretre tartozó tanulni valók mellett, ezek tanulásától üres óráiban három év elforgása alatt, az ott fölvelt iparágat megtanulhatja s midőn a polg. iskola VI-ik osztályát bevégezte, onnan egyszersmind mint elkészült s művelt iparos-tanonez, avagy mint kezdő iparos-segéd léphet ki.

Intézkedtem végre, hogy a polg. iskola hat osztályát jó sikerrel bevégzett mindazon tanulók, kik sem a magán életbe nem léphetnek mint művelt polgárok azért, mert nincsenek anyagilag oly jó módban, sem gazdasági, erdészeti, avagy állatorvosi intézetbe nem szándékoznak, sem végre iparoságra nem hajlandók, s arra nem készültek, azonban tisztességes kenyérkeresetre vannak utalva, megtalálhassák a pályán, melyen szerencsájüket keressék.

E czélból fölkértem a közlekedési-, belügyi-, ipar- és kereskedelemügyi és a pénzügyminiszter urakat, hogy a polg. iskola mind a hat osztályát jó sikerrel bevégzett tanulóknak a vezetésük alatt álló alsóbb fokú hivatalokban nyissanak utat, életpályát.

E fölkérésemre a közlekedésügyi miniszter ur még

1877-ben 20,352 sz. a. kelt rendeletével megengedte, hogy ily végzett polg. iskolai tanulók vasuti gyakornokokul fölvétethessenek.

A belügyminiszter ur folyó évi 28.135. sz. a. rendeletében kiadta, hogy a végzett polg. iskolai tanulók a belügyminiszterium segéd- és számtiszti hivatalok betöltésénél, valamint a megyei segéd- és kezelői állomásoknál föl vételért folyamodhassanak és folyamodványaik figyelembe vétessenek.

A földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter ur f. évi 628/eln. számú rendeletében kiadta, hogy a polg. iskola V. osztályát jó sikerrel végzett tanulók a nem kincstárilag kezelt postahivataloknál kiadói minőségben, továbbá a távirdai kezelő szolgálatra föl vétessenek, valamint föl vétetnek a távirdai kezelői tanfolyamokra is.

A pénzügyminiszter ur f. évi 34,505. sz. rendeletében kiadta, hogy a polg. iskola VI. osztályát jó sikerrel bevégzett tanulók, ugy a számvevőségi és pénztári, mint az adó-, vámfogyasztási adóhivatali, továbbá a dohánybevéltási, gyártási és eladási, lottó-hivatali, bélyegző és sóhivatali szolgálathoz bocsáttassanak.

Midőn a fentebbiekben lehető részletesen vázoltam a polg. iskolák czélját, kimutattam mindazon életpályákat, melyekre a polg. iskolában a tanuló ifju nemzedék eljuthat, föl hívom Czimedet, vagy ott ezután keletkező polg. iskolai igazgatókat, tanítókat, hatóságokat, polgári iskolát fentartó közösségeket, magánosokat és szülőket s ez ügy által érdeklődő minden rendü honpolgárokat a fennebb előadottak értelmében, felvilágosítani méltóztassék. illetőleg oda hatni törekedjék, hogy megértetvén a polg. iskolák elé tűzött feladatokat és azoknak az ország közművelődésére czélzó fontos szerepét, igyekezzenek a közvéleményt e helyes irányba téríteni s kiválólag arra indítani az illetőket, hogy mindazok, kik az elemi oktatás által elérhető műveltséggel nem elégedhetnek meg s fensőbb intézetekben elérhető tudományos műveltségre akár hajlamaik, akár anyagi tehetségeik miatt nem törekedhetnek, keressék és találják fel a műveltség közép utját a polg. iskolákban, mely rendeltetve van a hazai nép ép nagy tömegét alkotó osztályát a közép-műveltség megszerezhető-

sére, különösen a művelt mezei gazda és a tanult iparos osztály kiművelésére vezérelni.“

A miniszternek eme kibocsátványát leginkább azért közzöltük, hogy mindenek előtt a laikus ismerkedjék meg a polg. iskola nagy horderejű hivatásával, továbbá memento akar ez lenni azok számára, kik elfelejtették a miniszternek ama szavait, hogy t. i. a polgári iskolák iránt a nagy közönséget zavarba hozta azon körülmény, hogy számosan a polg. iskolából egy kis gymnásiumot akartak csinálni és mivel az elemi iskolák fölébe következnek, fensőbb oktatásra vezérlőnek kell lenni.

E sajtóságos s némileg tán nevetséges körülménynek oka kiben vagy miben is rejlik? Tán a szeparatizmusnak hódoló polg. isk. tanárkarában? Meglehet, hogy ebben is, de kiváltképp a rendszerben van a hiba: a rendszer teremtette meg egyes polg. isk. tanítók nagyzási mániáját, a rendszer liferálta a helyzethez a szükséges képzelődést.

*

Az 1879. december havi városi közgyűlésen tárgyalatván a közigazgatási bizottságnak azon átirata, melyben a polg. iskolának hat osztályúvá leendő kiegészítettése hangsúlyoztatott, a közgyűlés a javaslatot elvben örömmel tette ugyan magáévá, de miután erre a célra a városnak sem pénze, sem épülete jelenleg nincs, az ügy kedvezőbb időig függőben tartandónak kimondatott.

*

1883. Ez iskolai év színhónapjai alatt a közoktatási miniszter nagy horderejű rendeletet intézett a középtanodák és polgári iskolák igazgatóihoz, melyben felhívta azokat, hogy mindazon tanulók szülőit, kikre az intelligens pályákon nem nagy jövő vár, idejekorán figyelmeztessék, hogy gyermekeiket az iparos pályára s különösen a fővárosi középipartanodába adják, hogy ott értelmes iparosokká művelhessék magukat.

Ez tagadhatatlanul üdvös intézkedés, csakhogy itt az a bökkenő, hogy a gazdag nem szánja gyermekét az iparos pályára, a szegény meg nem bírja az önfentartásra szükséges eszközöket arra az időre, midőn az iparközéptanodát látogatja. Áldozzon a kormány erre a célra évenként néhány ezer forintot, mert az intenczió megérdemli.

*

Az 188²/₃-iki iskolai évben dr. Köpf János iskolafelügyelő súlyos betegségbe esvén, az iskolafelügyelői teendőkkel Simay István polg. iskolai igazgató ideiglenesen lett megbízva.

*

1885. évi február 24-én, mivel a régi gymnásium telkén emelendő palotának fölépítéséhez fogtak, a polgári iskola a templom-utczai elemi fiu-tanoda által eddig elfoglalt helyiségekbe, utóbbi intézet pedig a Kossuth-utczai elemi fiu-iskolába költözött át. „A vizontlátásra a jövő iskolai évben!“ Volt a felhangzó jelszó. És a két intézet az 188⁵/₆. iskolai évben csakugyan ismét találkozott, és pedig az új palotában, hol ismét ugyanegy cél felé törekedve, együtt elhelyezve vannak.

Aradváros díszét képező és Aradváros közönségének közművelődési törekvései mellett tanuskodó épületnek leírását a leghivebben a polgári iskola által az 188⁵/₆. iskolai év végén kibocsátott és Szöllősy Károly polg. iskolai tanár hivatott tollából eredő ismertetésben találván, helyesebben nem cselekedhetünk, mint a czélnak megfelelő, Szöllősy érdekes ismertetését egész terjedelmében közölni:

Uj iskolánk.

Meghalt tehát a szegény, jó öreg, életének nyolczvanegyedik évében. Még olyan öreg se volt, mint a régi városház. Halála nem volt ugyan természetes, hanem mesterségesen volt előkészítve. Majd három esztendeig tartott tusája, míg utolszor tárultak ki ajtai. 1885. február 22-én adtuk át az örök emlékezetnek.

Nyolczvannégy esztendeig adott tehát a jó öreg iskola a Muzsáknak és Muzsaseregnek helyet.

Nyolczvannégy évnél tovább még az iskolaépület se tartja ki, hogy tartanak ki tehát a Muzsapapok?

A régi iskola egy mindenesetre epochalis korszak gyermekeit készíti elő. 1801-től fogva sok és kedves emlék fűződött hozzá. Volt ez a jó iskola minden a szerint, a mint Janus arcza háborut vagy békét mutatott. Ha kellett: befogadta a betegeket; ha kellett: volt kaszárnya; a szabadságharcz idejében itt volt a fölkelősereg egyik fegyvergyára és katonai-gyógykovács műhelye. Itt öntötték a felkelősereg puska-golyóit; itt vasalták meg az egészséges és vették át a beteg katonalovakat.

Szóval a szegény iskola-épületnek annyiféle szerepet kellett játszania, a mennyit csak birt.

És mi lett a vége? Az, hogy a sokféle szereplés megtörte és kimondták fölötte a szolgálatképtelenséget és ezzel egyszersemind a szegény öregnek nyakát szegték.

Nyolczvankét éves volt a szegény iskola, mikor a városi tanács 1883. márczius 6-án ³¹⁹⁷/_{1883.} sz. a. áttette véleményezés végett az iskolaszékhez az orvosi hivatalnak azon jelentését, melyben a régi iskolát az egészségügynek meg nem felelőnek jelezik. Az iskolaszék ezen orvosi nyilatkozatra az ő véleményes jelentését 1883. április 6-án ¹⁰⁴/_{20.} 1883. sz. a. terjesztette be a tanácshoz. Mire a városi tanács 1883. évi április 7-én ⁵⁰²¹/_{1883.} sz. határozattal egy részletes építési program betérjesztésére hívta fel az iskolaszéket, mely azt 1883. április 28-án ¹⁵⁰/_{130.} 1883. sz. átiratával be is terjesztette.

Egy évig tartott a csendes munka. A tanács is, az iskolaszék is gondolkodott, tervelgetett. Kiirták a pályázatot. A pályázati eredmény teljesen kielégítő volt. Azonban a beérkezett és megjutalmazott terven módosítani kellett; az iskolaszék tehát két tagot küldött ki kebeléből, hogy a tanács által kiküldött iskolaépítő-bizottság üléseiben az iskolaszéket képviselje és szakszerű tanácsaival az építést elősegítse.

Az új iskola költsége 130,000 forintban állapított meg. Az összeget belügyminiszteri engedélylyel a városi ár-

vapénztárból vette kölesön a város. Visszafizetési alapul az évenként bejövő tandíj (7—8000 forint) szolgál; lehet hogy több is fog bejönni. Ez a minimum, ami eddig bejött.

Az iskola renaissance izlésben épült és építése 1885. február 22-től egész október 1-éjéig tartott; miért is az iskolaévet kivételesen nem szeptemberben, hanem csak októberben lehetett megnyitni.

Az érdeklődő szakférfiak és hatóságok tájékozása és kedves tanítványaink kedvéért adjuk iskolánk képét és tervszerű leírását.

Az új iskola, mint már az eddig mondottakból is kitűnik, a régi gimnázium helyén, a templom- és Kazinczy-utca sarkán renaissance stílusban épült; még pedig vegyes renaissance stílusban ugyanis a földszint német, az emelet olasz, a kupola francia és a díszterem görög renaissance stílusban van kivéve. Az épület magassága a földszintől a főpárkányig 13·07 m.; a Kazinczy-utcai homlokzat 62·26 mt. és a templom-utcai homlokzat 48·18 mt. hosszú, a telek területnek ferdegyed alakja van, nagysága 2976 m.?

A telek a városnak legmagasabb fekvésű pontjai egyikét képezi; hová az árvíz az eddig volt magas állású víz mellett soha sem hatolt. Ezen körülmény eléggé kezeskedik a telek szárazságáról.

Az épület egy emeletes és palatetőzet borítja. Az alapfalak téglából vannak. A főbejárat a templom utcában van, a mellékbejárat a Kazinczy-utczára nyílik, ugyanitt van az épület déli szegletében a kapu is.

A földszinten van 8 elemi osztály egy rajzteremmel és igazgatósági irodával, továbbá a polgári iskolai igazgató lakása, a polgári iskolai könyvtár és olvasóterem, kapcsolatban a könyvtárőr szobájával, továbbá az impozáns tornaterem külön öltözővel, az elemi iskolai rajzszertár, a gyönyörű előcsarnok a díszes lépcsőházzal és melléklépcsővel, továbbá az árnyékszékek és két belső és egy tágas külső udvar második agyagrétegbe fúrt kúttal, úgy, hogy a vizet a második réteg durva kavicsai közül kapjuk. Vize minden szerves anyagtól ment, csak a benne lévő kénkövegtől, szaga kissé kellemtelen.

Az emeleten van 6 polgári és 3 kereskedelmi iskolai tanterem, a polgári iskola természettani- és vegytani szer-tár és műhely, a természettani előadó terem, rajzterem és rajzszer-tár, a polgári iskolai tanácsterem, a kereskedelmi középiskolai igazgatói iroda, a keresk. isk. technologiai mu-zeum és az igazán nagyszerű „díszterem“ és végül az ár-nyékszék.

A pinczehelyiségben van három házmesteri lakás, a fa-és szénkamrák és a mintázási-terem; azonkívül mosókonyha és egy kis kézipincze.

Az elemi iskolai tantermek területének átlagos nagy-sága $60,672 \text{ m}^2$; magassága $4,4 \text{ m}$; az elemi isk. rajzterem $88,92 \text{ m}^2$; a tornaterem területe $260,15 \text{ m}^2$; magassága $10,8$; a torna-öltöző $60,218 \text{ m}^2$; a két könyvtárszoba $70,325 \text{ m}^2$; a folyosók szélessége $2,5 \text{ m}^2$.

A polgári iskolai tantermek átlagos nagysága $60,264 \text{ m}^2$; a rajzterem $139,65 \text{ m}^2$; a díszterem $155,52 \text{ m}^2$; az eme-leti folyosó $2,70 \text{ m}^2$ széles.

A világítás semmi kivánni valót sem hagy hátra, a ta-nulók a világosságot minden osztályban balról kapják.

A fűtés és szellőztetés megválasztásánál két tekintet volt irányadó, nevezetesen 1), hogy a tantermek ne csak rövid ideig és ekkor erősen fűtessenek, hanem a kályha kellő mérsékléssel, lehető hosszú időn át szolgáltasson egyenletes meleget; s 2) hogy a tantermekből a már felhasznált és megromlott levegő eltávolíttassék és helyette tiszta, üde le-vegő vezettessék a termekbe.

E kettős cél elérésére a Meidinger-féle kályhák szol-gálnak. Ezek belül fűlő kályhák, melyek egyszerre nagyobb mennyiségű kőszénnel vagy coaksszal töltetnek meg, ezen kályhákban a fűtő anyagnak elégeése tetszés szerint szabá-lyozható akként, hogy a kályha 6—12 órán át egyenletesen szolgáltatja a meleget.

A szobában lévő levegő, mely, míg a használat folytán megromlott, egyuttal a falakkal való érintkezés által ki is hűlt, a terem alsó rétegeit foglalja el és hogy innen eltávo-líttassék, ez okból a kályha alsó része áttört rostélylyal van körülvéve és a kéménynyel áll összeköttetésben; e rostély-

zaton keresztül huzódik ki a megromlott levegő a kéménybe, mely légmozgás magának a kéménynek természetes légvonnata is nagyban elősegíti.

Az árnyékszék az épület közepén van és hordórendszerre van alapítva, az emeleten is és a földszinten is 12—12 kabin van márvány pissoirral és vízvezetékkel.

Az egész épületbe a légszeszvilágítás van berendezve. Minden osztályban nyolcz, az irodában négy-négy láng ég.

A padok mozgó üléssel két-két tanulóra és null distanciára szerkesztvék. A táblák csigákon járnak, minden osztálynak van előadó és vendég asztala, két-két széke és két köpőládája. A falakon vasfogasok és az ablakokon vitorlavászon függönyök vannak. Villanycsengetés is van.

Ezekben adtuk uj iskolánk dióhéjban szoritott leírását. Nincs most egyéb hátra, minthogy tanítványainkkal egyetemben szivből adjunk hálát Arad szab. kir. város nemes és áldozatkész törvényhatóságának, mint mely egyhangu szavazatával emelte e gyönyörű Muzsatemplomot, de hálát szavazunk Aradváros mélyen tisztelt iskolaszékének is, mely az építést ajánló szavával elősegítette; és végre hálát adunk városunk nagyérdemű polgármesterének: Salacz Gyula kir. tanácsos ur ő nagyságának, mint a ki ugy iskolaszéken, mint a köztörvényhatóságban pártoló szavával elősegítette e monumentális épület létrejöttét.

Adja Isten, hogy a mi vállvetett munkásságunk és tanítványaink szorgalma és magaviselete iskolánkat oda juttassa, hogy a hozott áldozathoz képest évről-évre minél nagyobb virágzásra emelve, minél több erkölcsi kamatot hozhasson.

Még egyszer ezer köszönet mindazon nemes férfiakkal kiknek iskolánk fölépítésében részük van.

*

Ez épületben jelenleg (1889/90.) elhelyezett intézetek.

I. A templom utcai elemi jiu-tanoda.

4 törzs- és 4 párhuzamos osztályljal.

II. A polgári fu-iskola.

3 párhuzamos I-ső, 2 párhuzamos II-ik, egy III-ik és egy IV-ik osztálylyal.

III. A kereskedelmi akadémia három osztálylyal.

Ez épületben van tehát összesen 18 osztály elhelyezve. A kereskedelmi akadémia, valamint a polgári iskola folyton terjeszkedvén, nem messzire van már azon időpont, midőn a három intézetnek az impozáns épület szűk lesz. Biztosan hisszük, hogy eme jelenség sem fogja Aradváros nagyratörkvő közönségét zavarba hozni. (Hisz az akadémianak van már külön iskolája a köruton.)

Főlemlitendőnek tartjuk még, hogy a magántorna-klub, a franczia nyelvkör, a magán és polgári dalegyletek ez épület helyiségeiben tartják összejöveteleiket; végül az alsó foku kereskedelmi és alsó foku ipariskolák növendékei itt tanittatnak.

*

A polgári iskolánál eddig működött tanárok névsora.

Igazgatók:

Simay István, (1872—1883.)

Millig József. (1883—1888.)

Szöllősy Károly, (1888-tól kezdve.)

Tanárok:

Antolik Károly főgymn. tanár,

Boros Vida főgymn. tanár,

Brusch Alajos elemi iskolai tanító,

Dancs Ferencz polg. isk. rendes tanár,

Haszlinger Ferencz főgymn. tanár,

Dr. Hidegh Kálmán főgymn. tanár,

Jámbor Sándor főgymn. tanár,

Dr. Jánosy Béla főgymn. tanár,

Lászka Lajos tornatanító,

Lidy Nándor † polgári iskolai rendes tanár.

Máday Mátyás polgári iskolai rendes tanár,
Molnár György francia nyelv magántanár,
Nesnera Aladár főreáltanodai tanár,
Némethy Károly elemi iskolai tanító, francia nyelvt.,
Niedermayer Tóbiás polg. isk. rendes tanár,
Petrogállí Arthur főgymn. tanár,
Pókász Imre képezdei tanár,
Preisinger József elemi isk. igazgató tanító,
Dr. Reichenhaller Kálmán főreáltanodai tanár,
Somogyi Ágoston polg. isk. rendes tanár,
Spitkó Lajos főgymn. tanár,
Stauber József főgymn. tanár,
Szathmáry István elemi isk. tanító 1889. év óta,
Széchy Ákos polg. isk. rendes tanár,
Szöllősy Károly polg. isk. rendes tanár.

Tanárság az 1888/9. iskolai évben.

Igazgató:

Szöllősy Károly.

Tanárok:

Dancs Ferencz polgári iskolai rendes tanár,
Niedermayer Tóbiás polgári iskolai rendes tanár,
Somogyi Ágoston polg. isk. rendes tanár,
Széchy Ákos polg. isk. rendes tanár,
Szöllősy Károly polg. isk. rendes tanár.

Helyettes tanárok:

Brusch Alajos,
Máday Mátyás.

Bejáró szaktanárok:

Antolik Károly főgymn. tanár,
Boros Vida főgymn. tanár,
Drescher Alajos városi rajztanító,
Haszlinger Ferencz főgymn. tanár,
Dr. Jánosi Béla főgymn. tanár,

Lászka Lajos városi tornatanító,
Nesnera Aladár főreáliskolai tanár,
Pókász Imre képezdei tanár.

*

Az intézet, 16 évi fenállása alatt, segédeszközeinek beszerzése körül szintén elévülhetlen érdemeket vivott ki magának; ugyanis oly természettani és természetrajzi szertár és könyvtár fölött rendelkezik, mely bárminő első rendű e szakmába vágó intézetnek díszére válhatnék. És ez első sorban érdeme Aradváros közönségének, mely ez intézmény létrehozatalához tetemes anyagi áldozatokkal járul, valamint másod sorban a tanárkarnak, mely a gyűjtemények gyarapítása körül a legdicséretesebb odaadással fáradozik.

*

Érdekességénél fogva közöljük az alábbi kimutatást, mely feltünteti, hogy az intézetből 1872-től 1889-ig kilépett **1193** tanuló közül ki melyik pályát választott:

1. Iparos pályára lépett	503 tanuló.
2. Kereskedői pályára lépett	284 „
3. Gazdászati pályára lépett	18 „
4. Államhivatalnok lett	4 „
5. Bankhivatalnok lett	10 „
6. Biztosítási hivatalnok lett	13 „
7. Megyei hivatalnok lett	8 „
8. Vasuti hivatalnok lett	5 „
9. Egyházi pályára lépett	2 „
10. Katona lett	14 „
11. Tanítói pályát választott	68 „
12. Pénzügyőr lett	2 „
13. Szolgálati viszonyban	10 „
14. Szülőinél tartózkodik	22 „
15. Tanintézetet változtatott	168 „
16. Magántanuló lett	6 „
17. Meghalt	3 „
18. Ismeretlen állásu	53 „

Összesen . . . . . 1193 tanuló.

*

A tanárkar irodalmi működése.

A bejáró tanárok irodalmi működése a rendes hatáskörüket képező tanintézetek rovatában tárgyalatván, itt egyedül a polg. iskola rendes tanárkarét regisztráljuk.

Dancs Ferencz.

Dancs Ferencz kiváló matematikai szaktanár és — mondhatni — kiváló zenész is. Hegedűjének varázshangjával mindenütt hódít, mindenütt egy-egy szívet eszménye részére megnyer. Ily hódításokra pedig számos alkalmá nyílik. Mintegy három év óta alig volt jótékonyczélú hangverseny rendezésére kiküldött bizottság, mely reklám dolgában az ő hegedűjének bájaihoz nem folyamodott volna. Dancsnak közművelődési törekvéseit eme két versenytere a legjobban illusztrálja.

Máday Mátyás.

Máday Mátyás, az 1888—89-iki iskolai év óta a polgári iskolánál alkalmazott tanító, az irodalmi téren szép multtal bíró harczos, mert tolla nem egy magasztos eszme népszerűsítése körül excellált már; de nemcsak hogy irt, hanem a cikkeiben kifejtett elvek keresztülvitelénél részint közvetve, részint közvetlenül a leglelkesebben közre is működött. Ő volt az első, ki városunkban az iskolai t a k a r é k p é n z t á r a k meghonosítása körül buzgólkodott. Hogy a meghonosítás nem úgy sikerült, mint a hogy várta, az nem az ő hibája, hanem azoké, kik, midőn ez eszmét először felszínre hozták, a gátló körülményekkel nem számoltak. Meglepő eredményt mutatott eddig fel az általa tervezett és egy időben a vezetése alatt állott női szakosztály; az Aradon létesített süket-némák iskolája körül számos az érdeme, a zene-elméletben valódi kapacitás, bizonyosságot tesznek erről az elemi iskola ifjusága részére általa szerzett szebbnél-szebb dalok. Hát midőn a zenedét 1886-ban újból szervezték, nem volt-e ismét ő az, ki annak egész tevékenységét följánlotta és a midőn városunkban a m a g á n d a l k ö r megalakult, annak páratlan jó karmestere volt.

Jó lelkű ember, de azért jeles kritikus. A ki nem fél a tudományos kutatásoktól, az fáradjon az Aradvidéki tanító-egylet levéltárába és ott keresse ki azokat a bírálatokat, melyeket Máday a beérkezett pályamunkákról annak idején írt, és meg fog győződni, hogy minden bírálata egy-egy önálló szakmunka. Írt aztán számtani példatárt is, de hát annyi a tankönyvek közt a vásári munka, hogy tőlük gyakran a valódi szakmunka észre sem vevődik: a fáktól nem lehet az erdőt látni. Felsoroljam még, hogy mennyit írt eme vagy ama eszméről, melyek voltak az ő hirlapi szakfejtégetései? No már ez ellen tiltakoznék Máday ritka szerénysége is, mely birtokosának tetteiben csak kötelességérzetet, de leróvándó hálát sohasem lát.

Millig József.

Mostani iskolafelügyelőnknek, Millig József irodalmi működésével leginkább az Aradvidéki tanító-egylet körében találkozhatunk, hol a számtani oktatást jelző vezérfonal megállapításánál mindig övé volt a döntő vélemény. Hiába matematika az ő sportja; ebben lelkiismeretes mint a puritánjellem, skrupulózus mint a legkritikusabb revizor s a matematikai problémának kidolgozása körül fukarabb az idővel, mint sok pénzügyminiszter a pénzzel. Egyik remekműve a temetkezési egyletnek elhunytakor ennek pénztári forgalmáról általa szerkesztett mérleg. Jelenleg folyton irodalommal foglalkozik, a mennyiben Aradváros iskolaszékének meg lehetős terjedelmes hatáskörében az ő pontos és szakavatott jelentései és tervezetei azok, melyek a követendő irányt mutatják.

Niedermayer Tóbiás.

Niedermayer Tóbiás kedvét leli tanügyi cikkek megírásában. Minden cikkében van egy-egy eszme, mely nemcsak megfigyelést, hanem terjesztést is érdemel. És így ő folyton magasztos eszmék szolgálatában áll. Ma az iskolai takarékpénztárakért harezol, holnap, a romantícizmus által lelkesítve, hazánk történeti regéinek ecsetelésében leli kedvét; majd paedagogiai cikkeket ír, majd ismét az iskolai

ügy adminisztrációs részével foglalkozik; szóval a modern életnek egyik nélkülözhetetlen publicistáját látjuk benne. Ezekhez hozzáadva, hogy jó kartárs is, a feladatát méltóan megoldó férfit mutattuk be.

Simay István.

Simay István, a polgári iskola volt igazgatója, Arad város egykori iskolafelügyelője és hazánk tanügyi politikájának egyik leghivatottabb vezérférfia a tanügyi irodalom terén is kiváló eredményrel működött. A „Felnöttek oktatása“ című műve annak idején, midőn tudniillik a felnöttek oktatása népszerűséggel bírt még, nemcsak hazánk tanitóságánál, hanem az irányadó köröknél is méltó elismerésben részesült. A műnek szépségeit megdönthetetlen érvelés és célhoz vezető utmutatás képezték. A mű hazánk nagy bölcsének, Deák Ferencznek, volt ajánlva. Irt továbbá a polgári iskolák számára 3 kötetből álló földrajzt, mely czélszerűségénél fogva az említett iskolák által jelenleg is használtatik. Mint az Aradvidéki tanítóegylet vitakörének volt elnöke pedig annyi tevékenységet fejtett ki, hogy bátran lehet állítani, miszerint ez egylet irodalmi működésének fénykorát az ő elnöksége idején élte.

Somogyi Ágoston.

Somogyi Ágoston oly író, ki ecsetet, crayont és tollat eszközökül használ. És sokkal hívebben ír azokkal, mint némely költő, ki csak profeszióból ír. Ma megteremt egy tájképet, melynek költészete a szemlélőt enyelegve hivatgatja; holnap ismét egy tanulmányfőt, mely a világhírű művésznek babért szerez. Szóval ügyes keze és elragadó fantáziája van. Rajztanári minőségében is bámulatos eredményt szokott felmutatni.

Széchy Ákos.

Széchy Ákos, a parforce vegyész, folyton buvárkodik, és laboratóriumából csak akkor szokott kilépni, mikor jót tenni vél. A „Kölcsey egyesület“-ben például egy alkalommal előadást tartott a szépitő szerekről. Oly szakavatottsággal

értekezett azokról, mintha mindig ott ült volna valamely divathölgy pipere-asztalánál és hatásukat tanulmányozta volna. Kézzel foghatólag bizonyította be a szédelgést, melyet ezen a téren üznek; miből aztán a hölgyvilág megtudhatta, hogy az egyedüli szépitő szer az ifjuság. Széchy laboratoriumából került ki a phylloxeráknak szánt decoctum is. Csak az a kár, hogy alig létezik már megmentendő szőlő. Ezen tapasztalat minden esetre bajnak baj, de azért mi mégis kívánjuk, hogy eme törekedő tanár Aradváros polgári iskolájánál a természetet még igen sokáig tanulmányozhassa, és annak működésével az ifjuságot még igen sokáig megismertethesse.

Szöllősy Károly.

Ezen férfiut említve, önkéntelen jut eszembe a híres Richelieu, ki azzal dicsekedett, hogy ő előbb és jobban tudja a Párisban történeteket, mint maga a király, ki jól szervezett állami titkos rendőrség és rendőrminiszter fölött rendelkezik. A mi Szöllősy Károlyunk is egy ily Richelieu-féle ember. Ő tudja a legrégebb multat és jelent, és gyakran — a társadalom tömkelegében kutatván és tanulmányozván — a jövőt is. Ennek következtében, úgy szólva, a legmegbízhatóbb statisztikusok egyike. A statisztika nála szenvedély. De ő meg nem elégszik ám a száraz számokkal; mert ő ezeknél többre törekszik: hiven jegyzi fel az egyes időszakokban dívott társadalmi szokásokat s az azokból eredt eseményeket; nyilván tartja a nagy férfiak mondásait, valamint a szájhősök frázisait; régi iratoknak gondos gyűjtője; szóval Szöllősy valóságos ambuláns történetár. A magyarországi r. k. egyház statisztikáját néhány évvel ezelőtt megírta és nyomtatásban kiadta. Az „Alföld“ 25 éves jubileuma alkalmából kiadott történelmi műnek szerkesztésében közreműködött; Aradmegye és Aradváros történetére vonatkozólag a helybeli lapokban számos, érdekes cikket közölt. A tudományra nézve becsesel bírnak nyelvészeti tanulmányai is, melyekkel az Aradvidéki Tanítóegylet nagygyűléseit több ízben érdekessé tette. Mint tanár is a legdicséretesebb odaadással működik.

VII.

ÁLLAMI FELSŐ LEÁNYISKOLA.

VII.

Állami felső leányiskola.

A miniszter megigérte, szavát be is váltotta. Ugyanis ^{29172/}1882. sz. rendelettel az állami felső leányiskola első osztályának az 188²/₃-iki iskolaévvvel életbeléptendőnek kimondotta. — Ezzel a rendelettel a leányelemi iskolát betetőző VII. osztály feleslegessé válván, a rövid életnek örvendező osztály — kevés bánatnak hátrahagyásával — örökre elszenderedett. — Béke a feledésbe ment emlékére!

Fölemlítjük itt, hogy a városnak ez új intézetért egyéb áldozatot hoznia nem kellett, mint: a szükséges helyiségek és azok felszerelésének felajánlása. És miután Aradváros lelkes, hazafiás és művelt közönsége ennél sokkal, de sokkal nagyobb áldozatok elől megretirálni sohasem szokott, a felső leányiskolának léte biztosítva lett.

Az 1868. XXXVIII. és 1876. XXVIII. t. cz. értelmében a felügyelet gyakorlására az iskolaszéket helyettesítő gondnokság neveztetett ki, és pedig *Lacza József* elnökül, dr. *Jánosy Dömjén* minorita rendfőnök alelnökké, továbbá *Simay István* polgári iskolai igazgató, végül dr. *Schusztér Illés* és *Fényes Károly* gondnoksági tagokul. — Ugyanezen rendelettel *Mársits Rozina* elemi iskolai igazgató az igazgatói teendőkkel, *Steinitzer Lujza* elemi iskolai ipartanító a kézimunka, *Kertai Ede* képezdei tanár a rajz, szépirás és ének, *Rózsaági Antal* reáliskolai tanár a francia nyelv tanításával bizattak meg.

A növendékek által fizetendő díjak következőleg lettek megállapítva: tandíj 12 frt, francia nyelv — mint nem kötelezett tantárgy tanulásaért évi 2 frt, a könyvtár gyarapítására évi 50 kr.

Kötelezett tantárgyak voltak a II. osztályban.

1. Hittan. 2. Magyar irálytan. 3. Magyar helyesírás. 4. Német nyelv. 5. Számтан. 6. Földrajz. 7. Történelem. 8. Egészségtan. 9. Konyhavegytan. 10. Ruhaszabás, 11. Ruhavarrás. 12. Ének. 13. Rajz. 14. Francia nyelv.

Kötelezett tantárgyak az I. osztályban.

1. Hittan. 2. Magyar nyelv. 3. Német nyelv. 4. Számtan. 5. Földrajz. 6. Történelem. 7. Természetrájz. 8. Ásványtan. 9. Természettan. 10. Fehérnemű szabása. 11. Fehérnemű varrása. 12. Rajz. 13. Ének. 14. Szépírás. 15. Francia nyelv.

(A konyhavegytanra nézve azt bátorkodom megjegyezni, hogy ezt a tantárgyat inkább a mamákra szeretném bízni. Mert higyjék el, ha ezen tudomány ott a konyhaszinpádon sajátíttatik el, nagyobb sikert fog az elérni, mint az iskola, melynek elmélete ily esetekben bizony jól nem laktat.)

Ezzel kezdődött az 188²/₃-iki iskolai év.

*

Az 188³/₄-iki iskolai évben nyitattott meg a II. osztály.

Ez iskolai évben a miniszter a számtan és természettan tanítására Fiedler Etelka polgári isk. tanítónőt, a kézimunka tanítására pedig Jász Margit ipartanítónőt nevezte ki. Mindkét tanítónőben az intézet oly tanerőket nyert, kik az új intézménynek népszerűsítéséhez lényegesen járultak.

A felügyelői bizottságba Fényes Károly elhalálózása után Tarjányi Vilmos ügyvéd neveztetett ki gondnoksági tagul. A miniszternek eme kinevezése szerencsésnek bizonyult be, a mennyiben Tarjányinál soha buzgóbb és lelkebb tanügybarát nem létezett. Az egykori jeles kriminálista vale-t mondott a törvényszéki terembe idézett és felelősségre vont bűn körül gyakran oly nagy sikerrel tett lélektani buvárlatainak, hogy az iskola szent falai közt sürgő-forgó kisdedek romlatlan szívében nyilvánuló erények oltára előtt megpihenhessen.

*

Az 1884¹/₅-iki iskolai évben Mársits Rozina igazgatónő a temesvári felsőbb leányiskolába hasonló minőségben áthelyeztetvén, Aradra Ekkert Irma polgári isk. tanító nő neveztetett ki.

Ez intézet Mársits kisasszony távozásával vesztett ugyan egy erélyes vezetőt, de nyert ám Ekkert Irma kisasszonyban oly igazgatónőt, ki vele született nyájasságával és előzékenységével hódítani tudta a tanuló sereget épp úgy, mint a tantestületet, melynek az itt jelzett kedvező körülményeknél fogva gólyakirályok nimbusát képező nevetséges abszolutizmus ellen soha küzdenie nem kellett.

Rózsáagi betegeskedése folytán az intézet ez iskolai évben két új tanárt kapott. Miniszteri rendelettel ugyanis Hegyesy Károly gymn. tanár a német nyelv, Albrecht János, szintén gymn. tanár a francia nyelv tanításával bíztattak meg.

Lélekemelő mozzanatként jelezniünk kell azt az ünnepe lyt, mely ez intézetben 1884-ik évi november 19-én Ő Felsége királyasszonyunk nevenapja alkalmából, igen kegyeletes módon rendeztetett. — Ugyanis, miután az I. oszt. tantermében egybegyült növendéksereg a nagy számban megjelent díszes közönség előtt szavalt és karban énekelte, 26 szegény iskolás leányka között teljes öltözet és cipő osztatott ki. E ruhákat a növendékek maguk varrták; a költség pedig ama pénzösszezből fedeztetett, mely még az 1883³/₄. tanévben e célra készített és kisorsolt kézimunkákból befolyt.

Ily szellemet teremtett meg a tantestület feladatának minden irányában.

*

Az 1885⁵/₆-iki iskolai évről a növendékekkel elért kitünő eredménnyen kívül jelezzük még, hogy Simay István a gondnoksági tagságtól megvált. Hogy miért hagyta el Simay azt a helyt, hová őt a bizalom emelte, azt nem tudom, de azt tudom, hogy hiánya sokáig érezhető volt.

A miniszter új tagokat nevezett ki a felügyelő-bizott-

ságba; nevezetesen: Hirschmann József izr. hitközségi elnököt, Kerner Péter képezdei igazgatót és Árkay Kálmán ügyvédet.

Ez iskolai évben a növendékek 28 szegény leánykát ruháztak fel. Ők a ruhákat varrták is, és a költségeket a közönség körében gyűjtötték. — Ugy, ugy, kedves gyermekeim, gyakoroljátok az irgalmasság egyik főparancsát; többet eredményez ez erény, mint a mi korszakunkban divó materializmus, mely jóllaktatni igen, de a szívet magasztos rendeltetése felé vezérelni sohasem tudta. A ki szavainknak nem hisz, az tanulmányozza csak a családi életet, ismerkedjék meg a társadalommal, és ha még ezután is kecsegtető képet fog látni, akkor vakságához gratulálni fogunk ugyan neki, de optimizmusából nem fogunk kérni.

*

Az 1886/7-iki iskolai év szokott lankadatlan munkájánál találta ismét a tantestületet, de eme buzgó ténykedéséből felriasztotta őt ama gyászeset, mely által legtevékenyebb tagtársától megfosztatott. Ugyanis október 6-án hunyt el Rózsá Antal, az intézet francia nyelv tanára. (I. Gymnasium és reáltanoda.)

Mint rendesen, ugy ez iskolai évben is, az intézet növendékei — az irgalmasságnak hódolva, — 22 szegény leánykát láttak el ruhával.

*

Az 1887/8-iki iskolai évben a tanulók száma lényegesen szaporodott, miután a két osztályba összesen 80 tanuló iratott be. Az intézettel szemben tapasztalt közönyös magatartás tehát a legélénkebb érdeklődésnek adott helyet. A sors azonban ez új helyzetet megirigyelvén, örömről is gondoskodott, oly két csapást mérvén a felügyelői bizottságra, melytán létjogát is kérdésessé tette volna, ha annyira nem volnánk, hogy e földön mindenki és minden pótolható. — Szavainkat illusztrálandó, közöljük az igazgatóságnak erre vonatkozó jelentését:

„Súlyos csapás érte intézetünket Lacza József urnak váratlanul történt elhunytá által. Benne az iskola párat-

lan buzgóságu gondnoksági elnökét vesztette el, ki az állami felső leányiskolának ügyeit fennállása óta vezette. Teljes odaadással csüggött ez intézeten, annak fejlődését folytonos érdeklődéssel, soha nem lankadó buzgósággal kísérte, annak érdekeit jelentékeny személyes befolyásának latba vetésével előmozdította, annak felvirágzásán lankadatlanul fáradozott. Az elért sikernek pedig senki sem örült jobban mint ő. Tiszteletet és bizalmat keltő alakja elválaszthatatlannak látszott az állami felső leányiskolától, melynek falai között oly szívesen időzött. Szigoruan ügyelt fel az iskolai élet minden részletére, semmi sem került ki figyelmét. Szíves tanácsadója volt a tantestületnek minden ügyes-bajos dolgában; órákig hallgatta a tanítást, majd buzdítván, majd atyailag intvén a növendékeket. Féltékeny volt az iskola jó hírnevére, védte annak érdekeit, tekintélyét mindenkiel szemben. Ama örömdetes tény, hogy az állami felső leányiskola már két év óta elégtelenné vált, mostani helyiségeiből tágasabb termekbe fog áthelyeztetni, szintén az ő kezdeményezésének köszönhető. — Életében sohasem engedte érdemeit felemlíteni, csak most, midőn már nincsen közöttünk, már nem tiltakozhatik ellene, szabad azokról szólni; pedig Laczay József sokat fáradozott az aradi állami felső leányiskola érdekében, fáradozott önzetlenül, csakis azért, hogy Aradon a nőnevelés ügyét előmozdítsa, tőle telhetőleg emelje. Olyan férfiu pedig, ki csendes működésében, nem keresve sem a kitüntetést, sem a népszerűséget, eszményi czélt tűzvén ki maga elé, annak eléréseért küzd, minden haszon nélkül, úgy szólván egész idejét annak szenteli, megérdemli minden józanul gondolkodó embernek teljes elismerését és tiszteletét, megérdemli, hogy emlékét megőrizték. Nem is fog Laczay Józsefnek neve és működése iskolánknál feledésbe menni. Az iskola közvetlen hatóságai, méltányolván az elhunyt érdemeit és áthatva első elnökünk iránti tisztelettől, gondoskodtak róla, hogy nevét megőroksék. Ugyanis Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő, amint értesült, hogy az iskola növendékei a ravatalra helyezendő koszorúra gyűjtenek, kívánságát fejezé ki, hogy e gyűjtés eredménye ne fordittassék gyorsan hervadó virágokra, hanem jótékony célra. Igy is történt. A

gondnokság magáévá tette a tanfelügyelő ur szép eszméjét és elhatározá, hogy a begyült összeg — 108 frt — a boldogult elnök emlékére, mint „Lacza y-alap“, értékpapírba fektetve, kezeltessék, és annak kamatai évenként az állami felső leányiskola II. osztályát végzett legszorgalmasabb, szegénysorsu növendékének megjutalmazására fordíttassanak.“

Hátra lévén még annak a jelzése, hogy a fenti 108 forintoz kik adakoztak, ime itt közöljük a nemeslelkűek neveit: a növendékek hozzájárultak 25 frt 90 krral, mlts. Beliczey J. békésmegyei főispán 20 frttal, a tantestület 12 frttal, a tanfelügyelő és gondnokság 32 frt 10 krral, régi növendékek önképző köre 12 frttal, özv. Fábry M. urnő B.-Gyuláról 5 frttal és Horváth J. 1 frttal. — Méltóbban nem lehetett volna megörökíteni azt a nevet, melyhez annyi kedves emlék fűződik.

A jelentésnek egy másik fájdalmat gerjesztő része így hangzik: „F. év márczius hó 7-én fordult elő a második gyász eset, midőn a kérlelhetetlen halál t. Hirschmann József urat, az izr. hitközség érdemes elnökét, éppen oly váratlanul ragadta ki az élők sorából. A megboldogult gondnokságunknak 2 év óta volt buzgó tagja. A gondnokság, őszinte kegyelete jeléül úgy az ő, mint a megboldogult elnök temetésén testületileg jelent meg, valamint az iskola összes növendékei tanítónők vezetése alatt mindkét alkalommal a gyászszertartásokon részt vettek, hogy utolsó kötelességüket teljesítsék az elköltözöttek iránt. Azok pedig, kik az életben alig ismertek pihenést, most ott nyugosznak örökre; legyen nekik könnyű a föld, mi pedig őrizzük meg emléküket és példájuk után indulva, munkálkodjunk fáradhatatlanul a haza és emberiség hasznára.“

*

A miniszter rendelete folytán az elnökséget ezután dr. Jánosy Demjén, a minorita rend tartományi főnöke vette át, az ennek következtében megürült alelnöki tisztség ugyanazon rendelettel Tarjányi Vilmosra ruháztatott, utóbbinak helyébe Kuncz Elek gymn. és reáliskolai igazgató, gondnoksági taggá, az elhunyt Hirschmann megürese-

dett helyére, dr. Rosenberg Sándor főrabbi lettek kinevezve.

A tantestületben is fordultak elő lényeges változások. amennyiben Decsy-Fiedler Etelka a paedagogiai pályának istenhozzádot mondott, a miniszter pedig az óraadó tanárokat azzal bocsátotta el, hogy ezután kötelesek a tanítónők az összes tantárgyakat tanítani. Ennek következtében Decsyné asszony helyére Steinitzer Jenny polg. isk. tanítónő lett kinevezve, és miután az ének tanítását a tanítónők közül egy sem vállalhatta, ezen tárgyat a miniszter Láng-Szabó Sándorné, énektanítónőre bízta.

Bizony, bizony mozgalmas év volt eme 1887/8-iki iskolai év, mit a miniszter ama rendeletével, hogy a tanítónők ezután minden tantárgyat kötelesek tanítani, még mozgalmasabbá tett. Ezzel a miniszter mintegy kimondta, hogy nagyon is bőkezű volt a régi korszak, mely még szaktanítókra is költött. Szerinte nincsenek tehát szakialisták, hanem csupa encyklopedisták. Azért vannak a képezdék, hogy a tanítójelöltek azokban mindenre készüljenek. Ez esetben bátorkodunk kérdezni: ha ama rendeletnek jogosultsága volna, hány képesített tanító hagyná el a képezdét? Felelet: annyi sem, a hányra egy jókora mezővárosnak lenne szüksége.

*

Az 1887/8-iki iskolai évben is siettek ez intézet növendékei a nyomorral küzdő társnőiken segíteni, felruházván 20 szegény tanulót.

*

Az 1888/9-iki iskolai év.

Ezen tanév képezte az állami felső leányiskolának befejező évét. Miért? . . . Azt az olvasó a leány polg. iskola szakaszában fogja találni. Hogy azonban a később történeteket könnyebben indokolhassuk, szükséges, hogy az ekkor uralgott állapotokat ecseteljük, E végből az igazgatói jelentésnek alábbi részét közöljük: „A lefolyt tanév, iskolánk fennállásának 7-ik éve, annak fejlődésében ugyan nevezetes haladást mutat fel, mert az évek óta szőnyegen levő lakáskérdésnek

igen kedvező megoldását hozta meg, (ebben az iskolai évben az állami leányiskola már az ujonnan épült köruti leányiskolában — Maros-part — volt elhelyezve,) de reményünk, hogy az aradi állami felső leányiskola teljes polgári leányiskolává átalakíttassék, ez évben még nem valósult meg. Hisszük azonban, hogy valamint Arad sz. kir. város áldozatot nem kimélve, iskolánkat a szűkké vált templom-utczai helyiségekből a szép, új marosparti leányiskola első emeletére áthelyezé, hol tágas, egészséges levegőjű termek és széles folyosó áll rendelkezésre, tehát az egészségre oly nagy befolyást gyakorló, külső követelményeknek eleget tett, úgy a magas kormány is méltányolni fogja a nemes város jogosult kérését és a maga részéről megteremtteni az annyira szükséges belső egységet az által, hogy módját ejti a polgári osztályok egyesülésének, mi által a tanítás folytatólagos egyöntetősége el lesz érve. Hogy a városnak az új iskola építése által hozott áldozata nem volt felesleges, csakhamar bebizonyult, mert a termek ugyancsak megnépesültek, annyi növendék jelentkezvén, mint még soha. Összesen 92 növendék iratott be.“

*

Árkay Kálmán a gondnoksági tagságról lemondván, miniszteri kinevezés folytán Millig József iskolafelügyelő foglalta el helyét. A tantestületben pedig az a változás történt, hogy Jász Margit ipar- és kézimunkatanítónő, családi körülmények miatt, állásáról lemondott; az üresedésbe jött helyére a miniszter Földes Izabellát, felső nép- és polgári leányiskolára képesített tanítónőt nevezte ki.

*

Ez iskolai év végén osztatott ki először a „Laczay-alap“ díja. Nyertese volt Mosonyi Mariska, kiváló szorgalmáért és magaviseletéért

*

Pályafutását ez intézet az alábbi gondnokság és tanítói kar vezetése alatt fejezte be.

Gondnokság.

Dr. Jánosy Demjén, minorita tartományi rendfőnök,
elnök,

Tarjányi Vilmos, ügyvéd, alelnök,

Millig József, Aradváros iskolafelügyelője, gondnok,

Dr. Schusztér Illés, orvos,

Kerner Péter, képezdei igazgató, } rendes

Kuncz Elek, gymn. és reálisk. igazgató, } tagok,

Dr. Rosenberg Sándor, főrabbi,

Ekkert Irma, hivatalból tagja, jegyző.

Tanítói kar.

Ekkert Irma igazgatónő, Steinitzer Jenny, Földes Izabella tanítónők, Szabó Sándorné óraadó énektanítónő.

Hitoktatók.

Dobróczky Alajos minorita rendű áldozár tanította a róm. katolikus, Ferenczy Gedeon a helvét vallásu, Frint Lajos az ágostai, dr. Rosenberg Sándor főrabbi az izr. növendékeket.

*

Az iskola, mondhatni, gazdagon volt felszerelve. A beszerzési összegekhez járult első sorban Aradváros, másodsorban a vallás- és közoktatásügyi miniszterium és végül az adakozóknak nagy kontingense. A felszerelés tartalmazott:

1. Természettani készülékeket.
2. Vegytani taneszközöket és vegytani anyaggyűjteményt.
3. Ásványgyűjteményt.
4. A növény- és egészségtan tanításához szükséges taneszközöket.
5. Rajztanításhoz szükséges mintákat.
6. Földrajzi taneszközöket.
7. Kézimunka tanításához szükséges eszközöket.

8. Tanítói és }
9. Ifjusági } könyvtárakat.

És most azzal bucsuzunk el ez intézettől, hogy E k k e r t
Irma igazgatónőt, kinek ez intézet felvirágzásában az orosz-
lánrész jutott, ismét oly intézménynek élén láthassuk, hol
párját ritkító hivatottság igényeltetik.

VIII.

A POLGÁRI LEÁNYISKOLA.

VIII.

A polgári leányiskola.

Nem nagy multu ez intézet, miután szervezete csak a folyó 188⁹/₁₀-iki iskolai évtől datálódik, de létesítése oly érdekes, hogy annak körülményeivel a tisztelt olvasót okvetetlenül meg kell ismertetnem. E czélból közlöm Arad szab. kir. város községi iskolaszékének az 1888—89. évi működéséről és a hatósága alatt álló összes községi polgári-, elemi fiu- és leányiskolák tanügyi állapotáról **Millig József**, iskola-felügyelő által közzétett évi jelentésnek következő részét:

„Ezen iskolai év folyama alatt — így kezdi az erre vonatkozó jelentést, — az iskolaszék a leánynevelés és tanítás ügyét nemcsak fejleszteni s rendezni igyekezett, hanem azt véglegesen meg is oldotta. Ugyanis az iskolaszéknek f. évi január havában tartott ülésén — tekintettel arra, hogy az iskolaszék már ezelőtt két évvel a város közönségének hozzájárulásával — a nagyköruti elemi leányiskola egyik V. és VI. osztályában az ugyanott levő állami felső leányiskola I. és II. osztályával való együttes és összhangzatos működés okából az elemi leányiskolai jelleg fentartása mellett a tanítást a polgári leányiskolák számára előirt miniszteri tanterv alapján rendelte el, s így ott a tanítás ekként teljesítettik is; azonban, mivelhogy ezen kétféle vezetés alatt álló két különböző intézetben a tanítás iránya, daczára az egy és ugyanazon tanterven való tanításnak, nem lehet teljesen és tökéletesen összevágó; de különben is, az ezen kétféle tanintézetben szerzett tanulmányokról nyert iskolai bizonyítványoknak az illető leánynövendékek a gyakorlati életben nem igen vehetik hasznát, — indítvány tétetett az iránt, hogy ezen kétféle jellegű és kétféle vezetés alatt álló leányintézetnek egy

négy osztályu polgári leányiskolává való átalakittatása iránt a kellő lépések tétessenek meg, illetve ennek miként való szervezésének megbeszélése végett az iskolaszék kebeléből egy bizottság küldessék ki. Az iskolaszék ezen indítványt elfogadta és f. é. 8. sz. alatt hozott határozatával a nagyköruti leányiskola épületében elhelyezett s a polgári leányiskolák számára előirt miniszteri tanterv alapján álló egyik V-ik és VI-ik elemi leányosztálynak és az ugyanott levő állami felső leányiskola I-ső és II-ik osztályának a „polgári leányiskola” jelleg megadása mellett egy négy osztályu polgári leányiskolává való átalakittatása, illetve ennek mikénti szervezése iránt adandó véleményes jelentéstételre alólírott elnöklete alatt Árkay Kálmán, Boros Vida, Heeger Ernő, Kuncz Elek, dr. Rosenberg Sándor és Szöllősy Károly iskolaszéki tagokból álló bizottságot küldte ki. Ezen bizottság a fenti ügyet behatóbb megbeszélés tárgyává tevén, — tekintettel arra, hogy Arad szab. kir. városa az összes községi leányiskolákra évenként 21,170 frtot ad ki s így magára a leánynevelésre több áldozatot nem hozhat; másfelől azonban ezen kétféle jelleggel bíró s kétféle vezetés alatt álló intézet között nem lévén meg a szerves kapocs, az egy célra törekvő tanítás, egy egységesen szervezett leányiskola ninesen is s így ezek a tanulmányaikat ott bevégezt leánynövendékeknek a gyakorlati életben annyira szükséges és érvénynyel bíró iskolai bizonyítványokat nem is szolgáltatathatják ki, mely okból most már multhatatlanul szükségessé vált ezen kétféle leányiskolának egy egységesen szervezett polgári leányiskolává való átalakittatása. — javaslatba hozta, hogy:

vagy ajánlja fel az iskolaszék a magas kormánynak az eddig polgári iskolai tanterven álló városi I-ső és II-ik polgári leányosztályt;

vagy tegyen ajánlatot a város, hogy hajlandó átvenni az eddig állami kezelés alatt álló leányiskolai osztályokat.

Miután pedig a nagy köruti leányiskola épülete is a tandijalap terhére, kölcsön igénybevételével építettett s ennek nyomán a város az általa fentartott V-ik és VI-ik osztályba járó leánynövendékek által fizetendő évi tandij ösz-

szegről le nem mondhat; ezen okból a két intézet egyesítése csak azon esetben volt lehetséges, ha az állam tesz engedményeket és a most állami vezetés alatt álló leányiskolai osztályokat átadja a városnak azon fentartási összeg további folyósításával, a mennyit a tandíjon felül idáig is engedélyezett.

Az iskolaszék a bizottság eme javaslatát elfogadta és e tekintetben a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter urhoz intézendő fölterjesztés czéljából a város tek. törvényhatósági bizottságához ily értelemben előterjesztést is tett. Mielőtt azonban ez megtéetett volna, a bizottság fenti javaslata másolatban pártolás és hozzájárulás végett, az aradi állami felső leányiskola gondnokságának is megküldetett azon megkereséssel, hogy erre vonatkozó véleményéről az iskolaszéket értesíteni sziveskedjék. — A gondnokság az iskolaszéknek e tekintetben kifejezésre juttatott nézetét osztotta, azt helyeselte s a kétféle intézetnek egy egységesen szervezett leányiskolává való átalakíttatását a maga részéről is multhatatlanul szükségesnek tartotta. A város törvényhatósági bizottsága ezen ekként támogatott előterjesztés alapján f. év márczius havi közgyűléséből kifolyólag ezen két leányiskola egyesítése iránt felterjesztését meg is tette.

F. évi augusztus elején, vagyis öt hó elteltével végre a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter urnak ezen ügyben való végleges rendelkezése a folyó évi 24444/1889. sz. alatt kelt miniszteri leiratban a város közönségével közöltetett, mely szerint az állami felső leányiskola egy államilag segélyezett városi községi polgári leányiskolává leendő kibővítés czéljából a város közönségének adatik át oly feltétellel, hogy az eddigi, a szervezett intézetnél alkalmazásban volt tanerőket jelen illetményeik csorbitása nélkül a város közönsége átveszi, mely esetben azok az állami szolgálatból el fognak bocsáttatni és az alkalmazott tanerők által eddig élvezett illetmények összegét, 2250 frtot, évi állami segély fejében a létesítendő polgári leányiskola részére biztosítja. A város közönsége a miniszteri leiratban tett ezen kijelentést elfogadta és kimondta, miszerint a tanerők tani-

tónói minőségben vétetnek át s azok más osztályokban is alkalmaztathatnak s hogy a polgári leányiskolai tanítónők fizetése a többi tanítónők fizetésénél nagyobb nem lehet s az átvett tanerők a városi tisztii nyugdíjalapba, kinevezésük napjától számítván nyugdíj igényüket, felvétetnek. A város közönségének ezen fenti ¹³³¹⁹/₃₈₅—1889. szám alatt kelt határozata az iskolaszékkel közöltetvén, örvendetes tudomásul vétetett s ahhoz képest a nagyköruti leányiskola épületében eddig elhelyezve volt V-ik és VI-ik leányosztályok és az ugyanott létező állami felső leányiskola I-ső és II-ik osztálya f. évi szeptember hó 1-től kezdődő új (188⁹/₉₀) iskolai évtől kezdve egy államilag segélyezett városi községi polgári leányiskolává átalakítottanak kimondatván, az állami felső leányiskolánál alkalmazásban volt három tanerő a városi szolgálatba átvétetett és ezen iskolának szervezése a következő módon eszközöltetett:

A polgári leányiskola igazgatásával és vezetésével Simon Karolin igazgatónő; az azon osztályokban működő tanerőkül pedig Boros Jusztin, Tanfy Mária, Steinitzer Eugénia, Marinkovits Mária és Rotter János községi tanító és tanítónők bizattak meg; az ugyanott elhelyezett V-ik és VI-ik elemi leányosztályok igazgatásával és vezetésével Ekkert Irma igazgatónő, a tanítással pedig Földes Izabella és Rotter János községi tanító és tanítónő bizattak meg.

A polgári leányiskolának a fenti módon való szervezése f. évi szeptember hó 1-től az iskolaszék által elrendeltetvén, az ezen iskola négy osztályába beiratkozott leánytanulók után beszedendő tandíj a helybeliekért 12 frt, a vidékiekért 24-ben a könyvtár és értesítő díj 50—50 krban állapított meg. Ezen intézkedéssel a polgári leányiskola szervezése most már véglegesen fejeztetett be, mi által a leánygyermek kiképzetése érdekében meg lett téve azon házagpótló lépés is, mely régibb idő óta a szülők egyedüli óhaját képezte s annak létesítése hosszabb időn át foglalkoztatta az iskolaszéket.

Az iskolafelügyelőnek eme komoly, minden frázistól tartózkodó jelentése rövid vázlatát képezi azon nemes ambíciónak és ügybuzgó törekvésnek, mely Aradváros iskolaszékét a

polgári leányiskola létesítésekor lelkesíté; de azért ezen rövid vázlat egy ékesen szóló, minden aradvárosi polgár által hiven megőrzendő oly erekllye, mely minden perczben bizonyíthatja, hogy Aradváros legszentebb ügye, a tanügy, hivatottakra van bizva.

*

És most egy kis statisztika.

Az 188⁹/₉₀-iki iskolai évben a polgári leányiskolába beiratott **284 növendék**. — Megjegyzendő, hogy a növendékeknek tömeges jelentkezése miatt az I-ső osztály mellé már ez iskolai évben párhuzamos osztályt kellett fölállítani.

Legyen ez új intézetnek a jelenhez hasonló szép jövője!

IX.

ARADI NŐI IPARISKOLA.

IX.

Aradi női ipariskola.

Már 1886. július havában egyes lelkes férfiak, kik a nők gyakorlati irányban való munkaképesítése körül buzgolkodnak, megpendítették egy női ipariskola társadalmi uton leendő felállításának eszméjét. Az iskolát a budapesti nőiparegylet intézetének mintája szerint óhajtották szervezni t. i. elárusító csarnokkal összekötve, hogy a növendékek képzelményei értékesíthetők s ez által egyrészt az iskola-fenntartás költségeinek egy része megtérüljön, másrészt azon lányoknak, kik a tisztességes keresetre utalva vannak, lehetőségessé válják némi jövedelmet szerezni. Nem kellett azonban társadalmilag intézkedni, miután az iskolaszék, az eszmét magáévá tevén, a szükségeseket később maga megtette; előbb azonban, ugyanis

augusztus 8-ikán Máday Mátyás, a templom-utczai elemi leányiskola igazgatója, a helybeli lapokba a következő kérelmet tette közzé: „Az Aradon létesítendő női munkaiskola érdekében alulirott tiszteletteljesen kérem azon t. cz. szülőket, kik lányaikat nevezett iskolában tovább, illetőleg kiképeztetni óhajtják, sziveskedjenek szándékukat aug. 20-ig velem tudatni, hogy tájékozohassam magam, mily utakat s módokat válaszszak, miszerint a tervezett iskola lehető rövid idő alatt s a hozzá kötött igényeket kielégítő alakban életbe lépjen. (Ez társadalmi intézkedés akart lenni.)

*

E kérelem után megjelent Mádaytól egy czikk e czim alatt: „A női munka-iskoláról.“ („Alföld“ 1886. 190. sz.) Ez

iskola életrevalóságát szaktudományosan fejtegetvén, a többek közt e szép argumentálásba bocsátkozik; „De ki fogjon hozzá az ily külön női munka-iskola életbeléptetéséhez? Ki legyen a kezdeményező? Ki legyen a példaadó, hogy a nagy közönség aztán annak nyomán haladjon? Ki legyen a buzditó, a lelkesítő, a vezető? — Az állam? Tudomásunk van arról, hogy az állam csakugyan fellépett az ország különféle pontjain, mint kezdeményező s alapított női munka-iskolákat mintegy azt mondván: im, adok pompás szándékot, t. i. alkalmat a kiképzésre az összes női munkákban, használd fel és — boldogulj. De tudjuk ám azt is, hogy az állam, mint kezdeményező, nem volt mindig szerencsés, ajándéka nem lett kellőleg méltatva s kiaknázva. A csalódás azért óvatossá tette. S ez óvatosságát a magunk részéről csak helyeselni tudjuk. A külföldön sem úgy létesülnek a női munka-iskolák (Németországban száztizenegy van), hogy az állam megnyitja az iskolát, miként az üzletember a maga boltját, hogy aztán lesse, kinek tetszik besétálni. Hanem felállítja azokat a közönség, a saját hasznára fizet bizonyos tandíjösszeget a költségek fedezésére és az államhatalom aztán csak támogatólag járul hozzá, hogy a szükségnek megfelelő módon fennállhasson és fejlődhessen. — Aradon és környékén szükségét érezi egy külön női munkaiskolának létesítését. Az eszme el van terjedve, magként el van rejtve a szivekbe, óhajként nyilvánul magán körökben és a nyilvánosság terén; de ki legyen az ápoló, a gondozó, a vezető, a példaadó? Aradváros és Aradmegye előkelő köreinek Isten azt a szerepet adta, hogy a közönség szívében, mintegy fogékony talajban nyugvó minden nemes eszmét istápoljon, életre hozzon, virágzásnak indítson és eredményre vezessen stb.“

„NB. Alkalmas helyiség már van, csak le kell foglalni, tanerők is vannak, csak fel kell szólítani, költségvetés is van, csak alkalmazásba kell venni. Így már csak a jogot kikérő közönségre van szükség, hogy akár már jövő novemberben, tehát szüret után, az iskola megnyitható legyen.“

Sokáig hallgatott a krónika egész 1887. szeptember 20-ig, a midőn K a r á c s o n y i Mária, okleveles női ipartanítónőtől a helybeli lapokban a következő hirdetés jelent meg:

Nőipar-iskola megnyitás.

Tisztelettel értesitem a nagyérdemű szülőket és érdeklődőket, hogy a városi közigazgatási bizottság engedélyezése folytán Aradon, egy a kor igényeinek megfelelő nőipar-iskolát állítok fel.

A tanítványok ezen nőipar-iskolában oly alapos és szakszerű kiképzést fognak nyerni, hogy úgy a családi körben foglalkozó nő ügyessége és munkája által nagy mérvben hozzájárulhat családjá s önmaga jólétének előmozdításához, valamint az önerejükre utalt nők nemcsak tisztességes önfentartásra tehetnek szert, de önállóságra és függetlenségre emelkedhetnek ügyességük és munkájuk által.

1. Az intézet célja.

A nőipariskola célja kizárólag figyelemmel a hazai házi-ipar körébe tartozó női munkákban való gyakorlati szakoktatás olyan nőnembeli növendékek számára, a kik vagy az elemi nép- vagy a felső nép- és polgári leányiskolát befejezték s különösen a női házi iparhoz tartozó mindennemű kézi munkákra magukat gyakorlatilag és szakszerűen kiképezni óhajtják.

Hogy az érdeklődők minél könnyebben és így minél többen hozzájuthassanak a házi iparhoz tartozó munkák készítésében, szükséges ismeretek és ügyesség megszerzéséhez a tanfolyamot egy évre osztottam s a tanítási díjat a lehető csekélyre szabtam ki.

Az I. osztályba felvétetnek az elemi népiskolát végzett növendékek havonként 3 frt tanítási díjért. A II-ik osztályba a felső nép- vagy polgári iskolát végzett növendékek s esetleg a kellő általános műveltséggel bíró felnőttek vétetnek fel havi 5 frt tanítási díjért.

Azonkívül pedig fél évi időtartamra is vétetnek fel rendkívüli tanítványok.

2. Tananyag.

A nőipar-iskola tananyagát két osztályba csoportosítottam és pedig:

Az I. osztályban mindennemű kötés, horgolás, háló-készítés, csomózás, makrame, suprika, keretmunka, ruhajegyzés, mindennemű hurkolás, keshedések beszövése, tuláthuzás, hálók kivarrása, güepnere és pontlake munka, színes himzés mindennemű öltésekkel.

A II. osztályban: mindennemű kézi varrás, gépen varrás, fehérnemű rajzolása, szabása és varrása, felső ruha varrás, szabása és rajzolása mértékvétel után. Mindennemű foltozás, mindennemű himzés, fehér himzés gyöngy-, genilla-, selyem-, arany-, ezüst-, renaissance-, velencei- és mórhimzés; arany filegrán, művirág-készítés, különféle díszmunkák készítése. Kosár-, szék- és szalmafonás, lombfűrészlet és pernret munka, továbbá smyrna szőnyegek szövése és gép-kötés. A házi ipar üzésében szükséges eszközök és anyagok ismerete.

Munka- és órarend.

Minden köznapon délelőtt 8—12-ig, délután 2—5 óráig. Szombaton szünet.

A munkaév befejezése után a növendékek által készített munkákból nyolcz napig tartó kiállítás fog évente rendeztetni.

Végül van szerencsém a tisztelt szülők és érdeklődők becses tudomására hozni, hogy intézetem f. é. október hó 1-sején meg fog nyilni s a beiratások ma kezdődnek s az intézet helyiségében Deák Ferencz-utca 8-ik számu házban eszközöltetnek d. e. 9—12 óráig és d. u. 3—6 óráig. Midőn intézetemet a tisztelt szülők szives pártfogásukba ajánlom, vagyok mély tisztelettel Karátsonyi Mária, intézet-tulajdonosnő.

(A később történt intézkedések miatt jónak láttuk ez értesítésnek ide iktatását.)

*

Az 1887/8-iki iskolai évben megnyilt tehát e magán nőipariskola. Ez iskolai évben miként oldotta meg a feladatot arról ugyan az ettől távolállóknak — miután az eredmény a nyilvánosság elé nem hozatott, tudomásuk ugyan

nincs, de igenis arról, hogy már 1888. augusztus hó 7-ikén Karácsonyi Mária az iskolaszéktől subvencziót kért és hogy megígérte, miszerint a subvenczió fejében kész intézetben egy-két tanulónak ingyenoktatást nyújtani; mire az iskolaszék kimondta, hogy e segélyt a közgyűléstől csak azon esetben fogná kérvényezni, ha látná, hogy kérvényező Karácsonyi Mária a felállítandó városi ipariskolánál többet nyújt, vagy annak fennállása mellett is egy ily intézetre szükség is van.

*

1889. július 4-én az iskolaszék kimondta, hogy a jövő 1889/90. iskolai évre női ipariskolát fog létesíteni. — Egy kiküldött bizottság ez intézetre nézve a következő emlékiratot terjesztette be:

„Tekintetes iskolaszék!

A folyó év május havában megtartott iskolaszéki ülésben azon megbizatást nyertük, hogy Karácsonyi Mária aradi lakos nőipariskola-tulajdonos által, iskolájának évi 600 forinttal segélyezése tárgyában beterjesztett kérvényére véleményes jelentést tegyünk, mely megbizatásnak van szerencsénk bizottságilag történt behatóbb megbeszélés és egyetértő megállapodás folytán a következőkben eleget tenni:

Karácsonyi Mária által női ipariskolájának segélyezése iránt beterjesztett kérvényét elutasítani véleményezzük:

mert a városnak feladatán kívül esik, hogy magánvállalkozók iskoláit subvenczióba részesíttesse különösen akkor, midőn — mint jelen esetben — felette kétséges, hogy folyamodó a kérvényében részletesen körülírt női ipariskolát a kért segély nyerése esetében is felmutathatja;

mert — eltekintve attól, hogy ily magániskolának az iskolaszék részéről ellenőrzése felette nehéz és hogy annak beléletére közvetlen befolyás nem gyakorolható, — a kért évi segély megadása esetében sem tarthatna fenn folyamodó oly női ipariskolát, mely a tekintetes iskolaszék korábbi üléseiben a női ipariskolát érdeklőleg kifejezett intenczióknak, az akkor szóba hozott igényeknek és czélnek megfelelne;

mert a tekintetes iskolaszék a rendes munkatanítónők számának szaporításával és az említett korábbi ülésekben elvileg már oly álláspontot foglalt el, hogy maga állít fel városi női ipariskolát; és:

mert a múlt május havi ülésében az iskolai túlterhelést illetőleg hozott határozatával most már azon — különben üdvös — kényszerhelyzetbe jutott, hogy az oly rég óta általánosan óhajtott városi női ipariskolát már a jövő iskolai évtől kezdve életbeléptesse.

Ugyanis a tek. iskolaszék múlt május havi ülésében a túlterhelés révén a kézimunka-óra számát megapasztotta.

E megapasztás folytán az alkalmazott kézimunka-tanítónők — ugyszólván — tért vesztek, miután összes leányiskoláinkban jövőben csak hetenkint 22 kézimunka-óra el látása vált feladatukká, holott eddig egyedül Steinitzer Lujza kézimunka-tanítónő hetenkint 24 órában foglalkozott.

Mint hogy e szakmabeli tanerőink törvényesen megválasztva vannak, számukra munkakört kell teremtenünk és azt legkönnyebben úgy tehetjük, ha Hauser Hermin és Marinkovits Mária jelenleg alkalmazott két kézimunka-tanítónő megválasztásakor elfoglalt elvi állásponttól el nem térünk, és azt, mit akkor a tek. iskolaszék kilátásba helyezett, tudni illik, hogy nevezettek a felállítandó városi női ipariskolánál nyerendnek foglalkozást; meg is valósítjuk.

Alólirott bizottság, midőn kötelességszerűleg a Karácsonyi Mária kérvényére véleményes jelentését teszi, egyben vél kötelességet teljesíteni, ha a tek. iskolaszék által elvben már elhatározott városi női ipariskolának jövő évtől kezdve életbeléptetését javasolja.

A város részéről felállítandó női ipariskola kérdésével a jelenlegi tanerőknek a mindennapi iskolában leendő foglalkoztatása is fölmerül, miért javaslatunk megokolása végett arra is ki kell terjeszkeznünk.

A nagy-köruti iskolában a kézimunka tanítási órák száma a jövő évben 16 lesz, eddig 24, és így a kézimunka-tanítónők által adandó heti órák számát 22-re szabván, az ott alkalmazott tanerő még 6 órát foglalkozhat.

A nagy-köruti leányiskolán kívül kézimunka órával el-

látandók még a templom-utczai, kapa-utczai és gáji osztályok. Ezen osztályok, tekintettel arra, hogy van oly osztály, hol az igazgató-tanítónő, vagy az ott alkalmazott férfi-tanító kézimunka-óraadással nem foglalkozhatik és hogy a kézimunkatanítást igénylő más osztályokban, mint eddig, ugyezentul is az osztálytanítónő kötelessége a kézimunkát tanítani, hetenkinti 8 órával teljesen elláthatók, mely 8 óra leg helyesebben akként töltenék be, ha az ujtelepi iskolában a kézimunka-tanítás beszüntetése folytán feleslegessé vált és ott alkalmazott Ivanofszky Mária tanítónőt a gáji iskolában (2 óra) alkalmazzuk, a többi (6 óra) óraszám pedig a templom-utczai és kapa-utczai iskolák osztályainál osztassék be úgy, hogy azokban a három megválasztott rendes kézimunkatanítónő esetleg közülök egy vagy kettő legyen elfoglalva.

A felállítandó női ipariskolának marad tehát 44 kézimunka-óra, mely óraszámban esetleg mind a három megválasztott és női-ipariskolai tanításra képesített kézimunkatanítónő foglalkozhatnék, kiknek egyikére azon iskola igazgatása is bízandó volna.

Ezen ipariskola felállításával egy másik czélt is óhajtunk elérni. Ugyanis sok szülő lesz, ki a mindennapos iskolában a kézimunka-órák megapasztása folytán gondoskodni óhajt, hogy gyermeke valahol a mindennapos iskolában esetleg el nem érhető nagyobb kézi ügyességet is megszerezze. Ha tehát azon női ipariskola felállíttatnék, kimondandó lenne: hogy az ipariskolai rendes növendékek számára a csütörtöki nap szünidő s e napon havonkénti 50 kr. o ért. tandíj befizetéssel a mindennapos iskolába járó növendékek járhatnak, hogy a kézbeli ügyességben nagyobb jártasságot szerezzenek de a kézimunka-órák nem lennének kötelezők.

Rendes növendékül csak a 12-ik életévet betöltött és mindennapos iskolába nem járó növendékek vétetnek fel 3 forintos havi tandíj mellett. Ezen 3 forintos tandíj esetleg egészben vagy részben elengedhető is lenne.

A helyiséget illetőleg bátorkodunk előadni:

A helyiség kérdése sem okoz nagy nehézséget. Tudvalevőleg az iskolaszék egy új leányiskola felépítését határozta el. Még nagyon is az előleges munkálatoknál vagyunk és így

könnyű lesz a tervbe bevenni azon iskolánál beépítendő oly helyiségeket, melyek a jelzett iskola céljainak megfelelnek. Egyideig pedig a nagy-köruti iskola egy terme is, hol most az ó-városházáról áthelyezett osztály növendékei tanultak, alkalmas lesz a célra, annál is inkább, mert a kis lányok, kik eddig ide jártak, igen messze vidékről jövének, ez a status quo már tovább nem tartható fel és szinte szükségesnek látszik számukra lakhelyükhöz közeli, habár bérházban elhelyezett iskoláról gondoskodni még abban az esetben is, ha a női ipariskola nem is állíttatnék fel.

A mi a részleteket illeti, javasoljuk, miszerint bizassék meg egy bizottság, hogy a női kézimunka-tanítónők bevonásával, tervezetet és költségvetést dolgozzon ki a női ipariskolára nézve.

Röviden összefoglalva indítványainkat, azokat a következő pontokban összesítjük:

1. hogy Karácsonyi Mária segély iránti kérvénye, fennebbi indokok alapján elutasíttassék;

2. hogy az oly szükséges és a tek. iskolaszék által elvben már elhatározott városi női ipariskola a jövő tanévben állíttassék fel;

3. hogy Ivanovszky Mária az ujtelepi leányosztályban alkalmazott kézimunka-tanítónő Gájban a női kézimunkatanítással bizassék meg;

4. hogy a rendes kézimunka-tanítónők a női ipariskolában szükséges órák ellátására hivassanak fel;

5. hogy a női ipariskolában a rendes növendékek tandija havonkinti 3 frtos, a mindennapos iskolába járó és az ipariskolát csütörtökön meglátogató növendékek havonkénti tandija 50 kr. o. é.;

6. hogy a női ipariskola egyelőre a nagyköruti leányiskolában, jövőben pedig a Hassinger-utcza új leányiskolában helyeztessék el és ebben az évben a szükséges teremből az ó-városházi osztály kitelepíttessék és esetleg bérházban helyeztessék el;

7. hogy a részletek kidolgozására és a női ipariskola tervezete, költségvetése megállapítására, a női kézimunka-

tanítónők bevonásával az iskolaszék kebeléből egy bizottság küldessék ki.

Megbízatusunknak ezen javaslatok megtételével megfelelve s azokat a tek. iskolaszék becses figyelmébe ajánlva, vagyunk:

A tekintetes iskolaszéknek
Aradon, 1889. július 1-én.

Millig József s. k.
biz. elnök.

Boros Vida s. k.
biz. tag.

Heeger Ernő s. k.
biz. tag.

Kerner Péter s. k.
biz. tag.

A sok tájékozottsággal és routinnal szerkesztett bizottsági javaslat az iskolaszék által en bloque elfogadtatván, ki mondatott, hogy a női ipariskola az 1889/90-iki iskolai évben megnyitandó. Így is történt.

Az 1889/90. iskolai évben a női ipariskola megnyitattott. Steinitzer Luiza igazgatónő, valamint Marinkovits Mária és K-Hauser Hermin kézimunka-tanítónők képezik ez intézet tantestületét.

*

Főlemlítendő még, hogy rendkívüli tanulók is vétetnek föl, csak hogy ezektől a tandíjnak kétszerese szedetik.

*

Adatok a női ipariskola első iskolai évéhez.

Létszám:

szeptember hóban volt	15	növendék,
október " "	19	"
november " "	24	"
deczember " "	24	"
január " "	25	"

Egyelőre a következő ipari tantárgyak lettek csoportosítva: kötés, kézzel és géppel való fehérnemű varrása és szabása, fehér foltozás, fehér és színes himzés, hálózat és an-

nak kivarrása, ruhaszabás és ruhavarrás, szines foltozás, horgolás és csomózás. — Az ezen évben rendezendő iparkiállítás alkalmával a női ipariskola szintén a kiállítók sorába lépni szándékozván, nagyobb munkakör fog kijelöltetni, ha t. i. az iskolaszék erre engedélyét megadni fogja. Persze, hogy fogja adni.

Ezek után egyéb óhajunk nincs, mint: hogy ez új intézmény, mely Aradváros képző intézeteinek egyik kiegészítő részét képezi, a közönség áldozatkészségével arányban álló eredményt érjen el.

X.

GÖRÖG KELETI ROMÁN TANINTÉZETEK.

- a)* Tanítóképző intézet,
- b)* Papnövelde,
- c)* Elemi iskolák.

X.

Görög keleti román tanintézetek.

- a) Tanítóképző intézet,
- b) Papnövelde,
- c) Elemi iskolák.

A) Tanítóképző intézet.

A tanítóképző intézet, melynek felállítását I. Ferencz király rendelte el 1811. február hó 9-én 11,093. sz. alatt, elismeréseül azon hűséges szolgálatoknak, melyeket a g. k. románok a haza és az uralkodó irányában kifejtettek.

A tanítóképző intézet 1812. évi november 3-án az akkori városi főkapitány, Arsits Szávának, őz-utczai házában nagy ünnepélyességgel nyitattott meg.

Az intézet első tanárai voltak: Cichindeal Demeter, kisbecskereki lelkész, a neves mese-költő. Mihutz János, dr. Jorgoviciu József, Diaconovits Loga Constantin; továbbá Gávra Sándor lovag, a tanügy terén kivívott nagy érdemei miatt a Ferencz-József-renddel kitüntetett jeles paedagógus, kiről az 1878. évi február 12-én megjelent hivatalos lapban ezeket olvashatjuk:

„Gávra Sándor, aradi g. k. tanítóképezdei nyugalmazott igazgató-tanító és a Ferencz-József-rend lovagja, a községi iskolai tanítók gyermekeinek segélyezésére „báró Eötvös József“ nevére 100 frtnyi alapítványt tett. Mi is azzal hozatik köztudomásra, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter nevezettnek eme nemeskeblű tetteért és hazafias áldozatkészségeért elismerő köszönetét nyilvánította.“

Gávra 1884. évi november 4-én hunyt el. 1797-ben Nagyváradon született és miután úgy hazai, mint külföldi

képzőintézetekben tanulmányait befejezte, 1821-ben mint huszonnégy éves fiatal ember, az aradi g. k. tanítóképezdénél mint tanár alkalmaztatott. Itt egy félszázadnál hosszabb időn át működött részint mint ez intézet tanára, részint pedig mint igazgatója. A halhatatlan nevű pályatárs 63 évig állt tehát a paedagógia szolgálatában. Hogy ezen lefolyt idő alatt Arad minden közművelődési mozzanatában a legelőnkebb tevékenységet fejtve ki szerepelt, bizonyította ama őszinte részvét, mely örök nyughelyéig őt kíséré. — Béke hamvaira!

Tanárok voltak továbbá:

Joanescu Demeter, később Zarándmegye főispánja Babes Vincze, a kitünő publicista; dr. Sándor Athanász, Russu János, Ceon tea Tivadar, kitünő matematikus és geologus. (Irt egy számtani és földrajzi tankönyvet.) dr. Petrovits Lázár, a korán elhunyt jeles paedagógus. Az általa irt neveléstan még mindig keresett tankönyv; végül Tuducescu Athanász a kitünő irálytanár.

Ily jeles férfiak vezetése mellett nem csoda, ha az aradi g. k. román tanítóképző intézetből folyton oly néptanítók kerültek ki, kik nemcsak tanítani, hanem nevelni is tudnak. Tekintsünk csak szét Aradmegyében, hol a nemzetiségi üzelmek számára nem létezik oly termékeny talaj, mint például a keletibb részekben és nem egy egyszerű román községben örvendetes eredményt felmutatható iskolát fogunk találni; sőt mi több, midőn 1870-ben az Aradvidéki tanító-egylet megalakult, Aradmegye összes g. k. román tanítói sorakoztak azon zászló alá, melyet ez egylet a magyar haza közművelődési céljainak felvirágoztatására fennen lobogtatott; és ha ma nem találkoznak többé velük az egylet eme zászlója alatt, annak okai nem ők, hanem ama bizonyos felekezeti szeparatizmus, mely a közös iskolák ellen fennállásuk óta oly sajnálatos módon nyilvánul. Hogy ennek a körülménynek csupán egyházi politika képezi az alapját, kiderül abból, hogy a szabad egyletekből más felekezeti tanítóknak szintén kilépniök kellett azon utasítás mellett, hogy az egyházuk által létesített egyletbe lépjenek.

B) A papnevelő intézet

1822-ben alapítottatott.

Tanárai voltak: Rácz Gerasim, a későbbi püspök; Popescu Genadius, Popescu Patricius; Román Miron, a fenkölt lelkű hazafias nagyszebeni érsek; Beles József, jelenleg nagyváradi püspök-helynök; Papp Sándor András, volt nagyváradi püspök-helynök. A korán elhunyt főpap egykoron Arad társadalmának igen kedvelt tagja volt; Goldis János József, protosyncel s lyceumi tanár. Goldis a magyar és román irodalomnak egyik leghivatottabb bajnoka. Irodalmi működését megismertetjük ugyan e műben előforduló „Aradi állami gymnásium és reáltanoda“ csarnokában, de ez vajmi kevés ahhoz képest, mit még felemlitnünk kellett volna, ha tendenciánk törekvésünket más felé nem terelné; azért e rajzhoz egyedül azt függesztjük még, hogy e tudós férfiú irodalmi működésének elismeréseül a bukaresti tudományos akadémia által levelező taggá megválasztatott; Ő Fensége Rezső trónörökös pedig a szerkesztése alatt állott „Osztrák-Magyar-Monarchia írásban és képben“ című műhez munkatársul meghívta. Közművelődésünk érdekében kívánjuk, hogy a gondviselés nemes törekvését bő áldásával áraszsza el.

1876-ban a tanítóképző- és papnevelő intézetek egyesítették s azóta közös igazgatóság és közös tanári testület a vezetéssel meg van bízva.

Az egyesített két tanintézetnek jelenlegi tanárkara a következő tagokból áll:

Hamsea Ágoston, helyettes igazgató, a „Beserica si scola“ című egyházi és iskolai lapnak szerkesztője; tanárok: Ceontea Tivadar, Ciorogariu Romulus, dr. Horvát Döme, Mangra Vazul, dr. Pipos Péter, Tescula Lázár, dr. Trailescu János, Popoviciu Péter.

A görög-keleti román papnevelde és tanítóképző-intézet palotaszerű épületben vannak elhelyezve. (Sina-utca.) Épült 1884-ben, megnyilt 1885-ben. Mint sok más intézmény, ugy ez is nagys. Metianu János g. k. román püspöknek alkotása. A nemeslelkű főpap ugyanis az építési költ-

ségek beszerzése iránt egyházmegyéjének hiveihez fordulván, a szükséges összeg közadakozás útján befolyt. Ez intézet gazdag könyvtárral, fizikai és természettudományi szertárral, tornahelyiséggel, a házi ipar gyakorlási céljából külön műhelylyel, valamint a gyakorlati gazdászatra, nagy kerttel van ellátva.

1867-ben alakult meg az önképző kör. A papnövelde összes tanulói internálva vannak s teljes ellátásért havi 12 forintot fizetnek. A tanító-képző intézet növendékei nagyobbrészt szintén internálva vannak, még pedig az Alumneumban s egész ellátásért évi 50 forintot fizetnek; a szegénységüket kimutatható tanulók e díjnak fizetése alól fölmentetnek. A tanulók által befizetett díjak a kiadásokat korántsem fedezhetvén, a hiányzó összeget a Consistorium minden évben megszavazza.

A papnöveldeben évenként 60—70 tanuló vétetik fel, az alumneumba 100-ig terjedhet ezek száma, azonban 1889/90-iki iskolai évben a tanítóképző intézetbe felvétetett 118 tanuló, a papnevelő intézetbe felvétetett 69 tanuló.

C) Görög-keleti román elemi iskolák.

A görög-keleti román elemi iskolák Aradváros négy különböző részében vannak elhelyezve s névszerint ezek:

a) A belvárosi elemi iskola, mely 1840-ben alapított. Első tanítója volt Muntean Silvius, ki később Bukarestben lett tanár. Jelenlegi tanító Popoviciu Péter. Popoviciu a szó legszorosabb értelmében népnevelő s mint ilyen nem szaporítja azok számát, kik — a katedra magasztosságától megfélemedkezve — a nemzeti boldogítók jelmezébe öltöztetve, a haza és a király ellen lázítanak. Popoviciu ott van még az Aradvidéki tanító-egylet kebelében és midőn ennek a magyarosodási eszmétől lelkesült tagjai ennek érdekében működnek és fáradoznak, Popoviciu mindig köztük van, a siker esetén a legmagyarabb hazafiként örvendezve. Adj Isten számos ily románt közművelődési céljaink elérésére. (Az iskola a Tököly-téri g. k. román hitk. épületében van.)

b) A pernyávai elemi iskola 1822-ben alapított. Első tanítója Ofreán volt, jelen tanítója Moldován József. — Moldován ugyanazon zászló alatt harcol, mely alatt veterán kollegánk Popovicu évek hosszú során át oly elragadó lelkesültséggel harcolt és harcol még most is. (Az iskola a kapa-utcza 10. sz. városi épületben van.)

c) A ségai elemi iskola 1840-ben alapított. Első tanítója volt Joachim; jelenleg működik ott Olteán Mihály, ki a magyar tanügynek szintén igen méltó harczosa. (Az iskolai épület a Ségában, iskola-utczai városi épületben van.)

d) Az arad-gáji elemi iskola. Miután e városrész románsága külön hitközséget képez, az iskola szükségleteit ugyanazon módon külön eszközli. Tanító: Olariu Vazul, ki egyttal helyi plébános és kinek ellenőrzése mellett Petrovics György segédtanító vezeti az iskolát.

*

Tankötelezettség és iskolalátogatás

1888—89-ben.

Az iskola neve	Tanköteles gyermekek száma		Az iskolát látogatók száma		Az iskolát nem látogatta	
	fiu	leány	fiu	leány	fiu	leány
Arad—Belváros	72	61	61	52	11	09
Arad—Pernyáva	141	145	95	59	46	86
Arad—Séga . . .	47	44	40	38	07	06
Arad—Gáj . . .	54	52	48	42	06	10
Összesen . . .	314	302	244	191	70	111

Ezen itt kimutatott . . . . . 435 tanulón kívül
a városi községi elemi iskolába járt . . . . . 181 tanuló
az állami leány-iskolába járt . . . . . 39 „
a polgári iskolába járt . . . . . 27 „

Az iskolát látogatók főösszege . . . . . 682 növendék.

A tanítók fizetése.

A belvárosi tanítóé: 600 frt rendes fizetés, szabad lakás, 80 frt failletmény, 2 lánch föld használata és 100 frt kántori illeték.

A pernyávai tanítóé: 600 frt rendes fizetés, szabad lakás, 70 frt failleték, 2 lánch föld használata és 100 frt kántori illeték.

A ségai tanítóé: 400 frt rendes fizetés, szabad lakás, 60 frt failleték.

A gáji tanítóé: Teljes ellátás és havi 10 frt fizetés. Az iskolai költségek a kultus-adóból fedeztetnek.

Iskolai hatóság.

Felekezeti tanfelügyelő: B o c s á n Mózes, aradi esperes plébános.

Igazgató: B o d e a Gábor, esperesi káplán.

Iskolalátogatók: S u c i u Aurél aradi ügyvéd és P é c s k á n Sándor megyei árvaszéki ülnök.

Iskolai bizottsági elnök: P a g u b a Vazul kir. törvényszéki bíró.

Gondnok: M o l d o v á n Sándor aradi iparos.

*

Hogy az itt felsorolt g. k. román tanintézetek a tapasztalt dicséretes eredménynek örvendnek, érdeme nem egyedül azon szakférfiaknak, kik feladatuk megoldásánál magasabb kötelmet nem ismernek, hanem első sorban érdeme azon fenkölt férfiaknak, kik befolyásuknál fogva mindent elkövettek, bebizonyítandó azt, hogy a román, a magyar haza felvirágoztatását szintén szíven hordozza. R o m á n Miron, I v a c s k o v i t s, M e t i a n u stb. mind meg annyi nevek, melyek mindannyiszor kimagaslottak, valahányszor közmívelődési törekvésünk közreműködésüket igényelte. Részünkről ezen magasztos tényt örömmel örökitjük meg itt, hol egyedül a részrehajlatlan ítéletnek van helye.

*

1885-ben az aradi román egyházmegyei consistórium a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez kérvényt intézvén az iránt, miszerint engedjék meg, hogy Aradon g. k. felekezeti gymnásiumot létesíthessen, a kérvény tagadólag intézettek el. A megtagadást a miniszter az alap hiányával indokolta, hangsúlyozván egyúttal, hogy miután az egyházmegye maga is segélyben részesül, nem lehet az intézetet gyűjtések és adakozások ingatag talajára építeni; végül pedig azzal is indokolta, hogy Aradon létezik már, a főváros után, a legelső két állami középiskola. — A Consistorium ez ügyet ad acta tette tehát.

XI.

GÖRÖG KELETI SZERB ELEMI ISKOLÁK.

XI.

Görög keleti szerb elemi iskolák. }

1792-ben nyílt meg Aradon az első szerb iskola; tehát körülbelül egy század jelzi annak működési körét, de nem jelzi azt a lázas tevékenységet, mely a többi felekezeti s egyáltalában Aradváros területén létező többi tanintézeteknél észlelhető. Ezen körülmény indító oka után kutatni tisztünkhez nem tartozván, egyszerűen csak kiemeljük, hogy ez iskola jobb sorsra lenne érdemes. Ugyanis a kir. tanfelügyelőnek statisztikai kimutatása szerint az 1888/9-iki iskolai évben a belvárosi négy osztályu vegyes iskolát 18 fiu 16 leány, a pernyávai " " " " 28 " 18 " a gáji " " " " 49 " 41 "

Összesen . . . 95 fiu 75 leány,

mindössze 170 tanuló látogatta.

Ennyi tanuló már csak megérdemelné, hogy az iskola a modern követelményeknek minden irányban megfelelőleg berendeztessék. Vagy tán szegény az ecclesia? Ezen könnyen segíthet a felekezetenlküli jelleg.

Tanítók voltak eddig: Kopic Demeter, Popovits István, Stojanovits Milán, Zsupánszky János, Popovics Zsárko, Timotity Áron; igazgató: Sokrak S. N.

Tanítói fizetések.

A belvárosi tanítónak fizetése	650	frt.
A pernyávai " "	500	"
A gáji " "	300	"

A hatóságot az iskola-bizottság képezi, melynek elnöke: Prodanovits Döme, tagjai: Petrovics Mihály, Stan-
kovics Milós, Teletsán Sándor, Tesits Mihály, Vljaj-

kovies Pál, Kremmer Ignátz, Antonovits András és Marinkovits Döme.

Vajha Aradváros jövő tanügyi történetirója e felekezet tanügyi mozgalmainak följegyzésére a mostaninál sokkal nagyobb terjedelmű adattár fölött rendelkeznék!

XII.

GÖRÖG KATHOLIKUS ELEMI ISKOLA.

XII.

Görög katolikus elemi iskola.

Lakatos művében a görög kath. elemi iskoláról nincs említés téve; pedig, midőn 1872-ben Aradváros elemi iskolái közöseké lettek kinyilvánítva, ez iskola szintén felekezeti jellegéről mondott le, mely alkalommal Lele János akkori tanító a községi elemi iskolai tanítóttestületbe be is lett osztva. Na de valószínűleg ez iskola multja a rejtett helyen virágzó, szerény ibolyához hasonlít: nehezen fölfedezhető ugyan, de annál gyönyörködtetőbb. Szégyenlem ugyan bevallani, de azért mégis ki kell mondanom, hogy mint aradvárosi tanító és mint e történetnek írója, nem tudtam volna meg, hogy Aradon görög katolikus iskola létezik, ha tudatlanságomat egy derék kartársam (Moldován, g. k. román tanító) véletlenül föl nem világosította volna. E kartársnak szives közleményei útján ugyanis megtudtam, hogy Aradon csakugyan létezik görög kath. elemi iskola, még pedig déli-utca, Remetey-féle vendéglő tözsomszédságában (Baedeker ennél czifrább adresszel szolgálhatna-e?) valamely városi épületben. Megtudtuk azt is, hogy a tanítót Goutean Mihálynak hívják, hogy fizetése 150 frt, továbbá szabad lakás, 7 hold szántóföldnek használata és 35 frt failletmény; végül, hogy Arad szab. kir. város ez iskolának patrónusa, elnöke pedig Telescu György esperes-plébános.

Egyéb adatok:

az iskolát 3—4 tanuló látogatja, mivel a görög-katolikus hívők szétszórtan, a város különböző részeiben laknak s így gyermekeiket más különböző iskolákba jártatják. Ezen, mondjuk, 4 tanulón kívül

a városi köz. elemi iskolába járt	19 tanuló,
az állami leányiskolába járt	2 „
a polgári iskolába járt	1 „

Összesen . . . . . 26 tanuló.

A tanulók száma arányban áll-e a g. kath. hívők számával, azt állapítsák meg más statisztikusok. Csak azt nem magyarázhatjuk meg magunknak, hogy ez iskola miért nincs a királyi tanfelügyelőnek 188⁸/₉-iki évi jelentésében föl-
említve?

XIII.

AZ ÁGOSTAI HITVALLÁSÚ EVANGELIKUS ELEMÍ
FIÚ-ISKOLA.

XIII.

Az ágostai hitvallásu evangélikus elemi fiu-iskola.

Midőn 1846-ban az ágost. hitv. evang. község megalakult, felekezeti iskolát létesítettek ugyan, de tanítót — a község szűk anyagi viszonyai miatt — nem választván, a község lelkészei foglalták el a tanszéket. Tanítóskodó lelkészek voltak Stephani Dániel, Nikodem János és Frint János. Ezek közül Nikodem János az ágostai hitv. evang. iskolát oly népszerűsége juttatá, hogy a legelőkelőbb szülők küldték gyermekeiket ez iskolába és mindenki által konstátaltatott, hogy nt. Nikodem Jánosnak páratlan szakképzettsége tette ez intézetet valóságos minta-iskolává. Később azonban, midőn a hitközség tagjainak szaporodtával a lelkész teendői is szaporodtak és ennél fogva a hitközség jövedelmei is növekedtek, tanítói állomásnak szervezése kimondatott. Ez állomást 1870-ben Máday Mátyás (Szegedről) foglalta el. Volt most már tanító, és így Nikodem nyugalomba helyezkedhetett volna. Igen ám, csak hogy nem oly könnyű az iskolától megválni annak, ki azzal úgy összenőtt, mint Nikodem. Az iskola volt az ő kedvencz küzdtere; a gyermekcsereg köre az ő egyedüli vágya. És így nem mondunk csodadolgot, ha közöljük, hogy még három évig tanított, és tanítana tán még-most is, ha az iskola 1873-ban községivé nem vált volna. (L. Elemi iskolai tanítótétel.)

Az iskola újabb jellege azt vonta maga után, hogy a város a tanítót átvette, az iskolai épületet pedig kibérelte. 1877-ben azonban a presb. gyűlés az evangélikus iskolának újbóli fölállítását kimondta. — Lám, lám! A modern eszmék hirdetői a róm. kath. egyházat intolleranciával, sötéttséggel szeretik vádolni, — és ez néha-néha kedvencz-théma is szokott lenni, — és mégis mely egyházközség volt az első, mely iskoláit a különböző vallások által emelt válaszfal alól föl szabadítani sietett? Senki más, mint a róm. kath. hitközség.

Ennek felekezetenlküli iskolái még jelenleg is virágozva fennállanak, hirdetve a polgárok közti egyenlőséget és főleg terjesztve azt a tant, hogy mindenekfölött az emberben az embert tanuljuk becsülni, a többi hitfelekezetek pedig a lerombolt válaszfalat ismét fölépíték. Hol marad aztán Magyarország tanítóságának ama magasztos eszméje, hogy az elemi iskolai tanítás általánossá tétessék? Ott, hol a III. egyetemes tanítógyűlésnek más egyéb magasztos eszméje maradt: a feledés honában. Sajnos!

Az ágostai hitv. evangélikus hitközség felekezeti iskolájának föllállítását kimondván, 1877-ben Graszel János lett annak tanítójává.

Az iskola négy osztályból áll; tanulóinak száma pedig 50 és 60 közt divergál. Fölszerelése kielégítő; ifjusági könyvtárt szintén létesített.

Az ágostai hitvallásu evang. elemi iskolánál eddig működött tanítók az irodalom terén is számbavehető módon szerepeltek a multban és szerepelnek jelenleg is; és pedig **Graszel János**, ez intézetnél jelenleg működő tanító, kiváló gazdászati ismeretekkel bíró szakember, ki a hazai lapokba közzétett szakcikkeivel, valamint az Aradvidéki tanítóegylet körében gyakran tartott szakértekezéseivel, a közfigyelmet annyira ébreszté, hogy csak a közóhajnak felelt meg, midőn az „Iskolakert“ czimű szaklapnak szerkesztésére elhatározta magát. Igaz, hogy e vállalat általa hozandó áldozatokat is követel, de kedvencz eszméjéről szó lévén, szívesen áldoz. (Bővebbet „Aradmegye Tanügye“ rovatban.)

Máday Mátyás. (L. Polgári fiu iskola.)

Nikodem János. a hitközség volt lelkésze és iskolájának volt tanítója, mindkét irányban kiváló figyelmet ébresztett. Mint hitszónok ugyanis alkalmi beszédeivel tudott a hallgatóságra a legélénkebben hatni, és mint tanító mily eredményre jutott, azt már említettük. Irodalmi működése leginkább egyházi szónoklataiban és a helybeli lapokba általa közzétett közérdekű cikkekben összpontosul. A társadalom mozgalmában tevékenyen részt vevén, hatalmában állott annak jogairól és bajairól írni is.

Az elmúlt 1888^{8/9}-iki iskolai évben e négy osztályu elemi fiu-iskolát 40 tanuló látogatta.

A városi községi elemi iskolába járt	. .	88 tanuló.
Az állami felső leány	” ”	21 ”
A polgári	” ”	12 ”
		<hr/>
		121 tanuló.
	A fenti	40 tanulóval
együtt	. . . . .	<hr/>
		161 tanuló.

Hatóság.

Az iskolai hatóság a presbyterium, mely a felügyelő és a lelkész ikerelnöklete alatt tanácskozik.

Örökös tiszteletbeli elnök: id. Kászonyi János.

Felügyelő: nagys. Hász Sándor.

Jegyzők: Institóris Kálmán, Aradváros főjegyzője és Ábraay Lajos, keresk. akad. igazgató.

Lelkész: nt. Frint Lajos.

Gondnok: Prinner Samu, kereskedő.

Presbyterek:

Czéh István iparos,	Nikodem János nyugalm.
Eckstein György iparos,	lelkész,
Erneyi Gyula kereskedő,	Obetkó Kálmán kereskedő,
Glatz Antal földbirtokos,	Purgly János nagybirtokos,
Hatos István ügyvéd,	Réthly Lipót az „Alföld“
Dr. Institóris István orvos,	kiadója, nyomdatulajdonos,
Kneffel Károly kereskedő,	Solecz Róbert gymn. tanár,
Kornay Károly kir. köz-	Solecz Gyula magánzó,
jegyző,	Szontagh Gyula magánzó,
Máday Mátyás, polgári isk.	Wadowsky Gusztáv ke-
tanító,	reskedő,
Maurer András iparos,	Walder Gyula kereskedő.

XIV.

HELVÉT HITVALLÁSÚ ELEMI ISKOLA.

XIV.

Helvét hitvallásu elemi iskola.

„Arad története“ című művében ft. L a k a t o s Ottó, a jeles tudós, a helybeli helvét hitvallásu felekezetnek 1830-ban történt megalakulásától kezdve egyházi és iskolai mozgalmait jelezvén, a mi feladatunk nem lehet más, mint: a fonalat tovább szőni onnan, hol az ő adatai véget érnek, ugyanis az 187³/₄-iki iskolai évtől kezdve, a midőn ez iskola községivé nyilvánított és tanítóstól a városnak átadatott.

Hogy azonban mégis lehetőleg egy egészet nyujtsunk, rövid vázlatban bemutatjuk a multat is, jelezvén a mi részünkről is, hogy 1829-től kezdve 1841-ig ez iskola az egyházi hivatallal egyesítve volt. Ez idő alatt tanító-lelkészek voltak: Csernatóni-Vajda Péter, Kócsa István, Kékedi János, Keresztes István, Kocsis Károly, Győri Mihály, Jánosi Károly és Kis Béni. 1841-től kezdve 1874-ig tanítók voltak: Kékedi Bálint, Kalocsa Mihály és Kalocsa István. végül Somogyi József.

Az 187²/₃-iki iskolai évben ez iskola községivé lett nyilvánítva; miből kifolyólag Somogyi a jövő 187³/₄-iki iskolai évtől kezdve működését Aradváros községi iskoláinál folytatta. (Lásd Tanítótestület.)

*

1882. évi augusztus hó 27-én a helvét hitv. egyház tagjai a templomban egybegyültek, a fölött döntendő, hogy nyitassék-e ismét felekezeti iskola?

Tabajdi Károly, Aradmegye s Aradváros főispánja, mint az egyház főgondnoka, a tanácskozást körülbelül ezen beszéddel nyitotta meg:

„A lelkész és gondnok által arról értesülvén. miszerint

a közgyűlés határideje és annak legfontosabb tárgya — a felekezeti iskola visszaállítása — két egymásután következett vasárnapra a templomban kihirdettetett, fölvetem most azt a kérdést, valjon a jelenlevők az egyházat ily közelről érdeklő fontos ügyben — a felekezeti iskola visszaállítása n a k kérdésében — jogérvényesen határozhatnak-e?“ — Hangsúlyozta továbbá, hogy az anyaszentegyház veteményes kertje, bölcsője az iskola, s hogy a hitközöny s vallástalanság ijesztő áramlatának a hitfelekezeti iskolákban melegen ápolt s a gyenge növendékek keblében templombajárás által is gondosan fejlesztett vallási érzés, nevelés által vél ellene állhatni; miután elmondta, hogy a községi iskolákban divó magas tandíj mérséklése folytán az olyan szülőkn is segítve lesz, a felekezeti iskola felállítása által, kik a községi iskolákban tandíjmentességre vagy mérséklésre teljességgel nem számithattak; kérde a közgyűlést, akarja-e, óhajtja-e a legközelebbi időben előállott szomorú kényszerűség folytán elidegenített népiskolát felállítani? — S akar-e e célra egy alkalmas helyiséget szerezni? — Világosan kijelentvén, hogy az esetben az egyház minden tagja legyen készen egy kis áldozatra, hozza össze azokat a filléreket, melyek az átalakításra, átírássra, az egyház rendelkezése alatt álló pénzüsszeg és a vételár közötti különbözet kiegészítésére szükségesek, hogy az egyháznak ez általi esetleges újabb megterheltetése ne zavarja meg a felekezeti iskola visszaállításából származó közörömet.

Erre a következő határozat hozatott: a közgyűlés a legbensőbb örömmel s a kezdeményező főgondnok iránti teljes hálaérzés kifejezése mellett egyhangulag kimondja a felekezeti iskolának még e folyó évbeni fölállítást; a lehető leghálásabb érzéssel köszönetet mondott a gyűlés folyama alatt a lelkész kezénél volt gyűjtőivre feljegyzett 50 frt kegyes adományért és felhatalmazza arra, hogy az általa ajánlatba hozott s az egyháztanács által is már előzőleg megszemlélt s helybenhagyott Follinusz-féle ház (Kiskarika-utczában) az egyház nevében s javára a jelzett 3500 frt vételáron megvásárolja s az egyház nevére te-lekkönyveztesse.

És erre mi történt? . . . Az, hogy ugyanazon év szeptember hó 1-sején a tanköteles gyermekek szülei hirlapok útján figyelmeztettek, miszerint siessenek gyermekeiket a községi iskolába beiratni, miután időrövidség miatt a helvét felekezeti iskola az 188²/₃-iki iskolai évben megnyitható nem lesz . . . de a mai napig sem lett.

XV.

IZRAELITA ELEMI ISKOLÁK.

Izraelita elemi iskolák.

A fiu-iskola 1832. évben a „reál-főelemi iskola“ czimmal, a leányiskola pedig három elemi osztálylyal 1855-ben alapított. A fiu-iskolában, az akkori viszonyoknak megfelelőleg, a német nyelv volt az előadási nyelv, a magyar nyelv mint külön tantárgy csak tanított, egy e czélra megválasztott tanító által. 1862-ben azonban, midőn a hazai érdekek és követelmények mindinkább felszínre törekedni kezdtek ismét, Wallfisch Pál kezdeményezése folytán az iskolák új szervezetet nyertek, a mennyiben a régi német ajku tanítók nagyobb részt nyugdíjaztattak és az iskolákban két tanító kivételével kizárólag magyar ajku tanítók alkalmaztattak. Ez alkalommal a fiu-iskola egy előkészítő és két alreálosztálylyal kibővített. A két reálosztály azonban, az 1874-ben életbeléptetett állami reáliskolánál fogva, szükségtelenné válván, megszüntetett. Ezen idő óta az izraelita hitközség csupán egy 4 osztályu fiu- és 4 osztályu leányiskolát tart fen. A fiu-iskola az ugynevezett iskolai-alap-épületben, a leányiskola pedig egy a Bocskay-téren létező és szintén a hitközség tulajdonát képező épületben van elhelyezve.

A fiu iskola szellemi alapítója bold. Chorin Áron főrabbi vala. Örök időkre való fennállásának biztosítása czéljából az akkori hitközség az Árpád-téren, 5-ik szám alatt létező két emeletes házát ajánlotta fel iskola-alapul; mely ajánlat a magy. kir. helytartóságnak 1828. évi február 26-án 5920. szám alatt kelt leiratával olykép hagyatott jóvá, hogy ezen alapháznak jövedelme kizárólag az iskola fentartására fordíttassék; ha pedig az iskola szükségleteit nem fedezhetné, akkor a hiányt tandíj vagy kultusadó útján kell pótolni.

Az alapház felépítése körül, melynek fölépítése 1828-ban megkezdett és 1832-ben, illetőleg 1845-ben befejeztetett, különösen a Bécsben 1886-ban elhalálozott Hirschl Mózes fáradhatlan tevékenysége, ugyszintén tetemes pénzáldozatok árán, elévülhetlen érdemeket szerzett magának. Chorin Ármin főrabbi és Hirschl Mózes iskola-alapítókön kívül a tanügy emelése körül elenyészhetlen érdemeket vívtak ki maguknak: Steinhardt Jakab főrabbi, Epstein Lipót, Deutsch Ignác és végre az 1888. év márczius 7-én elhunyt hitközségi elnök Hirschmann József. Hirschmann tovább egy negyed századnál állt a hitközség és iskola élén, mely idő alatt fáradhatlan buzgalmat és tevékenységet kifejtve, az iskolaügynek annyi lényeges szolgálatot tett, hogy ezeknél fogva legfelsőbb helyről is elismerést nyert. Így 1868-ban arany érdemkereszttel, 1870-ben pedig arany koronás érdemkereszttel tüntettetett ki. Hirschmann már 1865-ben abban fáradozott, hogy az aradi izraelita iskolák tornaiskolát és külön tornatanitót nyerjenek. Fáradozása sikeres is volt, a mennyiben az eszme számos hitfelekezeti tag által felkaroltatván, rövid idő alatt a Bocskai-téri leánytanoda üres telkén egy teljesen felszerelt tornaiskola szaktanító vezetése alatt megnyitott. Itt tornáztak azután a honvédség, a póttanfolyamon megjelent vidéki tanítók, a gymnásium és a Rotter-féle reáliskola növendékei.

A fiiskolához mindjárt szervezésekor, azaz 1832-ben Skreinka Lázár meghivatott, ki mint igazgató és osztálytanító az 1860-ik évben bekövetkezett haláláig áldásosan működött. Skreinka kitünő tudós és elismert paedagogiai író volt.

Jeiteles Leo, reáltanár a fiiskolánál működött 1840-től az 1862-ik évben bekövetkezett nyugdíjaztatásáig. Jeiteles kiváló hirnévnek örvendett tudós volt. Az 1848^{8/9}-iki szabadságharcz idején az „Ungar“ czimű hirlapnak szerkesztője volt, mely lap a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméit képviselte és terjesztette. A szomorú emlékeztető világi katasztrófa után az aradi várban hadi törvényszék elé állítatván, csak befolyásos és tekintélyes férfiak közbenjárása folytán menekülhetett több évi fogság elől. Meghalt

1870-ben. Volt tanítványai és barátjai a kegyelet és hála jeleként emlékkövet állítottak neki.

Beck Ignátz, a legműveltebb és legjobb tanítók egyike, működött a fiú-iskolában 1832-től 1862-ig. Elismert tanítói működésén kívül az izr. imaház templomi énekkar szervezése körül szerzett magának elévülhetlen érdemeket. 1862. óta Bécsben él az aradi izr. hitközség által részére megállapított évi 420 frt nyugdíjból.

Kánitzér Lázár működött a fiúiskolában 1838-tól 1862-ig. Utóbbi idő óta nyugdíjazva van.

Salamon Ede és Reich Salamon működtek mint a magyar nyelv tanítói.

Nevezett iskolában tanítói minőségben működtek még: Hönich Salamon, Hiller Ignátz, Feitel Mór, Schmiedl Jakab, Kór Ede, Eisler Márk, Kohn Zsigmond (igazgató és reáliskolai tanár) Deutsch Márk, Ehrentheil Mór, Grünwald Lipót, Ottenberg Vilmos, Pfefferkorn Malvina, Hirschmann Vilmos, Rosenberg József, Schreyer Ede (tornatanító) Pfefferkorn Ábrahám, Nemess Róza és Pfefferkorn Karolina.

*

1877. évi november 24-én hunyt el Grünwald Lipót, az aradi izr. hitközség iskolájának tizenöt éven át volt tanítója. Benne a magyar tanügy leghivatottabb bajnokainak egyikét vesztette. A magyar szellem, mely az aradi izr. iskolákban kiválóan az ő működése idejében kimagaslott, benne buzgó apostolt talált. Az aradvidéki tanítóegylet alapítási műveletében hathatósan részt vevén, az egylet szellemi törekvése körül nem csekély szerep jutott osztályrészéül. Az 1848—49-iki magyar szabadságharcban mint honvéd harczolt hazájáért, melyet a rajongásig szeretett. Béke poraira!

*

1882. május 24-én az izr. hitfelekezet iskolái 50 évi fennállásának jubileumát ünnepelte. Szép multtal bíró iskolák, miután oly korszakkal is dicsekedhetnek, melyben Aradon ezek voltak a legjobbak. (40-es évek.)

*

1885. február 2-án hunyt el közéletünk és a tudomány egyik kimagasló alakja, ft. Steinhardt Jakab, az aradi izraelita hitközség 40 éven át volt főrabbija, Aradváros törvényhatósági bizottságának és iskolaszékének tagja, a magyar orsz. izr. rabbiképző szeminárium tanulmányi bizottságának elnöke stb. stb. Mit emeljük ki e nagy férfiú életéből? Azt, hogy az izraelita templomban tartott remek szónoklatainak meghallgatására idegen felekezetű ajtatosak is siettek? Vagy azt, hogy ő volt Aradon az első izr. lelkész, ki — az orthodox ritussal daczolva, — a szószékről merte zengzetes hazai nyelvünkön a hazaszeretet tanait terjeszteni? Vagy azt, hogy ritka tudományossága miatt országos névre tett szert? Ki is győzné valamennyi versenytért itt felemlíteni és illusztrálni, honnan a boldogult mindannyiszor megkoszoruzva tért vissza.

Hirschmann Józsefnek 1888. márczius 7-én történt elhunytával (l. állami felső leányiskola) a hitközségnek okvetlenül arra a tudatra kellett ébrednie, hogy a község és iskolaszék elnöki székét oly férfiú foglalja el, kiben teremtő erő, jóakarát s mindenek fölött hazafias erély lakozik. Ezt a férfiut meg is találta s pedig Bing Vilmosban, ki — mint Arad szab. kir. város törvényhatósági, a kereskedelmi akadémia felügyelői bizottságának s mint Arad szab. kir. város iskolaszékének tagja nem egyszer bizonyította be, hogy a belé helyezett bizadalomnak való megfelelése éltének legszentebb feladata. Azért nem kell csudálkoznunk, ha a választási campagne előtt már örömmel üdvözölte benne e városnak minden polgára az annak idején egyhangulag megválasztott községi és iskolaszéki elnököt, Bing Vilmost. És e szerencsés választáshoz az aradi izr. hitközségnek Aradváros minden rendű lakosa őszintén gratulált; mert mindenki elismeri, hogy Bing Vilmos magas műveltsége, — tántorithatatlan hazaszeretete, megnyerő modora — és fáradhatatlan munkásságánál fogva e megtisztelő bizalomra a szó szoros értelmében a legméltóbbak egyike. Az új elnökről följegyezni való akadt is azonnal. Ugyanis, midőn 1888. június 10-én a megválasztott hitközségi képviselő-testület megalakult, Bing Vilmos, a választás alkalmával személye iránt

nyilvánult lélekemelő bizalmat megörökítendő, az izr. leánytanodának díszteremmel leendő kibővítésére 3000 forintot ajándékozott. Be is mutatta azonnal a kész építési tervet, azon óhajának adván kifejezést, hogy nevezett terem, miután imaházul is szolgáland, ugyanez év szeptember hóban már rendelkezésre készen álljon. — Méltó pályatársa dr. Schusztter Illés, ki ugyanez alkalommal a hitközség alelnökévé megválasztatott. Mindnyájan ismerjük dr. Schusztter Illést, tudjuk tehát, hogy a miért ő az alkotmány beköszöntése óta Aradváros közügyeiért oly áldásthozóan lelkesült, az a hitközsége javára is fogja őt tettekre serkenteni.

*

Iskolai hatóság

az 1888–89-iki iskolai évben.

Elnök: Bing Vilmos, hitközségi elnök,

alelnök: dr. Schusztter Illés. orvos,

tagok: dr. Rosenberg Sándor főrabbi, dr. Adler Lipót ügyvéd, Bing Ede kereskedő, Inkei Emil kereskedő, Lusztig Adolf kereskedő, Mittler Zsigmond birtokos, dr. Pollák Gyula orvos, Pollák Károly kereskedő, Preisach Vilmos kereskedő, (iskola-gondnok), dr. Sonnenfeld Károly ügyvéd, Schwarz Zsigmond kereskedő, dr. Winter Adolf ügyvéd.

A leányiskola felügyelő bizottsága: Hirschmann Rozália elnök, Steinhardt Rozália alelnök, Bing Bernátné, Deutsch Babetta, Éles Árminné, Herz Antalné, Leopold Rezsőné, Lusztig Adolfné, dr. Pollák Gyuláné, dr. Rosenberg Sándorné, Sonnenfeld Józsefné, Rosenberg Lipótné.

*

A fiu-iskolánál jelenleg működő tanítók:

Neumann Ármin, 1862. óta.

Schütz J. Vilmos, 1864. „

Szilágyi Albert, 1862. „

Eckstein Mór, 1885. „

A leányiskolában:

Beer Emma működik 1887. év óta.

Reinitz Anna „ 1887. „ „

Roth Róza „ 1885. „ „

Városi Malvina „ 1879. „ „

Az 1888—89-iki iskolai évben a fiu-iskola négy osztályába beiratott . . . . . 212 növendék.
 a leányiskolába . . . . . 154 „

összesen . . . 366 növendék.

A községi elemi iskolába járt . . . . . 286 növendék.
 az állami felső leányiskolába . . . . . 62 „
 a polgári iskolába . . . . . 100 „

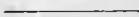

összesen . . . 448 növendék.

hozzáadva a fenti . . . . . 366 „

Iskolába járt . . . 814 növendék.

XVI.

MAGÁN LEÁNY-NEVELŐ INTÉZETEK.

XVI.

Magán leánynevelő-intézetek.

A leánynevelés Aradon — mondhatni — már évtizedek előtt magas fokon állott, csak hogy az általa nyújtott előnyeiben szerény jövedelemmel bíró szülők nem részesülhettek. A havi díjak körülbelül 10 frtra rugtak, miután külön-külön díj járt a reáltantárgyakbani tanításért, valamint a rajz-, zene- és táncz tanításáért. Ennélfogva a tapasztalás azt mutatta, hogy a növendékek egyedül az arisztokracia, előkelő kereskedők és iparosok családjáiból kerültek ki. Annyi azonban áll, hogy a nevelési és tanítási eredmény a magas tandíjjal a legtökéletesb arányban állott. A tanterv a jelenlegi 6 osztályu (városi) elemi iskoláknak megfelelt. Felölelte ugyanis a magyar és német nyelvet, a számtant, földrajzt, természetrajzt és természettant, hazai és világtörténelmet és szabadkézi rajzt. A rendkívüli tantárgyakhoz tartoztak: a zene és táncz. A kötelező tantárgyakhoz tartozott a francia nyelv és a kézi munka is. A magyar, német és francia nyelvben a növendékek, miként mondani szokták, játszva sajátítottak el jártasságot, miután napközben a növendékekkel az illető tanárok majd magyarul, majd németül, vagy francziául társalogtak. E kiváló nevelészeti és tanítási rendszernek köszönhette első sorban a Heeger-féle intézet, hogy a legtávolabb megyék számos előkelő családja és Erdély több arisztokrata gyermekeinek kiképeztetését ez intézetre bízta. Heeger mellé a Pichler-féle nevelő intézet méltóan sorakozott. Heeger János fenkölt lelkü neje született Colomb Julia, az intézet igazgatónöje a 70-es években elhalálozván, unokahúga Colomb Luiza vette át az intézet szellemi vezetését. E magas képzettségű nő az általános nézet szerint minden irányban nagynénjének méltó utódja volt. Heeger nőül vette őt; de nem sokáig élvezhették együtt a családi élet boldogságát,

mert a fiatal nő alig másfél évi házaseset után elhunyt. A sors eme csapása alatt összeroskadt férj neje halálával az intézetet bezűntette. Mint tanárok számos éveken át működtek itt: Nagy Péter, az érdemekben elhunyt Aradváros rajztanárja; (16 évig.) Némethy Károly aradvárosi közs. tanító; (20 évig.) Szöllősy Károly aradvárosi polg. iskolai tanár, (10 évig.) Millig József polg. isk. igazgató, (6 évig.) Somogyi Ágoston polg. isk. rajztanár, (10 évig.) Özv. Somogyiné, táncztanítónő (18 évig) és Heeger János, ki zongorázni tanított.

Abban az időben fennállott a Benedikty-féle intézet is. Leginkább német jellegű volt, de azért a magyar nyelv is taníttatott. Növendékei az ugynevezett középosztály sarjai voltak. Főlemlitendőnek tartjuk, hogy a 70-es években a Pichler- és Benedikty-féle intézetek bezárultak, miután előbbi Budapestre költözött, utóbbi pedig a vezetése alatt álló intézetnek bezűntetésére kénytelen volt azért, mivel a városi leányiskolák szervezésénél fogva növendékeinek sorai nagyon megritkultak. — A 60-as években csak rövid néhány évi fenállásnak örvendhetett a Schmidt-féle nevelőintézet. Nyomtalanul tűnt le a láthatárról. — A 70-es években kísérletet tettek a magán leánynevelő intézetek terén Ohnstein Janka és Sziklay Mária. Hanem hát ezeknek a vállalata elé szintén akadályt gördített a városi leányiskolák szervezése. Nem tehettek tehát ezek sem jobbat, mint — az anyagi tönkrement bekövetkezte előtt — vállalatukról lemondani. — A 60-as években harmadrendű nevelőintézetekként szerepeltek a Modositzky és Neugebauer-féle leányiskolák. Modositzky és Neugebauer férjhez menvén, valószínűleg akkor elhatározták, hogy ezentul csakis a családi körben (Hony soit qui mal y pense) fognak nevelészeti kérdésekkel foglalkozni. Ezen határozatuk a vezetésük alatt állott intézetek bezűntetésére indította őket. — Léteztek a régi időben női kézműipar leányiskolák is. Ilyen volt, az elsőrendűeket főlemlítve, a Papp és Bartst nővérek, — valamint a Szilberleitner-féle intézetek, mely intézetekben azonban, miután létszámukat az iskolát már elhagyott serdülő leánykák képezték, a szülők kívánsá-

gára ismétlő oktatás adatott. — Az 188^{8/9}-iki iskolai évben Karácsonyi Mária képesített nőipartanítónő nyitott női ipariskolát, de mihelyt a város az 188^{9/90}-iki iskolai évben létesített női ipariskolát tervezni kezdé, Karácsonyi kisasszony jónak látta a várossal való versengésbe nem bocsátkozni.

Jelenleg létezik Aradon két engedélyezett magán leánynevelő intézet, még pedig:

I. A Nagy Antónia-féle nevelő-intézet.

(1883. óta.)

Az intézet nyolcz osztályu, összekötve női ipariskolával felnőttek számára. Az 1888—89-iki iskolai évben 30 tanuló volt beírva, kik közül többen benlakók voltak.

Az intézet tanító kara:

Nagy Antónia igazgatónő,

Rimanóczy Erzsébet,

Vojthe Mária,

hitoktató: Tiszt. Lőrincz Menyhért.

II. A Városi Gizella-féle

két osztályu felső női ipariskolával egybekötött hat osztályu nevelőintézet.
(1880. óta.)

Ezen intézetet az 1888—89-iki iskolai évben 48 növendék látogatta.

Jelen tanítói kar:

Városi Gizella igazgatónő,

Városi Malvina,

Szigethy Ilona,

Galitzenstein Anna,

hitoktató: Tiszt. Zatykó Fridolin.

Ez intézetek fölötti felügyeletet az iskolaszék gyakorolja.

Hogy e két intézet feladatát derekasan megoldja, bizonyítja magában már azon körülmény, hogy számos szülő azokat bizalmával megtiszteli.

XVII.

AZ ARADVÁROSI ALSÓFOKU KERESKEDELMI ISKOLA.

XVII.

Az aradvárosi alsófoku kereskedelmi iskola.

Negyven év óta áll fenn ezen intézmény és pedig 1848-tól 1875-ig, tehát 27 évig kereskedelmi vásárnap-i iskola czimen Rotter János 1875-től a mai napig a polgári iskola vezetése alatt 1884-ig egyedül az aradi kereskedelmi testület vitte a felügyeleti szerepet, de midőn a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletével az intézet esti iskolává lett átalakítva és a tanterv bővebb tartalmánál fogva nagyobb szabásu szervezkedés szükségeltetett, Aradváros közönsége ismét áldozatkészséggel közbe lépett és miután az érintett rendelet értelmében az alsófoku kereskedelmi iskolát a község állítja fel, ennek mielőbbi keresztülvitele czéljából a törvényhatósági bizottság Simay István t. tanácsnok és iskolafelügyelő elnöklete alatt Tarjányi Vilmos, dr. Mülek Lajos, Boros Vida és Záray Ödön tagokból álló bizottságot azzal küldötte ki, hogy a kereskedelmi testület küldöttével érintkezésbe lépve, az érintett intézet életbeléptetése érdekében a szervezkedésre vonatkozó pontokat megbeszéljék. A kereskedelmi testület részéről ki lettek küldve Bettelheim Vilmos elnök, Bing Vilmos választmányi tag és dr. Marschall Lajos h. titkár.

Minek az értéknélküli szószaporítás? Legyen elég annyit mondanunk, hogy eme bizottság a legegészségesebb alapon nyugvó szabályzati munkálatot dolgozta ki; de szabadon azt is mondanunk, hogy a leghelyesebben határozott akkor, midőn véleményezte, hogy az alsófoku kereskedelmi iskolát is a polg. iskolai tanárkar vezetésével szerencséltesse. Azon tanári testület, mely ez intézménynek kilencz évig állott már általános megelégedés mellett az élén, ezen bizalmat meg is érdemelte.

Az alsófoku kereskedelmi iskolának 1884-ben megválasztott tanárkara alábbi tagokból állott:

Igazgató: Millig József polgári iskolai igazgató.

Tanárok: Ábrai Lajos, főreáliskolai tanár. 1885. óta az aradi kereskedelmi akadémia igazgatója.

Dr. Műlek Lajos, köz- és váltó-ügyvéd.

Niedermayer Tóbiás polg. isk. tanár.

Révész Nándor, a Fonciére biztosító-társaság titkára az aradi főügynökségnél.

Scholz Róbert, főreáliskolai tanár.

Szöllősy Károly, polgári iskolai tanár.

Felügyelő hatósága pedig következőleg alakult meg:

Elnök: Simay István, t. tanácsnok, Aradváros iskola-felügyelője.

Jegyző: Bonts Aurél, iskolaszéki jegyző.

Tagok:

Bettelheim Vilmos, közgazdasági előadó.

Bing Vilmos, kereskedő.

Boros Vida, főgymnasiumi tanár.

Kneffel Károly kereskedő.

Millig József, polgári iskolai igazgató.

Szontagh Gyula, kereskedő.

Szöllőssy Károly, polgári iskolai tanár, a tantestület képviselője.

Záray Ödön, népiskolai igazgató.

A tantestület tagjai nem évi fizetésben részesíttetnek, hanem ebbeli igényük az adott órák száma szerint kielégítetik. Egy-egy óráért járó díj 2 frt. A tanulók által fizetendő díj évi 6 frt. mely összeg a városi pénztárba szállíttatik.

*

Az alsófoku kereskedelmi iskolának tanterve:

1. Magyar nyelvtan.
2. Kereskedelmi számtan.
3. Kereskedelmi könyvvitel és levelezés.
4. Áru- és vámisme.
5. A váltó ismertetése és nemzetgazdaságtan.

Az alsófoku kereskedelmi iskolának igen életrevaló szabályai közé tartozik azon engedmény is, hogy magántanulók szintén elfogadtatnak. A vizsgálati költségek beszámításával ezeknek tandíja 25 frt.

*

Az 188⁶/₇. iskolai évben kibocsátott igazgatói jelentésben fölemlítették, hogy dr. Mülek Lajos, ki a váltójogot és nemzetgazdaságtant előadta, valamint Ábrai Lajos, ki a számtant tanította, ez állásukról lemondtak. Utóbbi azért mondott le, mivel a kereskedelmi akadémia igazgatójává történt megválasztatása oly hatáskört szabott eléje, mely minden idejét igénybe veszi; előbbi pedig azon okból lépett vissza, mivel ügyvédi irodájában elég munka kínálkozik. Egyébiránt dr. Mülek Lajost nem a kereseti forrás vonzotta ez intézethez, hanem hogy az új intézménynek irányt adhasson oly téren, mely eddig kéllőleg nem műveltetett. Célját elérvén, az egyengetett utat Gál Lajos, pénzügyi titkárnak engedte át. Az áruisme tanítását Széchy Ákos, polg. isk. tanár vállalta el. Gál Lajos titkár azonban egy havi működés után visszalépett. Bizony, bizony a tanítói pálya bájos rózsáligeteken nem vezet keresztül. Gál tanárnak tanszékét dr. Barabás Béla, köz- és váltóügyvéd foglalta el. A derék férfinak sok kitartást kívánunk.

*

Ez iskolai évben 256 üveget tartalmazó árugyűjtemény szereztetett be.

*

Az 188⁷/₈ iskolai évben azon változás történt, hogy Révész Nándor tanár, ki mind a három osztályban a könyvitelt tanította, elfoglaltsága miatt ez állásról lemondott. Ugyanekkor Dancs Ferencz polg. isk. tanárral gyarapodott a tanárkar.

Az 188⁸/₉. iskolai évben, miután Simay István nyugalomba lépett, az iskolai hatóság elnökévé Boros Vida, főgymnáziumi tanár, választatott meg; a hatóság jegyzője: Bonts Aurél, iskolaszéki jegyző.

Tagok: Bing Vilmos, kereskedő, Kneffel Károly, kereskedő, Millig József, Aradváros iskolafelügyelője s az intézet igazgatója, Szontagh Gyula, kereskedő, Szöllőssy Károly, polg. isk. igazgató s a tantestület képviselője, Walder Gyula, kereskedő.

Tanárság.

Igazgató: Millig József, iskolafelügyelő.

Tanárok: Dr. Barabás Béla, köz- és váltó-ügyvéd, Szöllőssy Károly, polg. isk. igazgató, Scholz Róbert, fő-reálisk. tanár, Dancs Ferencz, Niedermayer Tóbiás és Széchy Ákos, polg. isk. tanárok.

XVIII.

AZ ARADVÁROSI ALSÓFOKU IPARISKOLA.

XVIII.

Az aradvárosi alsófoku ipar iskola.

Létezett Aradon egy iskola, mely ugyan jelenleg is, csak más szervezeti alakban fennáll. A régi időben „vasárnapi iskola“ volt a neve, ma hangzatosb czime van. Mutatja a fenti felirat. Ezt a vasárnapi iskolát az iparos tanulók látogatták, vagyis jobban mondva azon iparos tanulók, kiknek arra kedvük volt, vagy kiket az illető mesterek az ismétlésnek szükségességétől áthatva lévén, arra kényszerítették. Vasár- és ünnepnapokon (kivéve a normanapokat) délelőtt 9 órától 11 óráig tartattak elméleti előadások, 11 órától 12 óráig a megbízott lelkész tartott hit- és erkölcs-tani előadásokat. Sajnálattunkra kell azonban megjegyeznünk, hogy egyedül a róm. kath. tanulók részesültek e kedvezményben. Egyébiránt jelenleg az utóbbiakra nézve is parlagon hever e nagyon is szükséges tantárgy. Mi csak történetírói tisztünkhöz hiven tettük e megjegyzést, a felelőség minden esetre azokra hárul, kiknek hatásköréhez az intézkedés tartozik. És most ismerkedjünk ez intézmény múltjához tartozó egyéb dolgokkal. A délelőtti óráknak ilyenképeni felhasználása után következett az ugyanazon napnak délutánjain elővett munka, vagyis a rajzbani tanítás. E rajziskolának valódi fénypontja azon időszak volt, a midőn bold. Nagy Péter, aradvárosi rajztanító annak az élén állott. Állításomnak alaposságát bizonyíthatják leginkább azon előkelő iparosaink, kik tanulmányaikat ama bizonyos időszakban végezvén, az áldott emlékü Nagy Péternek vezetése alatt állottak. És mi volt Nagy Péternek e téren legfőbb érdeme? Az, hogy az iparosra nézve beláthatatlan horderővel bíró tantárgyat, a rajzot, az ifjúsággal megkedveltetni tudta. És mivel ezt tudta, egész odaadással körülötte csoportosultak. Az ő tanterme valóságos versenytere volt tanulóknak, ség-

deknek, sőt iparosmestereknek is. Boldog idők, midőn a nagy czél kényszer nélkül éretett el! Iparos oktatás volt a templom- és Kossuth-utczai, később a Szt.-Pétertéri iskoláknál is. Csakhogy a hetvenes években megválasztott tanítóknak a vasárnapi iskolában díj nélküli tanítás kötelességükké tétetett. Az alkotmányos korszak beállta előtt a vasárnapi iskolánál működtek: Mayer Antal, Losonczy Alajos, Fífánszky János, Bercsényi Lajos és Nagy Péter mint rajztanító. Az 1868—69-iki iskolai évben, azaz az alkotmányos aera beálltakor folytatták: Losonczy Alajos, Fífánszky János, Némethy Károly és Bercsényi Lajos a templom-utczai iskoláknál, Simay István, Záray Ödön, Millig József és Szűcs József a Kossuth-utczai iskolánál. Rajztanító most is Nagy Péter lett. Ennek elhunya után Drescher Lajos lett a rajztanító és tanított 1886-ig, a midőn az alsófoku ipariskola szervezése folytán a tanítás alól fölmentetett.

1879-ben, midőn ama régóta hangoztatott jelszó: „Támogassátok a hazai ipart, hogy visszaadjátok a jólétet hazánkknak“, jogaiért küzdve mindinkább tette buzditni sietett, az aradi általános ipartársulat a szakavatott munkaerők képzését tűzte ki feladatául. És arra szükség is volt, mert bizony minden irányban mutatkozott itt a teendő. A figyelem azonban mindenek előtt az iparosvilág páriái, az iparostanulók felé irányult. Iskolákat kellett létesíteni s még igen sok mesterrel megértetni, hogy a műhely is legyen iskola, melyben a tanuló ne csak arra taníttassék, hogy a nyers anyag mesterséges készítménynyé miként alakítandó át, hanem arra is, hogy mesterének családi köre az ő jelenlegi otthona, hogy a segédek mind meg annyi tanítói, kik iránt bizalommal viseltessék s hogy ebben a körben csak addig fog megtüretni, míg a tapasztalás bizonyítja, hogy szíve ily erények iránt fogékony. S az ige testté lön. Ez örvendetes tényért az elismerés megilleti első sorban a törvényt, mely e tekintetben erélyesen intézkedett, továbbá Aradváros közönységét, mely ez intézményt anyagi támogatásban részesíteni sietett s végül az aradi első általános ipartársulat elnökségét, mely a törvénynek szakavatottan és erélyesen megfe-

lelni törekedett s törekszik jelenleg is. Az ipartársulat elnökségét említve, két férfiuról kell megemlékeznünk, kikre e nagy feladatnak felelőssége nehezül; meg kell emlékeznünk ugyanis ifj. Kristyóry János elnökről s E. Illés László testületi titkárról.

Ifj. Kristyóry János egy egyszerű iparos. Egyszerű! Egyszerű-e az, ki hivatása terén szilárd alapon nyugvó önállóságot és értelmességet fejt ki? Egyszerű-e az, ki a társadalom ósdi elfogultsága daczára a tekintély magaslatáig emelkedni tudott? S egyszerű-e az, ki az iparoktatás ügyét — egy hatalmas ellenzék daczára, — a mai már számot tevő nivóra emelni tudta? E tevékenysége, melylyel kiváló tehetséggel párosult lankadatlan s önzetlen fáradozása karöltve jár, képezi folyton az aradi iparos-világ büszkeségét és reményét. Factotum-ja E. Illés László, az aradi általános ipartársulat titkára s az „Alföld“-nek volt társszerkesztője, ki Kristyóry mellé a legméltóbban sorakozik. Illés az iparosok jogait és bajait hosszú évek során át tanulmányozván, nálánál azokat senki jobban nem ismeri. Mint hirlapíró került Aradra, s mi alatt az „Alföld“ szerkesztése körül munkálkodott, a hirlapírodalom kiváló kitünőségeként tűnt fel. Majd politikai és nemzetgazdasági cikkeivel tündökölt; majd szindarabot írt vagy idegen nyelvből fordított; majd ismét egyéb közhasznú és társadalmi kérdéseket szellőztetett; szóval Illés a hirlapírodalom terén valóságos encyklopaedista. Midőn alkotmányunk első éveiben egyesek úgy mint testületek hazánk nagyságának emelésére a tettek mezejére siettek, Arad hazafias iparosai sem maradtak háttérben, hanem a nagy munkában részt venni sorakoztak ők is. Csakhamar azonban észre kellett venniök, hogy tollra van szükségük; oly tollra, mely hivatást érez magában az eddig tétlenségben szunnyadozott iparosvilágot nemes versenyre buzdíthatni, a nagy közönség érdeklődését e nemes verseny iránt ébreszthetni és végül eszmék szakszerű bonczolgatásával a magas kormányt és a helyi hatóságot támogatásra bírhatni.

Az aradi alsó-foku ipariskola létesítése körül a legnemesb ambícióval fáradozott társulati elnököt és titkárt gyenge tehetségemhez képest bemutatván, e tanoda történetéhez fogok.

1879-ben az ipartársulat a vasárnapi iskolának reformálását szükségesnek találván, megbízásából E.-Ill és László titkár, egy alsófoku ipariskolának tervezetét szerkesztette. E munkálat a szabályzatokkal együtt a magas kormányhoz fölterjesztetett, a helybenhagyás leérkezett, a városi közigazgatási bizottság a kezdeményezést melegen üdvözölte is, de a keresztülvitelhez pénzt adni nem akart. E határozatnak indokául a hatóság azzal érvelt, hogy az esti tanfolyamnak nem barátja. E felfogás abban az időben, őszintén bevalljuk, keveseknek helyeslésével találkozott; mert hát, miként a tapasztalat is igazolta, 7—800 iparos tanuló éjjel 8—9 óra tájban az utcán nem csekély revolucziót idéz elő, különösen az uralgó viszonyok közt; de ma, midőn az átmeneti korszakon túl vagyunk már, kinyilváníthatjuk, hogy hála Istennek, a jég meg van törve. Hisz tudjuk, hogy minden átmeneti korszak nehézségekbe ütközik s így legkevésbé sem csudálkozhatunk, ha a hatóságot ez visszariasztotta. Azonban egy pár kihágásnak a megfenyítése után az egész tanulóserég a rendes kerékvágásba jutott.

Pénzbeli támogatást abban az évben sem a várostól, sem a kormánytól nem nyerhetvén, tervezetének egy részét a társulat egy időre ad acta tette; azaz — miután a szakrajztanítás a legégetőbb szükség volt, elhatározták, hogy a társulati pénztár igénybevétele mellett legalább a szakrajziskolát megnyitják és így még 1879. ápril hó 21-én létesítették annak első osztályát, szeptember 1-én pedig annak II-ik osztályát. E két osztály vezetésével Medgyesy Ödön főgymnasiumi és Nesnera Aladár főreáltanodai rendes tanár bizattak meg. Helyiségül a vallás- és közoktatásügyi miniszter a lyceumi rajztermeket bocsátotta rendelkezésre. A szakrajziskolának fenntartása azonban csak a jövő iskola-évig volt biztosítva és pedig a következő összegek után: tanpénz 385 frt, az aradi iparkamarától 185 forint, társulati tiszta jövedelmének 100/0-a 14 frt 89 kr., az ácsipartársulat hozzájárulása 20 frt. Ipar- és népbank ajándéka 25 frt. Az aradi I. takarékpénztár ajándéka 25 frt. Kőművesek ipartársulatának hozzájárulása 25 frt, vegyes bevételekből 50 frt. Átláthatja tehát ezek után mindenki, hogy ily kétes források

mellett az egész intézmény csak problémává vált volna, ha az erős akarat és őszinte ügybuzgalom magának utat nem tört volna. Megjegyzendő, hogy ezen új szakiskola mellett a városi vasárnapi rajziskola is fennállott még.

Az 1880¹/₁-iki iskolai évben létesítették a szakrajziskola III. osztálya; de egyidejűleg elhatározottak, hogy az ács- és kőmivestanulók számára egy IV. osztály is fog életbelépteteni. Tanítókul megválasztottak: Somogyi Ágoston polg. isk. r. tanár és Drescher Alajos elemi isk. rajztanító. A Medgyesi Ödön lemondása folytán üresedésbe jött helyre pedig Dömötör László főreáltanodai tanár választott meg. Az igazgatói teendők Nesnera Aladár főreáltanodai tanárra bízottak.

Akadnak ez intézménynek ebben az évben is jötevői; és pedig állami segély 300 frt. Chorin Ferencz az iparoktatás költségeihez 100 frttal járult. Az ipar- és népbank pedig 25 frtot, a kereskedelmi és iparbank 25 frtot és az aradi első takarékpénztár szintén 25 frtot ajándékozott. Végül a költségekhez járultak még az ácsipartársulat 20 frttal, a kereskedelmi és iparkamara illeték fejében 185 frttal.

Örvendetes tény gyanánt fölemlithetjük, hogy a szakrajztanítás oly szerencsés eredménnyel eszközöltetett, hogy ez által sarkalva, felszabadult segítők is, a rajzban magukat tökéletesítendő, önként látogatták a rajziskolát. — Ez évben a IV. osztály is megnyitottak. Vezetésével Nesnera igazgató volt megbízva.

A rajzszakiskola történetének ily rövid idő után már aranylap is jutott, a mennyiben a Debreczenben rendezett munkakiállításán bemutatott rajzgyűjteménye elsőrangú kitüntetést: díszokmányt nyert.

És miből éretett el ezen eredmény? Illés titkárnak szavaival akarunk felelni: „Semmiből!“ Mert a társulat aránylag nagyon keveset áldozott; a többet az elnökség a szó szoros értelmében arcának verejtékével szerezte meg: azaz szüntelenül fürkészet az áldozni tudó és akaró források után s aztán fáradhatatlanul megtette a szükséges lépéseket. És ama férfiak egyedül azért buzgólkodtak, hogy hazánk fel-

virágoztatására szolgáló, de eddig méltatlanul elhanyagolt főtényezőt, az ipart, méltó piedestáljára emeljék. Éljenek!

Az 188^{1/2}-iki iskolai évben a szakrajziskola keretében azon egyedüli mozzanat merült fel, hogy D ö m ö t ö r László és S o m o g y i Ágoston tanárok esti tanfolyamok rendezésére az első kísérletet tették. A kísérlet hajótörést szenvedett, minek oka, miként az évi jelentés kiemeli, egyrészt a tanoncokban, másrészt a mesterekben keresendő, kik tanonczaikat az esti tanfolyamokra eresztetni nem akarták. A vonakodás indokainak egynémelye az egyéni nézetek gyakori különcségét feltüntetvén, közülök néhányat ide ígtatunk: az egyik mester nemakarásának indokául felhozta, hogy neje nem hajlandó az esti tanfolyamból hazatérő tanoncznak a vacsorát külön feltálatni; a másik kapunyitási díjat említett; a harmadik a házrend felbontását tolta előtérbe stb. Nem kell-e ezekre önkénytelenül felkiáltanunk: „De fontos tényező az inas a háznál!“ Nade hát nincs ehez több szavunk, miután a jövő bebizonyította, hogy a vacsorátálatlás, kapunyitás, házrend-felbontás stb. alaptalan aggodalmak sorába tartoztak.

*

1882. évi október 4-iki leirattal a vallás- és közoktatásügyi miniszterium, hivatkozva azon utasításra, hogy a községek az iparos tanulók oktatását szervezzék, a közigazgatási bizottságokat értesítette, hogy az iparos tanulók rendszeres oktatásának ellenőrzésére kormánybiztosi minőségben J a g ó c s i - P é t e r f y Józsefet küldötte ki. Nevezett kormánybiztos az aradi alsófoku ipariskolát látogatván, annak szervezését kitünőnek találta.

*

Az 188^{2/3}. iskolai évben az eddig feltüntetett szellemi haladáson kívül anyagi eredményt tudott már felmutatni, a mennyiben Aradváros közönsége egyelőre 3 évre szavazott meg a létesítendő alsófoku ipariskolára évi 200 forintot. — Emlélfogva a lelkes elnökségnek nem volt sürgösb teendője, mint: a szakrajziskolában a realiák tanítását is honosítani. E

végből Millig József, akkor polg. iskolai tanár a számtani, Szöllőssy Károly szintén polg. isk. tanár, a nyelvészeti és történeti szakra megválasztattak. Erre azonban bebizonyult a latinnak eme mondása: „Quid hoc ad tantam sitim?“ Vagyis helyesebben mondva: 108 tudományt szomjuhozó ifju hogyan férhet meg egy osztályban? De miután Aradváros művelt közönségének szívében ezen kérdés méltó visszhangra talált, a város a 200 frtot 150 forinttal megtoldotta. Eme nagylelkű áldozatkészség a jelentkezett tanulóknak két osztályára való csoportosítását tette lehetővé. Miből kifolyólag a tanárkarba Niedermayer Tóbiás lett bevásárolva.

Az 188³/₄. iskolai évben az ipartanodai bizottság az előkészítő osztályok szükségét tárgyalta s elvben azok felállítását kimondván, szokott buzgalmával a dologhoz látott. Ennek annál is inkább bekövetkeznie kellett, mivel a vasárnapi iskolát abban az időben látogatott 339 iparos tanulónak nevelését és tanítását az ipartanodai bizottság kötelességévé tette.

Ebben az évben rendeztetett az iparostanulók első munka-kiállítása. Ezen és még a következő évben rendezett kiállítások meglehetősen sikerültek, mert akadt meglehetősen számban kiállító és belépti díjat fizető látogató. A későbbi kiállítások iránt iparosaink oly megfoghatatlan közönyt tanusítottak, hogy az 188⁷/₈-iki iskolai év végén már csak belépti díj nélküli kiállítás rendeztetett. Eme hanyatlás, nézetünk szerint, abban leli magyarázatát, hogy nem a nemes versenyből eredő erkölcsi eredmény, hanem egyedül az anyagi haszon vétetett figyelembe. Valószínűleg így szóltak: „Minek állítsunk ki, ha senki sem vásárol?“ És így ebben az évben fenyegetni kellett a tanoncokat azzal, hogy a felszabadításra nem számíthat az, ki kiállító nem volt. Bizony szomorú kilátást nyujtanak ezen tapasztalatok! Na de hát ne legyünk pessimisták, hanem reméljük a legjobbat.

Ez évben az ipariskola 650 frt államsegélyben részesült.

Az 188¹/₅-iki iskolai év nyitányát egy nemes alapítvány képezte, melyet Neumann Ede aradi tekintélyes gyáros a királylátogatás alkalmából tett. Az alapítvány keresztszámban 10,000 frt. melynek évi kamataiból a fele rész 5 legjobb ipariskolai tanuló közt egyenlő részekben szétosz-

tandó. (A kamatok másik felét pedig azon munkások kapják, kiket a gyárban valami szerencsétlenség ért.) A megörökítésre méltó nemeslelkű tett, ugy hisszük, dicséretre nem szorul.

Ez iskolai évben a vallás- és közoktatásügyi miniszterium rendelete értelmében az iparostanoncziskolák fentartása a községek feladatává tétetvén, az átalakítással járó intézkedések megtételéhez mi nálunk is fogtak. Ugyanis a már eddig alkalmazásban volt tanári testület egy évre újból megválasztatván, az ujonnan felállított templom-utcza, Kossuth-utcza és Szt.-Péter-téri elemi fiu-iskolák épületeiben elhelyezett előkészítő osztályokhoz Preisinger József, Záray Ödön, Gellér János, Némethy Károly, Vlacsil Károly, Csik János, Szilágyi György, Szathmáry István, Polgár János, Brusch Alajos és Fischer Antal lettek megválasztva.

Ugyanekkor Arad szab. kir. város iskolai bizottsága szintén megválasztott. Tagjai: Eckstein György, Fikker József, E.-Illés László, ifj. Kristyóry János, Tessényi Zsigmond és Traytler Antal. A tantestület beválasztotta Szöllőssy Károlyt és Némethy Károlyt. Nesnera Aladár, mint az ipariskola igazgatója, szintén tagja volt a bizottságnak.

A tanerők díjaztatása következőleg lett megállapítva: az igazgató évi díja 300 frt, az előkészítő osztályok tanitóié 200 frt, az elméleti tárgyakat előadó tanároké 300 frt, a rajztanároké 250 frt. — Eme tetemes költségeknél fogva a 4300 frt előírányzatra csak 2280 frt fedezet mutatkozván, a hiányt részint állami segély, részint Aradváros pénztára fedezte. — Ez iskolai évben mintegy 1100 iparostanoncz látogatta az alsó-foku ipariskolát. Bámulatos és lélekemelő eredmény ily rövid idő alatt. Igen szép eredményű munka-kiállítás rendeztetett ebben az évben is.

Az 188 $\frac{1}{6}$. iskolai évben az előkészítő osztályok vezetésével a következő elemi iskolai tanitók lettek megbizva: Szilágyi György, Záray Ödön, Csik János, Drescher Lajos, Wagner Ágoston, Preisinger József és Némethy Károly; az ipariskolai osztályok vezetésével pedig: Millig József, Niedermayer Tóbiás, Szöllőssy Károly, Somogyi Ágoston polgári iskolai tanárok; Polgár

János, Stauber József, Dömötör László, Nesnera Aladár, Simonkai Lajos realiskolai tanárok; Ábray Lajos kereskedelmi akadémiai igazgató, Kövesdi Ignác gymn. tanár és Decsy Géza képezdei tanár.

*

Tananyag.

Az I. osztálynak tananyaga a magyar nyelvtanból: a legszükségesebb polgári ügyiratok, levelek és az olvasmányok rövid tartalmának hallás után való leírása.

A II. osztálynak e tantárgyból való tananyaga ismét csak polgári ügyiratokból áll és

a III. osztály ismét csak e körben mozog.

A számtanból az I. osztálynak tananyaga:

A 4 alpművelet egy és több nevű számokkal. A 4 alpművelet közösleges és tizedes törtekkel.

A II. osztály tananyaga:

Viszony. Egyszerű arány. Százalékszámítás. Olaszgyakorlat. Kettős tétel.

A III. osztály tananyaga:

Összetett arány. Kamatszámítás. Társaság szabály.

*

Nem lesz egészen érdektelen annak a fölemlítése sem, hogy az alsó foku ipariskolai tantestület a postatakarékpénztár intézményének a tanulókkal való megkedveltetése körül szintén buzgólkodott. A törekvés eredménytelen nem maradt, a mennyiben ez év végén 600 forintnyi megtakarítást kimutatni sikerült. Csakhogy miként az elemi iskola kísérleteinél úgy itt is bizony szomorú tapasztalatok léptek előtérbe. Így

például az egyik: mesterét lopta meg, csakhogy nagy betéti összeget feltüntethessen; a másik takarékoskodott addig, míg a költsékezésre bő alkalom nem nyílt; a harmadik betétével mestere előtt ismeretlen okokból titkolódzott; szóval itt is bebizonyult azon igazság, hogy a munka alapján rendszerezített jövedelem nélkül iskolai takarékpénztárak nem képzelhetők.

Még valamit bátorkodunk Arad szab. kir. város nagyérdemű közönségének és a legnemesebb intencziótól áthatott ipartanodai bizottság becses figyelmébe ajánlani. Már a méltóság szempontjából kell felszólalnunk oly szokás ellen, mely évről-évre ismétlődve, elkeseredettséget szül azokban, kik a jól végzett munkát, megillető elismerés helyett, gyakran mellőzést aratnak. Értem, tudniillik, azt a sajátságos szokást, hogy ez intézetnek tanítói és tanárai minden évben választás alá jutnak. Valjon ily eljárás képezhet-e jól végzett munkáért illő jutalmat?

Az 1887/8-iki iskolai évben a tanítói díjak 25⁰/₀-kal redukáltattak. Az ipartanodai bizottság e határozat megvaltoztatására tett ugyan lépéseket, de eredménytelenül.

*

A miniszteri ütasítás értelmében ez iskolai évben szintén rendeztetett kézimunka és rajzkiállítás. Rajzokat valamennyi, kézi munkát pedig 122 iparostanuló állított ki.

Az 1888/9. iskolai évre az iskola 900 frt államsegélyben részesült.

Az adatok kiegészítéseül jelezzük, hogy az alsófoku ipariskola költségei az időről-időre megszavazandó államsegélyből, a tanulók tandijaiból, (egy-egy tanuló fizet 1 frt 10 krt) s a város segélyéből fedeztetnek. Megjegyzendő, hogy a város a hiányzó összeget pótolja.

*

Ez iskolai évben is munkakiállítás rendeztetett. — Erre vonatkozólag jeleznünk kell, hogy a kiállító tanulók közül jeles előmenetet tanusítottak kitüntetésben is részesítettnek.

Igy például az 1888^{8/9}. kiállításon Pósch Károly képfaragó-tanoncz, kitűnő munkáért és rajzbeli előhaladásért, a birálat alapján 1 drb magy. kir. arannyal, — az első díjjal — jutalmaztatott meg; a 2-ik díjat, két ezüst forintot, Fey József, órás-tanoncz kapta; a 3-ik díjat, két ezüst forintot, Hoffmann Ferencz asztalos-tanoncz nyerte el. Továbbá egy-egy forint jutalmat kapott 10 tanuló;

aranyoklevelet	osztottak	5 tanulónak,
ezüst	”	15 ”
bronz	”	45 ”
dicsérő	”	25 ”

(Ily oklevéllel a kielégítő munka jutalmaztatott.)

Emlékokmányt osztottak 32 tanulónak.

(Emléklapot kapott azon tanuló, kinek kiállított munkája jutalomra nem érdemesítettett.)

Kitüntetve lett tehát 193 iparos-tanoncz.

*

Az ipariskolai bizottság.

(1889—90-ben.)

Elnök: ifj. Kristyóry János, köztörvényhatósági biz. tag, az ipartestület elnöke.

Tagok: Eckstein György, iparos, biz. alelnök.

Fikker József, iparos, az ipariskola gondnoka.

Franecz Károly, iparos, köztörvh. biz. tag.

E. Illés László, az ipartestület titkára, az „Arad és Vidéke“ napilap főmunkatársa, biz. jegyző.

Nesnera Aladár, állami főreálisk. tanár, az ipariskola igazgatója.

Szöllőssy Károly, a polg. iskola igazgatója, az ipariskolai tantestület képviselője.

Az ipariskolai bizottságnak határozatai az igazgatóság útján juttatnak a tantestülethez, mely havi ülésein azokat megbeszéli s végrehajtásuk után a következő ülésen azokról jelentést tesz. Ezen üléseken a tanulók szellemi haladásáról és mulasztásairól jelentést tesz.

Az alsó-foku ipariskola tanulói az 1888 — 9. iskolai évben.

Vallásra nézve:	Nemzetiségre nézve:
róm. kath. . . . 574 tanuló,	magyar . . . . 540 tanuló,
görög kath. . . . 9 „	német . . . . 205 „
görög kel. román 84 „	román . . . . 85 „
görög kel. szerb 16 „	szerb . . . . 16 „
ágostai vallásu 31 „	cseh . . . . 4 „
helvét vallásu 64 „	horvát . . . . 3 „
izraelita vallásu 76 „	lengyel . . . . 1 „
összesen . 854 tanuló.	összesen . 854 tanuló.

Illetőségre nézve:

aradvárosi . . . 350 tanuló,	morvaországi . . . 1 tanuló,
aradmegyei . . . 145 „	sziléziai . . . . 1 „
más megyebeli 350 „	összesen . 854 tanuló.
alsó ausztriai . . 7 „	

Ipari foglalkozásra nézve:

ács . . . . . 28 tanuló,	géplakatos . . . 25 tanuló,
aranyműves . . . — „	gombkötő . . . . — „
aranyozó . . . . — „	harangöntő . . . 1 „
bábsütő . . . . 1 „	harisnyakötő . . 3 „
bádogos . . . . 27 „	hentes . . . . . 21 „
bútor és épület asztalos 132 „	hintókészítő . . . 4 „
bognár . . . . . 7 „	kalapos . . . . . 4 „
cserépkályhás . . 1 „	kádár . . . . . 11 „
czipész . . . . . 74 „	kárpitos . . . . . 19 „
czimfestő . . . . 1 „	kefekötő . . . . 10 „
czukrász . . . . . 4 „	kertész . . . . . 6 „
csizmadia . . . . 36 „	keztyűs . . . . . — „
esztergályos . . . 8 „	kéményseprő . . . 1 „
érczöntő . . . . 1 „	képfaragó . . . . 4 „
fazekas . . . . . 2 „	kosárkötő . . . . — „
festő . . . . . 5 „	kovács . . . . . 17 „
fényképész . . . . 4 „	könyvkötő . . . . 8 „
fésűs . . . . . 4 „	könyvnyomdász 36 „
fodrász . . . . . 31 „	köteles . . . . . 11 „

kőfaragó . . .	5 tanuló,	rézöntő . . .	1 tanuló,
kőmives . . .	88 ”	sütő	21 ”
lakatos . . .	59 ”	szabó	64 ”
mázoló . . .	1 ”	szappanos . .	1 ”
mészáros . .	9 ”	szijgyártó . .	7 ”
molnár . . .	— ”	szitaszövő . .	2 ”
műszerkovács .	3 ”	szobafestő . .	2 ”
nyerges . . .	5 ”	szobrász . . .	9 ”
órás	10 ”	szűcs	2 ”
paplanos . . .	1 ”	szűrszabó . .	1 ”
mechanikus . .	3 ”	takács	5 ”
porcellánfestő	1 ”	tinár	— ”
puskaműves . .	— ”	üveges	3 ”
reszelővágó . .	1 ”	vasöntő . . .	— ”
rézműves . . .	3 ”		
		összesen .	854 tanuló.

XIX.

AZ ARADI SIKET-NÉMÁK ISKOLÁJA.

XIX.

Az aradi siketnémák iskolája.

1885. évi szeptember 9-én az aradi polgárság adakozásából létesítendő siket-némák iskolájának szervezkedő közgyűlésén Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő a városház disztermében megjelent érdeklődő közönségnek előterjeszté, hogy tizenhét nemeslelkű polgár, nevezetesen: id. Andrányi Károly (nagykereskedő), Árkay Kálmán (ügyvéd), Bing Ede (a Gresham főügynöke), Bing Vilmos (nagykereskedő), Ferenczy Gedeon (helvét hitv. lelkész), Frint Lajos (ágostai hitv. lelkész), Grünwald Ferencz (kereskedő), Hász Sándor (ügyvéd), dr. Jánosy Demjén (minorita rendfőnök), Lukácsy Miklós (I. aradi takarékpénztár titkára), Máday Mátyás (aradvárosi közs. igazgatótanító), Parecz István (városi tanácsos), Ring Lajos (gyógyszerész), Salacz Gyula (Aradváros polgármestere), dr. Schusztér Illés (orvos), Urhegyi Antal (az aradi tanító képezde gyakorló iskolájának tanítója) és Varjassy József (ügyvéd) felhívást intéztek Arad szab. kir. város polgáraihoz egy Aradon felállítandó siket-némák iskolája tárgyában; mely felhívás következtében oly összeg ajánlatot fel a nemes szivü polgárság részéről, hogy ily iskola létesítése lehetségessé vált. Azért ez érdekében a jelenvoltakat tanácskozássra felhívta. — Mindenekelőtt ft. dr. Jánosy Demjén elnökül egyhangulag kiáltatott ki, mire Máday Mátyás ideiglenes pénztárnok felkérte, hogy az eddig begyűlt összegekről jelentést tegyen. — A jelentés szerint kibocsátva lett 184 gyűjtőív, melyekre már a fentjelzett napig előjegyezett

129 tag	1 évre á	2 frt	. . . . .		258 frt
14	2	" " " "	. . . . .		56 "
212	3	" " " "	. . . . .		1272 "

2 tag	4 évre á	2 frt	. . . . .	16 frt	— kr.
34 "	5 "	" "	" "	340 "	— "
48 "	6 "	" "	" "	576 "	— "
2 "	10 "	" "	" "	40 "	— "
3 életfogytiglan			. . . . .	— "	— "
A francziák tiszteletére rendezett ünne-					
pélyből fennmaradt				118 "	73 "
Urhegyi Antal és fia adománya				50 "	— "
összesen				<hr/> 2726 frt 73 kr.	

a 3 életfogytiglani tagok díjain kívül. Ezen fényes eredmény lepheti-e meg azt, ki Aradvárosnak a közjó és jótékonyság terén folytonosan kifejtett áldozatkész törekvését figyelemmel kísérte? Nem hisszük; mert mindnyájan tudjuk, hogy városunkban elegendő az életre való eszmének frázisok nélküli fölemlítése, hogy minden erszény megnyiljék.

Az alapszabályok megvitatása után megválasztatott a felügyelő bizottság és pedig következőleg, elnökül: főt. dr. Jánosy Demjén, tagokul: Árkay Kálmán, Bing Vilmos, Bing Ede, Böhm Lajos (állomási főnök Aradon), Ferenczy Gedeon, Frint Lajos, Györgyössy Rudolf, (aradi községi tanító), Kuncz Elek (aradi gymnasiumi igazgató), Lukácsy Miklós, Máday Mátyás, Niedermayer Tóbiás (polg. isk. tanító), dr. Rosenberg Sándor (izr. hitk. főrabbi), Ring Lajos, Salacz Gyula, Steinhardt Mór (ügyvéd), dr. Schusztér Illés, Urhegyi Antal, Varjassy József, Vizer Péter (ügyvéd) és Varjassy Lajos (városi aljegyző.) Mind oly nevek ezek, melyeknek tulajdonosai mindannyiszor helyt állanak ott, hol magasztos eszmék keresztülviteléről van szó. Éljenek!

Ezt konstatálva, említés nélkül nem szabad hagynunk azokat, kiknek az emberbaráti intézmény létesítése leginkább köszönhető. Első sorban Varjassy Árpád, megyénk fenkölt lelkü kir. tanfelügyelőjéé az érdem, ki — mihelyt egy miniszteri leirat útján arról értesült, hogy az állami költségvetés hazánk összes élő halottjai, t. i. valamennyi siket-néma neveltetése és tanittatásáig képtelen terjeszkedni, nem késett eleget tenni azon óhajnak, mely bold.

Trefort Ágoston, volt közoktatásügyi miniszternek magasztos intenciójában eléggé világosan volt kifejezve, t. i. hogy ezen ügyet a társadalom vegye pártfogása alá. És Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő nemes törekvésének a szerencse kedvezett, a mennyiben emberbaráti művének keresztülvitele alkalmával oly három apostolra akadt, kiknek méltán mondhatta: „Ez a haza eszméje! Menjetek és terjeszszétek!“ Az egyik apostol volt főt. dr. Jánosy Demjén, a róm. kath. anyaszentegyház *comme il faut* lelkésze, azaz toleráns, liberális hazafi és gentleman. A másik férfiú, kinek eme már most virágzó intézmény létét köszönheti, Árkay Kálmán, Arad város ügyvédi karának egyik dísze. Iskoláról lévén a szó, a teremtő tényezők soraitól Árkay távol maradhatott-e? Kérdezzük csak meg Aradváros iskolaszékétől, hogy tanügyi tervezeteiben mennyi része volt és van még mindig Árkaynak és létezik-e nálánál az iskolaszéknek odaadóbb kiküldöttje a községi iskolák szellemi ügyének kérdéseiben? És épp azért az ő nézetei mindig szívesen elfogadtatnak az iskolaszék által, a tanteremben pedig előzékeny és szerény modora, valamint a tanítóval szemben tanusított rokonszenves magatartása miatt mindig lelkesedéssel fogadott látogató. A harmadik volt Máday Mátyás. Ezt a lelkes férfiut már bemutatván, bevezetésemet azzal fejezem be, hogy méltóbb triumvirát nem sorakozhatott volna Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő zászlója alá, honnan dicsfényü jeligéje: „Mindent a haza — az emberbaráti szeretet — s a közművelődési czélokért“, tettekre buzdít.

És most térjünk át ez intézmény fejlődési történetére.

1885. évi szeptember hó 11 én a felügyelő bizottság első ülését tartotta. Ezen ülésen dr. Schusztter Illés a siket-némák iskolájának gondnokául; Máday Mátyás pedig pénztárnokul megválasztattak.

Ugyanezen ülésen nagys. Salacz Gyula polgármester szintén jelen lévén, ígéretet tett, hogy tanhelyiség iránt intézkedni fog. A polgármester ur ígéretének meg is felelt, mert tanhelyiségül mindjárt másnap az ó-városház egyik emeleti termét jelölte ki.

Ugyanekkor a siket-némák iskolájában alkalmazandó

tanitónak fizetése a következő összegekben állapított meg. Ugyanis 600 frt rendes fizetés és 200 frt lakbér.

És most tanitóról is gondoskodni kellvén, elnök indítványára R o b o z József lett megválasztva.

R o b o z József, ez előtt az aradi izraelita iskola tanítója, megunván azt a jármot, mely a felekezeti tanitónak létét véresre szokta horzsolni és átlátva azt, hogy emberi méltósága és szerzett ismeretei ennél többre is méltók, az izraelita iskolát a faképnél hagyta, és felcsapott siketnémák tanítójának. De nem épp a mondott ok miatt hagyta oda R o b o z az izr. iskolát, hanem leginkább azért, mivel előre törni vágyó lénye, nem elégedett meg többé azon eredménynyel, mely természeténél fogva bizonyos körülmények közt biztosan várható, hanem meghódítani óhajtott oly tért, melyen a nevelőnek és tanitónak annyi kutatni való ajánlkozik. Ezen vágnak tulajdonítható, hogy R o b o z ma a siketnémák iskolájának igazgató-tanítója, ki lelkiismeretes és fáradhatatlan buzgalomával az intézményt virágzóvá tette.

*

Felemlitendő továbbá, hogy egy évi tandij minden helybeli tanuló után 6 frt; azonban szegénység esetén tandij-elengedések is megszavaztathatók. Egy osztálynak a létszáma csak 12 tanulóból állhat.

Vidéki tanulókra nézve a bizottság elvileg ugyan kimondta, hogy ez első iskolai évben vidéki tanulókat nem vesz fel, de miután két helybeli tanuló az intézetet elhagyta, Winkelmayer Erzsébet kis-szent-miklósi és Gaál Julianna hódmező-vásárhelyi illetőségű növendékek, előbbi 20 forint, utóbbi pedig 40 frt évi tandij lefizetése mellett felvétettek.

*

Ez intézet körében örvendetes mozzanat gyanánt jelezhető, hogy Aradváros a siket-néma iskola számára helyiséget kijelölvén, azt bebutoroztatta és fűtőanyaggal ellátja. — A vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig a szükséges taneszközöket szerezte be.

*

A szünnapokra nézve a felügyelő-bizottság azt határozta, hogy heti szünnep csak a vasárnap. Csütörtökön és szombaton délután 3 órakor a növendékek tanítójuk kíséretében sétát tesznek. E séták az értelem fejlesztésére szolgálván, minden tanuló zsebkönyvet visz magával, hová tapasztalatait jegyzi. Ezen rendszer czélszerűségéről meggyőződhetik mindenki, ki e jegyzetekbe bepillant.

*

1886. évi márczius havában érkeztek le a miniszter által jóváhagyott szervezeti szabályok, melyeknek egyik példánya a városi levéltárban van letéve.

*

Az 1886. évi márczius hó 18-án tartott felügyelő bizottsági ülésen határozatott, hogy az 1886⁶/₇-iki iskolai évben egy új osztály t. i. kezdők számára megnyitvatni fog.

Ugyanezen ülésen egy másik határozata szerint a helyi és fővárosi lapokba a következő felhívás lett közzétéve:

„Az aradi siket-némák iskolájában a jövő 1886⁶/₇. tanév elején 12 vidéki gyermek az ország bármely vidékéről felvétetik a következő feltételek mellett:

1. Kiképeztetési idő 8 egymás után következő tanév, melynél rövidebb időre nem vétetik fel növendék.

2. Minden növendék évenként 100 frtot köteles az iskola pénztárába befizetni. Ellátásban az iskola tanítójánál részesül, melyért havonként 20—25 frt fizetendő. A ruházat a szülők gondja.

3. A szülő köteles a felügyelő-bizottságnak megfelelő biztosítékot nyújtani az iránt, hogy képes lesz siket-néma gyermeke neveltetésének jelzett ideje alatt a tanpénzt megfizetni.

4. A jelentkező növendékek vallás- és nemzetiségi különbség nélkül vétetnek fel: ha azonban 12-nél többen jelentkeznének felvételre, a jelentkezők közül az aradmegyeiek előnyben részesülnek.“

*

A felügyelő-bizottság továbbá megkeresést intézett Arad-megye közönségéhez, hogy az aradi siket-némák iskolájában a megye költségén legalább egy megyebeli szegény sorsu szülők süket-néma gyermeke kiképzetésben részesüljön. Tudunkkal Aradmegye ez irányban nem intézkedett még.

*

Igen helyesen mondta ki a felügyelő bizottság, hogy a 4 évet betöltött aradi siket-néma gyermekek előképzés végett mindaddig, míg a siket-némák iskolájába föl nem vehetők, óvodába, illetőleg Fröbel-féle gyermekkertbe járjanak. — Helyesnek neveztük ezen határozatot azért, mivel a süket-némák számára előirt tananyag eme szerencsétlenekre nézve bizony már számbavehető stádium.

*

És ezen intézetben igyekeznek egyúttal különösen a szegénysorsu növendékeknek megmutatni, hogy az a hely, hol egész éven át sűrögnek forognak, az ismereteknél egyebet is képes nyújtani, azaz feladatul tűzte ki magának ama szerencsétlenekkel megértetni, hogy a társadalom nemcsak hogy kebeléből ki nem taszította, de oda törekszik, hogy az iskola négy fala közt találják fel azt is, mit a házi tűzhelynek elhagyatottsága tőle megtagad. — Igy az 1886. évi márczius 18-án tartott felügyelő bizottság ülésének egyik jelentéséből tudjuk, hogy Skultéty Irma, aradvárosi községi tanítónő a karácsonyfa-ünnepély rendezése körül fáradozo't; Weitner Ida kisasszony, helybeli köztisztvisletben álló polgárnak kedves leánya pedig a karácsonyfa feldiszítésére 20 frtot gyűjtött. — A vértanuk városának csakis ily gyermekei lehetnek. Éljenek sokáig!

*

Tagsági díjakat fizetőkön kívül akadtak oly nemeslelkűek is, kik az intézet alaptökéjének gyarapítása céljából különféle rendezésekbe bocsátkoztak. A többek közt Schönewald Gyula zenetanár hangversenyt rendezett, mely 64 forint tiszta jövedelmet eredményezett; a dr. Rosenberg

Sándor főrabbi által rendezett felolvasás pedig 15 frtot hozott. Lesz még alkalmunk több ily jötevőkkel találkozhatni.

*

A vallás- és közoktatásügyi miniszter ez intézmény támogatása tárgyában mennyire terjeszkedett a legkisebb részletekig, bizonyítja a következő tény. Az intézet tanítójának **R o b o z** Józsefnek szakvizsgálja határidejét kitűzván, egyuttal nevezett tanítónak s 4 magával viendő növendéknek a vácsi intézetben 9 napi ellátást engedélyezett, megjegyezvén egyuttal, hogy a közlekedési miniszter szabad vasuti jegyeknek kiszolgáltatását elrendelte.

*

1886. július havában **R o b o z** József, miután a próbaévet kitűnő sikerrel befejezte, állásában véglegesítettet, fizetése pedig 1000 forintra emeltetett. Ugyanez évben **M a r i n k o v i t s** Mária munkatanítónőnek tiszteletdíj gyanánt évi (polgári év) 120 frt szavaztatott meg. — Igaz, hogy a felhalmozódott költségek Aradváros közönségének áldozatkészségét nem csekély próbára teendik, de hát a felügyelő bizottság és ama szerencsétlenek nyugodtan tekinthetnek a jövő felé, miután Aradváros fenkölt közönsége sohasem kérdi, hogy mennyit és mennyi ideig áldozzon, hanem hol létezik az a szent cél, melyre áldozni kell? Mi azért mégis mondjuk, hogy ennek az állapotnak így maradnia nem szabad; mert ez csak tengődés. Pedig ennek az intézménynek virágoznia kell. Szabadjon tehát remélnünk, hogy Aradváros a helybeli siket-némák iskoláját nem sokára a maga védszárnyai alá veendi.

*

Érdekesnek tartjuk fölemlíteni, hogy az első évi zárvizsga kitűnő eredményt mutatott fel. Így szól az **Á r k a y** Kálmán, **B i n g** Vilmos és **M á d a y** Mátyás vizsgabiztosok által beterjesztett jelentés, mely azt is kiemeli még, hogy az oktatás az új német módszer szerint (szóhangra való tanítás) történt.

*

Azon alkalomból, hogy a felügyelő bizottság Roboznak fizetését 1000 frtra emelte, akadt mindjárt valaki, ki a többlet-kiadásnak fedezéséhez járult. Ezen valaki Árkay Kálmán volt, ki az általa már felajánlott tagdíj-járulékhöz évi husz forinttal járulni késznek nyilatkozott. Igazunk volt tehát, midőn kinyilvánítottuk, hogy iskoláról lévén szó, **Árkay** Kálmán a teremtő tényezők soraitól távol nem maradhat.

*

Ismét jótékonyság. Waltersdorfer Róza helybeli gyermekert-tulajdonosnő gyermek kertjét a siket-néma gyermekek befogadására felajánlotta. Éljen!

*

Az aradi siket-némák iskolája azonban minden jó akarat daczára folyton erős küzdelmet vivott a fennállását veszélyeztető anyagnak hiányával. Állami segély nélkül az intézmény fennmaradhatása problematikussá vált. Ebből kifolyólag dr. Jánosy Demjén indítványára a felügyelő-bizottság abban a határozatban állapodott meg, hogy a törvényhozó testülethez állami segély tárgyában emlékirat intézessék. Miután az emlékirat — momentuózus tartalmánál fogva e mű szellemi értékét csak növelné, azt egész terjedelmében ide igtatom.

Mélyen tisztelt Képviselőház!

Mint az 1880-ik évben megejtett népszámlálás adataiból kitünik, hazánkban 1874-re rug azon szerencsétlenek száma, kik születésük vagy kora ifjúságuk óta meg lévén fosztva a hallás érzékétől, fogyatékoságuk következtében egyszersmind némák, és a mi ismét ennek következménye, teljesen tudatlanok és műveletlenek maradnak, ha siketnémák oktatására létesített külön intézetekben nem képeztetnek sajátos oktatási módszer által a beszédre és nyelvre műszaki uton meg nem taníttatnak. Azonban — fájdalom — hazánk nagyszámu siketnémái közül eddigelé intézetek hiánya folytán azoknak csak alig egy százaléka részesült oktatásban, mivel 1885-ig hazánkban siketnémák oktatására csak két intézet állott fenn, u. m.: a váczai királyi, hol összesen 100 és a budapesti izr. intézet, hol 80—85 izr. vallásu nyerheti kiképeztetését. E 180—200 siketnémával szemben azok

száma, kik semminemű oktatásban nem részesülhetnek, igazán ijesztően nagy. Mert tekintve, hogy a siketnémák $\frac{1}{5}$ része, vagyis majdnem egészen 4000, 7—15 éves, vagyis oly korúak, midőn még sikerrel oktathatók, hazánkban jelenleg 3800 oktatható, mindkét nembeli siketnéma van örök szellemi álomra, teljes tudatlanságra kárhozátva; kiknek elhagyottságát fokozza azon körülmény, miszerint némaságuk következtében még azon általános ismeretek birtokába sem juthatnak, melyeket a halló, érzékesü gyermekek minden iskoláztatás nélkül, csupán embertársaik által való folytonos érintkezés folytán, hallás után s legalább oly mértékben elsajátíthatnak, hogy felnőve nagykorúakká, önállókká lehetnek, míg a siketnémák oktatás nélkül örökké kiskorúak s a törvény előtt beszámíthatlanok maradnak.

Arad szab. kir. város áldozatkész közönsége szemben azon körülménnyel, hogy nemcsak magában a városban s megyében, de a szomszédos megyékben is a siketnémák sorsa ép oly kétségbeesítő volt, mint hazánk többi vidékén, 1885. október hó 1-én önkéntes adakozásból létesített siketnéma iskolát nyitott meg, s annak vezetésére egy oly szakképzett egyént hívott meg, ki siketnémák oktatása képesítő jeles oklevélét, a nagyméltóságu vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által 1879. évi július 31-én 19,383. sz. alatt kelt magas rendelettel kiadott szabályzat értelmében, a siketnémák váczki kir. intézetében, a miniszter ur által kiküldött miniszteri biztos jelenlétében, letett szakvizsga alapján, nyerte el.

A közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltósága meggyőződést szerezvén ezen iskola üdvös missiójáról vidékünkön, mely fájdalom, siketnémákkal oly aránytalanul van megterhelve*) 1885. október 1-én 35,775. sz. alatt kelt magas rendeletében örömet fejezte ki ezen iskola létesítése felett, s köszönetet mondott azoknak, kik adományaikkal létesítéséhez hozzájárultak; 1885. november 24-én 44,726. sz. alatti rendeletével pedig jóváhagyta az iskola szervezeti szabályzatát s tervét, majd 1886. május hó 27-én 19,719. sz. alatt kelt s a „Budapesti Közlöny“-ben közzétett magas rendeletével ezen iskolát mindazon

*) A siketnémák száma az 1880. népszámlálás szerint Arad- s a vele szomszédos hét megyében következő:

	férfi	nő	összesen
Arad szab. kir. város	16	15	31
Aradmegye	168	175	343
Csanádmegye	37	30	67
Temesmegye	230	171	401
Békésmegye	98	86	179
Biharmegye	293	226	519
Hunyadmegye	446	421	867
Kraszómegye	312	221	533
Torontálmegye	272	190	462
			3402

tehát összesen 3402 siketnéma, melynek $\frac{1}{5}$ része, vagyis 680 tanköteles koru.

szülőknek ajánlotta, kiknek siketnéma gyermekük a váczai intézetben. annak túltömöttsége folytán fel nem vehető.

Tekintve azonban, miszerint a miniszter úr ö Nagyméltósága által jóváhagyott szervezeti szabályaink szerint egy tanító 12 növendéknél többet nem taníthat. s jelenleg magában Arad szab. kir. városban tizennégy 7—15 éves koru siketnéma él, az eddig az ország minden vidékéről felvételért hozzánk folyamodott siketnémák száma pedig a hetvenet felülhaladja; tekintve továbbá, miszerint azon körülmény folytán, hogy az intézetben csak egy képzett szaktanító működik, csak minden 8 évben volna egy cyclus nyitható továbbá a tanító megbetegülése esetén, nem lévén szakképzett helyettes, az oktatásnak teljesen szünetelni kellene; tekintve végre, miszerint hazánk ezen részén egyetlen intézet sem létezik siketnémák képzésére: a felügyelő bizottság 1886. márczius 18-án tartott ülésén az iskola szervezeti szabályzata értelmében biztosított jogával élve. elhatározta, miszerint egy internatussal összekötött II-ik cyclust nyit vidéki s még esetleg jelentkező helybeli siketnémák felvehetése céljából, azon reményben, hogy a II. cyclust vezető szaktanító s segédtanerők javadalmazása minden növendék után az ellátási-díjon kívül fizetendő 100 forint évi tandíjból lesz fedezhető, a mennyiben Arad szab. kir. város tanácsa az aradi siketnémák iskolája számára és pedig úgy az I ső, mint a felállítandó II-ik cyclus számára 1886 július 19-én 11,827. sz. alatt kelt végzése szerint megfelelő helyiséget s fűtést ajánlott meg.

Mint hogy azonban a felügyelőbizottság a beérkezett folyamodványokból csakhamar meggyőződött, miszerint a 200 frt évi ellátási díjon kívül még 100 frt tandíjat csak elvétné s rövid ideig volna képes egy-egy vagyonosabb szülő fizetni, s a cyclust ily jövedelemforrással biztosítani egyáltalában nem lehet: 1886 július 20-án tartott üléséből a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz alázatos feliratot intézett, melyben vázolván az iskola helyzetét. a II-ik cyclus tanerői díjazhatására évi 1200 forintnyi segílyt kérelmezett.

A miniszter ur ö nagyméltósága a felügyelő bizottság ezen alázatos kérelmével szemben 1886. évi okt. 6-án 37,191. sz. alatt kelt magas rendeletében következőleg méltóztatott intézkedni: „Bármennyire méltánylom is a bizottság törekvését és a siketnémák ügyének fejlesztése körül tanusított jóakarátát és az eddig is tapasztalt sikeres eredményt, mégis sajnálattal kell kijelentenem, hogy nem állván rendelkezésemre oly alap vagy pénzforrás, melyből a kért segíly megadathatnék, a bizottság kérelmét a legjobb akarat mellett sem teljesíthetem “

Mélyen tisztelt képviselőház! A fenntebbiekben vázoltuk zsenge intézetünk állapotát s azon tényezőket, melyek segílyével intézetünket vidékünk nagyszámu szerencsétlen, szánandó siketnémái egyelőre legalább egy részének asylumává tehetnök, mig azon esetben, ha intézetünk magasabb helyütt továbbra is fájdalmasan tapasztalt mellőzés-

sel találkozónék s az általunk kért — de a miniszter ur ő nagyméltósága által, említett rendeletével megtagadott csekély segélyösszeget továbbra is nélkülözni kénytelenek volnánk, azon sajnos eset állhatna be, miszerint a helyett, hogy ezen áldásos s Arad szab. kir város nemesen érző közönsége által ritka áldozatkészséggel támogatott, s fenntartott intézet fokonként tovább fejlődhetnék s idővel minél több szerencsétlen siketnémát adhatna vissza a társadalomnak, az államnak, az egyháznak, övéinek: a magasabb helyről tapasztalt közönyösség elkedvetlenítő érzete bomlasztólag hathatna a társadalom ezen elhagyott árvái iránt városunkban s vidékünkön jelenleg már mindenféle örvendetesen tapasztalható általános érdeklődésre s áldozatkészségre.

Az aradi siketnémák iskolája felügyelő bizottsága ennél fogva azon legalázatosabb kéréssel bátorodik a mélyen tisztelt képviselőház elé járulni, méltóztatnék azon körülmény tekintetbe vételével, hogy a nagyméltóságu miniszter ur nem rendelkezik oly pénzforrással, melyből iskolánkat támogathatná, az aradi siket-némák iskolája fenntartására 1200 forintnyi évi segélyt törvényhozásilag megszavazni

Legyen szabad ezen alázatos feliratunk kapcsán még a következőkre utalni:

1. Hazánkban a siket-néma oktatás ügye más államokéhoz viszonyítva oly elszomorító és megszivlelendő képet nyújt, miszerint ezen az ország déli részén fennálló harmadik intézet megszilárdítása már csak az okból is kívánatos és óhajtandó, hogy emberbaráti intézményeink a külföld hasonló számosabb intézeteivel szemben vigasztalóbb és kedvezőbb állapotot tüntessenek fel.

Ugyanis Monarchiánk másik felében, Ausztriában, hol aránylag nincs több siket-néma mint hazánkban, már egy 1881-iki kimutatás szerint 15 nagyobb intézet áll fenn, melyekben 1172 siket-néma nyer oktatást.

Németország 39000 siketnémái közül 1880-ban 7800 tanköteles kora (7—15 éves) volt. Közülök 97 nagyobb intézetben 598 szaktanító által 6232 részesült rendszeres kiképzetésben, míg a többi előkészítő iskolákban vagy magánoktatás útján részesült legalább némi oktatásban.

Franciaországban az 1885. évi népszámlálás alkalmával 3996 tanköteles kora (7—15 éves) siketnéma találtatott. Közülök 68 intézetben 3365 nyer rendszeres oktatást A 341 fel nem vehető száma azonban magában foglalja az oktatásra nem alkalmas hülye siket-némákat és azon előkelőbb szülők gyermekeit, kik a családban magán uton képeztetnek

Nagy-Britanniában 34 intézet van 2421 növendékkel.

Olaszországban 35 intézetben 2421 növendék nyer oktatást.

Oroszországban 11 intézet áll fenn siketnémák-oktatására, melyek közül a szent-péterváriban 300 növendék vehető fel.

Spanyolországban 7 intézet van.

Belgiumban 10 intézetben 864 növendék nyer oktatást.

Dániában már 1805-ben ki lett mondva a siket-némák tankötelezettsége. A szegény sorsuak nevelési költségeit az állam viseli.

Hollandiának 3 nagy intézete van, melyben 491 siketnéma nyer oktatást.

Svéd-Norvégiában 1881. jun. 8 án kimondatott a siketnéma tankötelezettsége, mely szerint minden siketnéma 7 éves korától egészen 17. éve betöltéseig intézeti nevelésben részesül. Az intézetek száma 7.

Svájcban 11 intézet van.

Portugáliában 1 intézet van.

Az „Észak-Amerikai Egyesült Államok“-ban 61 intézetben 508 szaktanító foglalkozik a siketnéma oktatásával. A növendékek száma 7485. A Jacksonvillei intézetben 584 növendék nyer felvételt.

Ausztráliában 5 intézet van, u. m. Sydneyben (84 növ.), Melbourneban (84 növ.), Adelaideban (35 növ.) Christchurchban (43 növ.) és Brisbaneban. (Queensland.)

Japánban 2 intézet van.

Elő-Indiában 1 intézet van.

Braziliában 1 intézet van.

Dél-Afrikában 2 intézet van. Kap-Koloniában és Durban. (Natal tart.)

2. Nemzetgazdasági szempontból tekintve a siketnéma-oktatás ügyet, szintén meggyőződhetik a mélyen tisztelt képviselőház annak fontosságáról. Míg ugyanis a siketnéma-oktatás jelenlegi kezdetleges állapotában, Magyarország 19784 siketnémája legnagyobb részének fentartása az államot, az illető községeit terheli, mivel a műveletlen siketnéma többnyire egészen keresetképtelen, saját vagyona után pedig az 1880-ik évi népszámlálás alapján kiadott statisztikai kimutatás szerint csak 20 férfi és 18 nő él, addig azon esetben, ha a siketnéma kiképzetésben részesülnének, hazánk ugyanannyi munkaerőt nyerne, a mi nem megvetendő, minthogy köztudomásu, miszerint a kellő oktatásban részesült siketnéma, főképen a kis iparban érzékeny társaikkal sikeresen versenyeznek és technikai ügyességük nem ritkán méltó feltűnést okoz.

3. A közbiztonság is hangosan követeli a siketnéma-oktatását, mivel műveletlenül maradvá, fogyatékoságuk szülte nagyobb foku szenvedélyes voltak következtében és hiányával minden erkölcsi és vallásos képzésnek, a társadalmi viszonyok és a törvényekkel szemben való teljes tudatlanságukban könnyen engednek a csábításnak és gyakran veszélyeztetik embertársaik életét és vagyonát, a nélkül, hogy tettök beszámíthatás alá eshetnék. Végre

4. Ha a felebaráti szeretet nem is parancsolná a fogyatékosok-ról való gondoskodást, az államnak, mint a polgárok jóléte örének, ép úgy kötelessége a négyérvéküek nevelés-oktatásáról gondoskodni, mint azt az épérvéküekkel szemben teszi! Ha kimondta az általános tan-

kötelezettséget, miért vonta ki alóla a szintén eredményyel oktatható négyérfkú siket-némákat? Hiszen a siketnémák nem olyszerű fogya-
tékossággal sujtvak, mely öket tanulásra és arra, hogy az állam hasz-
navelhető tagjai váljanak, képtelenekké tenné! A siketnémák számára
nem menházak, hanem iskolák, intézetek szükségeltetaek. És ha az
államhatalom a különféle iskolák felállítását elrendeli és törvény által
biztosítja, miért nem intézkedik siketnémák oktatására felállítandó
intézetekről? Vidékünkön 608 siket néma gyermek szerencsétlen szü-
lei várják intézetünk kibővítését, de valjon egy intézet 608 növendéket
vehet-e fel? Magyarországnak nem egy, hanem az ország különböző
vidékein felállítandó több új intézetre volna szüksége, a meglevőknek
pedig kibővítésére, illetőleg fejlesztésére.

Az elmondottak felsorolása után azon szilárd meggyőződésünk
nek adunk kifejezést, miszerint a mélyen tisztelt képviselőház aláza-
tos kérelmünknek helyt adand és iskolánk fentartására évi 1200 frt
évi segélyt kegyesen megszavazand.

Kelt az aradi siketnémák iskolája felügyelő bizottságának 1887.
évi szeptember hó 12 én tartott üléséből.

Roboz József,
bizottsági jegyző.

Jánosy Demjén dr.,
bizottsági elnök.

Az országgyűlés kiadta az ügyet az oktatásügyi minisz-
ternek, hogy ez a szükséghez képest intézkedjék. A gyönyörűen
szerkesztett emlékirat azonban vajmi keveset hozott a
konyhára. De azért akadtak mindig jótevők. Így a többek
közt nagys. Salacz Gyula polgármester a növendékeknek
tornászati gyakorlatok céljából a templom-utczai új torna-
termet bocsátotta rendelkezésre, Lászk a Lajos községi tor-
natanító pedig díjtalan tanítást ajánlott. Hazánk áldozatkész
főpapsága sem maradt a háttérben. Bizonyítékot nyújtott
erről az 1887. év június 13-án tartott felügyelő-bizottsági
ülés, melyen dr. Jánosy Demjén elnök bejelentette, hogy
hazánk főpapságától eddig 270 frtnyi adomány folyt
be, valamint hogy városunk országgyűlési képviselője, dr.
Falk Miksa 50 frtot küldött be.

Volt ezen ülésen dr. Schusztar Illésnek egy indítvá-
nya is szőnyegen, mely behatóan tárgyalta azon hátrányo-
kat, mik abból erednek, hogy az aradi siket-némák externek.
Meg is bizatott Roboz József, az intézet tanítója, az inter-
nálásra vonatkozó emlékiratnak szerkesztésével. Hinni akar-

juk, hogy eredményre jut a bizottság, ha majd a létkérdés derültebb láthatáron mutatkozni fog.

*

Ismét egy megörökítendő tény. Arad szab. kir. város közönsége nagys. Salacz Gyula polgármester indítványára a siket-némák iskolájának évi 200 frtnyi segélyt nagylelkűen megszavazott. Elveszettnek lehet-e hát oly ügyet nevezni, melynek támogatására a jótékonyság így uton-útfélen ajánlkozik? Legyenek csak mindig a mostaniakhoz hasonló férfiak ez intézmény élén, és a létkérdés nem fogja soha a kétségbeesés tárgyát képezni,

*

Az 1887/8-iki tanévre nézve a bizottság ismét egy lépést tett előre, a mennyiben a rajz- és tornatanítást rendszeresítette. Az előbbi tantárgy tanításával Wagner Ágoston községi tanító, az utóbbiével Lászka Lajos, községi tornatanító bizattak meg évi tiszteletdíj mellett. (60 — illetve 40 frt.)

*

Tudjuk, hogy midőn az aradi siket-némák iskolájának létesítése szőnyegre került, az uttörők sorába Mád ay is lépett, és mint pénztáros önfeláldozással határos buzgalmat fejtett ki azon pillanatig, melyben tulhalmozott teendői miatt e tiszteségtől megválnia kellett. Lemondásakor a felügyelő-bizottság bizony arra ébredt, hogy Mád ay Mátyás távozásával egy csaknem betölthetlen űrt fog hátrahagyni. Mád ay nak a bizottság visszalépése fölötti mély sajnálatának kifejezése mellett jegyzőkönyvileg a legforróbb köszönetét szavazta meg. És erre ismét itt volt Árkay, hogy a gondnokságon kívül a pénztárnokság terhes teendőit is vállalja.

*

Ismét jótékonyság. 1888. április havában özv. Hirschmann Rózália, néhai férje Hirschmann József, a helybeli izr. hitközség volt elnöke nevére és emlékére 100 forint értékű 5°/_o-os adómentes papíráradékot ajándékozott az in-

tézetnek; — Varjassy Árpád kir. tanfelügyelő, az iskolát 21 darab térképpel szerelte fel; Bing Vilmos az intézet számára egy új fenyőfa-szekrényt szerzett be a saját költségén. Láthatjuk tehát, hogy akadt ez intézettel szemben jó-tékonyság minden lépten-nyomon; de volt ám költség is elég. És kérdés, lehet-e bizonytalan jövedelem alapján egy meghatározott költségvetést összeállítani? Erre a kérdésre csakis nemmel válaszolhatunk. Állításunk beigazolásául szolgáljon mindjárt azon körülmény, hogy — minden jótékonyság daczára — a felügyelő-bizottság a válságot a küszöbön látta már, t. i. az 1888/9-iki iskolai évnek a megnyitathatása már problematikus alakban kezdett feltűnni. Indítvány tétetett ugyan, hogy a siket-némák iskolája a városnak adassék át oly módozat mellett, hogy alakittassék egy egylet szabályszerű tagdíjak befizetése mellett, mely egyletnek feladata legyen az intézetet segíyezni és tovább fejleszteni, csak hogy itt oly terjedelmes procedúra mutatkozott, mely nem oly hamar vezethetett volna célhoz. Pedig gyorsan kellett cselekedni, miután lét vagy nem létről volt a szó. Ennek következtében egy népünnepevénynek rendezése lett határozatilag kimondva. A rendező-bizottság élére Árkay Kálmán állítatott. És Árkay e tisztségben oly ügyes stratégiával járt el, hogy Aradváros közönsége mintegy varázsszóra sorakozott a zászlója alá, oly annyira, hogy az 1888. évi május hó 27-én a városligetben tartott népünnepevény sem többet, sem kevesebbet, mint 1432 frt tiszta jövedelmet hozott. Hallatlan eredmény egy nyári rendezésből! Na de hát volt is ott mulatsága nagynak-aprajnak, szegénynek gazdagnak, finom és szerény izlésűnek. Annyi volt ott a verseny, hogy abból bátran a franczia kiállításnak lehetett volna egynehányat átengedni. Nem bocsátkozhatunk itt a rendezés részleteinek leírásába, mert ahhoz sem terünk, sem időnk nincs, egy tény azonban mégis kell megörökítnünk, és ez: az abból az alkalmából a rendező-bizottság által kiadott „H e p h a t a“ című emléklapnak a története. Ebbe az emléklapba irtak először hazánk egyes nagyjai, kik mindenkor készek tettekkel és szavakkal áldozni ott, hol valamely magasztos eszmének előmozdításáról van szó; másodsor ezen magasztos eszmék szol-

gálatába minden perczen egész odaadással lépni kész honleányok; harmadszor a tollat hivatásszerűen és szerényen forgatni tudó armádiának oly bajnokai, kik a könyörületnek népszerűsítése czéljából mindig készek a tollat ragyogóan forogtatni, és végül társadalmunk egyes kimagasló alakjai, kik a jótékonytságot gyakorolni mindig, de ebben a gyakorlatban kifáradni soha sem tudnak.

Ennyit előrebocsátván, nem lesz érdektelen azon névsort közölni, melylyel érintett emléklapban találkozhatunk.

A sort megnyitja Ő Fensége József főherczeg. Hisz ő mindig az első ott, hol magyar ember magyar eszméért küzd; őt követi: Metianu János g. kel. román püspök, Fábrián László Aradmegye és Aradváros népszerű főispánja, Falk Miksa Aradváros közkedveltségü országgyűlési képviselője, Bohus-Szögyény Antónia a fenköltségnek mintaképe, Atzél Péter a városunk haladása körül érdemeket kivivott férfit, Fábrián Lászlóné a hazafias és női erényekben gazdag honleány, Ormos Péter Aradmegye örökifju alispánja, Salacz Gyula Aradváros derék polgármestere, Pulszky Ferencz az 1848—49-iki szabadságharcz egyik politikai kitünősége, továbbá Zichy Antal, Vadnay Károly, Jánossy Demjén dr. minorita rendfőnök, Csicseri Bors, Hevesi József, özvegy Purgly Jánosné, az aradi jótékony nőegyletnek érdemekben gazdag fővédnökneje, özv. Kövér Gáborné, kinek a könyörület ébresztésére általa elzengett bájos dalaiban Aradváros közönsége annyiszor gyönyörködött már, Kintzig Jánosné, kinek ajtaja a szükölködők részére mindig nyitva áll, Boros Béniné lángelméjü technikusunknak fenkölt lelkü neje és népszerű férje Boros Béni, Fekete Károly, a siket-némák váczsi intézetének igazgatója, Végh Aurél a svalereszk kincstári jószágigazgató. Besze János szabadságharczunknak egyik volt korifáusa. Nachtnébel Ödön Aradmegye vezérférfiainak legnépszerűbbike, Varjassy Árpád nemes törekvésü tanfelügyelőnk, Árkay Kálmáné a magyar honleányok füzérének egyik kiváló disze, Kosztolányi Imréné, Kosztolányi szolgabírónak művelt neje, Darányi János dr. Aradváros főorvosa, a humanizmust a legodaadóbb áldozatkészséggel ter-

jesztő emberbarát, Virágh Lajosné a népszerű városi főmérnöknek kellemdús neje. Vörös Vidorné az „Alföld“ szerkesztőjének hódító modoru neje, Hász Ilonka az ügyvédi kar kapacitásának, Hász Sándornak magas műveltségű leánya, Pekár Károly a m. államvasut aradi üzletvezetőségének közkedveltségű főnöke, Lusztig Janka Arad hölgykoszorujának egyik kiváló ékessége, Böhm Lajos az aradi vasuti állomás előzékeny és szeretetreméltó főnöke. Árkay Kálmán (mit mondjunk még a tökéletességnek eme alakjáról?). Pozsgay Lajos dr. Aradváros érdemdús tiszteletbeli főorvosa. Révfalvy Manó a kiváló hitszónok. Goldis János protosyncel. E nagytudományu férfiú nevével jelen művünkben többször találkoztván, még csak azt kell róla jelezniünk, hogy magasztos eszmék terjesztésekor a társadalom mindig számíthat rá. Frint Lajos az aradi ágostai hitközség jeles lelkésze. Rosenbergs Sándor dr. az aradi izr. hitközség nagytudományu főabbija, Paradeser Lajos borossebesi szolgabíró, Hindy Árpád az „Aradi Közlöny“ zsenialis szerkesztője. Vörös Vidor az „Alföld“ szerkesztője, a hirlapirodalom leghivatottabb bajnokainak egyike, Méray-Horváth az „Arad és Vidéke szerkesztője, dr. Mülek Lajos ügyvéd. az aradi függetlenségi párt legeltogulatlanabb tagjainak egyike, dr. Márki Sándor gymnasiumi tanár Budapesten. E jeles történész igen kedves emléken van még Aradváros művelt közönsége előtt. Mint az élet minden viszonyai közt, ugy a „Hephatá“-ban is eredményekben dús neje Márki született Spilka Gabriella követi őt. Varjassy József Aradváros közügyeinek diadalra való vezetése körül csaknem a legtöbb érdemmel dicsekedhető városi képviselő. Kerner-Holló Julia férjezett Kerner Péterné Aradváros egyik kitűnő tanítónője. Kabdebó Kálmánné Arad intelligenciájának egyik kiváló büszkesége. Parecz Leona dr. Parecz Gyula Aradváros egyik legnépszerűbb orvosának bájokban gazdag leánya. Horváth (Horovitz) Lipót Világosnak tudós plébánosa, Kerner Péter az aradi kir. tanítóképezde derék igazgatója. Ábray Lajos az aradi kereskedelmi akadémiának buzgó igazgatója. Antolik Károly kiváló tudósunk gymnasiumi tanár, Czanyuga

Emma az aradi színháznak 1886. és 1887-ben volt drámai primadonnája, Karacs Teréz hajdani tanügyünk egyik legkiválóbb apostola, . . . **Iványi Ödön** . . . Mit is írjunk Iványi Ödönről? Ugy gondoljuk, legjobb lesz, ha ez alkalommal Aradváros művelt közönségét engedjük nyilatkozni. Nos, hát halljuk a közönséget! Így szólt az egykoron, midőn t. i. Iványi az „Arad és Vidéke“ szerkesztőségétől megvált: „Iványi, a tárgyilagosság, a méltányosság tántorithatlan hive az „Arad és Vidéké“-re nézve pótolhatlan veszteség. Az emléklapban követi őt E.-Illés László a született zszurnalista, Seyfried Aranka, dr. Seyfried Elek, a lyrai irónak szellemdús neje, Parecz István Aradváros tudós tanácsosa, Institóris Kálmán Aradváros művészi hirnévvel bíró főjegyzője, Tisztai Lajos Aradváros levéltárnoka, Dálnoky Lajos főispáni titkár, Virágh Lajos Aradváros főmérnöke, Báttaszéky Lajosné, Rozsnyay Mátyás gyógyszerész, a természettudomány terén elismert kitünőség, Széchy Ákosné, Széchy Ákos polg. iskolai tanárnak minden szépért és nemesért lelkesülő neje, E. Illés Károly a kiváló kriminálista, Bing Vilmos az aradi izr. hitközség áldozatkész elnöke, Barabás Béla dr. a ragyogó ékesszólású szónok. Bing Ede a keresk. testületnek egyik kitünősége, Avarfy Dallos Clementin, Avarfy Ferencz ügyvédnek nemeslelkű neje, Boros Janka a templom-utczai leányiskola buzgó igazgatónöje, Simon Karolin a köruti polgári iskola igazgatónöje, Madzsar Károly dr. a jeles tehetségű jogász. Steinhartdt Mór dr. fiatal ügyvéd, Kornay Károly, a köztisztületnek örvendő kir. közjegyző. Tenner Pál dr. ügyvéd, Weiss Sándor dr. orvosi karunknak egyik elismert kapacitása, Steinitzer Félix ügyvéd. Fényes Dezső lyceumi segédtanár, Toma Szilárd az „Arad és Vidéke“ volt belmunkatársa. Székely Salamon lyceumi tanár, Decsy Géza képezdei tanár, Millig József Aradváros derék iskolafelügyelője, Háhn Adolf lyceumi tanár. Szöllösy Károly a polg. iskola igazgatója, Somogyi Gyula a kereskedelmi akadémia tanára. Taritzky Ferencz siket-némák tanára, Rosenberg Lipót az aradi izr. hitközség főjegyzője, Steinitzer Jenni és Jász Margit a helybeli állami

leányiskola tanárnői, Varjassy Lajos Aradváros képzett aljegyzője, Seyfried Ernő dr. ki a költeményeket épp annyi szakértelemmel írja, mint betegei számára a recipéket, Révész Adolf ismert jeles tárczairónk, Kabdebó János dr. a legszeretetre méltóbb mű-maecenás, Hanthó Ilona községi tanítónő, Városi Malvina az izr. iskola tanítónője, Laukó Albert lyceumi tanár, Györgyössy Rudolf községi tanító, Mihájlovits Hermina községi tanítónő, Assael Lina egy kedves leányka, Vannay Irén detto, Fényes Kálmán dr. ügyvéd, dr. Rosenberg Sándorné, Schaffer Károly, Záray Ödön a Kossuth-utcai elemi fiu-tanoda igazgató-tanítója, Nagy Sándor a lyceum tornatanítója, Eötvös Margit (most már Konsiczkyne) a tárczairónők körében újabb tünemény, Zachariás-Kallós Ilonka, a kedves beszély-író, Scherer István, a siket-némák váci kir. intézete tanára, Szöllösi István, Némethy Károly aradvárosi közs. tanító, Csécsi Imre az aradi helvét vallásu hitközség tehetséges fiatal lelkésze, Dzsellil Effendi, Sólyom Andor, Vizer Péter ügyvéd, Szilágyi György aradvárosi községi tanító, Vass Géza az „Arad és Vidéke“ volt belmunkatársa, Niedermayer Tóbiás és Máday Mátyás polg. isk. tanárok, az ország kortese (Jankay, Kovács Vincze közs. tanító, Soós György, Prohászka József, Forray Béla, Weruer László községi tanító, Antalfy Ede dr., Wagner J. Ágoston közs. tanító, Geszti Ármin ügyvédjelölt, Náményi Lajos, Vertán Elek és végül Roboz József az aradi siket-némák iskolájának vezető-tanítója.

A jótékonycélu vállalatban szellemileg közreműködötteknek bemutatása után az érintett emléklapból egynehány gondolatot is idézünk:

Ó Fensége József főherczeg.

Az embert az ész emeli minden élő lény fölé és teszi e világ urává. A hallással veszi föl a külső befolyásokat, a szóval közli gondolatjait, eszméit. Azon boldogtalanok, kik megfosztvák az ember legmagasztosabb tulajdonának közlő szereitől, csak fáradságos eszközök segítségével, jelekkel képesek embertársaikkal óhajaikat, érzé-

seiket tudatni. Ily boldogtalanok szellemi és anyagi támogatására ezen szavakkal járulok hozzá. ezen album emberbaráti céljához, eme vállalatnak a legdúsabb sikert kívánván.

Metianu János püspök.

A keresztény erényeknek legfőbbike az evangélium szerinti szeretet. Ez az emberi gyarló lényt Istenhez emeli; azért mondá Szt.-Ágoston: „quantum habemus amorem, tantum habemus Spiritum Sanctum.“

Fábián László főispán.

Már csak akarni kell s maholnap megszűnt a régi közmondás, mely azt tartja, hogy; „néma gyerekeknek anyja sem érti szavát.“

Falk Miksa országgyűlési képviselő.

Ha szerencsétlen embertársaid érdekében jószivűségedhez folyamodnak: akkor ne légy siket, de légy néma. Hallgasd meg a kérelmet és tedd le szó nélkül könyöradományodat az emberszeretet oltárára.

Bohus-Szögyény Antonia.

A társadalomnak azok az igazi árvái, kiknek az anyjuk sem érti a szavát!

Atzél Péter.

Értelemmel és kitartással!

Fábián Lászlóné.

Vajha az embertársaink javára irányzott nemes törekvésnek, — a mely feloldotta a némáknak nyelvét, sikerülne egykor felderíteni a világtalanok örökös éjjelét.

Ormos Péter alispán.

A nőnem mint a természet alkotásának legnemesebb remekje, szépségével, bájával hódít, jóságával boldogít.

A természet e remek alkotásával szemben tétlenül áll az előhaladt kor, s megnyugvással tekint a mult emlékeire vissza.

Salacz Gyula polgármester.

Az emberiség szent céljainak előmozdítása a társadalom minden tagjára egyarányban kiterjedő oly kötelesség, melynek teljesítése

közvetlenül nyújtja a jutalmat; mert a célra közrehatás tudata fel-
emeli a lelket, megközelítése — elérése pedig a megelégedés érzetével
tölti el a szívet.

S ha igaz az, hogy a humanismus iránti érzék csak nemes szí-
vek sajátsága, akkor elismeréssel kell meghajolnunk Arad minden
szép és nemes iránt fogékony polgárai előtt, kiknek emberbaráti érzü-
lete az emberiség céljaira annyit áldozott — alkotott s kik e célnak
buzgó szolgálatában oly sokat tettek s tesznek!

Jánosy Demjén dr.

Arad szab. kir. város fekkölt gondolkozásu és áldozatkész kö-
zönsége adakozásai folytán, immár nálunk is elérkezett az idő. amidőn
„a némák hallják az irás szavait.“ (Izaiás 29 18.)

Az örökhatalmu mennybéli Atya jutalmazza meg mindazokat,
kik az aradi siketnémák iskolája fentartásához járulnak!

Özv. Purgly Jánosné.

A jótékonyág és részvét érzete legyen vezetők és szószólók
az élet utjain.

Kintzig Jánosné.

A tudomány és könyörületesség a tehetetlennek látszót is lehet-
ségessé teszi.

Boros Béniné.

A jótékonyág csak akkor nemesít, ha nem hiúság vagy éppen
számítás vezérli tetteinket, hanem ha tisztán és egyedül embertársaink
fájdalmának és nyomorának enyhítése képezi célunkat.

Boros Béni.

Ha Arad városának lakossága, a földi javak oly bőségének ör-
vendhetne, mint a mily magas fokán áll a szellemi műveltségnek. ak-
kor biztosan megvalósulnának azon szép és mosolygó ábrándképek,
miket magamnak kedves szülővárosom jövő nagyságáról alkottam.

De Aradnak minden szép és jó iránt lelkesülő polgársága kitü-
nően ért ahhoz, hogy kis eszközökkel is nagy műveket létesítsen, és az
önsegély magasztos elvét a gyakorlati életben nagy sikerrel alkalmazza.

Ily magasztos alkotásainak egyike a siketnémák intézetének lé-
tesítése; és midőn minden lépten-nyomon az önsegély ily alkotásával

találkozom, újabb és újabb táplálékot nyer reményem, melyet Arad szép jövőjébe fektettem.

Előre tehát polgártársaim! Mutassuk meg, hogy a mai kor kulturális versenyén elsők tudunk lenni.

Végh Aurél.

A szerencsétlenséget és mások nyomorát csak a rossz ember nézi közönynyel; a nemes szívü mindig talál alkalmat a részvét oly igazolására, mely a fájdalom súlyát könnyíti; a rossz ember közönyös a közjó iránt, a nemes szívü mások boldogításában keresi örömét; azért az emberek egyéni értékének meghatározásánál leghelyesebb mértékül szolgál azok szívjósága.

Nachtnébel Ödön.

Nyílt levél a szerkesztőséghez :

Tiszt. Szerkesztőség!

Szives felhívásukra, hogy a szegény siketnémák javára kiadandó „Hephatá“-ba én is irjak valamit: a mellékelt 5 frt átküldésével felelek; kérve a tiszt. szerkesztőséget, hogy ezen csekélységet, az arad siketnéma-iskola céljaira fordítani sziveskedjék.

Arad, 1888. május hó 23-án.

Nachtnébel Ödön.

Varjassy Árpád.

Ajkaidon ima zeng, bár sorstól néma valál te;

Hála szavát ne feledd, füzni imádba korán.

Hász Ilonka.

Összhang nélkül olyan a zene, mint az ész szív nélkül. Harmonia szükséges a zenéhez, hogy kellemessé váljék. Nagy célok elérhetésére is szívvel kell párosulnia az észnek, hogy az valóban nemes legyen.

Arkay Kálmán.

A legmostohább sorsuk van a tanítóknak; keveset kapnak, de sokat követelnek tőlük.

*

Mennél műveltebb valaki, annál inkább törekszik a közjólétet emelni.

*

A vihar eloltja a gyertya lángját, de a lobogó tüzet, még nagyobb lángra gyulasztja.

Institoris Kálmán.

Rege Gáj külváros elnevezéséről.

A 17-ik század vége felé Aradváros területe egy szigetsoportból állott, melynek partjait a Maros s annak mellékágai, az akkor folyó Holt-Maros és a Pova öntözik.

A város lakosságát legnagyobb részt szerbek képezték, kiknek abban az időben sokat kellett szenvedniök a pogány törökök rabló bandáitól, a kurucok megszállásaitól, s a császári hadak zsarolásaitól.

A szigeteket nyugat felé a csálai várat körül övedző sűrű erdők határolták, melyek a mostani nagy buzsaíki pusztát is elborították. Észak felé a mostani Poltura városrészen túl beláthatlan véggel bíró nádas lápok terültek el, melyeket ingoványos talajuknál fogva ember és állat egyaránt került. Jaj volt annak, ki a nádasokba be mert hatolni, mert az onnan többé vissza nem tért.

A lakosság legtöbb t szenvedett a törököktől, mert ezek nemcsak vagyonuktól foszták meg, de elrabolták büszkeségüket, gyönyörű hajadon leányaikat is.

A leányaiktól megfosztott szülők, az el nem rabolt hajadonok, a legdrágább kincsüket elvesztett legények forró imákat küldtek a szüz Anyához, hogy őket jövőben a törökök rablásaitól megóvjá.

A szívből fakadt fohászok nem hiába hangzottak el.

Ugyanis egy zivatáros sötét éjjel a pogány rabló bandák közelkedésének hírére, midőn a lakosság fejét vesztve és kétségbe esve, nem tudta magát vagy vagyonát mentse-e? vagy meneküljön az erdők sűrűjébe; a hívek öszfűrtü lelkipásztorá kezében a feszülettel, térdre borult s az úrtatlan gyermekeseregtől körülvéve buzgón imádkozott.

Már hallani lehetett messziről a törökök lovainak dobogását s egy-egy villám fényénél lándzsáik és kardjaik csillogását, midőn a kétségbeesett lakosságot égi fény borítá el, melyben tüzes karddal kezében Gábor arkangyal szállott le közéjük.

Az arkangyal némán intett, hogy kövessék. A lakosság a tüzes kard, mint égő szövétnek utána indult, melynek világánál a Pova és a Holt-Maros medrét átlágván, a nádasokban tüntek el; biztosan haladtak a vezető nyomán, ki őket egy tágas térségre vezetete, honnan az égbe szállt.

A törökök a fény után indulva üldözőbe vették a menekülőket, de midőn nádasokba behatoltak, legnagyobb része az ingoványos lápokban lovastól elveszett, a megmaradtak üres kézzel térvén vissza, boszujoknak áldozatot hozandó, felgyújták és szétrombolták a menekültek üresen hagyott lakásaikat.

A megmenekült lakosság, hogy háláját az égből leszállt vezérlő iránt leroja, azt a helyet a nádasok közepén, a hol megpihentek és a honnan az angyal az égbe szállt, elnevezték az angyal nevével »Gábor«, szerbül »Gája« földjének, hol a lakosság csakhamar templomot építvén, »Gábor« vagyis »Gája« napján az arkangyal tiszteletére és csudás meg-

menekülésük emlékére búcsúval összekötött istentiszteletet tartottak. A hely később a mocsárok lecsapolásával s a nádasok kiirtásával sűrűbben benépesülvén, Aradhoz csatoltatott s ennek egyik külvárosává lön.

A rege szerint tehát Gáj külváros nem egy Gája nevű granicsártól, (határőrvidéki katoná) ki e külváros területén a kincstártól vett nagy kiterjedésű telkekkel bírt — mint a történet állítja, — hanem Gábor arkangyaltól nyerte nevét.

Goldis János.

A lombok s virágok dicsekedtek, hogy a fa koronájának díszét csakis ők képezik; a törzs azt állította, hogy egyedül ő a korona fenntartója; erre a földből tompa morajjal megszólaltak a gyökerek: „Hát mi mik vagyunk?”

Fújhatnak a szelek, a gyökerek annál nagyobb erővel kapaszkodnak az anyaföldre, s ha mégis ketté törik a törzs, ennek belsejét előzetesen férgék emésztették.

Dr. Mülek Lajos.

Vezérelje működésében az egyest az általános érdek; a közjón munkálva, legjobban lesz biztosítva az egyes jóléte.

Nem keresni mindenben az anyagi előnyt, szeretni a munkát önmagáért, előbbre tenni a polgárságot saját magunknál: ez az élet valódi betöltése . . . .

Márki Sándor dr.

Alkalmi krónika.

Sutor ne ultra crepidam! Krónikas még ünnepnapon is krónikát írjon; nem hiába bizta meg vele a vármegye.

A most lezajlott Mária-Terézia-jubileum két adatot juttat eszembe; mindkettő május 27-ről szól: méltó olvasni május 27-én. E napon 1746-ban Aradvármegye rendei Grassalkovics Antal főispánnak, ki személyesen elnökölt közgyűlésükön, 100 aranyat ajándékoztak, kamarásának és udvari embereinek pedig 32-öt. S ki ezt elfogadta, a nagy férfinak bronzszobra ott áll azon remekmű egyik sarkán, melylyel Zumbusch genialista örökíti Mária-Terézia emlékét. A másik is megyei határozat. 1790. május 27-én arról tanácskoztak Arad rendjei, mint fejezzék ki haragjokat azok ellen, kik e fegyveres hatalomtól félve, vagy nyereségvágytól vezetve, II. József önkényuralmát szolgálták. Sehogysem fejezték ki.

„A haza jövődjö veszélyeivel szemben — mondták — jobb a kedélyek megengesztelődése és az erők egyesítése; s helyesebb, ha megbocsátva nekik, a javulást ígéröket a haza közös oltalmára lelkesítjük.“

Grassalkovics száz aranya eluszott a többi millióval; a régi jó táblabiráknak ezen aranymondása azonban minden korban megtartja csengését.

Ábrai Lajos.

Sokunkhoz.

Szánakozó a szived, ha tekintesz néma-siketre,
Hej! pedig elhiheted, tenmagad is csak a' vagy:
Néma: mikor kén' vallanod ellenfélnek erényét,
És ha hibád a hived tárja elédbe: siket.

Varjassy József.

Városunk egy méhkaptár. Sejtek a közmívelődési és jótékony intézetek. Sziveink a virág, s ti polgárok a méhek.

Millig József.

Nemes tett: szegény és nyomorult embertársunkon segíteni; nemesebb tett: elzüllött embertársunkat a társadalomnak visszaadni; de legnemesebb tett: azokat boldogokká tenni, kikkel a természet önhibájukon kívül mostohán bánt.

Kabdebó János dr.

Emberszeretet.

Könyörülő szivre mutat:
Enni adni éhezöknak,
Gyámolitni az árvákat,
Vigaszt adni szenvedöknak.

De: siketet beszéltetni
S megértetni beszédedet;
Csakis te vagy arra képes
Óh nemes emberszeretet!

Varjassy Lajos.

„Nyilj meg“, czime az „Emléklap“nak. Jó sziv nyisd meg erszényedet, hogy hálával emlékezhessenek a napra a siketnémák.

„Hallgatni arany“ és mégis ma azért áldozunk, hogy arany legyen a siketnémának : ha nem kell hallgatnia.

Parecz István.

A világnak leghatalmasabb, legönkényesebb uralkodója — a divat.

Ha eredményt akartok elérni : a legnemesb eszméket is nem magasztos — inkább divatos alakban hirdessétek . . . divatos módon igyekezzetek megvalósítani.

De hiszen a jótékonyág terén ez mindegy — csak sikert arassunk. Ha a közönség mulatni akar csupa jótékonyágból, mert ez ma így divat : ám mulasson. Csak mentől többet mulasson össze a szegény siket-némák javára . . . Ezekre nézve a legáldásosabb, „nyilatkozás“ lesz az, hogy iskolájuk jövője biztosítva van.

S kinek jutna eszébe ilyenkor a felett unalmaskodni, hogy a jótékonyág miért nem választ méltóbb módot — áldásos működésének kifejtésére ! S miért — hogy legalább ezen a téren az embereket nem tudja fellelkesíteni, meghódítani maga a nemes eszme ? . . .

Lehet — ennek is megjön még valamikor a divatja.

Bing Vilmos.

Az ó-testamentomban olvashatjuk, miként varázsolt elő a próféta csodás vesszője kopár sziklából üdítő forrást. Mikor irni-olvasni tudó siket-némát látok és hallok : ez isteni csodát látom mintegy ismétlődni. Valjon nincs-e hasonlóság a kettő között ? Ott egy szomjazó nép csoda által mentetett meg a haláltól ; és nem csodát mivel-e a siket-némák aradi iskolája, hol a szomjas lélek nyer enyhítő italt ?

Azért Isten és embereknek tetsző cselekedetet mivelünk, ha ezen humanus intézetet bőkezűen támogatjuk.

Kornay Károly.

Jelenleg a siket-némákat már meglehetősen sikerrel tanítják : a beszédre ; de bőbeszédűeket arra tanítani, hogy a kellő időben eln muljanak : merő lehetetlenség.

Az aradi siket-némák iskolájának segélyzési ügyében 1888. évi november hó 20-án Falk Miksa országgyűlési képviselő, az országgyűlés pénzügyi bizottságának ülésén kér-

dést intézvén az oktatásügyi miniszterhez, hogy miként változtatott be Trefortnak ama ígérete, hogy a költségvetési megtakarításból az említett intézetnek segély jutand majd; Csáky Albin közoktatásügyi miniszter, hogy sem a múlt, sem a jelen évi költség megtakarítást nem mutatván, a kért segély meg nem adható. Kilátásba helyezte azonban, hogy a Róck-féle alapítványból fog majd az aradi siket-némák iskolájának némi segélyt juttatni.

Mily rettenetes ellentéte ezen fukarkodás ama áldozatkész buzgalomnak, melylyel Aradváros közönsége — mihelyt bold. Trefort e téren fölhívását kibocsátotta, ama szerencsétlen lényeken anyagilag és szellemileg segíteni sietett. Ha a közönség egy szóra ezereket áldoz, nem kellene-e a magas kormányznak — miután vállairól ily lényeges teher levéte-tett. — legalább elismerés fejében a dolgon lendíteni?

*

1889. május hóban a siket-némák iskolája — miután a város az ó-városház épületét eladta — a Kossuth-utczai iskolaépületbe helyeztetett át.

*

Ugyanez év junius havában a vallás- és közoktatásügyi miniszter a siket-némák iskolájának fölsegélyezésére a Róck-féle kulturalapból 500 frtot utalványozott ki.

Ugyanekkor gr. Wencckheim Krisztina urnő a siket-némák iskolája javára 50 frtot adományozott.

Legalább a miniszter megigérte volna, hogy 500 frtot évenként fog kiutalványozni, ily módon a város által megszavazott évi 200 frttal s a rendelkezésre álló alaptőke kamataival s jótékony adományokkal némileg az iskola existálhatott volna; de miután ama 500 frtra kevés kilátás van, a felügyelő-bizottság Árkay indítványára, czélszerűbbet nem tehetett, mint az iskolaszékhez az iránt fordulni, miszerint ajánlja a városi törvényhatósági bizottságnak, hogy a város a siket-némák iskoláját a város közs. iskoláinak kötelékébe felvegye. Ez megtörténvén, az iskolaszéknek 1890. január 30-iki ülésén a következő határozat hozatott:

„Tekintve azt, hogy Arad szab. kir. városában körülbelül 20-ra tehető azon szerencsétlen tanköteles kóru gyermekeknek száma, kik siketnémák, s így ezek reá vannak szorulva a város közönségének gondoskodására, gyámolítására s illetve arra, hogy ők is a többi tanköteles gyermekekhez hasonlólag, az iskolában oktattva, a megfelelő kiképezetésben részesüljenek, ezen siket-néma iskolának látogatottsága évről-évre remélhető és így további életképessége is biztosítottnak jelenthető ki, s miután ezen iskolának 1890. évi kiadásai, az ezen iskola felügyelő bizottsága által beterjesztett kérelemben említett és már át is adott felhasználható 1200 frt készpénz, annak időközti kamatai és a 400 frt alapítványi összeg után járó kamatok által teljesen fedezve vannak s így ezen iskola a jelen évben a város közönségének már megállapított költségvetését a legcsekélyebb kiadással sem fogja terhelni, az iskolaszék azt továbbra is fentartandónak s a város közönsége által átveendőnek tartja, minélfogva a kiküldött bizottság által tett fenti javaslat 25 szavazattal 3 ellenében egész terjedelmében elfogadtatik és ennek értelmében az Aradon már négy év előtt létesített és fennálló aradi siketnéma iskolának a város közönsége által való átvétele iránt a város t. törvényhatósági bizottságához előterjesztés tétetik azon módosítással, hogy — miután a községi iskoláknál alkalmazott kézimunkatanítónők aránylag kevesebb órán át vannak a tanítással hetenkint elfoglalva s így általuk a siketnéma iskolánál adandó kézimunkatanítási órák is betölthetők, — a kézimunkatanítónő részére megszavazni javasolt 120 forint évi tiszteletdíj mint felesleges töröltessék.“

A városi közgyűlés az iskolaszék fenti javaslatát 1890. február 12-én tárgyalván, ez azzal fogadtatott el, hogy a város a siket-némák iskoláját **ideiglenesen** átveszi.

Majd csak talál a város módot, hogy az ideiglenesség állandósítássá váljék.

*

Jelenleg az aradi siket-némák iskolájában 16 tanuló nyer oktatást. Ezek közt van:

nemre nézve	8 fiu,
	8 leány, = 16.
illetőségre nézve	13 helybeli,
	3 vidéki, = 16.

*

A siket-némák iskoláját a város az alábbi felügyelő-bizottságból vette át:

elnök: dr. Jánossy Demjén,

gondnok és pénztáros: Árkay Kálmán.

Tagok:

Ábray Lajos keresk. akad. igazgató, Bing Vilmos, Bing Ede, Böhm Lajos, Frint Lajos, Györgyössy Rudolf, Kuncz Elek, Kerner Péter, Lukácsy Miklós, Mádai Mátyás, Millig József, Révfalvy Manó, Ring Lajos, dr. Rosenberg Sándor, Salacz Gyula, dr. Steinhardt Mór, dr. Schuster Illés, Varjassy József, Vizer Péter és Varjassy Lajos.

A siket-némák iskolájának a város által történt ideiglenes átvétele folytán a felügyelő bizottság szükségtelenné vállván, az iskolaszék 1890. évi február 27-én tartott ülésén ez iskolába iskolalátogatóknak megválasztotta:

Dr. Jánossy Demjén,

Árkay Kálmán és

Vizer Péter urakat.

XX.

KISDEDŐVODÁK.

XX.

Kisdedóvodák.

Aradváros közművelődési törekvése az alapnevelésben is nyilvánult. Akadtak mindig olyanok is, kik — fáradságtól és áldozatoktól vissza nem rettenve — ez ügyet kedvelté tenni értették.

Lakatos följegyzései szerint gróf Brunswick Teréz, az alapnevelés terén kiváló érdemeket kivivott urnő indítványára Bohus-Szögyényi Antónia ő méltósága és báró Bánfy Polyzena elnöklete alatt 1840-ben „uri nő-egylet“ alakult meg, mely az alapnevelés meghonosítása céljából kisdedóvodát nyitván, ennek vezetésével Mandély Alajost bízta meg. Mandély volt az, ki ez eszmét népszerűvé tette. Az eszme népszerűsége azonban csakis a fizetni tudó közönségig hatott; a munkás vagyis szegény osztály ez eldörádba bizony be nem vonulhatott. Pedig neki, a munkásosztálynak lenne első sorban szüksége oly menhelyekre, hol a gyermekek, míg szülők reggeltől estig napszámában dolgoznak, biztonságban tartózkodhatnak. Ez által már számos baleset lett volna elhárítva. Na de hiába, itt is a pénzügyi kérdés képezte az akadályt. Mandély 1841-ben Pécskán tanítónak megválasztatván, Aradot elhagyta, mely alkalommal az aradi kisdedóvoda helyisége bezárult; de nem hosszú időre, mert már ugyanez évben nyitott Varga Péter hasonirányu intézetet. Varga aradi születésű volt, ki idejötte előtt már Budapesten létesített volt ily intézetet. Varga sem bírta az intézetet virágzóvá tenni, miért is 1844. július hó 1-sején ennek vezetését

Nagy Józsefnek

adta át, kiben mi mindnyájan a legosztatlanabb közszere-
tetben részesült „Nagy bácsi“-t igen jól ösmertük. Ki

nem emlékszik vissza az ő tiszteletet parancsoló alakjára, azon jeles férfiura, kinél lelkesebb hazafi, kitünőbb tanító, a tanügyben avatottabb vezér alig létezett még? — Nagy bácsi mint elemi tanító kezdte meg pályáját és a midőn az 1848/9-ik évi szabadságharcban a szabadság, egyenlőség és testvériség zászlaja kitűzetett, ő is sorakozott a többi jelesekkel ezen zászló alá, hogy rettenthetetlen hősiességgel ama szent eszmékért harcoljon. Egyik hős bajnoka volt Nagy József a 29-ik zászlóaljnak, mely 1849. február 8-án Arad város védelmi harczában oly kitüntetésre méltó hősiességgel részt vett. Főhadnagyságig vitte. A világosi fegyverletétel alkalmával fegyverét ő is letette ugyan, de magával hozta mély gyászán kívül a 29-ik honvédzászlóalj zászlaját. Ezt a zászlót neje igen sokáig a dereka körül kötve hordta; egy ideig a szalmazsákban tartotta elrejtve. Ha ama rémkorszakban ama zászlót nála megtalálták volna, ki tudja, mily sorsban részesült volna nejével együtt? E zászlót jelenleg a honvédegyelet őrzi s alatta minden nemzeti ünnepélyen az 1848/9-iki aradi honvédek kivonulnak. Nagy József végintézkedése értelmében ezen zászló az aradi honvéd-egylet megszűnése után (midőn majd összes tagjai elhaltak) a nemzeti muzeumban elhelyeztetni fog. — Bujdosása közben Nagy József Világoson is megfordult, hol a fenkölt lelkű mltg. Bohus-Szögyény Antónia urnő őt az e helyen meghonosítandó kisededóvodának szervezésével megbizta. Ez eszmét sikerrel keresztülvezetvén, innen Aradra jött, hogy az alapnevelésnek itt is tért nyisson. Az 50-es években, midőn az emigráció körében külföldön Magyarország felszabadítására ama bizonyos tervek készültek, melyeknek szálai már Magyarorszáig terjedni kezdtek, az itthon levők közül a végrehajtók sorába Nagy József is lépett. A terv elárultatván, Lipótvárra vittetett ő is, miként Lakatos, Krocsk a minoriták és többen. Rabságának meghatározott idejéből körülbelül két évet átszenvedvén. Aradra jött ismét, hol életét újból a kisedeknek szentelni kezdte. Most már oda törekedett, hogy ez intézményt a szegénysorsu gyermekeknek is hozzáférhetővé tegye. E czélból első lépése az volt, hogy az aradi jótékony nőegylet árvait intézetébe díjmentesen

fölvette. Hogy Aradváros közönsége ebből kifolyólag a későbbi időkben a második lépést megtette, — mely lépésről majd későbben értekezni fogunk — minden esetre Nagy József kezdeményezésének köszönhető. Mondhatni tehát, hogy az alapnevelés terén eddig küzdött harcosok közt Nagy József volt az, ki párját ritkította. Midőn az „Aradvidéki Tanító-egylet“ fennállásának első éveiben a körülmények okozta viszonyainál fogva Simay István az egylet elnökségéről lemondott, minden tekintet Nagy József felé irányult, mert mindenki azon meggyőződéstől volt áthatva, hogy egyedül Nagy Józsefnek sokoldalú képzettsége, ritka tapintatossága, határt nem ismerő ügybuzgalma és önzetlen kartársi szeretete lehet hivatva az akkor uralgott bonyolult helyzetet megszüntetni. Elnöknek megválasztatott tehát és az elnöki széket tíz évig elfoglalva tartotta. Ezen időre esik az „Aradvidéki Tanító-egylet“ fénykora, pedig azon kora, melyben az összes hazai tanító-egyletek egyhangulag beismerték, hogy egyedül az „Aradvidéki Tanító-egylet“ van hivatva irányt adni. Dolgozott és fáradozott ez egylet más elnökök alatt is, de az a szívósság, egyetértés, lelkes buzgalom és rettenthetlen egyenszívűség, mely az egylet tagjait Nagy József elnökségének idején buzdította, nincs többé; szappanbuborékként eloszlott, mintha sohasem létezett volna. Lesz még alkalmunk erről bővebben szólhatni. 1884. márczius 17-én hagyta el Nagy József tevékenységének színhelyét, azaz megvált családi körétől, általa forrón szeretett kartársaitól és őt a rajongásig tisztelő polgártársaitól, hogy az örökkévalóság honából küldje volt pályatársai felé bátorító és intő szavait. Legyen könnyű neki azon hant, mely alatt nálánál jobb ember örök álmát nem alussza!

*

Nagy József özvegyétől Kobány József, volt gyomai tanító bérelte ki az intézet helyiségeit. Kobány bácsinak azonban, mint e városban ismeretlennek, küzdenie kellett már azon népszerűséggel, melyet az abban az időben fennállott és még jelenleg is fennálló kisdudóvóák élveztek már. Wetschl, Lehr Frida, Waltersdorfer és Róth

Amália, mind meg annyian a Fröbel-féle rendszer méltó követői a közönség bizalmát bírván, Kobány bácsinak bizony nem csekély feladata volt, pályatársainak pantheonjába juthatni. 1889-ben tehát intézetét a faképnél hagyva, üdvét a távolban keresendő, Aradról eltávozott.

A jelenlegi stádiumban maradt a kisdedovási ügy 1882. évig, a midőn P. Szathmáry Károly, az országos kisdedóvó egyesület titkára, e téren a mozgalmat megindítani kezdte. E jeles férfinak missióját az „Alföld“ 1882. évi 150. számú vezércikkében következőleg jelezte:

„P. Szathmáry Károly, a magyar irodalom és publicistika e régi kiváló bajnoka, nem éri be a legnemesebb elveknek könyvek és hirlapokbani hangoztatásával, hanem páratlan egyszerűséggel és buzgalommal törekszik ez eszmét a gyakorlati életben is megvalósítani. S úgy humanitási, mint nemzeti szempontból első helyen a szegények osztályának nálunk, fájdalom, oly borzasztóan elhanyagolt kisdedeinek megóvását s úgy fizikai, mint szellemi megmentését tűzte ki magasztos céljául. — E végett érkezett tegnapelőtt városunkba is, s Gajdos kir. tanfelügyelőnk szives kalauzolása mellett meglátogatta a tegnapi nap folyamában az itt levő óvodákat és gyermekkerteket is. Fájdalommal észlelte ez alkalommal, hogy külvárosainkban még semmi, de éppen semmi sem történt az ugynevezett napszámos-osztály gyermekeinek megóvása s erkölcsi megmentése érdekében, s hogy e szegény gyermekek, míg szüleik egész napon át kenyérük megkeresésével vannak elfoglalva, addig egészen magukra hagyatva, egyrészt szerencsétlenség s balesetek minden esélyeinek vannak folyton kitéve, másrészt pedig teljesen a tudatlanság, vagy bűn fertőjében nővén fel, a társadalomnak később csak kára s veszélyére válnak. Ezen nagy baj csak minél számosabb óvoda felállításával állítható el, vagy legalább jelentékeny mérvben csökkenthető, s e végből intézi városunk s közvetve megyénk közönségéhez is azon lelkes felhívást, melyet mai lapunk élén közlünk. (Vezércikk P. Szathmáry Károlytól.) A legmelegebben ajánljuk ezen nagyfontosságú emberbaráti s nemzeti ügyet városunk s megyénk közönségének hathatós pártfogásába, s meg vagyunk

győződve, hogy megyénk s városunk főispánja, a megye alispánja, városunk polgármestere, az összes felekezetek pap-sága s a humanitás és kultúra minden valódi barátja hatáskörükben minden lehető megteendnek, hogy e magasztos ügynek minél több pártoló hiveket szerezzenek. Részünkről nem mulasztandjuk el, minden ez ügyben felmerülő mozzanatról közönségünket hűségesen értesíteni, s minden rendelkezésünkre álló eszközzel ez ügyet előmozdítani, jól tudván, hogy ezzel nemcsak nagy emberbaráti, de valódi hazafias szolgálatot is teljesítünk.“ Ugyanez év augusztus 10-én P. Szathmáry Károly az alábbi fölhívást bocsátotta ki:

Fölhívás a kisededóvás érdekében.

Elvégre sok csapás és sanyaru évek után a jó Isten áldó kezét terjesztette ki ez ország fölé; a hazának csaknem egész területén a termékek zöldjében, a mezők gazdag kalászában és a szőlők gerezdjében Isten áldása mosolyog.

Legkevésbé sem csudálkozom, hogy a földmives által elvetett magokon kívül, a jóra való eszmék magvai is kikeltek, és hogy csupán e nyári pár hó alatt több mint 30 új kisededóvó intézet megalapítási mozgalmairól nyertem közvetlen értesítést.

Mire is gondolhatna az Isten-áldás láttára hamarabb a magyar ember, mint saját népe, nemzete megtartására, megóvására, midőn tudomással bír arról, hogy szeretett nemzeteinek több mint fele még kiskedkorában pusztul el szülei gondatlanság miatt.

Föl hát mindazok, kik emberiségért, hazáért, nemzetért és annak miveltségeért melegen éreznek: alapítsuk meg mindenütt a kisededóvó-intézeteket, hol az csak lehetségesnek mutatkozik. A városokban és nagyobb népességű községekben rendes óvó- és nevelő-intézeteket, a kisebb községekben legalább nyári menedékhelyeket, a városi óvó-intézetekben utasítást nyert dajkákkal.

Mindazokat, kik e szent ügyben, mely a nemzet létszámát emeli, a munkaerőt kiméli, tűz és másféle veszélyeket eltávoztat, a nemzeti nyelvet és műveltséget terjeszti, lépéseket kívánnak tenni: ezennel tisztelettel felszólítom, for-

duljanak hozzám, hogy az egyesületek megalapítására, a rendes óvó-intézeteket és gyermek-menedékhelyek felállítására vonatkozó utasításokat részükre azonnal megküldhessem.

Azok pedig, kiket a jó Isten nem remélt gazdag áldással ajándékozott meg, adják vissza annak a kiseddek megóvása és nevelése által csak egy csekély részét Istennek, ki a gyermekek örömeiben gyönyörködik. Adják vissza a népnek, mely földjeiket megművelte, verejtéke egy részét azon szülői nyugalomban és örömben, hogy jövőre gyermekeik megóva és biztosítva lesznek.

Budapesten, 1882. évi augusztus 10-én.

P.-Szathmáry Károly.

az orsz. kiseddóvó-egyesület titkára.

*

1882. évi szeptember 13-án a városi közgyűlés *Lehr Frida* gyermekkert tulajdonosnőnek az 188^{2/3}-iki iskolai évre 400 frt segélyt szavazott meg. Hát a többi gyermekkertek és óvodák? . . . Majd ha folyamodnak, kapnak ők is. Így is történt.

Ugyanazon közgyűlésen az iskolaszék utasított, hogy a nyáron az óvoda-ügyben *Aradon* járt *P.-Szathmáry Károly*lyal egyetértőleg az óvó-ügy szervezése érdekében a szükséges előmunkálatokat tegye meg. Mihelyt a szép eszme megpendítettik, *Arad* azonnal a tettek mezejére lép.

*

Az 188^{2/3}-iki iskolai évre az október 24-én tartott városi közgyűlés *Róth Amália* gyermekkert tulajdonosnőnek 250, *Nagy József* óvodatulajdonosnak pedig azon kötelezettség mellett, hogy intézetében nyolcz szegény gyermeket ingyen nevelni és oktatni fog, évi 300 frtnyi segély szavaztatott meg.

*

A kiseddnevelés kérdésének helyes és egyöntetű megoldását célzó javaslatlételre az iskolaszék felhivatván,

az általa kiküldött bizottság a következő érdekes jelentést terjesztette be:

„Vonatkozva Arad szab. kir. város közönségének 1882. évi szeptember hó 13-án tartott közgyűlése $\frac{14329}{492}$ 882. sz. alatt kelt határozatára van szerencsém Arad szab. kir. város iskolaszékének folyó év és hó 20-ikán tartott ülés 100. számú végzése alapján a Fröbel-féle gyermekkertek vagy hasonló minőségű óvodáknak fejlesztése, hol leendő felállítása, ezeknek mily alapon leendő javadalmazása vagy segélyezése tárgyában a következő véleményes jelentést a tek. közgyűlés elé tisztelettel betervezni:

Miután a tek. közgyűlés a Fröbel-féle rendszer szerint berendezett gyermekkertek vezetőinek már három esetben: Lehr, Roth és Nagy Józsefnek szavazott meg segélyt s ez által a városunkban a népszerűségnek örvendő Fröbel-rendszert, mintegy helyeslőleg elfogadta, ez ok folytán az iskolaszék a belvárosban a gyermekkertnek rendezése, fejlesztése és javadalmazásának ügyét a segélyezési idő tartama alatt érintetlenül hagyni véleményezi.

A kisednevelés eszméjének jövő évben a város oly részében óhajtana az iskolaszék tért nyitni, illetőleg a kisednevelést rendszeresen foganatosítani, hol iparos és földész polgártársaink laknak tömegesebben, kikre valóságos jótétemény leendne, ha addig, míg a szülők a család részére kenyeret keresendők, a lakásuktól távol vannak, ha addig gyermekeiket biztonságban lenni tudják, s így azon aggodalomtól, hogy gyermekeik saját testükben vagy mások vagyonában kárt okozhatnának, meg lennének mentve. Ezen tudat munkakedvüket fokozná s lelküknek nyugalmat biztosítana.

A mondott ok folytán bizonyos elvi megállapodás vezérli az iskolaszéket, ugyanis bár a legmelegebben üdvözli a kisednevelés emelése tekintetében foganatosított minden üdvös intézkedését a tek. közgyűlésnek. — tehát a segélyezés elvét is, melynek ajánlatában a tek. közgyűlés határozata által — lehet, hogy csak meg lett előzve, de a munkás polgárok gyermekei számára felállítandó alapnevelési tanintézeteket nem segélyezés útján, hanem Arad szab. kir. város közönsége által véleményezi felállíttatni.

Egyelőre ily óvóintézet felállíthatására szükséges költségek megszavazását véleményezi a jövő évi költségvetésbe fölvenni. Azért véleményez egyelőre csak egy ily nevelőintézet felállítását, mert míg a város kiadását nem kívánja egyszerre nagyobb összeggel terhelni, addig más részről fokozatosan a talajt elő akarja készíteni, hogy azon polgárok is, kiknek gyermekei részére e jótékony intézmény még fel nem állított, annak felállítását ők is óhajtva várják.

A helyre nézve a választó- és sarló-utcák valamely alkalmasabb részén, hol már kövezet is van, az 1883. év tava szán véleményezi felállítatni.

A kisednevelő-intézet ezen rendszere a fentebb jelzett elvi megállapodás folytán eltérő volna a segélyezett Fröbel-féle rendszertől. Itt a főszempont nem a pedáns rendszeren alapuló tűzési és fűzési költséges tanításra volna fektetve, hanem a kiskedek megóvása volna a fő szempont, melyet P. S z a t h m á r y Károly ur is hazánkban meghonosítani ajánl.

E szempontból kiindulva, a létesítendő kisedóvó intézetben az óvás kora reggeltől késő estig tartand, hol a nap folyama alatt szelid bánásmód és okszerű szakoktatás által a beszéd és értelemgyakorlatok nézeteltérési módszer alapján tartott nevelő-oktatásnak hatása alatt: értelmi, kedélyi képzésben és nemzeti irányu nevelésben részesíttetnék a kised gyermek-világ. A nap többi részét pedig a munkát megkedvelő rendszeren alapuló társas- és magán-játékok által töltenék el a kisedek, de mindig az óvó felügyelete alatt, úgy, hogy a gyermek már kised korában játék közben a munka sikerének öröme által megszeresse magát a munkálkodást, mely őtet idővel a mindennapi kenyér megkeresésére képessé teendi.

A felállítandó óvoda évi költségének fedezésére a fűtés és világításon kívül 1500 frtot véleményez megszavaztatni és pedig:

Az óvó évi fizetése fejében	700 frt,
A mellé alkalmazandó dajka részére	100 „
Lakás és kert évi bérére	300 „
Az óvoda és torna felszerelésére	400 „
összesen	1500 frt.

Az óvoda részére adandó fizetésért köteleztetnék a dajkának évi táplálékáról gondoskodni.

Végül az iskolaszék azon véleményének ad kifejezést, miszerint a tek. törvényhatósági bizottság végzésileg mondaná ki, hogy a város által segélyezésben részesített gyermekkertek fölött az ellenőrzést a megbízott közege által gyakorolhassa.

Institoris Kálmán,
iskolaszéki elnök.

Az 1883. évi február 14-iki közgyűlésen az iskolaszéknek imént bemutatott tervezete szerint kimondatott, hogy a belvárosban a két Fröbel-féle kert tulajdonosnőinek és a Nagy-féle óvodának nyújtott segély meghagyatik, a külvárosban pedig a választó-utcza valamely sarkán óvoda felállítatik, melyben a gyermekek reggeltől estig gondoztatnának. Az iskolaszék által erre a célra javaslatba hozott 1500 frt évi költség szintén megszavaztatott.

Csak néhány nappal ezután már a vallás- és közoktatásügyi miniszter elismerő köszönetét fejezte ki Aradváros közönségének a kisdedóvás terén kifejtett nagyfoku buzgalmáért.

Bizony, bizony, mondjuk inkább, hogy Aradváros közönsége a buzgalom mellett az áldozathozatalt első sorba helyezi mindannyiszor, valahányszor e város kulturmozgalmai őt a tettek mezejére hívják.

*

Hogy a tisztelt olvasó a kisdedóvodák intézményeivel közelebbről megismerkedhessék és meggyőződhessek azon szellemről, mely ez időben Aradváros közönségét a kisdedóvodák iránt lelkesítette, közöljük az alábbi cikket, mely 1883. évi december hó 6-án az „Alföld“-ben megjelent. Egész terjedelmében adjuk azt, és pedig ezen czim alatt:

A gyermekek és Diszterwég. (Ismertetés.)

Az erre vonatkozó elmélkedés így szól:

„E hó 16-án Lehr Frida helybeli gyermekkertjében ismét megnyílik az a kis kiállítás, melyet a szülők és gyer-

mekbarátok minden évben olyan igaz gyönyörrel szemlélnék: a gyermekkertet látogató kicsinyek munkáiból rendezett kiállítás. Ebből az alkalomból, tekintettel arra, hogy a gyermekkertek Aradon nem bírnak elég népszerűséggel, idő- és alkalmoszerűnek tartjuk közölni a szülőkhöz intézett azon néhány szót, melyben Diszterweg, a híres német paedagógus a gyermekkerteket ajánlja, meg levén győződve, hogy illetékesebb és tekintélyesebb hang az övénél e részben alig emelkedhetnék.

Ha atya és anya a fölött gondolkodnak, hogyan boldogíthatnák gyermekeiket — mondja Diszterweg — azaz, hogyan nevelhetnék őket becsületes munkás emberekké és közhasznu polgárokká, akkor első sorban a gyermekek természete, a tapasztalás, a tanítók és az emberi társaság ötlenek fel, melyek a szülői szent törekvés sikerének valóban legtöbb tényezői.

Mire tanít a gyermekek természete és mit kívánnak a gyermekek az első hat esztendőben?

Először is testi szükségleteiket akarják kielégíttetni: enni, inni és aludni. Ennek további tárgyalása nem szükséges, ámbár sok szülőnek egész tevékenysége arra irányul, hogy ezen mindennapi szükségleteket beszerezze. Azért természetes, ha a szülők gyermekeik látható testi jó létén örömet éreznek.

Másodszor: a gyermek tagjait akarja mozgatni és erejét gyakorolni: szaladnak, ugrálnak, padokra és székekre másznak és folytonos mozgásban vannak. Már ebből látjuk, hogy a lakásviszonyok, különösen a városiaknál a gyermekek ezen ösztönének a legtöbb esetben csak kevéssé kedveznek.

Harmadszor: a gyermekek érzékeiket is akarják gyakorolni, látni, hallani, észlelni és szemlélni. — A meddig ez háboríthatatlanul történhetik, addig a gyermek czélszerűen, azaz természete szerint van elfoglalva és boldog. A hol ezen eset nem fordul elő, ott beáll az unalom, a gyermekek ennek következtében rosz kedvűek; illetlenekké és kellemetlenekké válnak. Nagy a követelmény, melyet a gyermek ezen tekintetben tudta nélkül az anya iránt tesz. Boldog az, ki kielégíthető; a legtöbb esetben nem képes azon igényeknek meg-

felelni nem annyira ügyesség, mint alkalom és idő hiányában és most meg más követelményeknek is meg kell felelnie. A szülő nem teheti, sok volna azt szabályt követelni tőle, holott a gyermek még sokkal többet akar. Szellemileg akar foglalkozni, meséket akar hallani, a mama meséljen neki valamit; játszani is akar, még pedig más gyermekekkel. Ime a szülők iránti követelmény már nagyon is felszaporodott. Az elbeszéléshez mindenféle szükséges, a tartós játékhoz még több; más egymáshoz illő gyermekek sincsenek mindig együtt. A gyermek tanulni is akar, csak betűket nem; dalocskákat akar tanulni, gyermek- és játékdalokat; építeni akar, tárgyakat, igazi dolgokat akar építeni, a tárgyakat meg akarja ismerni.

Hogy mindezt az egészséges és vidám gyermekek valóban kívánják, így tanítja a természet — és a tapasztalás bizonyítja, hogy csak oly gyermekek lesznek egészséges, viruló, jó és boldog gyermekek, kiknél a most elősorolt legbensőbb szükségletek tényleg kielégítettnek. — És kérdezzük meg a tanítókat, kiknek a hat és hét éveseket adjuk át, kívánságuk felől, azt fogjuk hallani, hogy boldogoknak érzik magukat, kik az első hat esztendő a mondott természetszerű módon élték át.

És ha végre azon követelményeket tekintjük, melyeket később az emberi társaság, a polgári rend, minden egyes tagja iránt támaszt, itt is csak azon meggyőződésre jutunk, hogy semmi sem fontosabb, mint az: hogy a tagok és érzékek kifejlődésére, a test egészsége és erejének aczélozására, az elevenség és vidám kedély ruganyosság tételére, más az élet első ifjúságában a szilárd alapzatot letegyék. Boldogoknak mondhatjuk azon szülőket, a kik képesek gyermekeiknek életük első szakában a fennebb említett megbecsülhetetlen testi és lelki javak élvezését megszerezni. — Az ilyen szülők száma nem igen nagy, de ha még annyi volna is, bizonyára mindegyik örömmel ragadná meg az olyan alkalmat, mely fáradozásait nemcsak támogatja, hanem ki is egészíti. És nagyon sok esetben ezen alkalomnak kell, ha nem is mindent, de a legtöbbet teljesíteni.

Ezen alkalmat a Fröbel Frigyes meghagyása és elvei

szerint berendezett gyermekkert nyújtja. Ott a kicsinyek egy hivatott és foglalkozására kiképzett gyermekkertésznő által fogadtatnak.

Egy anya, egy igazi anya sokat tehet, de kevesen tehetnek mindent; a természet önként is sokat és becseset tanít, de még többet kell a természettől gondolkodó embereknek ellesniök, eltanulniok.

A gyermekkertésznő a „gyermekkertésznők képezdájé“-ből lép ki, ő hivatásának szentelte magát. Benne a gyermekkel való foglalkozás iránti szeretet; foglalkozását tudatosan végzi, ő tudja mit akar és mit kell tennie.

A gyermekkert lehetőleg egy igazi kertből, de minden esetre egy szabad játéktérből álljon; benne a gyermekek képviselik a virágokat, s a kert a felsarjadó emberiség kertje. Továbbá szükséges egy tágas szoba vagy terem. Hogy mit csinál itt a gyermekkertésznő a fiuk- és leányokkal. (mert itt együvé tartoznak), az könnyen elmondható. Gyakorolja a gyermekek tagjait és érzékeit — a mi nagyon fontos; tisztán látni, élesen hallani és hangsúlylyal beszélni, ő vezeti a gyermekek játékait, mert nem minden gyermek tud kezdettől fogva játszani, legalább nem sok gyermekkel együtt játszani. A mit a gyermekek itt maguktól tanulnak, azt mindenki előre sejtetheti: ez a „közösség“. Az illetlenségek ellopóznak, mint a tolvajok stb., ő tanítja a gyermekeket az ütem és rithmus utáni mozgásra és éneklésre; tárgyakon tanítja a számolás elemeit, tanít alakokat szemlélni és képezni, oda vezeti a gyermekeket, hogy az életből merített tárgyakat utánozzák és előállítsák, tanít figyelni s a legkisebb jelre engedelmeskedni, megtanítja frissnek és gyorsnak lenni, tanít békeszeretetre, szeretetre stb., mert ő mindezt élő alakban állítja a gyermek elé.

A gyermekkertésznők és szülők közti viszony magasztosnak mondható, mert a köteléket, Istentől alkotott teremtmények, ártatlan gyermekek képezik. Szóljatok szülők, nem érdemtelen intézet egy ilyen Fröbel-kert? Még sokkal többet mondhatnék nektek róla, emlékeztethetnék titeket azon következményekre, melyeket a nemes, képző társaságban való élet von maga után, ki felhasználja az alkalmat,

hogy a gyermekek tevékenységét megszemlélje. Csak egyről akarok még szólni — így fejezi be a tudós szerző a szülőkhez intézett szavait — három-négy óra mulva visszatérnek a gyermekek hozzátok.

A gyermekek tehát nem vonatnak el a szülői befolyás alól, hisz épp e befolyás erkölcsi támaszaival lelkünkben térnek vissza. Az eltelt, vigan és képzően eltöltött órák után haza térnek a gyermekek szülei és testvéreikhez. Otthon elmondják mit tanultak, mit építettek és mit gyakoroltak. A gyermekszobák betegsége, az unalom, el van űzve. A gyermekek élete játék marad, de képző játékká lesz. Otthon csendesen maguknak játszhatnak a gyermekek, maguk foglalkozhatnak. A gyermekkert csak fejleszti és vezeti a tevékenység ösztönét.

Nem feladatom itt azon férfiakat és nőket dicsérni, a kik egy ily intézet áldását városunkban behozván, a polgárok gyermekeinek hozzáférhetővé tették, fáradságuk gazdagon meg lesz jutalmazva, ha polgártársaik elismerik a nemes czélu törekvés üdvös voltát s így maguk, mint embertársaik érdekében ezen intézményt lehetőleg felhasználni igyekeznek.“

*

Az 1887. évi december 9-én tartott városi közgyűlésen a törvényhatósági bizottság Békés megye ama feliratát, hogy az óvodákra nézve törvényhozási intézkedést kér, magáévá tevén, elhatározta, hogy hasonló felterjesztést fog tenni.

*

1889. június havában a városi közgyűlés az iskolaszék előterjesztésére a 3 magánóvodának megszavazott segélyt megszüntette s az így megtakarított összegből a rég tervezett óvodát Pernyáiban felállította. Ez intézkedéssel Aradváros közönsége egy új térre lépett, valósítván azt a régóta hangoztatott óhajt, hogy végre-valahára a munkások gyermekei számára is legyen azilum, hol időleges elhagyatottságuk alatt testileg és lelkileg megóvassanak.

Julius hóban az iskolaszék Horváth Jánosnének, ki a Gájban óvodát szándékozott fölláttítani, helyiséget és évi 50 frt segélyt szavazott meg.

*

Aradváros első kisedóvodája.

(Létesített az 1889—90-iki iskolai évben.)

Hogy az óvoda az 1889—90-iki iskolai évben megnyitható legyen, az iskolaszéknek mindenesetre jó és hivatott óvónőről gondoskodnia kellett, mely hivatott vezetőt — úgy látszik — az 1889. évi augusztus havában megválasztott Kornis Ilonában meg is találta. Az intézetnek személyes meg szemlélése útján nyert tapasztalatok jogosítottak ez ítéletre.

A részletek leírására áttérve, kiemelendő:

I. hogy az óvoda az 1889—90-ik iskolai évben nyitott meg.

II. Ez iskolai év január havában az intézetet 21 kised látogatta, kiknek szülők részint a polgári, részint a munkás osztályhoz tartoznak.

III. A havonkénti tandíj 50 kr., szegények havonkint csak 25 krt fizetnek.

IV. Az intézet Fröbel rendszere szerint van fölszerelve; u. m.: Fröbel-féle I., II., III. és IV-ik építő szekrényei, lerakó táblácskái, rajztáblák, vesszőcskék, szemléltető képek és utánzatok az értelemgyakorlatokhoz. Ezekon kívül vannak kézijáték eszközök; (baba, dob, csákó, trombita stb.) végül iskolai bútorok.

V. Az óvónőt munkájában egy dajka segívezi.

VI. Kornis Ilona óvónő a tanfolyamot Budapesten az országos kisedóvó-képezdében végezte.

XXI.

AZ ARADI ÁRVAHÁZ.

Az aradi árvaház.

1876. évi május hó 10-én nagys. Salacz Gyula polgármester jelentette a közgyűlésnek, hogy a néhány év előtt egy bölcsőde létesítésére begyűlt 3114 frtnyi összeget az „Árva- és lelenczház“ alaphoz csatolta. Az 1876. évi július hó 13-án tartott városi közgyűlésen pedig a polgármester jelentésében indítványt tett az iránt, hogy a felállítatni szándékolt „Árva és lelenczház“ ügye egy vegyes bizottság kezeibe tétessék le, mely ez eszme valósítását társadalmi uton fogja megkísérteni. E bizottságba, melynek elnöke a polgármester, a következő tagok választottak: id. Andrényi Károly, dr. Aradi István, Barabás Péter, Bettelheim Vilmos, Bogdánffy Gergely. Boros József, Bökényi János, Brunhuber Nándor, Csobán Mihály, Dank Alajos, dr. Darányi János, Dániel Kálmán, Deutsch Bernát, Dogáru György, Eckl Gyula, Eckstein György. Frits Róbert, Gál Sándor, Grünwald Ferencz, Györgyössy Rudolf, Hirschmann József, Hercz Miksa, Izsó István, Jiraszek Ferencz, dr. Köpf János, Kristyóry Zsigmond, Lakatos Ottó, Kovács József. Rajkay József, id. Klein Mór, Lukácsy Miklós, Mittelman F. D., Neumann Ede, Nikodém János, Probszt Ferencz, Prodanovits Döme, Petrovits Tivadar, Pollák Ignátz, Reicher Ferencz, Rotter János, Rozsnyay Mátyás, Schercz József, dr. Schuszter Illés, Simay István. Stiegler Gusztáv ág. lelkész. Steinitzer Károly, Ösz-Szabó István, dr. Szathmáry István, Schoór Albert, Szontagh Gyula, Réthy Lipót, Szöllősy Károly, Tiszti Lajos, Vagács Mihály. Walder Gyula, Wally György, Weszely Ferencz, Záray Ödön. Zipszer Antal. Nemes Miklós, W. Tóth Mihály. — Mig a bizottság a tervek és egyéb előmunkálatok tekintetéből gyűlésezett, addig Salacz Gyula polgármester hangyaszorgalommal buvárkodott a társadalom egyes rétegeiben, hol a

nemes eszme keresztülvitele számára néhány fillért megszerezni vélt. Így például népszerűvé tette azon javaslatát, hogy menyegzők alkalmával az örömszülők a létesítendő árvaház javára pénzadományt tegyenek le; a sajtó hathatós közbejöttével már szokássá vált, hogy a kegyelet által valamely elhunyt kedvesnek ravatalára leteendő koszoru az árvaház javára leteendő összeggel megváltatik; szóval ez eszme annyira népszerű, hogy csaknem lehetetlenség valamennyi czimet regisztrálni, mely alatt az adományok befolytak. Kuriózum gyanánt miért ne említhetnénk néhány ily czimet meg? . . . A többek közt a fogadások nyereményei magyrészt az árvaház pénztárába vándorolnak; a nyerő játékos igen gyakran az árvaház nevében megsarczoltatik; akárhányan csak azért pörlekednek, hogy jogos követelésükhöz jutva, azt az árvaháznak felajánlhassák stb. stb. Ezek után csodálkozhatunk-e, hogy az 1876-ban rendelkezésre állott 3114 frt. tizenegy év alatt 60,000 frtig emelkedett?

Igen, 1887-ben együtt volt már 60,000 forint s így a közgyűlés az árvaház felépítésére érkezettnek találta az időt. Készítettett tervet, költségvetést és jóváhagyás végett az iratokat a miniszteriumhoz felterjesztette. Megjegyzendő, hogy a tervezet oly irányban lett szerkesztve, hogy a pénzből jusson s maradjon is. A miniszter azonban a város takarékosági nézeteivel nem értvén egyet, oly kifogásokkal küldte vissza a tervezetet, hogy a város az építkezésnek folyamathba vételét elodázni jónak látta!

Egyébiránt Salacz kezében van ez ügy s így biztosra vehetjük, hogy a fenforgó anyagi kérdések nem fognak sokáig akadályt képezni. Ezen állításunkat azzal igazolhatjuk, hogy további 3 év alatt az alap 13,404 frttal növekedett. Ugyanis 1890. évi február 12-én pénzálladék volt:

I. Kézpénzben . . . . . 71,004 frt 79 kr.

II. Jelzálogi biztosítás mellett kiadott kölcsöntőke . . . . . 2,400 „ — „

összesen . 73,404 frt 79 kr.

Ilyen a Salacz-aura.

XXII.

AZ ARADI POLGÁRI JÓTÉKONY NŐEGYLET.

Az aradi polgári jótékony nőegylet.

Ez egylet 1841-ben nemesen érző hölgyek által azon czélból alapított, hogy az egyletbe belépő tagok által befizetett díjából árván maradt vagyontalan polgárok gyermekeinek ellátása és neveltetési költségei fedeztessenek. A humanizmus eme szép intézményének vezetői a fővédasszony és a választmány, melynek tagjai Arad hölgykoszorujának egyik bájos füzére. Az egylet áll alapító és rendes tagokból, végül időleges ajándékozókól.

Az egylet élén állott fővédasszonyok: néhai Stampfl Borbála, nagys. özv. Scherz Józsefné és bold. Salacz Gyuláné, valamint a mostani fővédasszony nagys. özv. Purgly Jánosné urnó a hölgyválasztmánnyal együtt ezen emberbaráti eszméért mennyire lelkesültek, legjobban mutathatjuk ki azon fényes ténnyel, hogy ma, t. i. 1890-ben az egyletnek **törzsvagyona 31411 frt 59 krt** tesz, pedig 1889-ben a kiadások 2507 frt és 03 krt tettek, holott — miután az egyletnek saját háza van, lakbért nem kell fizetnie. Ezen kiadásokból 1889-ben 14 fiu és 6 leánygyermek neveltetési és ellátási költségei fedeztettek. Ily lélekemelő eredmény dicséretre nem szorul.

Az egylet jelen elnöksége és választmánya nagyságos Salacz Gyula kir. tanácsos, Aradváros polgármestere.

Fővédasszony (elnöknő): özv. Purgly Jánosné.

Tiszteletbeli örökös fővédasszony: özv. Scherz Józsefné.

Választmányi tagok:

Hudetz Ferenczné és	}	alelnökök.
Tasnádi Koritsánszky Berta		
Avarffy Imréné,		

Barkó Ferenczné,
báró Bánhidy Antalné,
Gutsjahr Mihályné,
ifj. Kristyóry Jánosné,
Pálffy Józsefné,

özv. Szathmáry Miklósné,
özv. Somogyi Józsefné,
Szontagh Gyuláné,
ifj. Purgly Jánosné.

Titkár: dr. Műlek Lajos.

Helyettes titkár: dr. Fényes Kálmán.

Számvizsgáló-bizottság tagjai:

Rozsnyay Mátyásné.

Nachtnébel Ödönné.

Boros Béniné.

Tiszteletbeli védnök:

Spitkó Lajosné.

Urbán Ivánné.

Alapítványok:

Néhai Deutsch Ignác	1575 forinttal
Nádasdy Ferencz gróf ur	100 "
Az erdélyi vaspálya igazga- tósága	100 "
Gutsjahr Mihály néhai neje emlékére	100 "
Özv. Habereger Eleonora néhai férje	
Habereger György emlékére	100 "
Néhai Fényes Károly ur	250 "
Néhai Schulhofné emlékére	40 "
Kresztics Döme ur néhai neje emlé- kére évenként visszatérő alapítványa	2 db. arany
Kristyóry Zsigmond ur	100 forinttal
Néhai Salacz Gyuláné emlékére	150 "
Özv. Hirschmanné néh. férje emlékére	100 "
Wally György ur néhai neje emlékére	50 "
Pálffy Józsefné néh. édesanyja emlékére	50 "
Néhai Czárán Tivadar emlékére	300 "
Néhai Fülöp Terézia emlékére	100 "

A rendes tagok száma 511.

Ezen tagokon kívül van számos adakozó is, és a mi fő, valahányszor ez egylet alaptökéje javára vigalmat vagy

hangversenyt rendez, a közönség ez alkalmakkal is gazdagon adakozik.

Jelen közleményünknek kiegészítéseül jelezzük, miszerint a nőegylet árvaházában elhelyezett árvák közül

6 fiu látogatja az aradi polgári iskolát.

7 „ „ a községi elemi „

5 leány „ „ „ „

1 13 éves leány varrodába jár és

1 5 éves fiu iskolába még nem jár.

Záradékuul mért ne említsem még, hogy a nőegylet hölgykoszorúja nem elégszik ám egyedül az anyagi eredménynyel? Miért ne említsem, hogy e nemes szivek figyelme oda is van irányulva, miszerint e szegény árvák soha ne érezzék a gyengéd anyai szív gondoskodásának hiányát, ne tapasztalják soha, hogy ők a közjótékonyság adományait élvezik, és ne nélkülözzék soha a gyermeke előhaladásán örvendő anyának édes örömkönnyeit? . . Tanuja voltam oly jelenetnek, midőn egy árva a havi értesítőben nyert rossz osztályzatnak láttára könnyekre fakadva így zűmmögött: „Tanító bácsi, megígérem, hogy ezentul jobban fogok tanulni. Legyen tehát olyan jó, és javítsa ki osztályzatomat, mert ha **P. J.** védnő ezt a négyest meglátja, soha többé meg nem csókol.“ Nem-e így szokott a gyermek édesanyja csókjáért esedezni? . . Ha a keményebb szívűek meggyőződésére e jelenet nem lenne elég nyomós, annak tanácsoljuk, hogy fáradjon karácsony este az árvaházba, vagy egyáltalában fáradjon mindannyiszor oda, valahányszor a gyermek az illető nap jelentőségéhez képest annak méltó megünnepeltetését — jogaira hivatkozva, önérzetesen — csaknem jogosan várni látszik és meg fog győződni, hogy a korszakunknak szemére lobbantott anyagság merő hazugság.

XXIII.

SZEGÉNY TANULÓKAT SEGÉLYZŐ EGYESÜLET.

XXIII.

A szegény tanulókat segélyző-egyesület.

1882. márczius 17-én Kerner Péter, a helybeli állami tanítóképezde igazgatója, az „Alföld” hasábjain egy cikket tett közzé, melyben — az iskola áldását szegénység miatt nélkülöző gyermekek sajnálatos sorsát élénk színekben ecsetelve, — a közönséghez fordul, hogy más városok példáját követve, szokott áldozatkészségével e bajt itt is elhárítani siessen. Hisz egy pár krajczár, egy kevés lom, melyet e célra értékesíteni lehetne, a legszegényebb viskóban is feltalálható.

Ezen cikket követte csak pár napra Salacz polgármesternek a közönséghez intézett meghívása a segélyző-egyesületnek márczius hó 19-én végbe meendő megalakulására.

A lépés meg lévén téve, bátran lehetett a munkához látni, miért is márczius hó 19-én tartatott meg az alakuló közgyűlés, melyen a helybeli tanférfiukon kívül egyedül Atzél Pétert és Salacz Gyulát, mint kik ezen ügy előmozdítása körül dicséretes odaadással buzgolkodtak, látni lehetett.

Az egyesület megalakítottnak kimondatván, ideiglenes elnökké Kerner Péter, gazdává Kertay Ede képezdei tanár és jegyzővé Decsy Géza képezdei tanár választattak meg.

Mielőtt ez egyesület működésének leírásába bocsátkoznánk, szabadjon ama babérhoz, melyet Atzél Péter, meggyénk kitűnő fia, megszámlálhatatlan érdemeinél fogva magának kivivott, részünkről is egy levélkét illeszteni. E végből idézzük Salacz Gyula elnöknek megnyitó beszédéből az alábbiakat:

„A szegénységnek káros hatása van a művelődésre, de ha a szegénysorsu nép gyermekei is járnak iskolába és tanulnak, mily nagy jótétemény hárul ebből a társadalomra. Azért a jótékonyságnak, a társadalmi tevékenységnek leghá-

lásabb tere kínálkozik ott, hol a szegényeknek iskolába járhatását lehetővé teheti. Nagyon sokan vannak, kiknek gyermekei ruha, lábbeli stb. hiányából tél idején ki nem mehetnek, iskolába nem járhatnak, s ezekből aztán nem lesznek egyebek, mint fekélyek a társadalom testén. Már gondolkoztam, mit lehetne e részben tenni, mikor városunk kitünő fia, A t z é l Péter ur, hozzám jött és felhivott, hogy indítsam meg a mozgalmat a szegény gyermekek ruhával elláthatása érdekében.“

Valjon egyszerű, szerény-e tehát az a levélke, melyet mi mélt. A t z é l Péter ur babérjához illeszteni szándékozunk? Nem bizony, hanem ragyogó, magasztos, mint minden gondolata, minden tette, mely Aradváros és Aradmegye jóléte érdekében nemes szívében megfogant, illetve az önfeláldozással határos tetterővel általa végrehajtatott.

„R o n g y o s e g y l e t“ neve alatt tehát a jótékony egyesület megalakulván, működését azonnal meg is kezdte, de nem valami fényes eredménnyel, mert a segélyezés a kevésnél is csekélyebb volt. E körülmény az egyesület szervezetében vagy más okban rejlett-e, azt nem kutatjuk, hanem csak azt konstatáljuk, hogy mihelyt S i m a y Aradváros közönsége szabta hatáskörében szokott odaadó buzgalmával működni kezdett, a „Rongyos egyesület“-nek lethargiája figyelmét megragadva, őt azonnal tettekre buzdította. Erre pedig nagyon is nagy szükség volt, miután az 188²/₃. iskolai évben Aradváros iskoláinak 500 szegény tanulója téli ruhában és taneszközökben szűkölködött. Ezen a bajon segíteni kell, elmélkedék S i m a y, s ezzel vándorutra kelt, fölkereendő azon nemesszívűeket, kik — mihelyt nyomor enyhítéséről szó van — áldozataikkal fukarkodni nem szoktak. Hogy e vándorutján nagys. S a l a c z elnöknek bölcs tanácsai és intézkedései mindig rendelkezésére állottak, bebizonyult tény. Nem csoda tehát, ha január 24-én S i m a y az alábbi fényes eredménnyel lepte meg az iskolaszéket.

Beterjesztett jelentés szerint a szegény tanulók segélyezésére befolyt **802 frt 49 kr.** Ez összeghez járult:

a f i u i s k o l a ifjusága 161 frt készpénzzel és 81 darab ruhaneművel,

a leányiskola ifjusága 281 frttal,
az iskolaszék a városi kert jövedelméből 139 frttal
Neumann Ede 50 frttal,
Boros Béniné urnő 66 frttal,
Andrényi Károly 30 frttal,
Domány József 10 frttal,
Steinitzer Károly 5 frttal,
Azonkívül számosan 1 frtjával.

A kereskedelmi és iparbank 30 frttal,
Széchenyi gőzmalom 30 frttal,
Első aradi gyártelep 25 frttal,
Első aradi takarékpénztár 40 frttal,
Arad megyei takarékpénztár 50 frttal,
Pollák Károly 5 frttal,

ifj. Klein, Lustig és Elias egyenkint 2 frttal, G.
G. 3 frttal.

Ezen hatalmas eredmény tette ennél fogva lehetővé,
hogy az említett 500 tanulót ruhával és taneszközökkel el-
látni lehetett.

1888. január hóig történt a segélyezés olykép, hogy e
célra az egyes iskolákban krajczáros gyűjtések rendeztet-
tek, a befolyt összegeket a közönség az ő adományaival
aztán kiegészítette. De ez igen problematikus és nehézkes
procedura volt, miért is nagys. Salacz Gyula kir. taná-
csos polgármester és iskolaszéki elnök, valamint Simay
István akkori iskolafelügyelő az egész ügynek oly irányt
adtak, hogy általa a tanulók segélyeztetése a jövőre nézve
teljesen biztosítva van. Megalakították ugyanis „a szegény
tanulókat segélyező egyesület“-et tagdíjat fizető
belépő díjakkal. Miután ez egyesületnek szentesített alapsza-
bályai vannak, tájékoztatás céljából mindenek előtt közlöm
azok lényeges részét.

Az egyesület célja.

1. Arad szab. kir. város területén lévő összes községi is-
kolákba járó aradi illetőségű szegény tanulóknak iskolába
járását, nemzetiség és valláskülönbség nélkül a legszüksége-
sebb ruhaneműekkel való ellátás által elősegíteni.

2. Gondoskodik az éhezõ tanulók ellátásáról, illetve elhelyezésérõl, s mihelyt anyagi körülményei megengedik, népkonyhát állít, a hol az elemi, polgári és középiskolák tanulói mérsékelt díjért olcsó ételmezést nyerhetnek.

3. Ha anyagi körülményei idõvel megengedik, aradi illetõségû s Aradváros községi iskoláiba járó, testileg gyenge, de nem beteg tanköteles korbeli fiu- és leánygyermekeket július—augusztus hónapok alatt egészséges vidéken fekvõ falvakban felügyelet alatt elhelyez.

A kijelölt czélok mikénti elérésérõl.

A kijelölt czélok elérésére az által igyekszik az egyesület alapot teremteni, hogy beiratkozott tagjaitól mérsékelt díjakat szed, ugyanis az alapító tag fizet egyszer s mindenkorra 10 frtot, a rendes tag évenként 40 krt; alapot vél teremteni az által is, hogy egyesek által önként felajánlott és nélkülözhetõ házi apróságokat (elviselt ruhanemûek, ócska lábbeliek, papir, csont, üveg, vas, toll stb.) megbizottja által idõrõl-idõre elkéreti, saját költségén elviteti, zsbárusi elárusítás útján értékesíti s az ezek után begyûlt összegbõl a tanulókat új ruhanemûekben részesíti.

E czélból az egyesület rendez továbbá filléres estélyeket, felolvasásokat, szinelõadásokat, mulatságokat, végül pénzbeli adományokat is gyûjt.

*

Az egyesületnek czélját s jövedelmi forrásait lehetõleg ecsetelvén, álljon itt néhány adat az eredményrõl:

a) az egyesület megalakult 1888. január 15-én s a mai napig t. i. 1890. február 28-ig beiratkozott **1310 tag**. Igaz, hogy vannak ezek közt oly tagok is, t. i. tanulók, kik szülõik beleegyezése nélkül léptek az egyesületbe s így ezen független gondolkodásuk szülõik által helybe nem hagyatott, (!) no de azért jut is, marad is.

b) Az 188⁸/₀ és 188⁹/₀-iki télidényre az egyesület szegény tanulók ruháztatására költött kerek számban **1594 frt 59 krt.**

c) A város évenkint 500 frttal, az iskolaszék pedig az iskolakert jövedelmével járulnak a költségekhez.

Különösen ki kell emelnünk Csik János alelnöknek, a kapa-utczai leányiskola igazgatójának, a lomok összegyűjtése körül kifejtett buzgalmát. Ebben a nemes törekvésében a bámulatig leleményes, folyton fölfedezvén oly jövedelmi forrásokat, melyek még a századiknak is a figyelmét kikerülnék. Szépecskén is szerez az egyesületnek.

Az egyesületnek jelen tisztikara:

elnök: Millig József, Aradváros iskolafelügyelője.

alelnök: Csik Janos, elemi isk. igazgató,

jegyző: Bonts Aurél, az iskolaszék jegyzője.

pénztáros: Némethy Károly, közs. tanító,

ellenőr: Kilényi János, városi alszámvivő,

gazdák:

{	Boxberg N. városi ispán.
	Wlatsil Károly, községi tanító.
	Vagács Ágoston, " "
	Wagner Ágoston, " "

A tagdíjak gyűjtésével megbizott egyén — a körülmények szerint — a gyűjtött összegnek 10—15⁰/₀-át kapja.

*

Oly mozzanatról kell még említést tennünk, mely annak idején az aradi közönség ritka jótékonysági hajlamának példáját mutatta. Midőn t. i. 1887-ben vagy 250 éhező iskolás gyermeknek elhelyeztetését illetőleg Simay a közönséghez hirlapok útján fordult, alig 3—4 nap múlva az egész gyermekcsereg el volt helyezve. Vendéglősök úgy, mint családok ajánlataikat előterjesztendő, siettek a városházára és mondhatni apprehenzióval távozott el onnan az, kinek vendéggyermek nem jutott Miként is juthatott volna mindenkinek, ha Wittmann, Pohl tizenkettesével vállaltak tanuló-vendéget, egyes családok pedig hármával, négyével? — Fizessen érte a jó Isten! — mondja a magyar ember.

XXIV.

AZ ARADI KIS HONVÉDEK.

(ISKOLAI ZÁSZLÓALJ.)

XXIV.

Az aradi kis honvédek.

(Iskolai zászlóalj.)

1872. évi április havában Némethy Károly, a templom-utczai elemi fiu-tanoda tanítója, a testület elé a következő indítványt terjesztette:

„Tekintettel arra, hogy a kötelesség- és becsületérzés, valamint a testületi szellem ébresztésére és fentartására a tanítónak vajmi csekély eszközök állanak rendelkezésére, és végül tekintettel az általános hadkötelezettségre, indítványozom, hogy a tanuló-ifjúságból iskolai zászlóaljok alakíttassanak.

Ez intézményből kifolyólag biztos kilátásba helyezhető, hogy:

1. a gyermekek körében is — a némely szülő meg gondolatlanágánál fogva — uralgó fényűzésnek és születési nagyzásnak az egyszerű egyenruha egyöntetősége határt szabna.

2. A katonai rendszabályok segítségével könnyű szerrel lehetne — a becsületérzésre hatva — fegyelmet és igyekezetet teremteni.

3. A katonai gyakorlatok az általános hadkötelezettség parancsolta feladaton lényegesen könnyíttetnének. És végül:

4. Az iskola falain kívül is léteznék a tanulók közt oly kötelék, mely mindig és mindenütt őket arról meggyőzné, hogy felelősséggel bíró egészet képeznek.

A testület az indítványt elfogadván, a zászlóalj szervezésével és vezetésével Némethy Károly bízott meg, ki is azonnal a rábízott ügy keresztülviteléhez erélyesen fogott,

minek tanubizonyosága az, hogy mindjárt az első felhívásra mintegy 250 tanuló soroztatta be magát. A kontingenst gymnaziumi, reáliskolai és elemi iskolai tanulók képezték.

A kis honvédek intézményének érdekében erre a hazai lapok, szakemberek és laikusok közt élénk eszmecsere keletkezett. Az intézmény hasznos és káros volta megvitattatott, szóval minden oldalról megvilágított. Bold. dr. Róth Albert, Aradmegeye volt érdemdús főorvosa is irt róla többek közt így:

„Hogy a zsenge ifjuság ily különös szaktársulatban egyesítettik, annak egyik legszebb következménye leend, hogy maga a honvédintézmény, melynek ha valahol, úgy hazánkban kétszeres értelme van, megkedveltetvén, a fölserdült ifjak e nemzeti intézmény iránt már előre a legmelegebb rokonszenvet érzik s annak idején kész örömmel sorakoznak a játszó helyről a komoly tettek zászlója alá. Előnye a társulásnak, hogy a gyermekesereg a katonai vezényszókat édes hazai nyelven megtanulván, mint több műveltséggel bírók, illetékes életkorukban kész altisztekül használhatók lesznek. E társulással továbbá különféle gyakorlatok járván, az alkalmilag előforduló mozgások testedző s erős fejlesztő testgyakorlatokképp szolgálnak, melyekben még az is haszonnal részesülhet, kinek tán beteges, vagy gyöngébb testi szervezeténél fogva az általános szabályszerinti testgyakorlatokban egészségi szempontból részt vennie nem lehetne.“ stb.

Persze akadt azonnal ellenzék is, melynek körében hangoztatott, hogy ez intézmény a tanulókkal a játékot fogja megkedveltetni, — mintha bizony a haszonnal párosult kellemes szórakozás nem érne sokkal többet, mint a szivarral szájban csavarogni, vagy pedig kétes jellegű félre eső kávéházakban és borházakban billiárdozni, kuglizni vagy kártyázni; — mások a tornaiskolákra utaltak, nem gondolván meg, hogy a tornaiskolának egyéb feladata nincs, mint, minden más tekintet mellőzésével, a tornázási ügyességet fejleszteni, anélkül, hogy ambiciónált tanulót teremtene és így tovább.

Az országban folytatott eszmecsere közben megalakult Budapesten az ifjusági és Aradon az első ön-

kéntes gyermek-honvédzászlóalj. Mindkét zászlóalj ugyanegy szabályzattal birt, melyet ezennel itt közzéteszünk.

*

Az aradi első önkéntes gyermek-honvéd-zászlóalj szabályzata.

Ez ifju véderő feladata a szellem kiképzésével egyszersmind a test erősítését is művelni; alkalmat nyújt egyúttal a zsenge ifjuságnak azon erényeket megkedvelni, melyek minden honpolgárnak erkölcsi önérzetét és becsét ápolják.

Miután az ifjusági véderőnek csak oly ifju maradhat tagja, ki nemcsak tanulmányaiban, hanem erkölcsi viseletében is kifogástalan, nagyon természetes, hogy minden egyes ifjunak főtőrekvése oda leend irányulva e kitüntetésre magát érdemesíteni.

Ha tekintetbe vesszük, hogy ez intézmény életbeléptetése által az ifjak a tétlenség káros következményeitől megóvatnak, miután a gyakorlatok és előadások nemcsak szünnapokon tartatnak, hanem szünhónapok alatt is folytattatnak, úgy remélhető, hogy ezen vállalat méltó visszhangra fog találni.

Végre ki nem kerülheti figyelmünket ez intézmény azon oldala sem, mely főtényezőül szolgáland a különböző nemzetiségűek és hitfelekezetek közti zárfalat végkép lerombolni.

Szervezés.

Minden század következőkép szerveztetik: 1 százados mint parancsnok, 1 főhadnagy, 2 hadnagy, 1 őrmester, 4 szakaszvezető, 12 tizedes, 16 őrzető, 1 dobos és 64 védifju, egészben 102 fő.

Mihelyt ezen számot ötvennel túlhaladták, egy új század képeztetik.

Fegyver és egyenruha. Az egyenruha nyáron vitorlavászon blouze vörös felhajtással s ugyanily nadrág vörös szegélylyel, vörös tábori sipka bőr ernyővel s rózsával, télen szürke nadrág, kék kabát és sötét-szürke köpeny csuklyával.

A tisztek rangjuk jeleit a galléron viselik és pedig: a százados 3, a főhadnagy 2, a hadnagy 1 arany zsineget; az őrmester 3 ezüst zsineget gallér-paszománnyal, a tizedes 2 ezüst zsineget, az örvezető egy ezüst zsineget.

Fegyverzet. A tisztek fegyverül könnyűlovassági tiszti kardot ezüst köteléssel és bojtjal, utóbbi vörös és zöld színnel vegyítve viselnek. Az altisztek kardszuronyt vörös, fehér és zöld színű selyem-bojtjal viselnek. Az altisztek és a legénység csinos fafegyverrel és szuronnnyal vannak ellátva.

Felvételi föltételek. A felvételre szükséges:

1. A szülők vagy gyámok beleegyezése.
2. A betöltött 8 év és testi egészség.

A tagok saját költségükön szabályszerűen ruházzák magukat. — A tan- s többi eszközök szerzésére, ugymint a tanítók fizetésére a belépésnél 50 kr., s minden hóban 50 kr. mint havidíj lefizetendő.

Általános szabályzat.

1. Minden védifju tetteiről, melyeket egyenruhájában visz végbe, felelős.
2. Az egyenruha tisztán tartandó s mind színe, mind szabása szabályszerű legyen.
3. A tanítóknak, felvigyázóknak, ugymint a tulajdon előljáróknak szigoruan kell engedelmeskedni. Szolgálaton kívül az engedelmesség utóbbiak irányában megszűnik.
4. Kérések vagy panaszok szolgálat után a gyakorlások végeztével, vagy a következő vasárnapi jelentésnél hozathatnak elő.
5. Senkinek sem szabad fontos ok nélkül a gyakorlásoktól elmaradni s minden mulasztás a következő megjelenésnél igazolandó.
6. Háromszori igazolatlan kimaradás tökéletes kizárást vonhat maga után.
7. Szivarozás tilos.
8. Neveletlen viselet, csintalan játékok, verekedések s effélék szigoruan tiltatnak.
9. Kétszer évenként és pedig tavasz és őszkor vizsgálat

tartatik, mely alkalommal a városi és katonai hatóságok, valamint a szülők a haladás fölött győződnek meg.

Magaviselet a szolgálásban.

1. A vezényszó magyar.
2. Minden védifjunak a gyakorlatokhoz az egyenruhában és pedig 5 perczzel az elindulási óra előtt a kijelölt helyen meg kell jelennie.
3. Kik sorakozás után érkeznek, egy sorba állanak a már felállított osztály balszárnyára, s ott várják beosztásukat.
4. Minden gyakorlatnál a legnagyobb csend és figyelemnek kell uralkodni.
5. Sor és rendből senkinek sem szabad kilépni, s a gyakorlatot osztás előtt csak a parancsnok beleegyezésével szabad elhagyni.

6. Felhevülve vizet inni tilos.

Előléptetés. Előléptetésre csak az tarthat igényt, ki kifogástalan erkölcsi és illedelmes viseletet, valamint tanulmányaiban jeles előmenetelt tanusít és azonkívül a katonai tantárgyakban jó vizsgát tesz le.

Büntetések. A büntetések következők:

1. Egyszerű intés.
2. Intés a vasárnapi jelentésnél.
3. Beiratás a jegyzőkönyvbe.
4. A rózsának vagy illetőleg tisztségnek elvesztése 2—6 hétre.
5. A rózsának vagy illetőleg tisztségnek elvesztése bizonytalan időre a javulásig.
6. Javithatlan tagoknak, vagy pedig olyanoknak, kik alávaló jellemük által társaiknak jobb érzelmeit aláásták, ki-méletlen eltávolíttatása.

Tisztelgés.

1. Ő Felsége a király, királyné s a magas uralkodóház minden tagja előtt.

2. A rendes és honvédsereg minden tábornoka, törzs-és főtisztje előtt.

3. A minisztereknek.
4. A megye és város előljáróinak.
5. A testület tanítóinak.
6. A tulajdon előljáróknak.

Némethy Károly,
a gyermek-zászlóalj igazgatója.

*

A szabályzatok alapján a zászlóalj szerveztetvén, az akkor itt állomásozott Soksevich ezrednek közkedveltségű ezredese, Kilich József, az igazgató kérelmére 3 altisztet, nevezetesen Dózsa, Joaneszku és Pál urakat kirendelte, hogy a kis honvédeket a katonai gyakorlatokba bevezessék.

Alig hogy a kis sereg pár napig tanult, már a tettek mezejére kellett lépnie. Rendeletet kapott ugyanis és pedig Vörös Pál polgármestertől, hogy május 7-én reggel 9 órakor foglalja el a pesti-uti tanoda előtti tért, miután Ő Felsége dicsőségesen uralkodó Királyunk, I. Ferencz József, a zászlóalj fölött szemlét tartani szándékozik.

A kis sereg a megállapított program szerint a pesti-uti tanoda udvarán felállítatván, miután a program változáson ment át, ritka kitartással és önmegtágadással reggeli 8 órától déli fél 12 óráig sugárzó tekintettel bevárta Ő Felsége megérkeztét, ki a fentjelzett időben Dáni főispán, Vörös Pál polgármester és Urbányi János főkapitány kíséretében az ezrekre menő közönség egetrázó éljenzései közt — az őt megindító jelenséggel mit sem törődve, — a zászlóalj fronte-ja felé sietett.

A ki jóságos királyunknak arcát abban a perczben figyelemmel nézte, az onnan csak azt olvashatta, hogy ime: itt nyilatkozik az apai szív szeretete gyermekei előtt.

A szemle közben megszólította a fronta előtt állott ifjút, ki a zászlóaljat vezényelte: „Mi a neve?“, kérdé a Felség. „Becker a nevem, Felséges Uram“, viszonzá az ifju bátran. „Mely iskolát látogatja ön?“, kérdé ismét a király. „A gimnázium VI. osztályát“, viszonzá épp oly bátorsággal az ifju vezénylő tiszt. A király az adott válaszokat szokott nyújas leereszkedéssel megköszönve, a látvány által elragadtatva,

tovább haladt, és midőn a zászlóhoz ért, egy oda posztirozott picziny honvédtől (Reinhardt) korát kérdezte, mire a fiucska öntudatosan felel: „Hat éves vagyok.“ A Felség, miután a picziny honvédet megéljenezte, a zászlóalj igazgatójához, Némethy Károlyhoz közeledett és e kérdést intézte hozzá: „Volt ön katona?“ „Honvéd voltam, Felséges Uram,“ viszonzá a kértett; mire a király szivélyes köszöntéssel visszavonult.

*

Az ifju intézmény gyorsan kezdett tért hódítani, a meny-nyiben Lippán egy gyermekzászlóalj szervezésére egylet alakult meg és Becskereken ez eszmével foglalkozni kezdtek. Mindkét hely az aradi zászlóalj igazgatóságától kérte a szükséges irányeszméket.

De az intézmény, daczára minden életrealóságának, és daczára annak, hogy a közönség által várakozáson felül felkaroltatott, alig egy évi fennállása után mégis megbukott. Bátran lehet itt azt a megjegyzést koczkáztatni, hogy a gyakorlatot az elmélet buktatta meg. Pedig hát a gyakorlat teszi a mestert. És így ez eszme fölött, ha az a közerkölcsiséggel nem ellenkezik, azonnal pálczát törnünk nem szabad, hanem a tapasztalatokat bevárva, ezek alapján mondjuk el ítéletünket. Megtették-e ezt az illető körök? Bizony nem tették, hanem légből kapott érvekkkel és problematikus jellegű igazságokkal igyekeztek hatni a közönségre, mely a követendő irányra nézve teljesen tájékozva volt már. Igen, a fejedelemtől kezdve az utolsó porig, mindenki belátta, hogy ebben az intézményben van valami, mi majdan arra szolgál, hogy a hadseregbe besorozott ifju általa az uj helyzettel megbarátkozni tudjon, csakhogy meggyőződésükről le kellett mondaniok; és miért? Mivel épen akkor akadt olyan népnevelő is, ki megfélekezve arról, hogy hazaszeretetet és a király iránti hódolatot hivatása terén terjesztenie kell, tudja Isten mily okból, tanulóinak a király színe elé való megjelenésüket határozottan megtiltotta. Ilyen vas-kalapos pedig akad mindig quantum satis, kik közül egynémely a becsületézés ébresztésére a tanulót a botnak hatá-

sával szeretné megismertetni, mások az állami javító intézetek szigorát óhajtanák igénybe venni, nem bánják azt sem ha a vásott nebulónak szülei rendőrileg megintetnek. Léteznek ám olyanok is, kik számos esetben az iskolaszéket vértörvényszékeknek tekintik. De ne higgye ám senki, hogy az érintettek közt nem léteznek irgalmas lelkűek is, mert vannak ám olyanok is, kik a szív és lélek nemesítését a négy szem közti elnadrágolásban (!) s az egyedüli üdvöt az iskolából való kizárásban találják és olyanok, kik egyik rendszert sem pártolva, valamennyi ellen felzúdulnak.

Franciaország az iskolai zászlóaljokat létesítette. Az iskolára bizta tehát azt a feladatot, azon reményben talán, hogy miként egykoron a német Schulmeisterek a Jenától Szedánig vezető utat egyengették, a francia maitres d'écoles ugyanezt Szedántól egy bizonyos kijelölt határig tegyék. Politikával nem foglalkozván, e kérdés fölött nem vitatkozunk, hanem kinyilvánítjuk, miszerint jönni fog, jönnie kell annak a korszaknak, melyben épp a paedagógusok fogják ezt az indítványt lelkesen üdvözölni.

*

Végül megjegyzendőnek tartjuk még, hogy a szervezetbe téli tanfolyam is fölvétetett.

*

Tíz évvel ezután, t. i. 1882-ben, midőn a francia kormány az iskolai zászlóaljak életbeléptetését elrendelte, a „Pesti Napló“ következő cikkben nyilatkozott:

„Magyarországon, melynek egyetlen tisztí iskolája van, a Ludoviczeum, s mely nem tud szert tenni egy katonai akadémiára, melynek honvédelmi minisztere panaszkodik, hogy a honvédség számára sincsenek tisztjei, mely a közös hadseregéből ki van szorítva s néhány alapítványi helylyel kinosan iparkodik egy pár tisztí állásra szert tenni; melynek területén a közösnek nevezett hadapród iskolában idegen tanítók nemzetellenes irányban nevelik az ifjúságot s a német és cseh nyelvekre oktatják a magyar fiukat: a régente hadi dicsőségről hires, ujabban a harcziás katonáélettől elszokott

és elfordult magyar nemzetnél, melynek életére törnek valamennyi szomszédai, az ifjuság katonai neveltetése a legnagyobb szükség, fontosabb minden idegen grammatikánál.

S Magyarországon, a jelen viszonyok közt, a nemzet hadi neveltetésének s egy magyar tisztikar teremtésének egyetlen gyakorlati módja: az iskolai zászlóaljak behozatala.

Ha Franciaország szükségét látja ennek, melynek pedig híres katonai nevelő intézetei vannak, hol igazán nemzeti szellemben kitűnően tanítanak, s mégis ez intézeteket nem tartja elegendőnek, mert a hol mindenki katona, ott az egész intelligenciának tisztekké kell lenni: akkor mit szóljunk Magyarországról, melynek egész legénysége a művelt osztályokkal együtt közlegény s egész tisztikara osztrák vagy horvát. Szomorú ez nagyon.

Európában csak egyetlen nép van, melynek nincs tisztikara s ez: a magyar.

Hol van egy más nemzet, mely 400,000 katonát állít s idegenekre bízva serege vezetését?

Lehet-e képzelni olyan kormányt, mely ekkora bajon ne iparkodjék segíteni?

De kezeink kötve vannak; lemondottunk a haza védelméről, mert másokra bíztuk a haza megvédését. Tényleg egész Magyarország le van fegyverezve s az osztrák hadseregbe be van sorozva.

Az anyag kitűnő, katonaviselt ember van rengeteg, seregünk volna, ha tisztjeink lennének. Arról kell tehát gondoskodni, hogy tisztok képeztessenek. S miután Ausztria nem engedi, hogy tisztiskolákat állítsunk, tegyünk úgy, mint Franciaország, csináljunk katonaintézetet minden gimnáziumból.

Állítsunk iskolai zászlóaljakat. A tanító kész honvédtiszt, a vezényszó magyar, a zászló nemzetiszin.

Tanuljunk hazafiságot a francziáktól.

Ez alkalommal az „Alföld“ megjegyezte, hogy már 1872-ben szervezkedtek az aradi kis honvédek Némethy Károly tanítóvezetése alatt s utal arra, hogy a francia intézménnyel nálunk lett először sikerült kísérlet téve.

De azért minden oldalról mély hallgatás; de mégis: néhány nappal ezután a közoktatási miniszterium félhivatalos közlönye, a „Néptanítók Lapja“ egész tervezetét az iskolai fegyvergyakorlatoknak közölte, miből gyanítható volt, hogy ez irányban törvényjavaslat készül.

Ezen terv szerint javasoltatik, hogy

1. Az elemi iskolai 6—12 éves gyermekek a máris életbeléptetett tanterv szerint tanulják: a szabadgyakorlatokat a lehető legszűkebb körre szorított szergyakorlatokkal kapcsolatban és erre folytatólag a sor- és rendgyakorlatokat. Ugyanezekben oktattatnak a gymnázium és reáliskolák 10—12 éves tanulói.

2. Az ismétlő-, felső-, nép- és polgári iskolák a gymnázium és reáliskolák, a szakiskolák, tanítóképzők stb. 13—15 éves növendékei, a sor- és rendgyakorlatok bővebb kifejtésén s katonai gyakorlatokra való alkalmazásán felül, ideértve a szergyakorlatok nevezetesebb és szükségesebb gyakorlatait is, tanulják magukat a fegyvergyakorlatokat is.

A fegyvergyakorlatok tanítását, illetőleg a tanítás e fokának körébe sorozott minden oly intézet növendékei, kik a 13—14 éves korba jutottak, már érintkeznének a honvédséggel, annyiban, hogy a rendgyakorlatok katonai alkalmazását, de különösen a fegyver és czéllövési gyakorlatokat az illető intézet — közvetve az állam — által adandó mérsékelt díj mellett egy jól kiképzett honvéd altiszt vagy hadnagy vezetné. Az állam adná továbbá a szükséges taneszközöket, mint a fegyvert és lökészetet.

Fejtegettetik továbbá, hogy a jelenleg létező 22,000 népiskolai tanító közt körülbelül 6000 tanár ért a tornatanítás rendszeréhez, ezek száma folytonosan szaporodik; de a tanulók is nagy tetszéssel fogadnák ezt, mert a katonásdit kiválóan kedveli minden fiu-gyermek.

Vannak ugyan — folytatja tovább — tanáraink közt elegen, kik a fegyvergyakorlatok tanítása ellen valóságos harczot kezdetek, különösen állítván, hogy ez által az iskolai fegyelem felbomlik! De ez talán mégis nevetséges állítás. A katonai gyakorlatok útján éppen a fegyelem gyarapodik minden tanulóban, hisz ezen tanításnak éppen a fegy-

lem gyakorlása az egyik legfőbb része, feladata. A svéd- és sveiczi tanulók közt, a hol a fegyvergyakorlat régi időktől fogva rendes tantárgy, az ellenkező eredményre jutottak.

Ezek után nem tartjuk feleslegesnek számokban is kimutatni, hány fiu-tanuló van jelenleg hazánkban, kiket testgyakorlatokban kell oktatni. Ilyen van:

elemi iskolai tanuló	659,816
ismétlő „ „	186,490
felső nép- és polg. isk. tanuló	5,654
magán intézeti elemi fiu iskolai tanuló .	1,019
közép ipariskolai „	90
közép iskolai gymnaziumi és reáltanuló .	38,911
állami és felekezeti tanítói képző tanuló .	1,791

A testgyakorlást tanuló fiuk száma összesen . 893,771

Ezek közül mindazok, kik egyszersmind a fegyvergyakorlatokban is oktatást nyerhetnek, mind a 13—14 éves korba jutottakból következő szám kerül ki:

Ismétlő iskolai tanuló, köztük némelyek	
mesterinasok	186,490
felső nép- és polgári-iskolai tanuló . . .	2,660
középiszkolai tanuló	30,536
ipariskolai tanuló	90
állami és felekezeti képzői férfi-tanuló .	1.791

A fegyvergyakorlatban résztvevők összes száma 221,567

Nemde meglepő nagy szám ez? Ha a haza férfi ifju nemzedékéből már az iskolákban annyi erőt nemesítünk, edzünk és gyakorolunk s alkotunk erős honvédekké, mennyivel gyarapodunk erőben és lélekben a haza védelmére! Van-e oly elfogult egyén e haza földén, ki ezt egy pillanattal át ne látná? Hisszük, hogy ilyen nincs, ne is legyen. Fel sem szabad tennünk, hogy léteznék oly országgyűlés, mely e czél elérésére a szükséges törvényt és költséget meg ne szavazná.

Azóta ismét zajlott le nyolcz év. És az eszme? Azugyan folyton a felszinen tartja magát, azaz néha-néha irnak és itt-ott beszélnek is róla, de egyébbel nem is dicsekedhetik. Tán bizony a megpróbáltatás idejét akarjuk előbb bevárni?!...

